

ABRAHAM H. LASS

Batı Edebiyatını iyi öğrenebilmek için bu edebiyatı oluşturan eserler ve yazarları hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. "100 Büyük Roman" bu ihtiyacı karşılamak için hazırlanmış ve dört cilt halinde okuyucuya sunulmuştur.

Ayrıca, birinci cildin başında yazarın

"Romancı nasıl çalışır?", Romancının realite görüşü, Romanın kavramları, Romancı nasıl çalışır?, Karakterlerin belirlenmesi, Romana bakış tarzı, Tema, Hikâye, Tutar, Üslup hakkındaki giriş yazısının da roman konusuyla ilgilenenler için faydalı olduğunu belirtmek isteriz.

Bu kitabın herşeyden önce öğretmen ve öğrencilerle roman meraklılarına yararlı olacağına inanıyoruz.

DÜNYA
EDEBİYATININ
ŞAHESERLERİ

100
BÜYÜK
ROMAN

ISBN 975-437-634-4

9 789754 376340

Abraham H. Lass

Dünya Edebiyatının Şaheserleri

100

BÜYÜK ROMAN

I

Çeviren:

Nejat Muallimoğlu

Özet-Teknik-Kritik
Karakter analizleri
Yazar biyografileri

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 688
EDEBÎ ESERLER: 305

1. Basım: 1980
2. Basım: 1993
3. Basım: 1995
4. Basım: 1998
5. Basım: 2003

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI
1206-34-003178

978-975-437-633-3 (Tk)
ISBN 978-975-437-634-0

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.[®]

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12
Ankara irtibat bürosu:
Yüksel Caddesi: 33/5 Yenışehir - Ankara
Tel: (0312) 431 96 49
İnternet: www.otuken.com.tr
E-posta: otuken@otuken.com.tr

Kapak Tasarımı: grataNONgrata
Dizgi - Tertip: Ötüken
Kapak Baskısı: Birlik Ofset
Baskı: Özener Matbaası
Cilt: Yedigün Mücellithanesi
İstanbul - 2007

İÇİNDEKİLER

Takdim/ 7

•

Roman Nasıl Okunur? / 10

•

Don Kişot / 23

•

Robinson Crusoe / 35

•

Güiver'in Seyahatleri / 43

•

Candide / 53

•

Tom Jones / 64

•

Wakefield Papazı / 73

•

Gurur ve Aşk / 82

•

Kara Şövalye / 91

•

Kırmızı ve Siyah / 100

•

Parma Manastırı / 109

•

Sefiller / 120

•

Notre Dame'nın Kamburu / 129

•

Eugenie Grandet / 140

•

Pere Goriot / 144

•

Mohikanlar'ın Sonu / 154

•

Moby Dick / 162

•

Tom Amca'nın Kulübesi / 170

•

Ölü Canlar / 179

•

Monte Kristo Kontu / 187

•

Madam Bovary / 200

•

Oblomov / 209

•

Babalar ve Oğullar / 216

•

Pickwick'in Evrakı / 226

•

David Copperfield / 233

•

İki Şehrin Hikâyesi / 240

•

YAZARLARA GÖRE ALFABETİK FİHRİST

- Austin, Jane / Gurur ve Aşk / s. 82
 Balzac, Honore de / Eugenie Grandet / s. 140
 Balzac, Honore de / Pere Goriot / s. 144
 Cervantes / Don Kişot / s. 23
 Cooper, James Fenimore / Mohikanlar'ın Sonu / s. 154
 Defoe, Daniel / Robinson Crusoe / s. 35
 Dickens, Charles / David Copperfield / s. 233
 Dickens, Charles / İki Şehrin Hikâyesi / s. 240
 Dickens, Charles / Pickwick'in Evrakı/ s. 226
 Dumas Pere, Alexandre / Monte Kristo Kontu / s. 187
 Fielding, Henry / Tom Jones/ s. 64
 Flaubert, Gustave / Madam Bovary / s. 200
 Gogol, Nikolai / Ölü Canlar / s. 179
 Goldsmith, Oliver / Wakefield Papazı/ s. 73
 Goncharov, Ivan Alexandrovich / Oblomov / s. 209
 Hugo, Victor / Notre Dame'nın Kamburu / s. 129
 Hugo, Victor / Sefiller / s. 120
 Melville, Herman / Moby Dick / s. 162
 Scott, Sir Walter / Kara Şövalye / s. 91
 Stendhal / Kırmızı ve Siyah/ s. 100
 Swift, Jonathan / Gülliver'in Seyahatleri / s. 43
 Stendhal / Parma Manastırı / s. 109
 Stowe, Harriet Beecher / Tom Amca'nın Kulübesi / s. 170
 Turgenev, Ivan Sergeyeovich / Babalar ve Oğullar/ s. 216
 Voltaire / Candide / s. 53

TAKDİM

Türkiye’de benzeri pek bulunmayan bu tür bir kitapla, her şeyden önce, Türkçe öğretmenlerine, edebiyat fakülteleri ve eğitim enstitüleri öğrencilerine, lise öğrencilerine faydalı olmak istiyoruz. Eğitim programlarına giren Batı edebiyatını iyi öğrenebilmenin başlıca yolunun, bu edebiyatı oluşturan eserlerin tanıtılması, eleştirilmesi ve yazarları hakkında bilgi verilmesi olduğuna göre, elinizdeki kitaba benzer bir kitabın niye şimdiye kadar yayınlanmadığına hayret etmemek elde değil. Ülkemizde bugüne kadar böyle bir eser yazılmamış olduğu halde, Batı’daki bu çeşit kitapların da hâlâ tercüme edilmemesi, şüphesiz bir kayıptı. Biz, dört ciltten oluşacak *100 Büyük Roman* adlı bu kitapta, yokluğu derin bir tarzda hissedilen bu boşluğu kapatma yolunda esaslı bir adım attığımıza inanıyoruz.

Elinizdeki kitabın yazarı Abraham H. Lass, Amerika’da, öğretmenlik, müdürlük ve yazarlık yaptı. Senelerce, New York’un Brooklyn semtindeki Abraham Lincoln Lisesi’nin müdürlüğünü yürüten Abraham H. Lass’ın, eğitimle ilgili çeşitli kitapları vardır. Mr. Lass, ayrıca gazete yazarlığı da yaptığı ve haftada bir gün yazdığı “Üniversite ve Siz” başlıklı yazıları senelerce, New York Herald Tribune, New York Post, Boston Traveler, The Detroit Free Press, The Philadelphia Enquirer ve diğer gazetelerde yayınlandı.

Mr. Abraham H. Lass’ın üç cilt halinde birincisi 1966 yılında yayımlanan bu kitabı, Amerika’da milyonlarca (evet milyonlarca) sat-

tı; lise ve üniversite öğrencilerinin bilhassa okuması gereken kitaplar arasına alındı. Biz bu tercümeyi, kitabın 1974'deki yedinci baskısından yaptık.

Bu kitabın, sadece öğrenciler için hazırlanmadığına da bilhassa dikkati çekmek isteriz. Gerçekte Amerikalı yazar, bu kitabı ile iki tür okuyucuya hitap etmek istediğini söylüyor. Birincisi: Bu kitaplarda, kendisi için bir hazine gömülü olduğunu bilmesine rağmen, kitapların sadece birkaç tanesini okuyabilenlerde, bu romanların tamamının okuma aşkının yerleştirilmesi. Onun iştahını ayaklandırmak için önüne geniş kapsamlı bir panorama koyuyor. Böylece, romanları okumadan önce, onlar (karakter, plânlar, tezler, üslûplar) hakkında çok şey öğrenecek. İkincisi: Bu roman şölenindeki eserlerden çoğunu tadan okuyucuya, onların gerçekten nefis eserler olduğunu bir defa daha göstermek.

Göreceğiniz gibi, her roman, şu şekilde ele alınıyor:

1. Başlıca karakterler kimlerdir, nasıl insanlardır?

2. Romanlardaki başlıca hadise ve tezlerin özünün, berrak ve anlaşılır ifadelerle anlatılması.

3. Romanların, günümüzdeki eleştirisiyle ilgili kısa bir yazı. Böylece ele alınan eserin, roman türünün geliştirilmesinde hangi mevkiî işgal ettiği gösteriliyor; çağdaş okuyucu ve eleştiricilerin onları nasıl ele aldıkları anlatılıyor.

4. Her yazarın hayatı hakkında bilgiler.

Şüphesiz, ele alınan kitapların herkesi, memnun etmesi beklenemez. Biz, inanıyoruz ki, burada tanıtılan romanlar, zeki ve anlayışlı okuyucuları, kendi programlarını seçmeye teşvik edecektir. Okuyacağınız sayfalarda şaheserler var, kilometre taşları var; "Klâsikler ve ticarî kitaplar" var; büyük kitaplar ve hemen hemen büyük sayılan kitaplar var. Bazıları "tohum" kitapları rolünü oynadı; bu romanlardan, yeni romanlar ve yeni fikirler çıktı. Hepsi, hâlâ okunuyor ve tartışılıyor. Hepsi modern okuyucunun mirasının bir parçası.

Eğer aralarındaki yaş ve davranış farklarına rağmen, bu romanların hepsinde müşterek bir nokta var ise, o da, hepsinin (Wordsworth'un kelimeleriyle), "İnsanların fânîlikleri üzerinde durdukları; bize kendimiz hakkında, değerlerini hiçbir zaman kaybetmeyecekleri şeyler söylemeleri ve bunu sanatın gösterdiği yolla bize iletmış olmaları"dır.

Bu romanları okumak ve yeniden okumak, ruhun, şaheser bir macerasında yer almaktır. D. H. Lawrence'in, sanatkâr olduğu için mazur görebileceğimiz mağrur bir davranışı ile ne demek istediğini anlamaktır: "Bir romancı olduğum için, kendimi, bir velinin, bir ilim adamının, bir filozofun ve bir şairin üstünde görüyorum. Roman, hayatın parlak bir kitabıdır."

Nejat Muallimoğlu

Roman Nasıl Okunur?

Niye roman okuyacağız? Bin bir güçlükle dolu dünya bizim için yeterli değil mi? Ama yine, nefes almak, dinlemek, başka şeyler keşfetmek gerek. Böylece, bir sayfa çevirir ve bir diğerinin dünyasına gireriz. Bir romanda, Graham Green'in dediği gibi, "bir eğlence" bulabiliriz; hikâye, eğlenmemiz, zevk almamız için gözlerimiz önüne serilir. Hattâ okuduklarımızı, başkalarına dahi anlatmaktan zevk duyabiliriz. Bir diğer romanda, üzerinde düşündüğümüz bir konunun bazı yönlerinin aydınlandığını görebiliriz. İnsan tecrübesi hakkında bazı   phelerimiz, yazarın projektör ışıkları altında göz kama tırırcasına doğrulanır, insanın bir yönü aydınlanır.

Bir roman ekseriya, bize hem macera, hem derin görüşler takdim eder. Joseph Conrad'ın *Lord Jim* adlı romanı, bizi, heyecanlı bir yolculuk boyunca Bombay'a, Kalk ta'ya, Rangun'a, Penag'a, Batavya'ya, Patna adlı gemi ile Arabistan'a, Malaya'nın Patusan ormanlarına götürür. Yine de kendi kendimizi anlamak için bir vasıta. Bu yolculuktan sonra evimize döndüğümüz zaman, Jim'in, tüm insanların tecr belerindeki bazı derin "psikolojik-ahlâkî" muğlaklıkları anladığımız için, kendimizi ruhen yükselmiş buluyoruz.

Hangi roman olursa olsun, yazarın d nyasma derinden bakmak iyi olur. Çünkü her roman, sanat arın ferdi

görüştür, realitenin, onun üzerinde bıraktığı direkt izlenimdir. Onun keşiflerini paylaşabilmek için, kendi penceresinden gördüğü dünyaya bakmalıyız. Eğer her durum bizi hemen huzursuzluğa sevk ediyor ve herkes kötü görünüyorsa, kendi peşin hükümlerimiz, yazarla kendimiz arasına giriyor, onun görüşünü engelliyor demektir. *Tess ve Jude*, Thomas Hardy'nin okuyucularına öylesine hakaret etti ki, yazar *Jude the Obscure*'ın karşılaştığı düşmanca muameleden sonra, bir daha roman yazmadı. George Eliot'un okuyucuları indinde, Adam Bede'deki Broxton Papazı, "putperestten pek farklı değildi". Heatcliff, *Ölmeyen Aşk'ın* (Wuthering Heights) ilk oyuncularını üzerinde öylesine kötü bir intiba bırakmış olmalı ki, Charlotte Bronte, şöyle başlayan meşhur cümlesi ile kızkardeşini savundu: "Heatcliff gibi yaratıkların yaratılmasının doğru olup olmadığını bilmiyorum. Şahsî kanaatim, yaratılması gerektiğidir." Romancıya onun dünyasının yaşanmayacak bir dünya olduğunu söyleyerek şikâyet etmeden önce, bu dünyanın "âdetlerini, iklimini, meclislerini, hükümlerini" bize anlatmasına müsaade etmeliyiz.

Romancının realite görüşü

Okuyucu tevazu içinde, pekâlâ, der, bana bu hayatın bir parçasını göster.

Romancı A, bu hayatın ufki kesimini verir; romancı B de dikey. Bu metodu yakından incelemek gerek.

Düz, kronolojik çizgide giden A, kahramanının hayatının başladığı yerde başlar ve bu yolda, sonuna kadar gider ve durur. Peter Prentice doğar, okula başlar. Lucy Lovelace ile tanışır, gözyaşlarını içine sindirerek harbe gider, (karakter ve saiklerle bağlantılı, bir sayıda ilgi çekici muğlaklıklardan sonra) evlenir ve ölür.

Diğer taraftan B ise, kronolojiye sırt verir ve tam incelememizin ortasında Peter'i ikiye ayırır. Ne zaman vuku bulduklarını göstermeksizin, onun hatıralarından, ıstıraplarından, coşkunculuklarından, hayallerinden bahseder. Geriye gidilerek Lady Grasmere'nin garden partisinden bahsedilir. Lucy nezaketsiz Cyril Grasmer'e ilk defa bu partide rastlamış. Peter, Swami Vitrananda ile bu toplantıda garip bir konuşma yapmıştı. Eğer Romancı B oldukça modern biri ise, romanına son vermeyecek, kahramanını (ki hiç de bir kahraman değildir), okuyucunun, istediği anda geriye veya ileriye gidebileceği tarzda, bir şuur anının ortasına bırakacaktır.

Hakikînin, realitenin mahiyetinin mânâsı üzerine, filozoflar ve fizikçiler arasında olduğu kadar, romancılar arasında da yarım asırdır süren bir tartışma var. Bu konudaki en aydınlatıcı kavgalardan biri, Virginia Woolf ile Arnold Bennette, H. G. Wells, John Galsworthy (Bn. Woolf, onların "materyalizm'ini, hayatın inkârı olarak görüyordu) arasında vuku buldu. Bn. Woolf, bu romancıların, "B. Brown'da ve Bn. Brown'da, realiteyi kendi romanlarının mobilyalarıyla nasıl örttüğünü anlattı. Tabîî çevrenin, sosyal çevrenin donuk ve kasvetli yönleri, öz yerine kumaş üzerinde o kadar fazla duruyorlar ki, özü görmüyorlar.

The Common Reader'deki "Modern Roman" başlıklı meşhur makalesinde, "seziş inceliği"ne sahip romancıların, "Şuur akımı" üslûpçularının takip edeceği yolu gösterdi: "Hayat, simetrik bir şekilde konmuş sahne ışıkları değildir." diyen Bn. Woolf (böylece Romancı A'yı yıkar), sözlerine şöyle devam etti: Hayat, insanı, şuurunun başlangıcından sonuna kadar çevreleyen, "ışıklı bir hale, yarı şeffaf bir zarf"tır.

Bn. Woolf, Mrs. Dalloway, *To the Lighthouse* ve *The Waves* adlı romanlarında "realite" hakikatinin yattığına inandığı şuur altındaki akımları nazik ve ustaca işleyerek ken-

di aydınlatıcı, parlak üslûbunu geliştirdi. “Şuur akımı”, onun ve Joyce’in ve birçok çağdaşlarımızın eserlerinde, hemen hemen lirik bir akarsu oldu.

Bn. Woolf’un karakterlerinden biri, *To the Lighthouse*’daki Bn. Ramsey için, hayat bir ân bütün mânâsını kaybettiği ve hareket etmeğe gerek duyulmadığı bir anda, hemen sınırsızca tecrübe yaşanacağı imâ edilir. Kadın, kendi kendisini bulmasının karanlığında, “karanlığın üçgen şeklindeki çekirdeği”nde, hayat üzerinde galebe çalar, “bu huzur içinde, bu ebedîlik içinde” her şey düzelir.

Tabii, bu, bir çok romanlardakinden veya pek çok insanın kendi tecrübelerinden çok farklı bir realite. Bugün bu tür realiteyi romanda gören bir okuyucu, bunu, bir şiir realitesini ele alırcasma hareket etmelidir. Onun üzerinde duracağı taraf, onun ahengi, muhayyile gücü, zaman tanımayan hâtıra ve izlenimlerin akışıdır.

Romanlardaki karakter

B. Bennett ve Bn. Woolf, hiç olmazsa bir noktada birleşirler: romancının baş düşüncesi “karakterler”dir; romanın başarılı olmasının ilk şartı, karakterlerin hakikî olmasıdır.

Bunun, belki de başlıca sebebi, bir romandaki karakterlerin, her şeyden önce bizi teselli etmeleridir. Biz, ki bu gayri-mükemmel dünyada, bırakın başkalarını, kendimizi pek anlayamayız; romancının dünyasında, “daha fazla anlaşılabilen ve böylece daha fazla yoğrulabilen bir beşer ırkı” görür ve böylece, insanlar hakkında gizli, görünmeyen hakikati anladığımız hayaline kapılarak huzura kavuşuruz.

Okuyucu, romancının, karakterleriyle ilgili ipuçlarını bir araya getirdiği zaman, tanıdıkları arasında kendilerine benzeyenlerin bulunmamasına rağmen, Heathcliff veya

Philip Carey veya Pecksinff veyahut Becky Sharp hakkındaki gerçekleri sezdiği zaman, kendisini âdeta her şeyi bilen Yaratıcı gibi düşünür.

Fakat usta bir romancı ve “Roman Üzerine” adlı yazısı ile de en fazla aydınlatıcı bir tenkitçi olduğunu ortaya koyan Elizabeth Bowen’e göre, karakterleri yaratan romancı değildir. Onlar, bulunarak ortaya çıkarılır, onlar onun şuurunda daha önceden mevcutturlar ve “loş bir tren kompartımanında karşı karşıya oturan yolcular gibi”, yazmaya başladığı zaman kendilerini, onun sezgisiyle açıklarlar.

Şu hâlde, romancının okuyucudan, yapmasını istediği şey, hikâyedeki rollerini oynayan insanı tanımalarıdır.

Buradaki “oynama” kelimesinin dikkatli kullanılmadığını söyleyelim. Romancının dünyasındaki insanlar, her an çok meşguldürler. Onlar, alternatif tutumlar arasında bir tercih yapıyorlar; belirli bir tarzda konuşuyorlar veya konuşmuyorlar ve meydanda bulunmadıkları zaman da, diğer karakterler tarafından tartışılıyorlar.

Eustacia Vye’i tanıyabilmek için, Hardy’nin sayfalarını okuyanların, kendilerini, bir sahnede oynanan bir dramı seyrettiklerini hissetmeleri gerekir. Sahnede görünen boyalı yüzlü kimseler hakkında kendi kendisine gayri şuurî olarak nasıl sorular yöneltiyorsa, aynı soruları romandaki kimseler hakkında da sorabilir:

İçinde bulundukları ortamın, bu insanlar üzerindeki tesirleri nelerdir?

Daha önce cereyan eden olaylar hakkında neler biliyorum?

Kendilerini harekete geçiren dürtülerin hangi işaretlerini sezebiliyorum?

Çatışmanın (roman kahramanının içinde ve dışında) delilleri nelerdir?

Bu insan, kendisini nasıl görüyor? Diğerlerinin, kendisini nasıl görmelerini istiyor? Diğerleri, onu nasıl görüyor? Kendisini -jestleriyle, mimikleriyle, kullandığı kelimelerle- nasıl dışarı vuruyor?

Bu kimsenin içinde bulunduğu çatışmalar zirveye ne zaman çıkar? Daha önce olup bitenler göz önünde tutulduğunda, bunun ortaya çıkması kaçınılmaz mıydı?

Ve bunlar gibi... Bu, okuyucunun her gün oynadığı oyundan biraz farklı. “Ben dedikoduyu hiç sevmem.” diyen komşusunun, kendisine söylenen bir şeyi nasıl başkalarına aktardığını bilir; metroda karşısında oturan kimsenin yüzündeki ifadeleri okumaya çalışır (ıstırap dolu gözler, yaygın bir ağız tıraş olurken çenesini kesmiş), bu kombinezonların ne mânâya geldiklerini anlamaya çalışır.

Romanlarda ise, karakterler izah edilebilir; çünkü yazar böyle istiyor. Ve şayet okuyucunun sezgi gücü kuvvetli ise, her karakterin kalbindeki sırrı meydana çıkarabilir.

İpuçları bazen çok küçüktür. Her okuyucu önemli hâdiseleri, belli başlı kararları anlar. Fakat Henry James, bir kadının ellerini masaya koyarak ayağa kalkar ve size belirli bir tarzda bakarsa, bu da belirli bir olaydır diyor. Ve Foster de, tesadüfen söylenen bir kelime veya işaretin, bir nutuk veya cinayet kadar delil sayılabileceğini belirtiyor.

Tabii, piyes yazarı, bunları bilir ve işte bunun için de biz, roman okuyucusundan, âdeta bir piyesi seyrediyor-muş gibi hareket etmesini istiyoruz.

Dramlarında, melodram değil, hayata vücut veren binlerce küçük darbenin akisleri bulunan Çekov, mektuplarından birinde, sahnede olup bitenlerin muğlak, ama yine günlük realitede vuku bulanlar kadar basit olmaları gerektiğini söyler. “Meselâ, insanlar, bir masada yemek yiyor, sadece yemek yiyorlar, ama aynı zamanda ya daha mutlu oluyorlar veya hayatları parçalanıyor.” der.

Romanlarda, kaç defa yemek yenir? Onların her biri bir “delil”dir. Hâmisi Lady Catherine de Bourgh ile zevkle hazırlanmış bir yemek yiyen ve adı ağzına alınmayan Mr. Collins, ağzından dökülen kelimelerle, küstah bir snob olarak suçlanır. Dickens’in *Büyük Ümitleri*’nde, Bn. Joe Gargery’nin Noel partisinde yemek yiyen küçük Pip’in, aynı zamanda gözyaşlarını kalbine akıttığını görüyoruz.

(Burada hemen belirtelim ki, Dickens’in karakterleri, çok defa, hiç de karakter değil, karikatürlerdir. Her zaman aynı şekilde görünürler, bizi hiçbir zaman hayrete düşürmezler, belirli davranış ve reaksiyonlarıyla kimler oldukları hemen bilinir. Mr. Micawber, önceden tahmin edildiği üzere iyimserdir; Uriah Heep her zaman “mütevazı.”, Bu statik karakterler, Forster’in kelimesi ile “tatsız”dır, “dümdüz”dür. Bu tür karakterler karşısında yer alanlar ise “yuvarlak”tır, dinamiktir; gerçi her zaman kaçınılmazcasına hareket ederlerse de, önceden belirlenmeyecek şekilde davranırlar. Elizabeth Bowen, ideal romanlardaki karakterlerin, sadece “yuvarlak” olmaları gerektiğini söyler. Ama edebî nitelikten ötürü de Dickens’in karakterlerini kaybetmek ne acı bir şey! Dehâ, dünyaya, “dümdüz”lerle de hareket getirebilir.)

Romanların, tamamen benimsediğimiz canlı karakterleri, bizim hayatımıza hayat katarlar. Onlarla beraber âşık olur, ıstırap çeker, nefret ederiz. Onlar, insanın içinde bulunduğu şartlar hakkında öğrenmek istediğimiz bilgiyi bize verirler. Hakikî insanlar, kendilerini, kendilerine saklamasını bilenlerdir; kitaplardaki karakterler, kalplerini önümüze sererler. Biz Robinson Crusoe’nin, o ıssız adada kendisini nasıl hissettiğini ve ne düşündüğünü biliyoruz. Moll Flander’in ağzından, evlendiği bütün kocalarının nasıl insanlar olduklarını öğreniyoruz.

Kahramanların hayatlarını paylaşmak, tâbir caizse, gidüş geliş bir yoldur. Okuyucunun rolü nedir? Diğerleri-

nin dünyasını anlayabilmek, tahayyülî bir sempati hissi, beşer değerlerini kavrayabilme. Karakterler, bizim muhayyilemizde büyüdükçe ve sempatimizi kazandıkça, kendilerinden daha büyük bir mânâ, muhtemelen, hayattan da büyük bir mânâ ifade ederler. Sydney Carton, artık, bir onsekizinci asır avukatı olmaktan çıkar, bütün o cana yakın müsrif ve âvârelerin ve kendi kendilerini feda eden romantiklerin bir sembolü olur.

Roman okuyucuları, hiç olmazsa, Thoreau'nun Walden'de yaptığı gibi, bilhassa kimsenin ziyarete gelmediği sabahlar, kendi kendilerine arkadaşlık ederler.

Romancı nasıl çalışır?

George Eliot dedi ki: “Bir yazar, bizi eğlendirdiği müddetçe, eğer mizacı, bir hikâyeyi en gayri-muntazam bir şekilde anlatmasını gerektiriyorsa, bu işi niye yapmasın? Okuyucular, çok defa kendi kafalarında esneklik bulunmadığından canlarının sıkıldıklarını hatırlasınlar.”

Hiçbir romancı diğerine benzemez; romanlar, onları okuyanlar kadar çeşitlidir. Çok derin edebî analize girmeksizin, romanını bizi zevklendirmek için yazan romancı, bizim hayat hakkındaki merakımızı tatmin edebilir.

Aşağıda, bu kontrol noktalarının kısa bir listesini bulacaksınız. Her romancı, bu noktaya, kendine has bir tarzda ulaşır.

Karakterlerin belirtilmesi

Bir hikâyeyi anlatan insan bir ressam değildir, fakat okuyucunun kafasında imajlar bırakmalıdır.

Gurur ve Aşk'da (Pride and Prejudice) Bay ve Bayan Bennet, süratli bir parlaklıkla anlatılır:

Mr. Bennet, alaylı bir mizah hissi, ağırbaşlılık ve kapris gibi küçük parçalardan oluşan öylesine garip bir birleşimdi ki, kansı, yirmi üç senelik tecrübeden sonra dahi onun karakterini anlayamıyordu. Kadın, her şeyi kötüye çeken, bilgisiz ve gayri-muayyen huylu biri idi. Kendisini hoşnut hissetmediği zaman, kendisinin sinirli olduğunu sanırdı. Hayatının bütün işi, kızlarını evlendirmek, tesellisi de, diğerlerini ziyaret etmek ve dedikodu idi.

Eğer, yazar Bn. Austen ile işbirliği yaparsanız, daha fazla zevklenmez misiniz? Bn. Austen, *Emma*'da, Emma'nın Bn. Elton'u, ilk defa nasıl gördüğünü şöyle anlatır:

"Emma Bn. Elton'u hiç de sevmeydi. Gerçi Elton, muhatabında derhal hatâ bulacak tiplerden değilse de, onun parlak ve zarif bir tarafı olmadığını sandı; insanı rahatlatıyordu, ama zarafeti yoktu ve hattâ genç bir kadın, bir yabancı, bir gelin olarak da, rahatlatıcı fazla bir tarafı da bulunmadığına hemen hemen emindi. Huyu, oldukça iyi; yüzü, hiç de çirkin değildi; ama ne vücudu, ne tavırları, ne ses tonu zarifti."

Emma Woodhouse'm Hartfield'deki bu dünyası -Jane Austen'in dünyası hakkında olduğu kadar- zavallı Bn. Elton hakkında da çok şey anlatıyor.

Büyük Ümitler'de (*Great Expectations*) Dickens, insanları, öylesine zengin ve hissî bir teferruatla yeniden yaratır ki, bütün dünya, sanki onun icadı imiş gibi görünür. Meselâ, Pip'in, yeni bir elbise için ölçü aldırarak üzere Mr. Trabb'm dükkânını ziyaret edişini şöyle anlatır:

"Mr. Trabb, sıcak ekmeğini, üç yün yatak gibi kesmiş ve battaniyeler arasına tereyağı sürerek kapatmak üzere idi... Ben içeri girdiğim zaman (Trabb'ın işçisi çocuk) dükkânı süpürüyordu ve çöpleri onun üzerine doğru süpürerek

emeğini tatlılaştırdı... Raftan bir top kumaş indiren Mr. Trabb, havada uçuyormuşçasına masa üzerine yaydıktan sonra, kumaşın parlaklığını bana gösterdi..."

Ve bunlar gibi. Okuyucunun yapacağı ilk şey, romancının şevk ve heyecanını anlamaya çalışmaktır.

Görüş noktası

Percy Lubbock şunları yazıyor: "Romancılık mesleğindeki nazik metod meselesi, görüş noktası, hikâyeyi anlatanın hikâye ile olan ilgisi meselesi etrafında döner."

Lubbock, Romancılık Mesleği'nde romancının, karakterlerini, tarafsız veya taraflı bir müşahit olarak dışarıdan veya muhtemelen, her şeyi bilen bir kuvvet olarak içeriden anlatabilir. Yine diğerlerini harekete geçiren saikleri bilmeyen bir karakterin görüş noktasından hareket edebilir.

Gerçi Harry James, romancının, hikâyede bir görüş noktasına sadık kalmasını ve keyfî olarak yer değiştirmesini tavsiye etti ise de, Froster, romancının, oldukça iyi bir tarzda, bir defadan fazla yer değiştirdiği hâlleri gösterdi: dehâ, her zaman, kendi kurallarını getirir. Bizim için, romancının, fotoğraf makinesi- gözlerini nasıl kullandığının pek önemi yoktur, yeter ki, bizim gözlerimiz önüne hem muhtemel, hem devamlı olan bir dünya getirebilsin. Onun bize gösterecekleri, romancının ahlakî adeselerine bağlıdır.

Stendhal, Balzac'a mektubunda diyordu ki: "Ben sadece bir tek kural görüyorum; berrak olmak. Eğer berrak olamazsam, bütün dünyam parça parça olur."

Plân, Hikâye, Tez

Bunlar, oynanacak kelimeler. Eğer yazar onları iyi kullanırsa, okuyucu onlara dikkat etmek mecburiyetinde değil. Fakat ders kitabı terimlerinin kötü ve hoyratçasına kullanıldığına dikkat etti iseniz, buyurun, romanı değerlendirecek bazı tarifler:

Hikâye, “Ve ardından ne oldu?” sorusunun cevabıdır.

Plânı, niye öyle olduğunu anlatır.

Tez, bu belirli hikâyeyi, yazarın niye anlatmak istediğini belirtir.

Veya Forster’in zevklendirici basitleştirmesi ile: “Kral öldü ve sonra Kraliçe de öldü.” hikâyedir. “Kral öldü ve ardından Kraliçe de kederinden öldü.” plândır. (Bunun için henüz bir tezimiz yok.)

Her şey, hemen hemen her şey, sebebinin gösterilmesine bağlı. Henry James’in, *The Princess Casamassima*’ya yazdığı takdim yazısında Lionel Triling, ondokuzuncu asırda, muhtelif ülkelerde yazılan bir hikâyenin plânını anlatır: Bir vilâyetin mütevazı hattâ esrarengiz bir ailesinde dünyaya gelen bir delikanlının, sosyeteye nasıl girdiğinin hikâyesi. Bu, şu veya bu şekilde, *Büyük Ümitler*’in, *Kırmızı ve Siyah*’ın, *Muhteşem Gatsby*’nin çatısı. Bununla beraber, plân, hikâye ve tez, hepsinin özü olan bir şey, romancının şahsî görüşü, mantık dışındaki ifadeleri veya sebepleri olmaksızın hiçbir şey ifade etmez; mevcut olduğu için, kendisinden başka bir mazeret tanımayan şairâne bir ifade.

Ve bu da bizi, üslûp meselesine getiriyor.

Üslûp

Leo Tolstoy'un *Tolstoy ile Konuşmaları*'nda, bir yazarın mesleğini nasıl ele aldığı hakkında şunları okuyoruz:

Sophie Andreevna dedi ki: "Turgenev, ölümünden uzun bir zaman önce Yasnayalarda kaldığı zaman, kendisine sordum: 'Ivan Sergeevich, niye artık yazmıyorsun?' Cevap verdi: 'Yazmak için, her zaman biraz âşık olmam gerek. Şimdi yaşlandım ve artık âşık olamam ve işte bunun için de yazmayı bıraktım.'"

Ve kendisinden bahseden Tolstoy, çaresizlik içinde der ki:

"Bir kimse, kalemi mürekkep hokkasına batırdığı zaman, kendi vücudundan bir parçasını hokkada bırakmadıkça yazmamalıdır."

"Ah, Ruslar böyle düşünür!" dememeniz için, roman yazmanın ne demek olduğunu bir başkasının kaleminden okuyalım. Arnold Bennette, *Journals*'ında şöyle der:

"Romancı çevresini kabaca, basitçe, olduğu gibi, câhilce görme yeteneklerine dört elle sarılmalı; yaşadığı dakikadan başka bir şey görmeyen, mazi hakkında hiçbir şey hatırlamayan bir bebek veya çılgın gibi görmeli."

Söylenecekleri söylemeye çalıştık: Romancı, okumamız için, her sayfayı bizim için imzaladı. Bu konudaki en eski söz, Buffon'a ait olanı: "Üslûp insandır" bugün hâlâ en doğru bir söz.

Ve şimdi, kitabın başında yönelttiğimiz soruya dönüyoruz: Bir romanı nasıl okuyacağız? Bundan basit bir soru düşünülebilir mi? Sol tarafından iyi ışık gelen bir koltuğa gömülecek ve kitabın sayfasını çevireceğiz.

Şimdi biz artık, bir insanın dünyasına girdik.

Abraham H. Lass

Don Kişot

Yazan:

Miguel de Cervantes Saavedra
(1547-1616)

Başlıca Karakterler

I. Kitap

Don Quixote (Alonso: Quijano'nun -ki bu soy adı muhtelif şekillerde telâffuz edilir- takma adı) Romanın kahramanıdır; kendisinin, seyyar silahşörlerin sonuncusu olduğuna inanan bu yaşlı centilmenin âdeta açlıktan ve hastalıktan zayıflamış bir görünümü vardır.

Sancho Panza (Panza -karın veya göbek-) Don Quxiote'ın uşağı; hayata pratik açıdan bakan bu köylü, efendisinin romantik idealizminin karşı kutbunda yer alır; basitlik ve kurnazlığın karışımından oluşan bir karakteri vardır.

Dulcinea del Toboso: (Don Quixote'ın Aldonza Lorenzo'ya verdiği isim) İriyarı bir köylü kızı: Don Quixote, muhayyilesinde, kadını, aristokratik bir aileden dünyaya gelmiş asil bir hanım olarak görür.

Juna Panza: (II. Kitapta kendisinden Terasa diye bahsolunur) Sancho'nun karısı; kocası gibi basit, yapmacık nedir bilmeyen bir kadın.

Pero Pérez: Don Quixote'un köyünün papazı; Don Quixote'un aklı bozukluğunu düzeltmeğe çalışır.

Master Nicholas: Köy berberi.

Maritornes: Köy otelinde garsonluk yapan bir kız.

Ginés de Passamonte: Don Quixote'un kurtardığı bir kadirga kölesi, II.

Kitapta gezici bir kuklacı olarak görünür.

Fernando: Kadınların güvenemeyecekleri genç bir asilzade.

Cardenio: Luscinda'ya âşık centilmen bir delikanlı.

Luscinda: Cardenio'yu seviyor, fakat ebeveylelerinin zoru ile Fernando ile nişanlandı.

Dorotea: (Don Quixote'ın Prenses Micomicona diye bildiği kız) Fernando tarafından aldatıldı.

Aselmo, Lotairo ve Camila: Cardenio'nun, "Kendi Yararını Düşünmeyecek Kadar Meraklı Bir Adamın Hikâyesi"ndeki karakterler.

Zoroida: Faslı bir kız; Ruy Perez'e âşık; onunla Cezayir'de ayrıldı, Hıristiyan olmak istiyor.

Juan Pérez de Viedna: Şimdi bir hâkim olan Kaptanın erkek kardeşi.

Clara: Juan'ın kızı.

Luis: Clara'ya âşık genç bir centilmen.

Rozinante: Don Quixote'un zayıf, sarsak atı.

Cid Hamete Benengali: Cervantes'in, bilgisinin kaynağı olarak gösterdiği tahayyülî bir Arap tarihçisi.

II. Kitap

Sanson Carrasco: Salamanca Üniversitesi'nin yirmi dört yaşındaki bekâr bir öğrencisi, kaba şakalardan hoşlanır.

Don Dicgo de Mirando: Zengin bir köy ağası, nazik ve sevimli.

Don Lorenzo: Don Doego'nun oğlu; üniversite talebesi, bütün emeli bir şair olmak.

Camacho: Zengin bir köylü.

Quiteria: Camacho ile nişanlı bir kız.

Basilio: Quiteria'ya âşık fakir bir köylü.

Dük ve Düşes: Don'un ev sahipleri; Don'a, oldukça acı ve kaba şakalar yapıyorlar.

Dona Rodriguez de Frijalba: Düşes'e refakat eden dadı.

Dertli Duenna: Dük'ün hizmetçilerinden birinin takma adı; Don'a yapılan büyük bir oyunda rol alır.

Altisodora: Don Quixote'a âşıkmiş gibi hareket eden bir kız.

Doktor Pedro Recio Tirteafuera: Sancho'nun Barataria valiliğini yaptığı sıradaki özel doktoru.

Ricote: Moriscolu bir mülteci; kendisini bir Alman hacısı diye tanıtır.

Roque Guinart: Katalonyalı bir eşkiya.

Don Antonia Moreno: Bacionalı zengin bir centilmen.

Anna Felix: Ricote'nin kızı. kendisini bir Arap kaptanı diye tanıtır.

Hikâye

I. Kitap

Onaltıncı asır İspanya'sında La Mancha bölgesindeki küçük bir köyde, başlıca zevki, genç kız ve hanımları, karşılaştıkları tehlikelerden kurtaran, devlerle çarpışan ve ejderhaları öldüren eski romantik çağların seyyar şövalyelerinin hayat hikâyelerini okumak olan Alonso Quijano adında bir centilmen yaşar. Kendisini, bu tür edebiyata öylesine verir ki, önceki çağların şövalyelik müessesesinin canlandırılması gerektiğine inanır. Böylece, kendisine eski bir zırhlı elbise, paslı bir kılıç, başına miğfer olarak geçirmek üzere bir berber tası alır, Rozinante adındaki bitkin ve sarsak bir ata binerek, macera peşinde gitmeğe başlar. Ayrıca, okuduğu hikâyelerdeki bütün seyyar şövalyeler aynı zamanda âşık olarak da gösterildiğinden, kendisine bir iki defadan fazla görmediği ve hakkında hiçbir şey bilmediği, basit ve kaba bir köylü kızını seçer. Ona, diğerleri üzerinde izlenim bırakıcı Dulcinea del Toboso adını verir, onu kendi muhayyilesinde, aristokratik bir ailede dünyaya gelmiş güzel ve faziletli bir hanım olarak canlandırır. Kendisi için de Don Quixote (Don Kışot) ismini seçer. Şimdi, yapılması gereken tek şey, ona resmen şövalye unvanının verilmesidir ki, bunu da, kendisi yapamayacağından, başka birinin yapması gerekecektir.

Macera peşinde yola çıkan Don Quixote, muhayyilesinde büyük bir şato olarak canlandığı bir hana rastlar. Lord'dan, yâni, hanın sahibinden kendisini, resmî bir merasimle şövalye yapmasını ister. Yolcunun, zararsız bir çılgın olduğunu şanan han sahibi, bu rolünü, hanın diğer misafirlerini de eğlendirerek mükemmel bir şekilde yerine getirir. Köyüne dönen yeni

şövalye yolda, Sancho Panza adında bir köylüye rastlar; onun kendisinin uşağı ve yardımcısı olmasını ister ve şövalyeliğe büyük bir servet kazandıkları zaman Sancho'ya, mükâfat olarak bir ada bahşedeceğini ve bu adanın valisi yapacağını vaadederek.

İkisinin başlarından geçen maceralar, genellikle tuhaf ve gülünçtür ve kötü neticeler verir. Don Quixote'in muhayyilesi, en gülünç durumları bile, yüksek ölçüde romantik bir maceraya dönüştürür. Başlarından, burada bahsedilmeyecek kadar çok sayıda macera geçer. Bununla beraber, bazıları o kadar meşhurdur ki, herkesin bildiği bu maceralar atasözlerine kadar geçmiştir. Meselâ, "değirmene saldırmak" sözü, döner kollu devler sandığı, bir dizi yeldeğirmenine mızrağı ile saldırmasını hatırlatır. Değirmenlere hücum eden Don Quixote ve Sancho, şato sandıkları ve içinden ürkütücü seslerin çıktığı bir binaya rastlarlar. "Şato"ya hücum etmek için günün ağarmasını beklerler, ama daha hücumla geçmeden, geceki ürkütücü sesleri, imalâthanedeki makinelerin çıkardığını anlarlar. Yine bir gün, bir handa kaldıkları sırada, Don Quixote şarap tulumlarından damlayan şarapların kan olduğunu sanarak, bu şarap tulumlarına hücum eder. Hatâları kendisine gösterildiği vakit, Don Quixote, kendisini haklı çıkarmak için, kimsenin aksini iddia edemeyeceği tarzda cevaplar verir: Karşısına çıkan devler, değirmen veya şarap tulumları şeklinde görünürler, çünkü kötü niyetli büyücüler, kahraman düşmanlarını (yani Don Quixote'i) aldatmak için onların şekillerini değiştiriyorlar.

Don Quixote ve Sancho'nun maceralarında, ikinci derecedekiler, günlük hayatta vukû bulabilecek olaylar olduklarından, daha inandırıcı. Bu tür başlıca maceralardan biri, iki genç âşığın kilisede resmen evlenebilmeleri için karşılaştıkları engellerle ilgilidir. Yine, ikinci derecedeki bir diğer macera da, Cezayir'deki Faslılar'ın elinden kaçan bir İspanyol harp esirinin, beraberinde güzel bir Faslı kızı da getirmesidir. Bu mace-

ralar, romandaki karakterlerin birbirlerine anlattıkları eğlendirici hikâyelerle genişletildiğinden, hikâye içinde hikâyeler vardır.

Bu arada Don Quixote'ın ailesi ve dostları, onun güvenliğinden endişe etmeye başlarlar. Kasaba berberi ve papazı, hanımı Dulcinea'nın, evine dönmesini istediğini söyleyerek, Don Quixote'ı bir kafese girmeye ikna eder ve bir öküz arabasıyla geri getirirler. Şövalye Don Quixote, şimdi şaşkın ve halsizdir; evindekiler ve yeğeni, onu tekrar aralarında görmekten sevinir ve iyileştirmeye çalışırlar.

II. Kitap

Don Quixote, sıhhatini yeniden kazanırsa da, akıllı hâlâ yerinde değildir. Bir müddet sonra, Don Quixote ve Sancho, tekrar yola çıkarlar. İlk ne onun ne de Sancho'nun gördüğü, güzel hanım Dulcinea'yı bulmak üzere Toboso'ya giderler. Sancho, artık efendisinin, her şeye inanacak kadar çılgın olduğunu sandığından, rastladıkları ilk köylü kızın Dulcinea olduğunu söyler. Don Quixote, bir köylü kızını aristokratik bir hanımdan hâlâ ayırabildiğinden, Sancho'ya, eğer bu köylü kızı, muhayyilesindeki hanımefendi ise, kötü niyetli büyücülerin ona büyü yaptıklarını ve şeklini değiştirdiklerini söyler. Daha sonraki bölümlerde, Sancho, bu aldatışını pahalı bir şekilde öder.

Don Quixote bir sürü maceradan sonra, onun hayret uyandırıcı maceralarını işiten ve kendisine kaba şakalar yapmaya karar veren Dük ve Düşesin şatosuna ulaşır. Oynanacak oyuna göre, Don Quixote'ın söyledikleri gayet ciddiye alınacak kendisi Sir Lancelot veya Sir Rolan imişçesine eğlendirilecek, hürmet edilecek, sıkıntı ve ümitsizlik içindeki hanımların dertlerine çare bulunması için Don Quixote'tan yardım istenecek; kısacası, Dük'ün komik rolünü oynayacağı fakat Don Quixote için gayret ciddî görüneceği bir piyes sergilenecek. Dük'ün şatosundaki delikanlıların ve hizmetçilerin de yer aldığı bu oyun-

da, fevkalâde güzel periler ve korkunç cadılar da vardır. Oyun sırasında, Don Quixote'a Sancho'nun poposuna üç bin üç yüz kırbaç vurulmasına müsaade ettiği takdirde, Dulcinea'nın büyüden kurtulacağı söylenir. Don Quixote, Sancho'yu derhal kırbaçlamaya hazırdır, fakat Sancho zamanı geldiğinde, bu ceza-yı kendisinin uygulayacağını söyleyerek, kırbaçtan kurtulmasını bilir. Dük, Don Quixote'ın, Sancho'ya yaptığı bir vaadi de yerine getirerek, Sancho'ya yönetmesi, için bir ada verir. Barataria denen bu "ada" Dük'ün malikânesinin sınırları içinde bir köydür. Köy halkına, yeni "vali"lerine itaat etmeleri söylenir. Sancho, okuma yazması olmayan basit bir insan ise de, aptal değildir, görevini, dürüst ve akıllıca yürütür. Bununla beraber, sevdiği yemeklerden hiç birisini yemesine müsaade etmeyen resmî doktoru kendisine ıstırap çektirir. Köye sahte bir hücum düzenlenir ve Sancho, fena halde dövülür. Sonunda, Sancho, on iki günlük yönetimden sonra, görevinden istifa eder; namusluca yönettiğini ispat etmek için de, valiliğe başlamadan önce cebinde beş parası bulunmadığını ve ayrıldığı zaman da meteliksiz olduğunu söyler. Nihayet, Don Quixote, kendi köyünden Sanson Carrasco adındaki bir genç sayesinde akli durumunu düzeltir. Bir şövalye gibi giyinen Sanson, mağlûp olan, galip gelenin emirlerine riayet etmeye söz verdiği takdirde, Don Quixote'u bir düelloya davet eder. Düelloyu Sanson kazanır ve Don Quixote'a evine dönerek bir sene silâh taşımasını emreder. Don Quixote, üzülürse de sözünde durur ve hatta, artık çobanlık yapacağını, kır hayatı ile ilgili şiirlerde anlatıldığı tarzda bir hayat süreceğini söyler. Fakat hastalık, bu projesini uygulamasına imkân vermez. Don Quixote, yatağa düşer, çevresindekileri hayrette bırakarak birdenbire tamamen normal bir insan halini alır. Sancho efendisine beraberce çobanlık yapmaları ve Lady Dulcinea'nın tekrar peşinden gitmek için iyileşmesini söylerse de, Don Quixote artık hayallerini reddeder, vasiyetini söyler ve akli başında bir Hristiyan olarak son nefesini verir.

Eleştiri

Don Kişot'un diğer özellikleri ne olursa olsun, şövalyeliği alaylı bir tarzda hicveden bir eser olduğundan şüphe edilemez. Bu kitapları, günümüzde bilginler ve uzmanlar dışında, okuyan pek bulunmadığından ve Kral Arthur gibi bir kimse dahi artık çocukların muhayyilelerini harekete geçirmediğinden, Cervantes'i bugün okuyan biri, yazarın ölmüş eşiği kamçıladığını sanabilir. Ama onaltıncı asırda, bu tür kitaplar popülerdi. Bunlar arasında en fazla okunanı, Ariosto'nun, 1532'de yayımlanan *Orlando Furiose* (Öfkeli Orlando) adlı kitabı idi. Tabii, şövalyelik artık kaybolmuştu, fakat yine de, karakteri eski idealle geliştirilen insanlar hâlâ görülüyordu veya kısa bir müddet öncesine kadar vardı. "Le chevalier sans peur et sans reproche" (kusursuz ve korkusuz şövalye) diye bilinen Bayard 1524'de öldü ve Cervantes'in patron ve hâmisî Avusturyalı Don John da, haçlı seferlerine katılan en son şövalyelerdendi. Cervantes'ten bazen, alayları ve hicivleriyle, orta çağların ideallerine ölüm darbesini indiren adam diye bahsolunur. Fakat onu bu açıdan görmek, onun görüşünü çok basitleştirmek olur. Gerçi Don Quixote, şövalyeliğin romantik gelenekleriyle alay ederse de, Cervantes'in kendi karakterinde, hiç de küçümsenmeyecek ölçüde şövalyelik vardı. Cervantes, şövalyelerin başlarından geçtiği söylenen maceraların hakikatten son derece uzak olduğunu idrak etti ise de, onlara olan sempatisini de devam ettirdi.

Cervantes'in, kahramanı karşısındaki muğlak tutumunu anlamaya çalışırken, onun bu kararsızlığını da gözönünde bulundurmak mecburiyetindeyiz. Kitabın bazı bölümlerinde, Don Quixote, sadece gülünç bir insan. Böylece kendisinin hazırladığı oyunlarla kendisini gülünç durumlara soktuğu zamanlarda, ona pek az sempati du-

yuyoruz. Bu gibi hallerde, ahmak ve ihtiyar bir adamdır ve başma gelenlerden tamamen kendisi mesuldür. Bu bölümler, ekseriya hikâyenin başlarında roman geliştikçe, Don Quixote'm, bütün çılgınlıklarına rağmen, yaradılıştan vakur ve haysiyet sahibi bir insan olduğu anlaşılır. Bilhassa II. Kitapta, kendisine saygısı olan, ağırbaşlı nazik, vakur ve hürmete değer bir insan olarak yücelir. Öte yandan, çevresindeki Dük ve Düşes gibi akli başında insanlar zalim ve bayağı görünürler. Don Quixote, Dük'ün şatosuna geldiği sırada, artık okuyucu kendisini tamamen benimsemiş, sevmiştir. Biz şimdi bu eski şövalyeyi, şövalyelik taslamasına rağmen değil, kapıldığı hayallerden ötürü sevmeye başlıyoruz. Bu kitap, şu halde bir komedi olmasına rağmen, aşağı seviyede bir komedi veya sahtekârlık değil, alayın, şefkat ve anlayışla yumuşatıldığı, mizahın sevgi ve merhamete çok yaklaştığı, gayet insanî ve öğretici bir komedidir.

En ciddî bir noktadan ele alındığı takdirde, Don Quixote, realite ve hayalin mahiyetinin felsefî bir araştırılması olarak düşünülebilir. Her bölümde bu mesele ile karşı karşıyayız. İlkin (kolaylıkla görmemezliğe gelinecek), tahayyülî Arap tarihçisi Cid Hemata Benengeli meselesi vardır ki, Cervantes, Benengeli'nin güvenilir bir tarihçi olmayacağını ikaz etmesine rağmen, hikâyenin kaynağı olarak onu gösterir; böylece, kahramanın gerçek şaşaasını kıskançlıkla küçültmek istemiş olabilir. Sonra, Don Quixote hakkında, Avellaneda tarafından yazılmış uydurma hikâyeler var. Cervantes, bize bunların masal olarak reddedilmesi gerektiğini söylüyor. Kısacası, Cervantes, diğerlerinin gerçek olmayan hikâyelerine karşı bizi ikaz ederek, kendi hikâyelerine bile tamamiyle güvenilemeyeceğini söylemesine rağmen, kendi anlattığı hikâyelerin doğru olduğuna okuyucuyu hemen hemen inandırıyor.

Realite ve hayal meselesi, şu soruda daha da ısrarlı bir şekilde ortaya çıkıyor: Don Quixote ne derece çılgın bir adam? Gerçekten, psikiyatrik standartlara göre, realite dünyasından sıyrılarak bir hayal dünyasına daldığı zamanlar var. Diğer zamanlarda, onun tek saplantısıyla ilişkili olmayan bütün konularda, akli başında bir insan. Mark Van Doren, onun belki bir rol yaptığını, tıpkı Süpermen rolünü oynayan bir çocuğun kendi oyununun kendisini aldatmadığını bildiği gibi, o da ne yaptığını tamamen biliyor. Üstelik, onun bu rolü, boşuna giden bir hareket değildir; zira böylece, taklit ettiği şeyi yaratmış oluyor. Kendisinin bir şair olduğunu sanan bir kimse, eğer fevkalâde şiirler yazabilirse, artık âdeta şairmiş gibi hareket etmez. Don Quixote'ın şövalyelik karşısındaki tutumu bu. Kendi yaşadığı soysuzlaşmış çağda, şövalyeliğin artık hemen hemen hiç kalmadığını söylemekle beraber, insanlar, şövalyeler gibi düşünür, hisseder ve hareket ederlerse, realitede de bir şövalye olacaklarını anlatıyor. Böylece, neyin hayal, neyin realite olduğunu ayırmak zorlaşıyor. Realite, insanların yaşadıkları hayal dünyasıdır.

Don Quixote'un realitesinin, kendisini, herkese kabul ettirmesi gerçekten hayret uyandırıyor. Meselâ, Don Quixote'un, kendisine sadakatle hizmet ettiği takdirde, Sancho'yu, bir adanın valiliği ile mükâfatlandıracağı vaadini ele alalım. Sancho, şüphesiz, pek inanmıyor, şüphe içinde; fakat gayet samimî bir şekilde yapılan bir teklifi de reddetmiyor, temkinli ve zarif hareket ediyor. Ardından, Sancho'nun bu hayali, inanılmayacak şekilde gerçekleşiyor. Gayet kötü bir şaka yapmayı düşünen Dük, çevresindekilere ve birkaç bin kişinin yaşadığı bir köy halkına, Don Quixote'ın çılgın hayalinin âdeta gerçekleşmişçesine hareket etmelerini emreder. Böylece Don Quixote, istediğini yapar ve diğerleri birer aptal rolünde görünürler. Sancho'ya gelince, görevini öylesine ciddiye alır ve "ada"

sını o kadar iyi yönetir ki, mevkiini terkettikten sonra da-
hi, uzun müddet iyi bir insan olarak hatırlanır. Artık alay
edilen insan Dük'tür. Romanın nihaî istihzası, son bö-
lümelerde ortaya çıkıyor. Ölüm yatağındaki Don Quixote,
uyumadan önce bütün oyuncaklarını bir kenara koyan bir
çocuk gibi, bütün hayallerini reddediyor. Belki bütün bu
hayallerinin birer oyuncak olduğunu biliyordu. Fakat şim-
di Sancho, oyuna devam etmesi için ona yalvarıyor. İyileş-
tiği takdirde, beraberce güzel Dulcinea'yı yeniden arama-
ya koyulacaklarını söylüyor. Artık oyun tamamen tersine
dönmüş durumda, kimin akıllı adam ve kimin aptal oldu-
ğunu şimdi bilemiyoruz.

Gerçekte, bu hikâyenin göz alıcı noktalarından biri, şö-
valye ve uşak rollerini oynayanların, bir tek adam haline
gelinceye kadar beraberce büyüdükları, geliştirdikleridir.
Başlangıçta, bu iki insan, birbirinden kutuplar kadar
uzaktalar. Efendisinin çılgın biri olduğuna inanan Sancho,
onunla devamlı münakaşa eder veya nasihat etmeye çalı-
şır. Bazen kavga ederler. Aylarca aynı tecrübeleri paylaştı-
ktan sonra, şahsiyetleri birbirininki ile karışıyor, her bi-
ri diğerinin konuşma üslûbunun bir kısmını benimsiyor.
Sancho, şövalyeliğin gerektirdiği "saray" konuşma tarzı-
nın bazı kısımlarını öğrenirken, Don Quixote de, halk ağ-
zı ile atasözleri ile konuşmaya başlıyor. İkisinin ortaklığı,
âdeta, vücut ve ruh arasındaki bir ilişki gibi görülüyor,
tartışmaları da ortaçağların sonlarında, edebî türde sık sık
başvurulan bir diyalog şeklini, *debat de corps et coeur'u* (ruh
ve vücut arasındaki diyalog) akla getiriyor. Aynı şekilde,
biz bu iki kişiyi, hepimizde mevcut olan akıl ve hayal ve-
ya pragmatizm ve idealizm arasındaki gerginliği temsil
eden insanlar olarak da ele alabiliriz.

İşte, Don Quixote'un, asırlar boyunca sağladığı popü-
laritesinin ve ölmezliğe hak kazanışının sırrını burada
aramalıyız. Roman, çürümekte olan bir müessese ile alay

etmiyor. Ele aldığı tez, daimî ve evrensel. Parlak zırhlı elbisesi içinde dünyayı dolaşan ve kahramanca işler yapan şövalye, insan hayalinin daimî ve ilk örneğidir. Bazen ona, Herkül yahut Perseus, Amadis veya Roland, Davy Crockett veya Süperman ya da Batman da denir. İnsan hayali, bu kahramanlık numuneleri yanında bir antikahraman yaratır ki, onun, pratik ve günlük hayata yönelik şahsiyeti, adaşında bulunmayan yönleri ve parçaları tamamlar. Böylece, Prens Hal'ın Falstaff'ı Sherlock Holmes'ın Doktor Waltson'u vardır. Her biri, diğeri için gerekli ve her biri kendi hayatımızın bir parçasıdır.

Yazar

Zaman ve efsane, Cervantes'in hayatını oldukça karanlıklaştırdı ise de, esas çizgiler hâlâ açık ve kesin. Hiç de başarılı olmayan bir eczacının oğlu olan Cervantes, Alcalá de Henares'te 1547'de doğdu. Babası, mesleğini yürütmek için, sık sık bir şehirden diğerine gitmek zorunda kaldığından, sistematik bir eğitim yapamadı. Cervantes'in, yaşadığı zaman, İspanyol tarihinin heyecanlı bir çağı idi. İspanya, Avusturya'yı, günümüzün Belçika ve Hollanda'sını, Napoli'yi, Sicilya'yı, Sardinya'yı, Burgundy'yi ve Almanya'nın bazı kısımlarını içine alan Habsburg İmparatorluğu'nun bir parçası idi. İspanya, aynı zamanda, büyük bir dünya imparatorluğunun da merkezi idi. Amerika kıtasından ülkeye gelen zenginlik, edebiyat ve güzel sanatların hızla gelişmesine hizmet ediyordu. Bu, İspanya'nın Altın Çağının başlangıcı idi.

Cervantes, yirmi yaşlarında iken, İspanya'nın papalıktaki temsilcisi ile İtalya'ya gitti. Henüz tanınmış bir edebî şahsiyet olmamakla beraber, Don Carlos ve Kraliçe İsabelle'in ölümlerinden sonra yazdığı bir kaç şiir ilgi toplamıştı. Cervantes, daha sonra 1570'de, İspanyol ordusuna er olarak girdi. Fakat 1575'te, Tunus'tan İspanya'ya giderken, gemisi, Ceza-yirli Türkler'in eline geçti ve Cervantes Cezayir'e getirildi. Yanında, Avustralyalı general Don Juan'dan, onun subay olmasını isteyen bir mektup vardı. Böylece kendisinin tanınmış bir kimse olduğu anlaşıldı ve iade edilmesi için İspanyol hükümetinin büyük bir fideye ödemesi istendi. Cervan-

tes, Cezayir'de beş sene kaldı, defalarca kaçmaya çalıştı, yakalandı ve nerede ise öldürülmesine bile karar verilecekti.

Nihayet, İspanyol hükümeti, beş yüz düka altın ödemeyi kabul ettiğinden, Cervantes ülkesine döndü. Kısa bir müddet Portekiz'de görev yaptıktan sonra, 1582'den itibaren kendisini edebiyata verdi. Birçok kitap yazdı ise de, sadece bir kitabı, Don Quixote, kendisine şöhret sağladı. Çok sayıdaki piyesleri, şöhretine hiçbir şey ilâve etmedi; şiirleri, bir şair olmadığını gösterdi ve *La Galatea* adlı pastoral romanı da artık okunmuyor. Gayrimeşru dünyaya gelmiş bir kızı vardı, fakat kızın annesinin kim olduğu bilinmiyor. Cervantes, 1584'te, kendisinden onsekiz yaş küçük olan Catalina Salazary Palacios adında bir kızla evlendi; kız kendisine bir miktar başlık vermişti. Fakat bu çift, birbiri ile anlaşamadı ve çok defa birbirinden ayrı yaşadılar.

Cervantes, uzun müddet, bir devlet memuriyeti peşinde gitti. 1587'de, İngiltere'yi istilâ etmeyi düşünen İspanya ordusunun ikmal şubesine tayin olundu. Bu, kimsenin takdir etmediği zor bir işti. Bir defasında, kendisine verilen emirlere uyararak, bir kiliseye ait eşyayı aldı ve kısa bir müddet için aforoz edildi. 1590'da, İspanya'nın Amerika'daki müstemlekelerinde bir iş almak istedi ise de, verilmedi. Cervantes'in şuurlu, fakat düzensiz bir yönetici olduğu anlaşıyor. Hesapları o kadar kötü idi ki, 1597'de, devlet memurluğundan atıldı ve kısa bir süre için Seville'de hapsedildi. Daha sonraki hayatı hakkında pek az bilgi var. Sadece, son derece fakir bir hayat sürdü ve işte bu sıralarda da Don Quixote'u yazdı. Onu ölmezliğe kavuşturan bu kitap (I. kitap) 1605'te basıldı ve devrin tanınmış edebî şahsiyetlerinin kıskançlık ve nefret dolu yorumlarına rağmen, derhal ülke çapında tutuldu. Şövalye ve uşağı şimdi atasözlerine geçti ve Don Kişotvari sıfatı İspanyolcaya ve ardından diğer dillere geçti. Kitap, Cervantes hayatta iken, müteaddit baskı yaptı ise de, yazarı kitabı ile zengin olmadı. Hatta Alonzo Fernandez de Avelaneda adlı (muhtemelen takma bir ad) biri, 1614'de, bu kitabın, kendisine göre devamını da yazmamış olsa idi belki kitabın ikinci kısmını da yazmayacaktı. Cervantes, derhal işe koyuldu ve ertesi yıl, II. Kitap'ı yazdı. Kitabın son kısımlarında, edebî çevrelerdeki düşmanlarına hücumlar da vardır.

Hayatının son yıllarında yazdıkları arasında, bilhassa bir tanesi, *Novelas exemplares (İbret Alınacak Hikâyeler)*, Don Quixote'un yazarına lâıyk bir eser. Cervantes, 1616'da Madrid'te öldü. Mezarı, kesin olarak bilinmiyor.

Robinson Crusoe

Yazan:

Daniel Defoe

(1660-1731)

Başlıca Karakterler

Robinson Crusoe: Kimsesiz bir adaya bırakılmasına rağmen, mahareti ve kendisine olan güveni sayesinde hayatını devam ettiren bir denizci.

Friday: Crusoe tarafından medenileştirildikten sonra, onun sadık bir hizmetkârı ve arkadaşı olan bir yamyam.

Hikâye

Gerçi babası, kendisinin bir avukat olmasını istiyorsa da genç Robinson Crusoe, denizci olmaya azimli. Böylece on dokuz yaşındaki bu çocuk, 1 Eylül 1651'de Hull adındaki liman kasabasından Londra'ya hareket edecek bir gemiye binmeye karar verir. Limandan ayrılır ayrılmaz, şiddetli bir fırtına kopar ve genç Crusoe, eğer sağ salim bir limana varırlarsa, anne ve babasına daima itaat edeceğine ve bir daha denize çıkmayacağına söz verir. Fakat deniz sakinleştiği zaman, bu sözünü unuttur. Denizcilerin cesaretlerinin ve kendisine gösterdikleri yakınlığın tesiri altında kalan Crusoe, gemici olarak macera peşinde gitmeye karar verir.

Afrika'dan ticarî eşya taşıyan bir gemide çalışırken, gemi, korsanların hücumuna uğrar ve Crusoe bir köle olarak satılır. Hayatını tehlikeye atarak, küçük bir kayıkla kaçır ve Brezilya'ya giden bir Portekiz şilebi tarafından kurtarılır. Orada, şeker kamışı ziraati yapmaya başlar ve oldukça başarılı da olur. Fakat çiftliğinde çalışmaları için kölelere ihtiyacı olduğunu anlar. Bir İngiliz şeker kamışı ekicisi, kendisini beraberce Afrika'ya gidip köle getirmeye ikna eder. Ne var ki, gemi Güney Afrika'nın kuzey doğu köşesindeki bilinmeyen bir ada açığında batar. Crusoe'den başka herkes ölür.

Dalgalar Crusoe'yi ıssız bir adaya sürükler, yanında bıçağından, piposundan ve bir miktar tütününden başka hiçbir şey yoktur. Geminin tamamen batmamış ve kayalar arasında parçalanmış olması Crusoe'yi sevindirir. Ertesi gün, deniz sakinleşince, Crusoe, kaba bir sal yapar ve on beş gün, kayalar arasındaki parçalanmış gemi ile sahil arasında gidip gelerek silah, barut, birkaç testere, bir balta ve bir çekiç getirir. Yine gemide 36 İngiliz lirası bulunduğunu da görür. Dünyadaki bütün altınların kendisine bu ıssız adada hiçbir faydası dokunmayacağını bilmesine rağmen parayı da alır. Crusoe, hayatını bağışladığı için Allah'a şükreder ve bu adada yaşayabileceğine inanır. Başından geçenleri ve düşüncelerini de günü güne yazmaya başlar.

Bu dehşet verici hadisenin tesirinden kurtulduktan sonra, Crusoe, devamlı olarak içinde yaşayacağı bir kulübe inşa etmeye başlar. Yiyecek ve giyecek için de adadaki yaban keçilerini vurur, etlerini yer, derilerini dabalır. Gemiden getirdiği arpa ve mısırın yansını eker, fakat yanlış bir mevsimde ektiği için, boşa gittiklerini dehşetle görür. Yağmur sularını muhafaza etmek için küp yapmanın son derece güç bir iş olduğunu anlar ve kulübesinin çevresine diktiği ağaçlar da bir türlü tutmaz. En fazla canını sıkın şey, kendisini diğer adalara götürecek bir kayık yapamamış olmasıdır. Büyük bir sedir ağacının gövdesi üzerinde beş ay çalışır ve nihayet denize hazır bir tekne meydana

çıktığı zaman da yapıldığı yerden sahile taşınmayacak kadar ağır olduğunu görür.

Crusoe, nihayet hububat ekmesini, keçileri ehlileştirmesini öğrenir ve hatta kendisine arkadaşlık etmesi için bir papağanı bile eğitir. Adada hiçbir insan görmemesine rağmen, kulübesini tahkim eder. Böyle yapması iyi olmuştur, zira adada, on iki sene süren ve tamamen yalnız geçen bir hayattan sonra, Crusoe, bir gün hayret uyandırıcı bir vakıa ile karşılaşır: Kulübesinden çok uzaktaki bir sahil boyunca, kum üzerinde, insana ait oldukları belli olan ayak izlerine rastlar onun kim olduğunu öğrenmeye azmeden Crusoe, ayak izlerinin civarında bir mağarada saklanır ve senelerce, adanın bu kısmını araştırır.

Adada yirmi iki yıl yaşadıktan sonra Crusoe, kendisini dehşete düşürücü bir şey daha keşfeder. Daha önce ayak izleri gördüğü sahilde, insan kemikleri ve parçalanmış insan organları da görür. Güney Amerika kıtasındaki yamyamların harp esirleriyle buraya geldiklerini ve onları öldürdükten sonra yediklerini sanır.

Crusoe, ilkin böyle bir vakıa karşısında ürperirse de, öylesine kızgınlık duyar ki, bu vahşî insanlar buraya bir daha geldikleri takdirde, üzerlerine hücum ederek onları öldürmeye karar verir. Bir mağarayı, küçük bir kale haline getirir. Ve bir gün, civan gözetlediği sırada, otuz kadar vahşinin, bir ateş önünde, tiksindirici bir şekilde dans ettiklerini görür. Crusoe, dolu iki silah ve bir kılıçla üzerlerine hücum ettiği zaman, vahşiler, esirlerden birini pişirmişler ve diğer ikisini de öldürmeye hazırlanmaktadırlar. Crusoe, birçok yamyamı öldürür, diğerleri de, kölelerden birini geride bırakarak kaçarlar. Yirmi dört yıl tek başına yaşadıktan sonra, Crusoe'nın artık bir arkadaşı vardır.

Kurtardığı adam da bir yamyamdır, fakat Crusoe, ona bu eski âdetlerinden nefret etmesini öğretir. Köleyi cuma günü kurtardığından, ona Friday (Cuma) ismini verir. Crusoe, Friday'i, kendi kulübesine getirir ve zamanla anlaşabilecek kadar İngilizce öğretir. Aslında zeki bir insan olan ve bütün bir aşiret-

ten gelen Friday, Crusoe'ye minnettarlık besler ve onun güvenilir bir hizmetkân ve arkadaşı olur.

Friday, kendi yaşadığı adada on yedi beyazın köle olarak tutulduklarını Crusoe'ye söyler. Crusoe onları kurtarmaya karar verir. Friday ile birlikte, bu defa hemen deniz kenarında, sağlam ve her türlü havaya dayanabilecek bir tekne yapar.

Tam denize açılmak üzeredirler ki, üç kayık dolusu vahşi, iki köleyi Crusoe'nun adasına getirirler; kölelerden biri beyazdır. Crusoe ve Friday ellerindeki ateşli silahlarla onlara hücum ederler, yirmi bir vahşinin dördü hariç hepsini öldürür ve iki köleyi kurtarırlar. Kurtarılan kölelerden biri Friday'nin babasıdır. Baba ve oğul sevinç içinde kucaklaşırlar.

Kurtardıkları beyaz adamın, Crusoe'nun senelerce önce parçalandığını gördüğü bir gemide bulunan yaşlı bir İspanyol olduğu anlaşılır. Crusoe, bu İspanyol'u, Friday'nin babası ile birlikte, diğer beyazları kurtarmaları için, kendi yaptığı yeni tekne ile adaya gönderir. Bu arada, biraz ileride demir atmış bir İngiliz gemisi görür. Geminin kaptanı, iki sadık gemici göndermiştir. Crusoe ve Friday, gemilerini tekrar ele geçirmeleri için onlara yardım eder ve aynı gemi ile İngiltere'ye dönerler. İsyan eden tayfalar, İngiltere'ye dönüp, muhakeme edilerek sonunda asılmaktansa, Crusoe'nun her türlü yiyecek maddelerini depoladığı adasında kalmayı tercih ederler. Tayfalar geride bırakılır.

İspanyol'un ve Friday'nin babasının, Friday'nin adasındaki esir beyazları kurtardıklarını öğrenince, Crusoe, bir gün onları ziyaret etmeyi düşünür.

Fakat ilkin, Friday ile birlikte otuz iki sene sonra İngiltere'ye döner. Crusoe artık zengin bir adamdır. Batık İspanyol gemisinden aldığı paradan başka, namuslu bir Portekizli kaptan, onun Brezilya'daki tarlasını da onun nâmına işletmiştir ve şimdi Portekiz'de, 10.000 İngiliz lirası vardır. Ana ve babasının öldüklerini öğrenir. Nâmına yatırılan parayı almak için, Portekiz'e bir seyahat yaptıktan sonra, İngiltere'ye döner; evlenir, çocuk sahibi olur. Karısı öldüğü zaman, Crusoe, adasının durumunu görmek için, tekrar denize açılır.

Daniel Defoe'nın *Robinson Crusoe'nun Daha Sonraki Maceraları* adlı öteki kitabında, gemileri parçalanmış İspanyollar ve asi İngiliz denizcileri el ele verirler, diğer bir adanın yerli kadınlarıyla evlenirler ve hareketli bir topluluk kurarlar.

Bazı maceralardan sonra (Crusoe'nun sadık dostu Friday, böyle bir çarpışmada kahramanca ölür) Crusoe, tekrar İngiltere'ye döner, denize elveda der, hayatının sonuna kadar tatmin edici bir hayat sürer.

Eleştiri

Alexander Selkirk, 1711'de, İngiltere'de bir sansasyon yarattı. Bir gemici olarak, İngiltere'den ayrıldı ve Şili sahillerindeki Juan Fernandez adasında, beş sene tek başına yaşadıktan sonra İngiltere'ye döndü. Geminin kaptanı ile kavga eden Selkirk, bu adaya bırakılmasını ister ve nihayet Kaptan Woodes Rogers adlı biri tarafından kurtarılır.

Selkirk'in tek başına bu adada yaşaması, halkın büyük ilgisini çekti, adadaki hayatı ile ilgili kitaplar yazıldı. Böyle bir edebî fırsatı kaçırmamak isteyen Defoe, Selkirk'in maceralarını hayalinde genişleterek bu meşhur kitabı, *Robinson Crusoe*'yu yazdı. Kitap, öylesine sade ve açık bir üslûpta, yazılmıştı ki, doğru olduğu sanıldı.

Robinson Crusoe, birçok yazarlara tesir etti. Bunlar arasında Swift (*Gulliver's Travels-Güiver'in Seyahatleri*), Stevenson (*Treasure Island-Define Adası*) ve tabii, Wyss (*Swiss Family Robinson-İsviçreli Robinson*) da vardır.

Robinson Crusoe'nun, basit ve kaba üslûbuna rağmen Homer'in *Odyssey*'ni hatırlatan esatirî özellikleri vardır. Adada, ürkütürcesine yalnız, bazen hasta ve ekseriya korkulu bir hayat süren Crusoe, tek başına geçirdiği bu uzun yıllar boyunca, sadece aklını başında tutmakla kalmaz; adasında, kendisinin olan küçük bir medeniyet de kurar.

Defoe'nun şunu söylemek istediği anlaşılıyor: Vasat

bir insan, ahlâken ne kadar zayıf da olsa, bilinmeyen ve işlenmemiş cesaret, tahammül ve maharet kaynaklarına sahiptir.

Çağdaş bir yazarı, Crusoe'nun psikolojisi çok daha fazla ilgilendirirse de, Defoe, onun fizik faaliyetleri üzerinde durur. Crusoe, şüphesiz, zaman zaman dehşet uyandırıcı bir yalnızlığın acılarını çeker, anne ve babasına itaat etmediğinden ötürü vicdan azabı çeker. Fakat adadaki ilk günlerinden itibaren, hayatını bahşettiği için Allah'a şükreder. O andan itibaren de, adasını küçük bir İngiltere haline getirmek için çalışır. Kitabın, okuyucular üzerinde en fazla tesir bırakan yönlerinden biri, onun bu yoldaki azim ve kararlılığıdır.

Manzaraya Friday da katıldığı zaman, Brezilya'da köle sahibi olan Crusoe, onu kendisine bir uşak yapar ve iki kişiden oluşan bir müstemleke sistemi kurar. Fakat Friday aynı zamanda, onun değerli bir arkadaşısıdır, efendisine olan sadakat ve minnettarlığını defalarca gösterir.

İnsanlar, Defoe'nin yaşadığı zamanda, bir kimsenin, her türlü şartlar altında hayatını devam ettirebileceğine derinden inanıyorlardı. Amerika kıtasının keşfedilmesine ve ehlileştirilmesine imkân veren bu inanış, *Robinson Crusoe*'nun, hemen hemen her sayfasında kendini hissettiriyor.

Yazar

Bir kasabın oğlu olan Daniel Defoe, muhtemelen 1660'da, Londra'da doğdu. Onun, yirmi üç yaşında iken Mary Tuffley ile evlendiği, çorap tüccarlığı yaptığı, Avrupa'da sık sık seyahat ettiği ve 1688'de III. William'ın ordusuna katıldığı dışında, gençlik yılları hakkında fazla bir şey bilinmiyor.

Defoe, 1702'de, *"Muhallfleri ortadan kaldırmanın en kısa yolu"* adlı bir broşür yayımlayarak, kendisinin mensubu bulunduğu dinî grubun nasıl baskı altında tutulabileceğini istihzalı ve alaylı bir üslûpla anlattı. Bro-

şürü, müsamahasızlığı hicvedici olmasına rağmen, Defoe yanlış anlaşılırdı. Cezalandırıldı, kendisine işkence yapıldı ve hapsedildi...

Hapishanenin, Defoe'nun karakterine tesir ettiği anlaşılıyor. Artık her şeyden şüphe eden biri oldu ve parasını daha dikkatli harcamaya başladı. Durmaksızın yazdı; yayımlanan broşür ve kitaplarının sayısı 250'den fazla ve bunların birçoğu da politika ile ilgilidir.

Robinson Crusoe'nun yayımlanmasından (1719) sonraki beş yıl Defoe'nun, en iyi romanlarından bazılarının yayımlandığı senelerdi... *Moll Flanders* ve *Roxano*, ahlâken sağlam olmayan iki kadını konu alan klâsik kitaplardır. Bu sırada yayımlanan bir diğer eseri *Journal of the Plague Year* (Veba Salgını) idi. Defoe, bu eserinde, realist bir yazar olarak, yeteneklerini tam mânâsıyla gösterdi. Kitapta, 1665'te, Londra'da binlerce kişinin ölümüne sebep olan Büyük Taun'u, gözleriyle görmüşçesine anlattı, halbuki o yıl, sadece beş yaşında idi. İngiliz edebiyatında roman türünün yerleşmesinde onun muazzam bir rolü oldu. Romanlarında, realizm ve idealleştirilmiş hayaller yerine günlük hayattaki konuların işlenmesi, İngiliz romanını derinden etkiledi.

Defoe, aynı zamanda, velûd bir gazeteci idi. *The Review* adlı gazetenin dokuz cildini o yazdı, bu arada başka gazetelerde de yazıları yayımlandı.

Defoe, çağdaşlarının içinde oldukça sahtekâr ve kurnaz bir adam ve siyasî bir oportünisttir. Çağdaşı büyük yazar Joseph Addison, onu şöyle anlatır: "Sahtekâr, üç kâğıtçı, yalancı bir çapkın... Bir mahkemede şahitlik edemeyecek biri."

Dinî bir muhalif ve son derece ikna edici partili bir yazar olarak Defoe, her zaman hapsedilme veya daha kötü tehlikelerle karşı karşıya kaldı, fakat genellikle düşmanlarından bir iki adım önde gitmesini bildi. Daniel Defoe, 26 Nisan 1731'de, Londra'daki evinde öldü.

Diğer Eserleri

Robinson Crusoe'den üç yıl sonra yazılan *Moll Flanders*'in, birincisinden fazla, İngiliz roman tarihinde muazzam bir yeri vardır. "Sefalet kadar kötü bir şey yoktur." tezi üzerine dayanan roman, *Moll Flanders*'in heyecanlı hayatını anlatır. Pek çok erkeğin peşinden gittiği, sık sık ev-

lenen Flanders, on iki çocuk anasıdır. Newgate'e gönderilir. Ele geçtiği zaman pişmanlık duygusunu söyleyen kadının polisleri ikna eder ve asılmak yerine, yeni arkadaşı bir eşkiya ile birlikte Virginia'ya (Amerika'ya) gitmesine müsaade edilir. Kadın, Virginia'da, artık hürmet edilen bir ana ve çiftlik sahibidir. Flanders'in maceralarının anlatıldığı kitapta, onsekizinci asrın ilk yıllarındaki İngiliz hayatı muazzam bir panorama hâlinde önümüze serilir. Moll Flanders şehvetli ve tehlikeli bir hayat sürerse de, Robinson Crusoe'm bastırılamayacak ruhunu akla getirircesine, her güçlüğün altından kalkar ve yeni maceralara başlar. Ekseriya, bir fahişeden başka bir şey olmamasına rağmen Moll, Defoe'nun anladığı mânâda, orta sınıfa mensup insanların özelliklerine sahipti; kadın böylece, bütün hakaret ve istihzaları yener, bu dünyada kendisine bir yer yapmaya azmeder. Moll Flanders, İngiliz romanının, hayatiyetini kaybetmeyen kahramanlarından biridir.

Güiver'in Seyahatleri

Yazan

Jonathan Swift

(1667-1745)

Başlıca Karakterler

Lemuel Gulliver: Macera tutkunluğunun etkisi altında uzak ve egzotik ülkelere giden saf ve basit bir İngiliz cerrahı ve denizcisi.

Liliput imparatoru: On beş santimetre boyunda ve sadık uyruklarının, kendisinden, "Kâinatın neşe ve terörü" diye bahsettikleri kral.

Flinnap: Liliput'un, hilekâr, kurnaz ve kıskanç hazinedarı; Güiver'in, sarayda baş düşmanı olur.

Reldresal: Liliput'un Özel İşleri Vekili, Güiver'in arkadaşı.

Glumdalclitch: Brobdingnaglı bir çiftçinin kızı. Güiver'le arkadaşlık kurar ve ona, küçük bir bebekmiş gibi şefkatle muamele eder.

Brobdingnag Kralı: Barışsever olmasına rağmen bir orduya sahip bir dev.

Lord Munodi: Evi ayakta durduğu ve tarlası mahsül verdiği için Laputia sarayı ile arası iyi olmayan çalışkan bir Laputialı.

Strulbruglar: Yegâne arzuları, ölmelerine müsaade edilmeleri olan mutsuz ölümsüzlerden (lâyemutlar) oluşan bir ırk.

Yahoolar: Güiver'in kendilerinden olduğunu iddia eden ve maymuna benzeyen pis bir ırk.

Houyhnhnm'ler: (Whinnim okunur) Yahooları yöneten mâkul ve nâzik atlardan oluşan bir ırk.

Pedro de Mendez: Güiver'i, insanlıktan nefret etmesinden vazgeçirmeye çalışan Portekizli nâzik bir kaptan.

Hikâye

İyi ahlâklı olduğundan, Londra'da yürüttüğü tıp mesleğinden başarılı olmayan Lemuel Gulliver, Antelope adlı bir geminin doktoru olarak çalışmaya başlar. Gemi, 4 Mayıs, 1688'de, Güney Denizlerine gitmek üzere Bristol'dan ayrılır. Gemi, Van Diemen ülkesinin kuzeybatısında çıkan bir fırtına neticesinde parçalanır; fakat Gulliver, yüzerek karaya çıkar ve sahile ayak basar basmaz uykusu gelir, yatar. Uyandırıldığı zaman, kendisinin binlerce incecik iplikle bağlandığını görür. Gulliver, şimdiye kadar kimsenin bilmediği ve boylan on beş santimetre olan Liliputlann esiridir; vücudu üzerinde oynayan bu insanlar, zehirli mızraklarıyla Gulliver'i tehdit ederler.

Gulliver, Liliputlar'ın hayretini uyandırır; şimdiye kadar böylesine büyük bir insan görmemişlerdir. Gulliver, ülkenin Mil-dendo adındaki merkez şehrine getirilir, kendisine Liliput dili öğretilir ve imparatorun huzuruna çıkarılır. Gulliver'in tarağı, tabancası ve saati Liliputlar arasında büyük ölçüde hayret yaratır; ona *Quinbus Flestrin*, yani Büyük İnsan Dağı adını verirler.

Gulliver, basit ve dostça tavırları ve onların çok garip olan dil ve âdetlerini bilhassa öğrenmek istemesinden ötürü, Liliputlar arasında gayet iyi bir intiba yaratır. Liliputlar, tamamen kendileri gibi insanların yaşadığı ve yine iç çatışmaları içinde bulunan Blefuscua adındaki bir ülke ile harp halindedir. Ülkede, *High-Heels* (Yüksek Topuklular) ve *Low Heels* (Alçak Topuklular) adında iki siyasî parti ve yumurtanın en iyi hangisi tarafından kırılacağı üzerine şiddetli tartışmalar yürüten Büyük Endianlılar ve küçük Endianlılar adında iki dinî hizip vardır. Liliput sarayı, bir tür muğlak ve küçültücü ip dansını en iyi oynayanlara siyasî çıkar sağlar.

Gulliver, zamanla Liliputlar'ın güzel insanlar olduklarını anlar; çok küçük olduklarından, yüzlerindeki leke ve kusurları göremez. Minik vücutlu olduklarından mekanik işlerde gayet

ustadlırlar; fakat onlar arasında da küçük işler peşinde giden, birbirleri aleyhinde plânlar çevirenler, fesat tohumları saçanlar vardır.

Böylece Güliwer, tedricen saray entrikalarına karışır. Kendisine şerefli Nardac unvanı verilir ve Hazinedar Flimnap'ın baş düşmanı olur. (Flimnap, onu öldürmek ister; çünkü, Liliput'un yediğini Güliwer tek başına yiyor, ayrıca Güliwer'in, karısına göz koyduğunu da sanır.) Güliwer'in yeni arkadaşı Reldresal, kendisinin, mahkemeye verileceğini ikaz eder. Güliwer, Kraliçenin sarayındaki bir yangını söndürmekle kendisini sevdireceğini umarsa da, bu işi onların bilmediği bir yolla yaptığından daha da fazla suçlanır.

Güliwer'e, Liliputlar için yapacağı bir büyük hizmet bulunduğu söylenir. Blefuscud adasındaki düşmanlar bir istilâ hazırlığı içindedirler. Vücudunun büyüklüğünden ötürü, onların donanmalarını tahrip etmesi istenir. İki ada arasındaki mesafe, 800 metredir; Güliwer, yürüyerek Blefuscudialılar'ın adasına gider, kendisine fırlatılan ok yağmuru altında, donanmalarını çekerek Liliputlar'a getirir.

Güliwer, bu hareketleriyle bir an için sarayın gözünde yücelirse de, Blefuscudialılar'ı tamamen yıkmayı ve onları Liliputlar'ın köleleri haline getirmeyi reddettiğinden, tekrar gözden düşer. Blefuscudialılar'ın hürriyetlerini savunduğundan, Güliwer artık öldürülecek biridir. Güliwer öldürüleceğini öğrenince, Blefuscular'a sığınır ve kendisine gayet iyi muamele edilir.

Bir gün, büyük bir kayık karaya vurur ve İngiltere gözünde tüten Güliwer, bu kayıkla denize açılır. Bir gemi kendisini alır ve İngiltere'ye götürür. Güliwer'in yanında, başından geçenleri ispat etmek için minik Liliput inekleri vardır.

İngiltere'de karısına ve çocuklarına kavuşan Güliwer, bir müddet sonra yeniden yerinde duramaz ve bu defa Hindistan'a giden Adventura (Macera) adındaki bir gemiye biner. Gemi rotasını şaşır. Gemiciler, yiyecek tedariki için bilinme-

yen bir ülkeye doğru giderler. Karaya çıktıkları vakit, Güli-ver, diğer gemicileri kaybeder ve bu defa kendisini, boylarının on üç metreye kadar yükseldiği bir buğday tarlası ortasında bulur; dev gibi köylüler ekin biçmekle meşgullerdir. Bir tanesi, kızı Glumdalclitch'i eğlendirmesi için onu evine getirir. Güli-ver, kendisinin 10.000 kilometre uzunluğunda ve 8.000 kilometre genişliğinde Brobdingnag ülkesinde olduğunu öğrenir. Lili-putlar ne kadar küçük ve nazik insanlarsa, onlar da o derece kaba ve çirkin devlerdir.

Glumdalclitchler, Güli-ver'e bir ev hayvanı muamelesi yaparlar. Güli-ver'den servet kazanmak isteyen kızın babası, onu bir kafese koyarak, bu acayip mahlûku, para karşılığında halka göstermek için köy köy dolaşır. Böylesine kaba muamele edilen Güli-ver hastalanınca, köylü Güli-ver ölmeden çok daha fazla para kazanabilmek için, "show"ların sayısını artırır. Nihayet, talih Güli-ver'e güler, köylü onu, Kraliçeye satar. Güli-ver, artık Kraliçe'nin bir oyuncuğu, ev hayvanıdır.

Sarayda, filozoflar ve yaşlı akıllı insanlar Güli-ver'e gülerler. Böylesine minik insanlardan oluşan bir ırk nasıl mevcut olabilir? Kral, İngiltere hakkında ona bir sürü soru sorar, sıra hasreti çeken Güli-ver, İngiltere'nin kazandığı büyük zaferlerden gururla bahseder. Mamafih, böylesine küçük insanların birbirlerine karşı harp ilân etmeleri kral üzerinde tiksinti yaratır.

Güli-ver, Brobdingnag'taki hayatı sırasında her gün dehşet verici hâdiselerle karşılaşır. Küçüklüğünden ötürü, her an tehlikededir. Muazzam büyüklükteki farelere karşı çarpışır, fırtınalı havalarda tenis topu büyüklüğünde dolu yağar. Sarayda bile, her zaman tehlikelerle karşı karşıyadır. Bir gün, dokuz metre boyundaki saray cücesi onu kıskanır ve süt güğümünün içine atar. Güli-ver zor zahmet boğulmaktan kurtulur. Güli-ver, kendisinin ne kadar küçük ve önemsiz bir kimse olduğunu aynaya baktığı zaman daha iyi anlar. Sarayın hanımları kendisine gayet kaba muamele eder, erkekliğini ciddiye almazlar.

Böylece, devamlı tehlikeler içinde yaşayan Güliiver, iki sene sonra bu ülkeden kaçmayı başanır: Dev bir kuş, Güliiver'i, içinde yaşadığı kafesle birlikte gagasıyla kaldırır ve deniz üzerinde uçmaya başlar. Fakat kuş, kafesi düşürür: İngiltere'ye giden bir gemi, Güliiver'i görür ve alır.

Brobdingnagların ülkesinde başından geçenlerin tesirinden kurtulur kurtulmaz, Güliiver tekrar denize çıkmak, yeni maceralar peşinde gitmek için yanıp tutuşur. Bu yolculuğunda, korsanlar gemiye saldırır ve Güliiver küçük bir kayığa konularak denize bırakılır. Güliiver, Japonya'nın hemen doğusundaki Balnibardi adasına çıkar. Balnibardi, Laputa adı verilen yüzen bir ada tarafından havadan yönetilen bir müstemlekedir. Laputalılar, normal büyüklükte insanlardır, fakat hayatta onları ilgilendiren sadece iki şey vardır: Musikî ve matematik. Derin (soyut) düşünceler içinde kendilerinden geçen bu insanlar normal düşünmeye sevk etmek için uşaklar, sık sık onların yüzleri önünde çingirak çalarlar. Fakat bütün entelektüel yeteneklerine rağmen, Laputalılar'ın ellerinden pratik hiçbir iş gelmez. Elbiseleri vücutlarına uymaz, evleri başşağıdır. Sadece Lord Munodi adında birinin hakikî bir evi ve mahsül veren tarlası vardır. Fakat bu başarılarından ötürü de, diğer Laputalılar kendisini sevmezler.

Laputa Kralı, Balnibardi müstemlekesi üzerine havadan koca koca kayalar bırakmak suretiyle burasını yönetir, böylece yerlilerin başkaldırmalarını önler.

Güliiver, onların ülkenin merkezi Lagodo şehrindeki projektör akademisinden bilhassa gurur duyduklarını öğrenir. Laputalı ilim adamları burada salatalıktan güneş ışığını çıkarmak veya insan dışkısından yiyecek yapmak gibi aptalca projeler üzerinde senelerce çalışır. Akademide, körler, renkleri, elleriyle dokunarak tayin ederler. Evlerin önce damları yapılır.

Güliiver, Lagodo'dan, büyücü ve cadıların yaşadığı Glubbudrib adasına gider. Adanın valisi, Güliiver'in önüne Makedonyalı İskender, Anibal, Sezar ve Pompey gibi tarihin

büyüklerinin hayallerini getirir. Hepsi teker teker, başardıkları işler hakkında, Güliiver'in sorularını cevaplandır. Her biri, Güliiver'i hayal kinklığına uğratan bir hâdise anlatır ve böylece, tarihin resmî kayıtlarının bir sürü yalan olduklarını gösterir.

Güliiver, Luggnagg adasında da hayal kinklığına uğrar. Bu adada, lâyemut (ölümsüz) Struldbrug denen insanlar yaşar. Kâinatın sırlarını öğrenebilmek için, önlerinde uzun bir zaman olduğundan, Güliiver, bu insanların çok mutlu ve çok akıllı olduklarını sanır. Fakat, onları yakından tanıyınca, akıllarının başlarında olmadığını ve hayata küskünlükle baktıklarını anlar. Gerçi ölmüyorlar, ama gittikçe yaşlanıyor ve halsizleşiyor; yaşamak için bütün şevklerini kaybediyor ve ölmek istiyorlar.

Güliiver, Japonya üzerinden İngiltere'ye döner. Kısa bir müddet ailesiyle birlikte oturduktan sonra, 1710 Ağustosunda, tekrar denize açılır. Bu defa geminin kaptanıdır. Güney Denizi'nde, Güliiver'in tayfaları, gemiyi ele geçirir ve kendisini hapsederler. Nihayet, uzun bir kayık içinde, Güliiver denize bırakılır. Güliiver, Yahoo denen pis, maymun gibi, tiksindirici insanların yaşadıkları garip bir adaya çıkar. Pisliklerini Güliiver'e fırlatan Yahooolar, Houyhnhnm denen atların yaklaştıklarını görünce dehşet içinde kaçarlar. (Bu kelimelerin telâffuzu, atların kışnemesini andırır.) Adanın yöneticileri bu atlardır.

Houyhnhnmler, Güliiver'in -daha nazik ve mâkul biri olsa da- bir Yahoo olduğunu sanırlar, zira bir attan ziyade bir Yahoo'ya benzemektedir. Yahooolar, ne kadar vahşî ve mantıksız mahluklarsa, atlar da o kadar nazik, medenî ve son derece makul yaratıklardır. Onlar, genetik kanunlarına göre evleniyor ve ölümü, sakın bir şekilde kabul ediyorlardı. Güliiver, bir Houyhnhnm ailesinin ahırına yerleşir ve onların süt, şifa verici bitkiler ve saman pastalanından oluşan yiyeceklerini bile sever. Güliiver, kendi yiyeceklerini yapar, fakat Houyhnhnm'lar, onun çıplak dolaşmadığına hayret ederler. Mamafih, onun bu egzantrikliğini, fizikî bünyesinin, kendilerinininkinden daha alt seviyede olmasına hamlederler.

Güiver, Houyhnhnmlere İngiliz hayatını anlatır, fakat (Brobdingnag Kralı gibi, onlar) böylesine huysuz, kötü bir ırkın gerçekte Yahooolardan biraz daha iyi insanlar olmalarına rağmen kendilerini dünyanın hâkimi saymaları karşısında irkilir, tiksinti duyarlar. Atlar, yalan söyleme kavramının ne mânâ ifade ettiğini anlayamaz, zira onların indinde, kelimeler, bir vakıayı gizlemek için değil; yaratıkların aralarında muhabere etmeleri için kullanılmalıdır. Atlann İngiltere’de yük hayvanı olarak kullanılmasını hakaret sayarlar. Harbin dehşetlerinden bahsettiği sırada, Güiver, Brobdingnag’da olduğundan daha temkinli ve daha az vatanseverdir. Houyhnhnm’lerle birlikte, insanın kötü ve şeytanî bir yaratık olduğunu kabul eder ve tamamiyle rasyonel olan (mantıkî) bu cemiyette, atlarla birlikte gayet mutlu bir hayat sürmeye başlar.

Maamafih, Güiver’in bu barış ülkesindeki mutluluğu uzun sürmez. Bir çeşit parlâmento olan Houyhnhnm Büyük Meclisi, Güiver’in, maymun ırkı sayılan mahallî Yahooolardan daha medenî görünmesine rağmen, onun gerçekte bir Yahoo olduğuna karar verir. Hatta dişi Yahooolar, Güiver’i cinsel bakımdan cazip bile görüyorlardı. Güiver’in zeki bir Yahoo olduğunu düşünen atlar, onun kendi medeniyetleri için bir tehlike teşkil ettiğine karar verirler. Böylece, hiç arzu etmemesine rağmen Güiver’in adayı terketmesi istenir. Güiver, kendisine bir kayık yapar ve denize açılır; sonunda, anlayışlı ve nazik bir kaptan olan Pedro de Mendez’in kumandasındaki bir Portekiz gemisi tarafından kurtarılır.

Güiver artık tam bir mizantrop (insanlardan nefret eden kimse) olur. Avrupa’ya dönene kadar kabinesine çekilir. Fakat Mendez, kendi nazik davranış ve tutumlarıyla, hareketleriyle, herkesin, Yahooolar kadar nefret edilecek kimseler olmadıklarını göstermeye çalışır. Güiver, son seyahatinden sonra nihayet ailesinin yanına döndüğü zaman, onlara tahammül edemez, uzun bir müddet kendisini, sadece atların arasında mutlu hisseder.

Eleştiri

Hicvedici, hayalî bir seyahat kitabı olarak, *Güiver'in Seyahatleri* (sansür edilmiş şekli içinde) hem çocuklar için fevkalâde bir kitap, hem insanların bayağı, kötü bencil, menfaatçi, zulmedici yönlerine karşı girişilen çok ağır bir hücumdur. Swift'in, haşlayıcı bir mizahî üslûpla ele aldığı konular arasında politika, saray entrikası, yobazlık, beşerî bencillik ve zulmün her şekli vardır. Dünyanın dört köşesine yaptığı geziler sırasında Güiver, fizikî ve kültürel farklarına rağmen, insanların, her tarafta aslında aynı olduklarını görür. Herkesle kolaylıkla dostluk kurabilen bir iyimser olarak başlayan Güiver, sonunda, Brobdingnag Kralı'nın bir sözünü benimser: beşerî yaratıklar, "tabiatın, yeryüzünün sathına bırakmak mecburiyetinde kaldığı için büyük ıstırap duyduğu en iğrenç haşaratın oluşturduğu en habîs ırktır." Sadece birkaç kişi, Swift'in, beşer ırkını lânetleyişi dışında kalır.

Güiver'in Seyahatleri, Swift'in mizahî dehasının en iyi temsilcisidir. Dil üzerindeki saplantısı sayesinde, Güiver ziyaret ettiği bütün yabancı ülkeler ve oralarda yaşamayanlar için kelime uydurur. İngiliz hükümetindeki entrikaları, Liliput sarayındaki entrikalarla anlatmaya çalışır. Teorik ilme olan güvensizliğini de, Lagado Yüksek İlimler Akademisi'ni hicivli bir şekilde anlatmakla gösterir. Tabii, Swift'in asıl anlatmak istediği şey, meşhur İngiliz İlim Akademisi, *English Royal Society*'dir.

Güiver'in ziyaret ettiği her ülke, kendisinin dünyanın en büyük ülkesi, kendi insanların bütün yaratıkların hâkimi olduklarına inanırlar. Fakat, hepsi büyük veya küçük, maymun veya at, büyük bir insanî kusurdan mustarip olduklarını gösterirler. Güiver, kendi isminin de imâ ettiği gibi, her şeye inanan saf ve temiz biridir. Fakat seyahatleri sırasında, küçük işler peşinde giden, birbirleri

aleyhine entrikalar hazırlayan Liliputlarla, son derece bencil Brobdingnaglarla soyutlaşmış gayrîinsanî Laputalar'la ve pis, iğrenç, insan-altı Yahoo'larla karşılaşır. Hattâ en fazla iyi niyetle ele alınan Houyhnhnm'ler bile, Güli-ver'i aralarından uzaklaştırmakla gösterdikleri şekilde çok mantikî yaratıklardır. Seyahatlerinin sonunda, Güli-ver, daha hüzünlü, daha akıllı bir insan olur.

Swift, insanların, birbirlerine yaptıkları zulüm ve işkencenin, şu sebeplerden ötürü, daha da tiksindirici olduğunu söyledi: İnsanın, düşünme kapasitesi vardır, fakat bunu ya yanlış kullanır veya hiç kullanmaz, çünkü mânâsızcasma gururludur ve onun harpten, işkenceden ve kandan hoşlanması da, bu gururunu hiçbir zaman haklı gösteremez.

Yazar

İngiliz mizah yazarlarının en büyüğü sayılan Jonathan Swift, 1667'de Dublin'de doğdu. Şair John Deryden'in kuzeni olan Swift, Dublin'deki Trinity Koleji'nde eğitim gördü, fakat kolejin disiplinine karşı geldiğinden sık sık cezalandırıldı. Sonraları, Sir William Temple'in, sekreteri oldu ve onun hizmetinde iken, ilk hiciv kitaplarını yazdı: *The Battle of the Books* ve *A Tale of a Tub*. Bu kitaplar 1704'te basıldı. Yine bu sırada Esther (Stella) Johnson'a âşık oldu; daha sonra, onunla gizlice evlenmiş olabilir.

Temple 1699'da öldüğü zaman, Swift, bir din adamı oldu ve İrlanda'da yaşamaya başladı. İngiltere'yi sık sık ziyaret ediyor, politika ve edebiyat tartışmalarına dalıyordu. Gerçi bir liberal olarak başladı ise de, 1710'da Muhafazakârlar'a döndü ve üç sene sonra da, St. Patrick katedraline kardinal tayin edildi.

İnsan tabiatını acı bir şekilde tenkit eden görüşlere sahip de olsa, Swift, cana yakın bir insandı; çağının önde giden edebiyatçılarıyla çok yakın dostluklar sürdürdü; Popye, Arbuthnot ve Gay ile birlikte Scriblerus Kulübü adı altında bir yazarlar kulübü kurdu. İrlandalılar da onu, kendilerinin bir kahramanı saydılar; çünkü Swift, İrlanda'daki İngiliz yönetimini en kızgın bir şekilde hicvetmişti. Bu tür kitapları arasında en fazla tanınanı *A Modest Proposal*'dır (1729).

Swift, hayatının sonlarına doğru, gittikçe kötüleşen zihnî bir hastalığa yakalandı. Swift'in karakterini, mezanına, kendisinin yazdırdığı kitabesindeki şu sözler kadar hiçbir şey anlatamaz. "Burada, vahşî haksızlıklar karşısında kalbi parça parça olan biri yatıyor."

Candide

Yazan

Voltaire

(François Marie Arouet)

(1694-1778)

Başlıca Karakterler

Not: Candide'deki düzinelerle karakterden, sadece aşağıdakiler devamlı rol oynarlar. Diğerleri, bazı büyük talihsizlikleri veya aşıkâr aptallıkları göstermek için, tesadüfî olarak bir iki sayfada görünürler.

Candide: Hikâyenin kahramanı: adı saflık ve temizlik ifade eden, cana yakın ve maharetli bir genç.

Cunêgonde: Thunderten Tronckh'nin kızı; Candide'nin sevgilisi.

Pangloss: Candide'nin hocası, daha iyisinin mümkün olmadığına inandığı dünyada yaşadığını söyler. Adının mânâsı, ya onun bildiklerini veya lâf ebeliğini imâ edercesine, "sadece dil" demektir.

Cacambo: Candide'nin uşağı; kısmen İspanyol, kısmen Kızılderili; kurnaz, azimli ve efendisine sadık.

Martin: Candide'nin dostluk kurduğu fakir bir ilim adamı. Hayata karamsar bakışı ile Pangloss'ın iyimserliği karşısında yer alır.

Hikâye

Westphalia'da, onsekizinci asırda, ikinci derecede olmakla beraber, kendisini önemli addeden Thunderten Tronckh Baronu, şişman kansı Barones ve güzel kızı Cunegonde ile yaşamaktadır. Dr. Pangloss adında bir öğretmen ile Candide adında, cana yakın, samimî ve Baron'un gayrimeşru dünyaya gelmiş yeğeni de aynı konakta otururlar. Pangloss, felsefî bir iyimserdir; mevcut olabilecek en iyi bir dünyada yaşadığına, olup bitenlerin, vuku bulabilecek en iyi şeyler olduğuna inanır. Candide, bu doktrini, sorgusuz sualsiz kabul eder. Ardından, bir gün baron kendisini Cunegonde'yi öperken yakalar ve şatosundan atar. Böylece, hakikî hayata giren Candide, dünyada ne kadar ıstırap çekildiğini, kötülük ve aptallık bulunduğunu yavaş yavaş anlar.

Candide, derhal Abare denen bir ülke ile harp halinde bulunan Bulgar ordusunda askere alınır. Kanlı bir çatışmadan sonra, dehşet içinde kalan Candide, Bulgar ordusundan kaçır ve Hollanda'ya sığınır. Burada, sefil bir dilenci ile karşılaşır ve onun; eski hocası Pangloss olduğunu anlar. Candide harbin, Westphalia'yı tamamen yıktığını ve Cunegonde'nin ailesi ile birlikte öldüğünü anlar. Pangloss ve Candide, beraberce, Portekiz'e giderler ve denizde, hemen hemen boğulacak kadar tehlikeler atlattıktan sonra Lizbon'u yıkan 1755 depreminden biraz önce şehre gelirler. Depremin, din düşmanlarını bağnnda barındıran bu şehre Allah'ın gönderdiği bir ceza olduğuna inanan Kutsal Engizisyon, Pangloss'u asar ve Candide'yi de kamçılar.

Esrarengiz bir kadın, Candide'ye bakar, iyi eder ve Candide, -son derece sevinç içinde- onun, kaybettiği Cunegonde'si olduğunu görür. Kadın ölmemiştir; Cunegonde, kendisinin ırzına geçtiklerini ve barsaklarının alındığını itiraf eder, fakat bunların hiç de öldürücü bir şey olmadıklarını söyler.

Kadın, şimdi iki kişinin ortaklaşa metresidir: biri, bir Yahudi bankacı; diğeri Engizisyon Baş hâkimi! Candide, her ikisini de öldürür ve gereken parayı çalarak, Cunegonde ile birlikte, bir gemiye binerek Arjantin'e kaçar. Orada, başlarına başka talih-sizlikler gelir. İspanyol valisi Cunegonde'ya göz koyar ve Candide, Paraguay'a kaçar. Bu ülke, o zaman, askerî bir teokrasi olarak Cizvit papazları tarafından yönetilmektedir. Kumandan (ki hem bir albay, hem de bir papazdır) Candide'yi gayet iyi karşılar ve kendisinin Cunegonde'nin kardeşi olduğunu açıklar. Kumandan, Candide'nin kız kardeşini hâlâ sevdiğini öğrenince, onu öldürmek ister. Candide tekrar kaçar.

Cacambo adındaki melez bir uşağı ile beraber Candide, daha sonra, Eldorada adındaki mitolojik bir krallığı ziyaret eder. Bu ülkede, altın ve kıymetli taşlar, kum ve çakıl taşları kadar çoktur. Daha hayret uyandıran tarafı, bütün halkın, akıllı ve faziletli insanlar olmasıdır. Herkes âdil olduğundan, avukat bulunmaz ve herkes faziletli olduğundan, rahip de yoktur. Güzel sanatlar ve ilim, devletin destek ve himayesi altındadır ve en mütevazı bir vatandaşın dahi yüksek bir hayat standardı vardır. Gerçi bu insanlar, yabancılara gayet nazik davranıyorlarsa da Candide, hâlâ Cunegonde'yi düşünür. Nihayet, ayrılmasına müsaade ederler. Candide, yanına kendisini, dış dünyanın standartlarına göre, inanılmazcasına zengin saydıracak kadar mücevherat alır.

Candide ve Cacambo, Surinam'a giderler. Candide, Cunegonde'yi geri vermesi için, Cacambo ile Buenos Aires'teki valiye rüşvet gönderir ve kendisi de Avrupa'ya giden bir gemiye biner. Martin adında bir edebiyatçı ile dostluk kurar. Bu adamın hayat görüşü, Pangloss'un iyimserliğinin tamamıyla karşıtıdır. Yolculuk boyunca, iyi ve kötü, fazilet ve kötülük, kader ve hür irade üzerine uzun bir tartışma yaparlar. Nihayet, beraberce Paris'e gelirler ve Candide, Paris sosyetesini, tiyatroları, kitaplar ve tenkitçileri, kumar ve ilâhiyat hakkında fikirlerini geliştirir. Başka bir maceraları onları Venedik'e götürür. Candide, bura-

da her şeyden sıkıntı ve bıkkınlık duyan Senyor Pococurante adlı asilzadeden ve şu veya bu şekilde ellerindeki krallıkları kaybetmiş altı kraldan çok şey öğrenir. Candide artık dünyada (Eldorada dışında), yeryüzündeki insanların müşterek kaderi olan mutsuzluktan kendisini kurtarabilecek kadar zengin ve güçlü kimsenin bulunmadığına derinden inanır.

Şimdi, Hristiyan dünyasını geride bırakan Candide ve Martin, İstanbul'a giderler ve orada bir dizi mesut tesadüflerle Cacambo, Cunegonde, Pangloss (ki Lizbon'da asılmıştır) ve her zamanki kavgacı mizacını hâlâ bırakmayan Cunegonde'nin kardeşi ile buluşurlar.

Cunegonde, artık buruşuk yüzlü, huysuz bir kadındır; fakat Candide, onu nazik bir şekilde kucaklar; bir görev ve mesuliyet duygusu altında onunla evlenir. Candide'nin, Eldorada'dan getirdiği mücevheratın çoğu gitmiştir; yine de geride kalanlarla, Candide, İstanbul şehri dışında mütevazı bir çiftlik satın alır ve meyve yetiştirmeye başlarlar. Cacambo da, bu meyveleri pazarlarda satar.

Candide, nihayet, bir ölçüde felsefi bir huzura kavuşur. Artık büyük bir zenginliğe sahip bulunmadığı gibi romantik bir aşk peşinde de değildir. Samimiyetleriyle ve çalışkanlıklarıyla o ve yanındakiler bir ölçüde güvenlik ve huzura kavuşurlar. Cunegonde, hattâ yemek pişirmesini bile öğrenir. Hattâ tartışmaktan zevk alan bilgiç edâli filozofluğunu hâlâ muhafaza eden Pangloss, mümkün olabilecek hayat tarzları altında, en iyisinin şimdi yaşadıkları hayat olduğunu söyler; ama Candide, meseleleri artık felsefi yönden ele almaz ve soyut olaylar, münakaşalar artık onu ilgilendirmez. Sadece şu cevabı verir: "Kendi bahçemizi işleyelim."

Eleştiri

Candide, ânında, akla geldiği gibi sözlerden oluşan bir saheserdir ve titizlikle plânlanmış bir roman olarak ele

alınmalıdır. Voltaire, besbelli ki, plânı üzerinde ciddiyetle durmadı veya okuyucularının da duracaklarını ummadı. Olaylar, öylesine birbirine eklenmiştir ki, çok az devamlılık vardır ve hikâyeye tesir etmeksizin, bunlardan çoğunun yerleri değiştirilebilir. Hikâyede görülen devamlılık ise, bir dizi akıl almaz tesadüflere bağlıdır. Açıkça görülüyor ki, Voltaire, bir macera romanı düşünmüyor, gülünç bir hicviye yazıyordu. Romanın karakterleri de, aynı şekilde gelişigüzel ele alınmıştır: Bu karakterler, portreler değil, bir fikri belirten veya bir kötülüğü anlatan karikatürlerdir. Gerçekten, eserin plânı, onların iki boyutlu karakterler olmalarını gerektirir. Çünkü onları, hakikî insanlar olarak kabul edeceksek, başlarına talihsizlikler, komik değil, dehşet uyandırıcı olur ve kitabın düşüncesiz, küstahça tonu bizi rahatsız ederdi.

Okuyucunun, daha birinci sayfadan itibaren gördüğü lâtifeli, istihzalı, cinaslı ton hâdiseleri dikkatli bir şekilde ele almakla kurulur. Voltaire, bağdaşmaz fikir ve imajları biraraya getirmekten büyük zevk duyar; meselâ Cunegonde, Lizbon'daki engizisyonu anlatırken der ki: "Salondaki yerim fevkalâde idi ve dinî tören ve idamlar arasında kadınlara, meşrubat verdiler." Tabîî, burada anlatılmak istenen şu ki, idamlar dahi dinleyicilerin hoppalığı ve saçmalığı kadar şaşırtıcı değildir. Olayları anlatırken ele alınan bu tür bir vasıta, Dr. Pangloss'un aşk yapmasının tecrübi fiziğin bir dersi olarak anlatılması gibi, felsefenin teknik terimlerini, onları beklenmeyen veya hatta açık saçık, müstehcen muhtevalar içinde göstererek alay etmektir. Kitapta, nükteli vecizeler veya edebe aykırı, insafsız paradokslar var. Meselâ, Cunegonde, şerefli bir hanımın ırzına geçilebileceğini söylüyor; çünkü bu onun faziletini artırmaya yarar! Fakat sık sık başvuru vasıta, her yeni talihsizlik karşısında, istihzalı bir tarzda, Candide'nin, mümkün olan en iyi bir dünyada yaşamakta olduğunda 15-

rar edişidir. Eser boyunca, Voltaire, çok sade kelimeler kullanır ve Candide'nin şahsiyeti gibi, basit cümleler kurar; fakat onun bu sadelik ve basitliği, büyük bir dünya görüşüne sahip olduğunu gösteriyor.

Bütün bu şaka ve lâtifeye rağmen, Candide ciddî bir eser. Hiciv, kelime oyunları ile ifade ediliyor, fakat fikirlerin oyunu üzerine kurulmuştur. Kitabın alay ettiği esas konu, Alman filozofu Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) ve İngiliz şairi Alexander Pope'ın (1688-1744) ortaya sürdükleri iyimser felsefeyi gülünç bir tarzda göstermektir. Her ikisi de, tâ en eski zamanlardan kendi çağlarına (tabîî bizim de çağımıza) kadar gelen kötülükler üzerinde durdular: "Her şeye kaadir bir Allah tarafından yaratıldığı söylenen bir dünyadaki günahları, ıstırapları ve ölümleri ne ile izah edeceğiz?" Leibniz, üç çeşit kötülük bulunduğunu söyler: metafizik kötülükler, (bunlar, sınırlı ve gayri mükemmel kötülüklerdir), fizikî kötülükler (başlıca, acı ve ıstırap) ve ahlâkî kötülükler, Leibniz, bu kötülükleri böylece belirttikten sonra, her birini teker teker ele alarak, bunlardan kaçınılmayacağını veya onların gerçekte daha büyük bir iyiliğe hizmet ettiklerini anlatır. Böylece insanlar, ateşin verdiği acıyı hissettiklerinden, kendilerinin yakılmalarına müsaade etmeyecekler ve dünyanın, tahammül edeceğinden fazla bir nüfusa erişmemesi için öleceklerdir. Bu tür münakaşanın esası şu: kötülük, bir bütün olarak ele alındığı zaman, iyi olan ilâhî plânın gerekli bir parçasıdır. Başka bir ifade ile biz, daha büyük bir iyiliğin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan, iyilik ve kötülüğün bir tür kombinezonunu yaşarız ve bundan böyle, yaşadığımız dünya, mükemmel olmasa dahi, hiç olmazsa, mümkün olabilecek bir dünyanın en iyisidir. Pope, bu düşünceleri, daha da ileri götürdü ve *An Essay On Man (İnsan Üzerine Bir Makale, Deneme)* adlı şiirinde, daha da pervasız bir şekilde belirtti:

*Bütün tabiat, senin bilemeyeceğin bir sanat eseridir.
 Senin görmediğin bütün tesadüfler, yönler,
 Anlamadığın bütün dengesizlikler, ahenkler,
 Bütün bu kısmî kötülükler, evrensel iyilikler;
 Gurura, aklın hatâlarına rağmen,*

Bir hakikat apaçıktır: Ne oluyorsa olsun, hepsi doğrudur. Candide, bu tür iyimserliği reddetmeye teşebbüs ederek, insan içgüdüsünün buna isyan ettiğini söyler; dünyada, kaygan ağızlarla ifâde edilemeyecek derecede pek çok ıstırap vardır. Voltaire, Leibnitz ile bir tartışmaya girmez; kahramanını, o kadar fazla acı ve ıstırapla karşı karşıya bırakır ki, “mümkün olan dünyaların en iyisi” ibaresi bir alay olur. Candide haykırır: “Eğer bu en iyisi ise, diğerleri nasıldır?”

Voltaire, görüşlerini desteklemek için ileri sürdüğü delilleri, hiç olmazsa, uydurmadığını söyleyebilirdi. Candide’deki olayların ekserisi, gerçekte vuku bulmuştu. Böylece, Bulgarlar ve Abereler arasındaki harp gerçekte, Yedi Sene Harbi’dir; Venedik’te bahsedilen, tahtlarından düşürülmüş altı kral, tarihî şahsiyetlerdir; diğerlerinin de öldürülmelerine yol açması için öldürülen İngiliz amirali, talihsiz John Byng’dir, ilh... Fakat Voltaire’in, dehşet koleksiyonundaki en değerli eser, 1755’de, Lizbon’u yıkan ve otuz bin kişinin enkaz altında kalarak ölmesine yol açan depremdir. Bu öylesine büyük bir felâket idi ki, daha büyük bir iyiliğe katkıda bulunmasıyla izah edilemezdi. Voltaire’in dediği gibi, “Eğer Pope, Lizbon’u görse idi, her şey iyi” diyebilir miydi?

Voltaire, iyimserlik dışında, daha pek çok şeye hücum eder. Başlıcası harp. Abere köyünü “beynelmilel kanunlara göre yakan” Bulgarlar’ı anlatırken gösterdiği kızgınlığı, Candide’nin başka hiçbir sayfasında dışarı vurmaz. Harpten sonra, bilhassa Engizisyon ile ilgili sayfalarda, dinî

müşamahasızlık ve işkencelere hücum eder. Thunderten Tronckh Baronun şahsında, bir mevkiin verdiği gururla. Dr. Pangloss'un şahsında da bilgiçlik taslamakla alay edilir. Voltaire, ayrıca, zaman zaman kavga ettiği kimselere de hücum eder: Hollanda kitap yayımcıları, Fransız tenkitçileri ve bütün bir Alman milleti.

Bu sefalet ve aptallık kataloğunda, Eldorada krallığının bir istisna teşkil ettiği anlaşılıyor, çünkü herkes akıllı ve faziletlidir, ama okuyucunun da böyle bir yerin mevcut olabileceğini düşüneceği beklenemez. Bu ülkenin kitaptaki fonksiyonu, mukayese için ideal bir cemiyet takdim etmek suretiyle, hakikî dünyadaki kötülükleri daha iyi belirtmektir. Eldorada'nın muhtelif yönleri, Voltaire'in bilhassa bazı düşüncelerini aksettiriyor: İlim ve teknolojiye duyulan hürmet ve bu ülkede avukat bulunmadığı (Voltaire'in kendisi de bir avukattı). Daha da önemlisi, halkın hepsi "deist'tirler, yani ilâhî tebliğ veya mucizelerle değil, akıl ve vicdanla idrak olunan, kendisine ibadet etmek için kiliseye veya rahiplere ihtiyaç hissettirmeyen bir Allah'a inanırlar.

Voltaire, kahramanının Eldorado'da kalmasına müsaade etmez. Candide, hakikî dünyaya döner ve hayatın hiç olmazsa bazı kötülüklerine karşı kısmî bir hal çaresi bulur: çok çalışmak ve teorilerinden kaçınmak. Bu, mümkün olabilen dünyaların en iyisi olmayabilir, ama onu daha da geliştirmek mümkün. Candide, Pangloss'a kendi bahçesini işlemesini söylediği zaman, demek istediği budur.

Candide, zevkle okunacak bir kitap. Berrak ve zarif üslûbu, onu klâsik Fransız nesrinin bir modeli yaptı. Candide, dünyanın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar, herkesin zevkle okuyacağı bir kitap ve bütün bu lâtife ve şakalar gerisinde, derin bir ahlâkî inanış gizli. Voltaire, her çağda çok sayıda insanın görmemezliğe geldiği bazı hakikatleri berrak bir tarzda görebilme yetkisine sahip. Yâni harp ve

yobazlık kötü şeylerdir. Hırs ve aptallık dünyanın her tarafında vardır, cemiyet daha iyi bir şekle sokulmalıdır. Eğer Voltaire bugün yaşasaydı, şüphesiz, *Candide*'yi yazdığı tarihten bugüne kadar geçen iki yüz sene zarfında pek bir şey değişmediğini söyleyecekti.

Yazar

Şair, piyes yazarı, romancı, tenkitçi, filozof ve sosyal reformcu. Voltaire bunların hepsi idi ve bunların hiçbirinde büyük olmamasına rağmen, öylesine parlak bir zekâyâ, enerjiye, zarafete sahipti ki, bütün çağların en evrensel dehası olarak kabul edilir. Hakikî adı, François Marie Arouet idi; Voltaire, müstear adı idi ve orijini de bilinmiyor. Paris'te burjuva bir ailede 1694'te doğdu, babası noterdi. Eğitimini, çağın en iyi hocaları, Cizvit papazlarından aldı, onların dindarlıkları kendisinde bir tesir bırakmadı ise de, bilgileri ve yetişme tarzlarını benimsedi. Voltaire, on yedi yaşında okulu terk etti, babası onun avukat olmasını istiyordu, fakat genç Arouet, vaktini, hür düşünceli edebiyatçılarla geçirmeyi tercih etti. Kısa bir zaman içinde nüktedan, radikal fikirlere sahip ve hicvî yazılarıyla ün kazanan biri olarak kendisine isim yaptı. Gerçekte, o kadar başarılı oldu ki, başkalarının şiirlerini müstear adla yayımlamakla suçlandı. Bu şiirlerden biri, zamanın sosyal adaletsizlikleri üzerine yazılmış bir şiir, meşhur Bastille hapisanesinde on bir ay geçirmesine sebep oldu. Böylece hapsedilmesi, âdeta hakaret sayılacak kadar yumuşak geçmesine rağmen, otoritenin keyfî bir tarzda kullanılmasına hayatı boyunca derin bir nefret beslemesine yol açtı.

Hapisten çıktıktan sora, *Oedipe* adlı bir piyes yazdı; piyes, putperest hurafelerine hücum ediyorsa da, gerçekte, kendi çağının dinî inanışlarını konu almıştı. Bu arada sonraları *Henriade* olarak bilinecek esatirî IV. Henry adlı şiirin birinci bölümünü yayınladı. Bunlar, henüz yirmi yaşlarında olmasına rağmen, onu kralın gözünde yüceltmiş, Fransa'nın önde giden yazarları arasına sokmuştu. Fakat ardından, Voltaire, imtiyazın tekrar küstahçasına uygulanmasıyla karşı karşıya kaldı. Chevaier de Rohan adındaki genç bir asilzâde ile giriştiği bir kavga sonucu, asilzadenin uşakları Voltaire'i sokakta, herkesin gözü önünde fena halde dövdüler ve Voltaire yeniden Bastille'e atıldı. Gerçi intikam hisleriyle tutuşuyorsa da

Voltaire, hür müesseseler altında yaşamanın çok daha akıllıca bir hareket olacağına karar verdi ve 1726'da İngiltere'ye giderek üç sene kaldı.

Denilir ki: Voltaire, Fransa'yı bir şair olarak terketti; bilge biri olarak döndü. "Şüphesiz, İngiltere, onun ufkunu genişletti. Burada yeni bir dil öğrendi, yeni bir edebiyatı inceledi ve tevkif edilmek korkusu altında kalmaksızın istediğini söyleyebildi. Kendi paralelinde yetenek ve düşüncelere sahip ve aralarında Swift ve Pope gibi çağın İngiltere'sinin tanınmış yazarlarının da bulunduğu edebiyatçılarla dostluk kurdu. Dünyayı, fizikî kanunlarla yönetilen düzenli ve mantikî bir yapı olarak gören Newton'un fiziğini; insanların, dini, kitaplara ve kiliseye ihtiyaç hissetmeksizin faziletle olabileceklerini ve Allah'a ibadet edebileceklerini söyleyen Shaftesbury gibi deistlerin eserlerini inceledi. Bilhassa, rasyonalist ve amprisist (her türlü bilginin esasının tecrübeye dayandığını ileri süren felsefe) filozof John Locke'in etkisinde kaldı.

Voltaire, 1729'da Fransa'ya döndü ve parlak mesleğine başladı. Aralık, kitaplarından gelen para ve temkinli yatırımlarıyla zenginlik yolunda giden biri de olmuştu. Voltaire, 1734 ve 1749 arasında akıllı ve kurnaz bir kadın olan Marquese du Clatelet'in sevgilisi olarak, onun evinde kaldı; kadın edebî ve ilmî zevkleri olan, Newton ve Locke hakkında Voltaire'in duyduğu heyecanı benimseyen ve Paris sosyetesinin tanınmış bir siması idi. Bütün bu müddet zarfında, Voltaire piyesler, hikâyeler, şiirler, tarih ve felsefe eserleri yazdı. Newton'un fiziğini popülerleştirmeye çalıştı. 1746'da da Fransız Akademisi'ne seçildi. Bir ara, en iyi hâmişi kraldı. Fakat Voltaire, kralın resmî metresi Madam Pompadour hakkında, ne kraliçeyi, ne de kralı memnun eden bir şiir yazmak dikkatsizliğini gösterdi. Tarih kendisine yardım etti, uzun bir zamandır Prusya'yı ziyaret etmesini isteyen Büyük Frederick'in davetini kabul etti.

Potsdam, ilkin, kollarını heyecanla Voltaire'e açtı: kendisine emeklilik bağlandı, altına bir araba verildi ve bir saray unvanı da takdim edildi. Kendisini güzel sanatların hâmisî sayan kral, Voltaire'i de kendisinin edebî çevresine almakla gurur duydu. Voltaire, maamafih, Fransa'da olduğu gibi Prusya'da da baskı altında tutulamayacağını gösterdi ve Frederick de dahil herkesle kavga etti. Voltaire, 1753'te tekrar yola çıktı. Bir ara Pennsylvania'ya (Amerika) göç etmeyi dahi düşündü, fakat deniz tutmasından korktuğundan vazgeçti ve Cenevre'ye gitti. Fakat burada da, bu şehrin dinî bağnazlığı kendisini rahatsız etti; çok sevdiği amatör tiyatro eserlerini dahi sahneye koyamadı. Nihayet 1760'da Fransa ve İsviçre arasında

Ferney'de yerleşti. Burası İsviçre sınırına o kadar yakındı ki, bir ülkenin bağınazlığından diğerine kaçabilirdi.

Ferney'deki son yılları, hayatının herhangi bir çağı gibi büyük bir çalışma içinde geçti. Artık son derece zengin bir insandı ve sermayesini, köyün gelişmesi için kullandı. Dünyaca da tanınıyordu. Avrupa'nın her tarafından onu görmeye geliyorlardı. Kendisini görmeye gelemeyenlerle, devamlı surette mektuplaştı; bazen günde otuz mektup yazıyordu. Yine de, yazılarına (piyesler, tarihî eserler, hikâyeler, makaleler) ara vermeksizin devam etti. Ve bilhassa şu bakımdan hürmet görüyordu ki, dünyanın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar, adaletsizlik ve dinî müsamahasızlığa uğrayanların savunuculuğunu yükledi.

Voltaire'in, halkın sevgi tezahürlerinden öldüğünü söylemek yanlış bir şey olmaz. 1778'de, eserlerinin birinin oynandığı Paris'i ziyaret etmeye ikna olundu. Şehre bir kahraman gibi girdi, yüzlerce tanınmış kimse kendisini ziyarete geldi, onbinlerce Paris'linin çılgın nümayişleri arasında başına defne dalından çelenk kondu. Kadınlar heyecandan bayıldılar. Bu heyecan ve yorgunluk, seksen altı yaşındaki bir kimse için çok fazla idi ve aynı yılın mayıs ayında öldü. Böylece, Fransız ihtilâlini bir iki sene ile kaçırdı. Maamafih, bu ihtilâlin aşırılıkları onu muhtemelen dehşet içinde bırakacaktı; fakat ihtilâle giden yolun hazırlanmasında bir ölçüde onun da rolü olmuştu.

Voltaire, asrın faziletlerinin ekserisini ve kötülüklerinin de bazılarını gösterdi. Bir yazar olarak nüktedan, berrak, zarif ve zeki; düşünür olarak, derin olmaktan ziyade kolayca anlaşılan biri idi. Onun mahareti, diğerlerinin fikirlerini popüleştirmekte kendini gösterdi. Hiç de bir filozof değildi, fakat her çağın en büyük felsefî yazarı idi. Mantıkî ve şüpheci bir mizacı vardı, hislere pek yer ayırmadı. Dindar Hristiyanlar, bilhassa Fransa'dakiler, onu her zaman bir dinsizlik ucubesi olarak gördüler. Gerçekte ise, bir deist idi; dinden değil hurafeden ve bağınazlıktan nefret ediyordu. Onun trajik ve esatirî eserleri artık okunmuyorsa da, daha hafif olanlar, bilhassa *Candide* gibi felsefî eserleri öylesine nükteli, öylesine zarif, öylesine düşünceli, öylesine medenîdir ki, sadece Fransa'da değil, dünyanın her tarafındaki insanlar onları hâlâ zevkle okuyorlar.

Tom Jones

Yazan

Henry Fielding

(1707-1754)

Başlıca Karakterler

Squire Allworthy: Zengin, cömert ve iyi tabiatlı, model bir İngiliz toprak ağası.

Bridget: Squire Allworthy'nin sade ve basit, müşfik kız kardeşi.

Blifil: Bridget'in, mütemadiyen dolap çevirmekle meşgul oğlu.

Tom Jones: Doğduğu zaman, anası ve babası tarafından terkedilmiş, gerçekte gayrimeşru olarak dünyaya gelmiş, romanın kahramanı, açık kalpli ve samimî, düşüncesiz hareketleri yüzünden bir sürü müşkülle karşılaşır.

Mr. Partridge: Fakir, saf bir ilkokul müdürü.

Squire Western: Kırmızı yüzlü ve çabuk kızan, başlıca düşüncesi yemek, içmek ve avlanmak olan bir toprak ağası.

Sophia: Squire Western'in güzel ve dikbaşlı kızı.

Thwackum ve Squire: Riyakâr iki pedagog.

Black George: Squire Allworthy'nin sarhoş, hiçbir işe yaramayan aylak bekçisi.

Bn. Fitzpatrick: Sophia'nın kuzeni, çılgıncasına kıskanç kocasından kaçır.

Lady Bellaston: Bn. Fitzpatrick'in kültürlü ve görgülü Londralı bir dostu.

Hikâye

Somersetshire'deki toprak sahipleri arasında, cömertliğinden, iyi mizacından ve zenginliğinden ötürü, en fazla hürmet edilen toprak sahibi Squire Allworthy'dir. Bekâr kızkardeşi Bridget ile beraber yaşar. Londra'da birkaç ay kaldıktan sonra, bir gece evine döndüğü zaman, bir erkek bebeğin kendi yatağında yattığını görür ve şaşkına döner. Çocuğu kilise bekçisinin kapısı önüne bırakmaktansa kendisi büyötmeye karar verir.

Çocuğun ana ve babasının kimler olduğı büyük bir sırdır. Toprak ağası ve kızkardeşi, çocuğun annesinin mahallî ilkokul müdürü Partridge'in hizmetçisi Jenny Jones olabileceğini düşünürler. Bridget, bir müddet önce hasta olduğı zaman Jenny Jones, Allworthy'nin evinde kalmıştı. Mahallî dedikodudan korkan Squire Allworthy, Jenny'yi kasabadan dışarı gönderir. Okul müdürü de aynıdır. Çocuğa Tom Jones adı verilir.

Kısa bir müddet sonra, Bridget, servet peşinde koşan Yüzbaşı Blifil ile evlenir ve ondan bir erkek çocuğı olur. İki çocuk bir arada büyütölür. Squire Allworthy'nin mirasına konmayı düşünen Yüzbaşı Blifil'e inme iner ve oğlu küçük yaşta iken ölür.

Tom ve genç Blifil iyi geçinemezler, zira Tom, açık kalpli, samimi ve oldukça yaramaz bir çocuk; Blifil ise, her zaman, yükleri üzerinde nasıl bir izlenim bıraktığını düşünen ruhsuz bir ukalâdır. Allworthy, Thwackum ve Square'den Tom'u yetiştirmelerini ister. Onlar da, çocuğı sık sık döverler. Fakat Tom, kendini bir şey sanan, kibirli Square'i kasabanın sürtük kadını Molly Seagrim'le aşk yaparken yakalar, eğitimi de böylece sona erer. Tom'un bir arkadaşı Allworthy'nin, tembel, sümsük, aylak bekçisi Black George'dır. Beraberce kırlarda avlanırlar, başlarına bir dizi belâ gelir, bütün bunlar Squire'i üzer.

Civardaki bir malikânede Squire Western adında bir toprak ağası ile güzel kızı Sophia yaşar. Toprak ağası çok içen, mütemadiyen at koşturan, çabuk kızan biridir. Tom, vaktini sık sık Western ailesi ile geçirir; çünkü Squire Western, onun sert ve

erkekçe tutumlarına ve ata binışine hayranlık beslerken, kızı Sophia da onun samimiyetinin tesirinde kalır. Bir gün, avlanmaya çıktıkları sırada, Tom, Sophia'nın kaçan atını yakalamak isterken kolunu kırar. Bu müddet zarfında Westernler'in yanında kalır. Tom ve Sophia birbirlerine âşık olurlar.

Tom, Squire Allworthy'nin hasta olduğunu ve muhtemelen iyileşmeyeceğini öğrenince, hemen hâmisinin başucuna koşar; orada Blifil'in, Allworthy'e tiksinti verici şekilde yaltaklık ettiğini görür. Fakat Allworthy, mucizevî bir tarzda iyileşir ve Tom öylesine sevinir ki, zil zurna sarhoş olur. Annesini yeni kaybeden Blifil, Tom'un bu tutumunu hakaret sayar. Tom, özür dilerse de, Blifil, onun gayrimeşru olarak dünyaya geldiğini söyler ve iki genç kavga ederler.

Bu arada, Sophia, beş parasız, ihtiyatsız Tom'a olan aşkını gizlemek için, kadınların gözdesi Blifil ile ilgilenmeye başlar. Sophia'nın Londra'dan gelen teyzesi, Sophia ve Blifil'in evleneceklerini sanır ve Squire Western'e, evlilik için hazırlık yapmasını söyler. Fakat Sophia'nın teyzesi, gerçeği öğrendiği zaman, hem o hem Western son derece hiddetlenirler. Tilki avcısı Western, Tom'ı seviyorsa da, gayri meşru dünyaya gelen bir kimseyi kendisine damat olarak düşünemez.

Bu arada Squire Allworthy de tamamen iyileşmiştir. Blifil, onun çok hasta olduğu gece, Tom'un nasıl körkütük sarhoş olduğunu, Tom'un bir an önce vasiyeti okumak için sabırsızlandığını söyler. Tom'a hiddetlenen ve hayal kırıklığına uğrayan Allworthy, onu meşru yeğeninden daha fazla sevmesine rağmen, fena halde azarlar -Tom kendisini savunamayacak kadar dehşet içindedir- ve evinden kovar. Başının çaresine bakması için de Tom'a 500 İngiliz lirası verir. Tom parayı har vurup harman savurur.

Sophia da ailesine leke getirmiştir. Hiçbir şart altında Blifil ile evlenmeyeceğini söyleyince, babası, onu odasına kilitler. Fakat kurnaz hizmetçisi sayesinde, bir gece evden kaçır ve Londra'daki teyzesine gitmek üzere yola çıkar.

Tom, yolda bir sürü kabadayı ve sarhoş askere rastlar ve onlarla bir handa kavga eder. Yaralannı mahallî bir berber iyileştirir; bu berber, Somersetshire'den kovulan Partridge'dir. Partridge, şimdi Tom'un macera arkadaşı olur. Bir ormanda, kendisine saldırmak isteyen askerlere karşı koymaya çalışan Bn. Waters adlı orta yaşlı bir kadın görürler. Tom kadını kurtarır ve Upton kasabasında bir hana getirir. Kadın, Tom'u kendisiyle aşk yapmaya ikna eder.

Bu arada, Londra'ya gitmekte olan Sophia ve hizmetçisi de Upton hanına gelirler. Çok geçmeden handa, bir gürültü, patırtı başlar: Karısının kendisini terkettiğini iddia eden gözü dönmüş bir adama, Tom'un odası gösterilir. Tom, içeride Bn. Waters ile beraberdir; karısı kaçan adam içeri girer. Bn. Waters haykırır. Adam, Fitzpatrik adında biridir ve Bn. Waters'in kocası değildir. Durum normale dönünce, Partridge, dikkatsiz bir tutumla, Sophia'ya âşığının sadakatsizliğinden bahseder. Sophia, hiddetle handan ayrılır; el kürkünü kasten handa bırakır. Tom, sabahleyin kürkü görür.

Sophia, handan ayrıldıktan kısa bir müddet sonra, kuzeni Bn. Fitzpatrick ile karşılaşır; Bn. Fitzpatrick kocasının Tom ile giriştiği münakaşa sonucu handan kaçmıştır. Sophia ve Bn. Fitzpatrick, beraberce, Londra'ya giderler. Sophia, bu şehirde, bozulmamış, saf taşra kızına, Londra'nın zevklerini tattıracak Belaston adında bir kadınla tanışır.

Tom ve Partridge, Sophia'nın peşinden Londra'ya giderler. Miller adında bir kadının boş evinde kalırlar. Tom, kısa bir zaman sonra Londra sosyetesine ve Lady Belaston ile Bn. Fitzpatrick'in yataklanna kabul edilir. Tom bir gece, tiyatrodaki Sophia'yı görür, ona sadakatinden hiçbir şey kaybetmediğini ısrarla söyler ve tavrını düzeltereğine söz verir. İki âşık banşırlar. Partridge de, Londra'da Nancy Nightingale adında bir kadına âşık olur, fakat kadının babası Partridge'i damat olarak istemez. Tom araya girer, kadının babasını, kızı Nancy'nin Partridge ile evlenmesine razı olmaya ikna eder; buna sadece, Partridge değil, Nancy'nin arkadaşı Bn. Miller de sevinir.

Sophia'nın evden kaçtığını öğrenen Squire Western, tilki avını bırakır, kızını bulmak için Londra'ya gider. Kızını Lady Belaston'un evinde bulur, kendi evine getirir. Tom, adamın, kızının kendisi ile evlenmesine hiçbir zaman razı olmayacağını bildiğinden, kedere boğulur. Partridge, Tom'un kederini daha da artıran bir haber getirir. Squire Allworthy de Londra'dadır ve Blifil, Sophia ile evlenecektir. Tom yardım dilemek üzere, Bn. Fitzpatrick'in evine gider, fakat kötü talih burada da peşini bırakmaz: Bn. Fitzpatrick'in kıskanç kocası Tom'u tanır ve kendisini düelloya davet eder. Tom, adamı yaralar ve hapsedilir.

Tom'un Upton'da bir gece geçirdiği Bn. Waters, kendisini hapisanede ziyaret eder. Partridge, daha sonra bu kadının Jenny James, yani Tom'un annesi olduğunu söyler. Tom, şaşkınlaşır ve artık gelişigüzel aşk hayatından vazgeçmeye yemin eder. Bn. Miller Tom'u savunur; Fitzpatrick ile yaptığı düellodan sorumlu olmadığını Squire Allworthy'ye anlatır. Yaraları iyileşmekte olan Fitzpatrick de, zarif bir hareketle, Tom'un suçu olmadığını söyler.

Squire Allworthy, Tom'u affedeceği sırada, onun Bn. Waters ile macerasını öğrenir. Bu iyi adam, Tom'a yeniden kızar, hidetlenir, fakat Bn. Waters, Allworthy'ye, Tom'un annesi olmadığını anlatır. Tom'un hakikî annesi, Allworthy'nin kendi kız kardeşi Bridget idi. Bridget, ölmeden önce, Tom'un annesi olduğunu anlatan bir yazıyı Blifil'e verdi ise de, Blifil, hainlik ederek bu mesajı tahrip etti. Blifil, Tom ile yaptığı düelloda ölmemesi halinde, Fitzpatrick'in, Tom'u astırması için rüşvet de teklif etmişti.

Böylece temize çıkan Tom, serbest bırakılır ve talih kendisine güler. Squire Allworthy, kendisini affeder, ona olan eski sevgisi canlanır. Allworthy, Blifil, ile evlenmesi için zorladığı Sophia'dan özür diler ve Squire Western'e Tom'un kendisinin hakikî yeğeni ve vârisi olduğunu söyler. Squire Western de, Tom'un, kızı Sophia ile evlenebilecek biri olduğuna karar verir ve iki sevgili resmen birleşirler. İğrenç Blifil dışında herkes şimdi

memnundur; kendisine yıllık maaş bağlanarak, başka yere gönderilir. Tom ve Sophia, Squire Allworthy'nin malikânesinde mutlu bir hayat sürmeye başlarlar.

Eleştiri

Fielding, *Joseph Andrews* adlı eserinde olduğu gibi, *Tom Jones*'da da, kendisinin komik diye nitelendirdiği bir mace-rayı nesir halinde anlatmak istedi. Bu eserde, "samimi bir insanın başına gelenler, sade ve basit" bir tarzda, genişçe işlenecek, fakat şatafatlı cümlelerden, saçma hâdiselerden veya ahlâkî derslerden kaçınılacaktı. Bir piyes yazarı olarak uzun tecrübesine dayanan Fielding, *Tom Jones*'ın plânını ustalıkla uyguladı. İngiliz romanının daha emekleme çağında iken yayımlanan bu eseri, İngiliz romanına yapı, karakter ve ton standartları getirdi.

Tom Jones, düzgün ve eşit bir şekilde üç parçaya ayrılmıştır: Birincisi, Allworthy ve Western malikânelerinin bulunduğu kırdaki hayat; ikincisi, Upton'daki han manzarası ile zirveye erişen yoldaki maceralar; üçüncüsü Londra hayatı, Fielding böylece, plânından ayrılmaksızın, kendi zamanındaki İngiliz hayatını tastamam önümüze seriyor. Yoldaki maceralar ve onsekizinci asrın hanları ile ilgili kısımlar, bilhassa, Dickens'i etkiledi. *Tom Jones*'deki panoramik manzara, o zamandan beri çok sayıda İngiliz yazarına tesir etti.

Kitaptaki bölümlerin her biri, o zamana kadar olup bitenleri, son derece nükteli özetleyen bir yazı ile başlar; romanın karakterleri ve insan tabiatı hakkında gayet yerinde görüşler ileri sürülür. Bu tür yazıların da, her zaman yararlı olmasa da, Dickens, Thackeray ve Trollope üzerinde etkileri oldu. Fielding, akıllı ve müşfik bir insan olduğunu gösteren bu yazıları ile kendi çağdaşlarına hitap ediyordu.

Tom Jones'in ana tezini, onsekizinci asrın iyimserliği teşkil eder. Blifil'in karşısına Tom'u çıkaran Fielding, genellikle dikkatsiz, tecrübesiz ve zevk peşinde giden beşer tabiatının, aslında iyi olduğunu ve kendi ahlâkî anlayışını geliştirmesi için yalnız bırakılması gerektiğini söylemek istiyor. Düşüncesizce hareket ettiğinden, başını bir dertten diğerine sokan Tom, sonunda gerçekten doğru ve namuslu bir insan olduğunu gösterir.

Öte yandan, Blifil, her türlü yolu yordamı bilen, gayet nazik bir insan ve dışarıdan bakıldığında da son derece hürmetkâr biri. Fakat gerçekte, Squire Allworthy'nin mirasını konmak için her türlü hile ve ihanete başvurmaktan çekinmeyen tam bir riyakâr ve habis bir insan. Fielding'in dünyası ahlâkî bir dünya olmakla beraber, tertemiz bir dünya da değildir.

Yazar

Desmond Dükü'nün torununun torunu olan Henry Fielding bir asilzade olarak dünyaya gelmekle beraber, geçimini temin için, hayatının büyük bir kısmında mücadele etmek zorunda kaldı. Fielding 12 Nisan 1707'de dünyaya geldi. Eton lisesine ve Leyden Üniversitesi'ne devam etti. Halk için komedi ve müzikal piyesler yazarak geçimini temin etti. 1728 ile 1737 arasında, sırf para kazanmak için bu türde çok sayıda eser verdi: bunların en meşhuru, 1730'da yazdığı *Tom Thumb* idi.

Fielding, 1734'te *Tom Jones*'da *Sophia* ve son romanında *Amelia* için model olarak kullandığı söylenen Charlotte Cradock ile evlendi. Avukatlığa başladı ve 1740'da baroya kabul edildi. Bununla beraber geçimini temin için, Londra'da küçük bir tiyatronun menacerliğini ve gazetecilik yaptı; 1739 ve 1741 arasında *Champion* adlı gazetenin editörlüğünü yürüttü. 1744'te karısı öldü ve üç sene sonra, hizmetçisi Mary Daniel ile evlendi.

Fielding'in, roman yolundaki ilk tecrübeleri *Joseph Andrews* (1742) ile vahşicesine istihzalı *Jonathan Wild* (1743) idi. Fakat 1748'de Middlesex ve Westminster bölgeleri için hâkim tayin edildikten ve cemiyetin

bütün kesimleri hakkında bilgi edindikten sonra, son iki romanı (*Tom Jones*, 1749 ve *Amelia*, 1751) meydana çıktı.

Samuel Richardson, 1740'da, genellikle, ilk hakiki İngiliz romanı sayılan *Pamela*'yı yazmıştı. Kitap baştanbaşa ahlakî öğütlerle dolu idi. Son derece popüler olan bu romanın, sahte ve riyakârca ahlâk hocalığı yaptığını iddia eden Fielding, "*Shamela*" adında kısa bir mizahî eser yazdı ve ardından yayınlanan *Joseph Andrews*'de konuyu, çok daha istihzalı ve alaylı bir tarzda inceledi. Böylece, orta oyunu şeklinde mizahî roman-
... başlayan Fielding, tipik bir şekilde canlı ve zinde, iyi huylu, zengin karakter ve hâdiselerle dolu romanlar yazdı.

Fielding, son derece müşfik bir insandı, geçimini temin için piyasa yazarlığı ve hâkimliği sırasında edindiği tecrübelerle, ülkede derin bir sosyal adaletsizliğin hüküm sürdüğünü gördü. Cemiyeti Richardson'dan çok daha iyi bilen Fielding'in büyük romanı *Tom Jones*'a hâkim olan bir sağduyusu vardı. Adaletsizlik dışında hiçbir beşerî özellik, onun yabancı-sı değildi ve hem hâkimliği sırasında hem de 1752'de kurduğu *Covent Garden Journal* adlı gazetedeki makalelerinde adaletsizlikle ara vermeksizin mücadele etti.

Fielding'in sıhhati 1754'te fena hâlde bozuldu ve şifa bulmak üzere Portekiz'e gitti. Ölümünden sonra yayımlanan *Lizbon'a Bir Seyahatin Hikâyesi* adlı kitabında, sıhhatini yeniden kazanmak için Lizbon'a gittiğini, içli bir şekilde anlatır. Fielding, 8 Ekim 1754'te Lizbon'da öldü.

Diğer Eserleri

Joseph Andrews: Richardson'un *Pamela* adlı kitabındaki tertemiz, hissî, ahlakî düşünceleri tebessümle karşılayan Fielding, *Joseph Andrews*'de, şehvete düşkün Lady Booby'nin üniformalı uşağının (Pamela'nın erkek kardeşi diye tanıtılır) maceralarını anlatır. Lady Booby, bu son derece faziletli genci baştan çıkarmaya çalışır. Başaramayınca, hem Joseph'i hem de onun gerçek sevgilisi Fanny Goodwill'i yanından atar. Bununla beraber, Goodwill'i bu kötü dünyadan kurtaran Joseph değil, son derece basit ve sevimli bir kimse olan Parson Adams'dır. Kitapta üstünlük kuran Adams, muhtemelen *Wakefield Papazı*'ndaki Dr.

Primrose'a örnek alınan kimsedir. "Cervantes'i taklit ederek" yazdığını söyleyen Fielding, *Joseph Andrews*'a, bir orta oyunu, komedi olarak başlar ve onsekizinci asırdaki İngiliz hayatının bir görüntüsünü önümüze sererek bitirir.

Amelia: Fielding'in hayatının sonlarına doğru yazılan bu eser önceki romanlarındaki hareketli canlılığından mahrumdur. Gerçekte onsekizinci asrın mahkeme ve hapishanelerindeki adaletsizliği konu alan ciddî bir kitap. William Booth adında, zayıf iradeli ve masum bir insan, borcunu ödeyemediğinden hapse atılır ve hapishanedeki bir mahkûm arkadaşına, ıstırap çeken Amelia'ya olan aşkından bahseder. Bu mahkûm Miss Matthews adında katil bir kadındır ve William'ı iğfal eder. Bu arada, Amelia da bir sürü güçlüklerle karşılaşır. Nihayet, son dakikada yapılan bir müdahale ile William hapishaneden çıkarılır ve Amelia ile evlenir.

Wakefield Papazı

Yazan

Oliver Goldsmith

(1728-1774)

Başlıca Karakterler

Charles Primrose: Wakefield'in müşfik, dünyevî olmayan, saflık ve basitliği çok defa başına zorluklar çıkarırsa da, talihinin yaver gitmesini tevazu, kötü gitmesini de metanetle karşılayan papazı.

Deborah Primrose: Papazın karısı, bazen sosyete hayatına girmek isterse de, kocası tarafından gerçeğe döndürülür.

George: Primroselerin en büyük çocukları; hiçbir meslekte başarılı olmayınca askere gider.

Moses: Primroselerin diğer erkek çocukları; eğitimini evde yaptı. İş hayatına atılmak ister, babasından da saf.

Olivia: Primroselerin en büyük kızları; neşeli, hareketli, flörtü seven bu kız ailenin yürek acısı olur.

Sophia: Olivia'nın kızkardeşi; mütevazı, nazik, müşfik, Olivia'dan daha ciddî ve daha az hercaî.

Squire Thornhill: Primrose'm ev sahibi; kadınlara düşkün, yakışıklı.

Mr. Burchell: Başka bir kisve altında görünmesine rağmen, gerçekte Squire Thornhill'in amcası Sir William Thornhill; meziyetleri öğrenilene kadar samimiyeti ile Primroseleri kızdırır.

Arabella Wilmot: George Primrose'in nişanlısı.

Ephraim Jenkinson: Birçok kisve altında görünen sahtekâr; felsefe ve eski diller hakkındaki sathî bilgisi, kurbanları üzerinde derin bir izlenim bırakır.

Hikâye

Wakefield papazı Mr. Charles Primrose, İngiltere'de hâlin-den en hoşnut insanlardan biridir. İyi bir kadınla evlenen ve altı gürbüz ve güzel çocuğun babası olan Primrose, hayatın basit yönlerinden zevk alır. Roman başladığı sırada, Oxford'u henüz bitiren en büyük oğlu George, komşularından birinin kızı olan Arabella Wilmot'a âşıktır ve iki aile, büyük bir sevinç içinde evlilik için hazırlanmaktadır.

Bir gün, Primrose bir kimsenin, karısı öldükten sonra, yeniden evlenmesi gerekip gerekmeyeceği hakkında Arabella'nın babası ile şiddetli bir tartışma yapar. (Primrose, bir erkeğin bir kadından başka kadınla evlenmemesi gerektiğine inanır. Mr. Wilmot ise, dördüncü defa evlenmeye hazırlanıyordu.) Bu arada Primrose'un bir komisyoncunun oyununa geldiği ve rahat hayatının bozulduğu görülür; artık sadece papazlık maaşı ile kıt kanaat geçinmek zorundadır. Hayatındaki bu âni değişiklik ve Wilmot ile kavgasından ötürü, George'la Arabelle arasındaki nişan da bozulur.

George, hayatını kazanması için Londra'ya gönderilir, Primrose ailesi de, daha zor bir yaşayış içine girer. Yeni evlerine giderlerken, Mr. Burchell ile karşılaşırlar; onun bir diğer yolcuya cömertçe hareket etmesi, onu kendilerine sevdirebilir. Primroselarla beraber yolculuk yapan Burchell, yeni ev sahipleri Squire Thornhill hakkında bilgi verir. Thornhill, büyük ve yüksek ruhlu Sir William Thornhill'in yeğenidir; vaktini kadınlar peşinde gitmekle geçirir. Bu arada, atından düşen Sophia'yı kurtararak, kendisini Primroselara daha da sevdirebilir. Primroselar, Burchell'in, kendilerini her zaman ziyaret edebileceğini söylerler.

Sonbaharda, Primroselar yeni evlerine yerleştikten kısa bir müddet sonra, bir gün ev sahipleri Squire Thornhill'i, at üzerinde giderken görürler. Olivia bu yakışıklı toprak ağasına derhal âşık olur, fakat bölgedeki bütün güzel kızları baştan çıkardığı söylenen Thornhill'in "şöhret"i Primrose'ı rahatsız eder. Bununla beraber, Bn. Primrose, Thornhill'in zenginlik ve sosyal mevkiinin etkisi altında kalarak, kızını kur yapmaya teşvik eder, onun kızı ile evleneceğine inanır. Kadının indinde, Thornhill, artık evlerini sık sık ziyaret eden fakir Burchell'den çok daha caziptir. Burchell, ciddî, sakın Sophia'ya ilgi duyar ve her gelişinde, Primroseların küçük çocukları Dick ve Bill için bisküvi getirir. Mr. Primrose, zaten pek varlıklı olmayan Burchell'in, elindeki parayı böyle harcamasına üzülür.

Squire Thornhill, bir gün, gözüne bir tarzda giyinmiş iki hanımla geldiği zaman Primrose ailesi heyecanlanır. Primroseların, kaba ve samimi köylü komşuları Mr. Flamboough ile ocak başında bir aile oyunu oynadıkları sırada, Lady Blarney ve Miss Carolina Wilhelmina Amelika Skeggs, ihtişamlı içeri girerler. Hanımların kültürlü konuşmaları, Sophia ve Olivia üzerinde derin bir iz bırakır ve Londra'ya gittiklerini söyleyen hanımlar, sayet iki genç kız kendileriyle beraber gelecek olurlarsa gayet memnun olacaklarını söylerler. Primroseların kızları buna çok sevinirler. Bn. Primrose onların bu teklifini gayet iyi karşılar, bir müddet Londra'da kaldıkları takdirde tavırlarının kibarlaşacağını ve sosyal evlilikler için daha iyi bir durumda olacaklarını anlatır. Fakat Mr. Primrose ve Mr. Burchell, Londra'nın saf ve yeni yetişmiş hanım kızlar için iyi bir yer olmayacağını söyleyerek itiraz ederler.

Bn. Primrose, büyük düşüncelere saplanır; ailenin hantal atının satılmasında, kendilerini daha gösterişli bir şekilde her pazar kiliseye götürecek daha iyi bir atın satın alınmasında ısrar eder. Böylece, Primrose'ın ikinci oğlu Moses -ki iş hayatına girmeye hazırlanıyordu- bu atı satıp, daha iyisini satın alması için kasabaya gönderilir. Atı iyi bir fiyatla satar, fakat bir at

cambazı kendisini aldatır ve önceki atlarından daha kötü bir atı kendisine yutturur. Moses, satın aldığı atı, gururla eve getirir ve "gümüş" diye yutturulan başlığının da bakır olduğu anlaşılır.

Mr. Burchell'in itirazlarına rağmen, aile kızlarını Londra'ya göndermeye hazırlanır. Fakat yolculuktan birdenbire vazgeçilir; çünkü Bn. Primrose, Londralı hanımlara, kızları hakkında gayet kötü iftiralarda bulunulduğunu öğrenir. Primroselar, bu iftiraların yayanın Mr. Burchell olduğunu öğrenince papaz, evi terketmesini ister. Yaptıklarına pişmanlık duymayan Burchell evden ayrılır.

Squire Thornhill, artık Primroseleri daha sık ziyaret etmeye başlarsa da Bn. Primrose, onun evlenmeyi pek düşünmediğinden, şüphelenir. Bn. Primrose ve Olivia, Squire Thornhill'i evliliğe zorlamak için, Olivia'nın, yakında Williams adındaki bir köylü ile evleneceğini söylerler. Mr. Primrose, bu oyunu doğru bulmaz; gerçekte, eğer Squire Thornhill, Olivia'ya evlenme teklifinde bulunmazsa, kızının oldukça ağır çalışmasına rağmen, Mr. Williams ile evlenmesinin iyi olacağını anlatır. Fakat evlilik hakkındaki bütün bu düşünceler âniden kaybolur, zira "evlilik günü"nden dört gün önce, Dick Primrose, Olivia'yı, bir araba içinde iki adamla giderken görür.

Primroseler, ilkin kızlarını kaçıranın Squire Thornhill olduğunu düşünürler, fakat Thornhill hiçbir suçu olmadığını söyler. Şimdi, suç Mr. Burchell'e yüklenir. Mr. Primrose, kederli bir halde, evden kaçan kızını aramaya koyulur. Kızını ararken hastalanır ve bir handa üç hafta yatar. İyileşince, tekrar yola koyulur ve Arabella Wilmot'a rastlar; Wilmot, George'ın nerede olduğunu sorar. Mr. Primrose, oğlunun, hayatını kazanmak için Londra'ya gittiğinden beri bir haber almadığını söyler. Şimdi Squire Thornhill, Arabella'ya göz koymuştur; yine de Primrose'ın yarasını deşercesine, Olivia'nın nerede olduğunu sorar.

Primrose, oğlu George'ı, bir handa kaldığı sırada görür; George, şimdi gezici bir aktör grubu ile beraberdir. George Avrupa'ya gittiğini, ders verdiğini ve musikî ile meşgul

olduğunu söylerse de yanında, Londra'ya gitmek üzere evden ayrıldığı zamandakinden daha az para vardır. George'in kendisine bir engel olmamasını isteyen Squire Thornhill, rüşvetle onu orduya kaydettirir.

Papaz, kızı Olivia'yı, terkedilmiş ve sefil bir halde, bir handa bulur ve kız nasıl kaçındığını anlatır. Olivia Mr. Burchell ile değil Squire Thornhill ile kaçmıştır. Sahte bir papazın yerine getirdiği sahte bir nikâh töreninden sonra, Thornhill kızı iğfal eder. Thornhill, Olivia'dan kısa bir zaman içinde bıkar ve kendi başına evine dönmesi için onu Londra'da yalnız bırakır. Daha önce tanıştırdığı Londralı nazik iki hanım ise, gerçekte fahişedirler. Papaz, yaptıklarına nedamet getiren kızını affeder ve evlerine dönmek üzere beraberce yola çıkarlar.

O gece evlerine ulaştıkları sırada, papaz evin alevler içinde yandığını ve karısı Deborah'ı iki küçük çocukları Dick ve Bill'in yangında kaybolduklarını haykırırken görür. Primroselerin bütün eşyaları yandığından, şimdi nerede yaşayacaklarını bilemezler. Müşfik komşuları, onların kırık dökük bir eve taşınmalarına yardımcı olurlar.

Squire Thornhill'in, Arabella Wilmot ile evleneceği haberi, onu hâlâ seven Olivia'yı daha da kedere boğar. Thornhill ise, Wilmot'la nikâhını Primrose'ın kıymasını ister ve küstahlığını daha da ileri götürerek, Olivia'yı her zaman görebilmesi için onun, köyden bir kimse ile evlenmesini tavsiye eder. Thornhill'in küstahlığı, Primrose'ı öylesine hiddetlendirir ki, Thornhill'i kolundan tutarak evden atar. Thornhill de, Primrose'dan, dört aydır ödemediği kirasını ister. Primrose'ın parası yoktur, ertesi günü, halkın kızgın protestoları arasında, Primrose, borçlarını ödeyemeyenlerin tutuklandığı hapis haneye götürülür. Ailesi, kasabada sefil bir yer bulur. Primrose'ın iki çocuğu da, hapis hanede, babasının yanında kalırlar.

Hapis hanede iken, Primrose, Moses'e hiçbir işe yaramayan atı satan ve hattâ papazı dahi aldatan Ephraim Jenkinson'a rastlar. Hayatı sahtekârlık ve suç işlemekle geçen Jenkinson

hapishanede kendisini ıslah etmeye çalışır. Kendi başına gelen bir sürü felâkete rağmen Primrose, Jenkinson'a ve diğer suçlulara vaaz verir, felâketlere nasıl tahammül edebileceklerini anlatır. Bu arada, Primrose'ın başına gelen talihsizlikler, Jenkinson'un bir haberi ile felâket hâlini alır: Jenkinson, kaçırılıp terkedildiğinden bu yana solup sararan Olivia'nın öldüğünü söyler. Deborah Primrose da, eşkıyalann, Sophia'yı kaçırdıklarını söyleyerek felâketi katmerleştirir.

Primrose'ın başına gelen felâketler bir türlü bitmek bilmez. Her tarafı yara bere içinde olan oğlu George da hapsedilir. Squire Thornhill'in kızkardeşinin şatosuna giderek intikam almak ister. Fakat Thornhill'in hizmetkârları kendisini döverler; George de bu arada, onlardan birini yaralar. George'a ölüm cezası verilir; asılarak öldürülecektir. Perişan bir hale düşen ve hastalanan Mr. Primrose, Sir William Thornhill'e bir mektup yazarak, yeğeninın ihanet ve zulmünden bahseder.

Mr. Primrose için hayatın kapkaranlık görüldüğü bir sırada, talih biraz yüzüne güler. İlkın, kızı Sophia'yı eşkıyalardan kurtaran Mr. Burchell, Sophia ile birlikte kendisini ziyaret eder. Sevinçten çılgına dönen Primrose, Burchell'e Sophia ile evlenebileceğini söyler. O zaman, Mr. Burchell'in, gerçekte, zengin ve yüksek ruhlu, kıyafet değiştirmiş Squire Thornhill'in amcası Sir William Thornhill olduğu anlaşılır. (Sophia'nın kendisini, parası için değil, şahsî faziletleri için sevip sevmediğini anlamak gayesiyle kimliğini belirtmemiştir.) Kızları hakkında, Londralı kadınlara, iftira eden mektubu o yazmıştır; çünkü kızların, onların eline düştüğü takdirde, bütün faziletlerini kaybedeceklerini bilmektedir. Sophia'yı kaçıranlar, Squire Thornhill'in adamlarıydılar; zira kızlardan birine mâlik olmayan Thornhill, diğerini elde etmeye azmetmişti. Mr. Primrose'ın yardımıyla, parça parça olayları bir araya getiren Sir William, yeğenine kızgınlık duyar.

Bu arada Ephraim Jenkinson, Olivia ve Squire Thornhill'in, meşru bir şekilde evlediklerini anlatır. Thornhill, Olivia ile kendisinin yalancıkdan nikâhlannı kıymaları için, Jenkinson'dan,

sahte bir papaz bulunmasını istedi. Fakat Jenkinson, efendisi hakikî olarak evlendiği takdirde, sonraları ondan şantajla para sızdırabileceğini düşünerek hakikî bir papaz getirmiştir.

Primrose, kendisini son derece sevindiren bir haber daha alır: Olivia ölmemiştir. Mr. Primrose'ın Thornhill ve Arabella Wilmot'un evlenmelerini onaylaması için Olivia'nın öldüğü haberini de Jenkinson yaydı; böylece, Thornhill'in, Jenkinson'un yeni arkadaşı hakkında takibat açtırmayacağını ummuştur. Thornhill ve Olivia artık gerçekten evli olduklarından, Thornhill, pek tabîî, şimdi Arabella Wilmot'la evlenemez. Ve Primrose'ın sevincine sevinç katarcasına, Primrose'ın parasını alıp kaçan adamın Antwerp'de yakalandığı ve paranın kendisine aîde edileceği haberi gelir. Hayatın binbir tecrübesinden geçmiş papaz için artık, hayatta arzu edebileceği bir şey yoktur; fakat "felâketleri nasıl metanetle karşılamışsa, iyi talihinden ötürü daha da fazla minnettarlık" duyar.

Eleştiri

Wakefield Papazı, onsekizinci asrın en çok sevilen romanlarından biri idi. Bunun sebebi açık. İlkin, en kültürlü okuyucular, Goldsmith'in hisler ve tesâdüfler üzerinde normalden fazla durduğunu sezerlerse de, Primrose ailesinin başına gelenler, pek çok okuyucunun ilgisini çekecek surette, dramatik bir tarzda anlatılıyor. (Bilhassa hapishane sahnelerinin anlatılışı, Goldsmith'in iyi bir piyes yazarı olduğunu gösteriyor.) İkincisi, mütemadiyen kötü talihle karşılaştıktan sonra, sonunda talihin tekrar yüzüne güldüğü adamın hikâyesi hepimizi ilgilendirir. Mr. Primrose, Fieldings'in, *Joseph Adams*'ındaki papaz Adams'dan başlayarak, en başarılı olanlarından biridir. Nihayet, Goldsmith zamanının en iyi bir üslûpla yazanlarından biri idi. Rahat ve akıcı, ılımlı bir tarzda mizahî, fakat gösteriş-

siz. *Wakefield Papazı*'ndaki cümleler, sadelikleriyle klâsikleştir.

Olgun bir okuyucu için, Goldsmith'in, onsekizinci asır İngiltere'sinin mütevazı kır hayatını anlatan ifadeleri emsalsizdir. "*Terkedilmiş köy*" adlı şiirinde olduğu gibi, Goldsmith, bu hayatı bir uzmanmışcasına anlatıyor. Hanları, yolları ve hapishaneleri, büyük malikâneleri ve hepsinin üstünde, ocak başında toplanan papaz ailesinin, zamanımızdan çok daha basit ve sade zevk ve eğlencelerini, okuyanın ilgisini çekecek tarzda anlatmasını biliyor.

Mr. Primrose, karşılaştığı bütün talihsizlik ve felâketlere rağmen, isyan etmez. Allah'a karşı gelmez. Bilâkis, neşeli bir metanetle bütün bunlara tahammül eder, sonunda her şeyin iyi olacağına inanır ve gerçek de, onun düşündüğü gibi tecelli eder.

Gösterişsiz bütün cazibesine rağmen, *Wakefield Papazı*, gerçekte, stoik metanet üzerine yazılmış ciddî bir eserdir. Basit plânına ve tesadüflere bağlı kalmasına rağmen, İngiliz romanında muazzam bir tesiri oldu. Dickens, bu romanı çok sevdi ve ondan çok şey öğrendi. Goldsmith'in kır hayatını cazip bir tarzda anlatışı, Jane Austin ve George Elliot'u etkiledi. Sinikal biri onunla alay ederse de, *Wakefield Papazı*, İngiliz romanı tarihinde emsalsiz bir yer kazandı.

Yazar

Wakefield Papazı'nın XX. Bölümü'nde anlatılan, George Primrose'ın avare hayatı, gerçekte oto-biyografik. Bir İrlandalı papazın oğlu olan Oliver Goldsmith, 10 Kasım, 1728'de doğdu, hayatı boyunca, nükte ve maharetlerine rağmen, daima para sıkıntısı çekti. Dublin'deki Trinity Koleji'ne gitti ve bir defa okuldan kaçmasına rağmen, nihayet 1749'da mezun oldu. Papaz olmak istedi, fakat reddedildi. Ardından Edinburg ve Leyden üniversitelerinde tıp tahsil etti, muhtemelen Fransa, İsviçre ve İtalya'da dolaşmaları sırasında da diplomasını aldı.

Goldsmith, 1756'da Londra'ya döndü; tıp ve öğretmenlik mesleğini yürüterek hayatını kazanmak istedi ise de, başarılı olamadı ve çeşitli mecmualarda yazılar yazmaya başladı. 1761'de İngiliz edebî hayatının büyük diktatörü Samuel Johnson'la tanıştı ve böylece hayatının en büyük dostluğunu kurdu. Goldsmith, gayriresmî fakat meşhur "Kulüp"ün üyesi oldu. Kulübün üyeleri arasında çağın en tanınmış şahsiyetleri, bu arada Garrick, meşhur ressam Sir Joshua Reynolds (ki Goldsmith'in en iyi resmini o yaptı) vardı.

Goldsmith, bir gün, borcunu ödemediğinden hapishaneye gönderildi, paniğe kapılarak Johnson'a acele mektup yazdı. Johnson, Goldsmith'in odasında *Wakefield Papazı*'nın müsveddelerini gördü ve hemen bir yayımcıya götürerek 60 İngiliz lirasına sattı. Goldsmith'in borcunu ödedi. "Kulüp"ün diğer üyeleri Goldsmith'i, zayıf, beceriksiz bir palyaço, büyük şahsiyetlerin yanında ne söyleyeceğini bilmeyen biri olarak gördülerse de Johnson, Goldsmith'in edebî değerini takdir ediyordu.

Goldsmith, şiirden sahne eserlerine, siyasî gazetecilikten tarihe kadar her sahada eser verdi. Eserleri neşe, cazibe ve sağduyu ile doludur. *Wakefield Papazı*'ndan sonra en iyi bilinen eserleri şunlar: "*Terkedilmiş Köy*" (1770); "*The Goodnatur'd Man*" (1776) ve "*She Stops to Conquer*" (1773) adlı iki gayet neşeli sahne eseri ve "*Dünya Vatandaşı*" (1762) adlı mizahî "*Mektuplar*."

Bazı şiirlerinin ve sahne eserinin, hayatta iken tutulduğunu görmesine rağmen, Goldsmith her zaman parasız, her zaman başkalarından borç alarak yaşadı. Oldukça gariptir ki, kendi kendisini tedâvi etmeye çalıştığı sırada, 4 Nisan 1774'te öldü. Johnson'un "Kulüp"ü, İngiltere'nin en tanınmış kimselerinin gömülü bulunduğu Westminster Abbey'de onun nâmına bir âbide dikti.

Gurur ve Aşk (Pride and Prejudice)

Yazan

Jane Austin

(1775-1817)

Başlıca Karakterler

Mr. Bennet: Beş kız babası, kuru bir mizah hissine sahip; Hertfordshire'de mütevâzı bir malikânesi vardır.

En. Bennet: Mr. Bennet'in aptal karısı, işi gücü dedikodu ve çöpçatanlık.

Elizabeth Bennet: Bennetlerin ikinci kızı, nüktedan ve hareketli bir kız cemiyeti gayet iyi müşahede eder.

Jane Bennet: Elizabeth'in en büyük, güzel kızkardeşi hamarat ve nâzik.

Charles Bingley: Cana yakın, zengin bir delikanlı, centilmen, Bennetlerin yanındaki Netherfield malikânesini kiralar.

Fitzwilliam Darcy: Bingley'nin son derece zengin, mağrur arkadaşı.

George Wickham: Gösterişli ve sefih bir genç subay.

Caroline Bingley: Bingley'nin küçük kız kardeşi Darcy ile evlenmek ister.

Papaz William Collins: Kibir ve ahmaklığı hayret uyandırıcı bir tarzda şahsında birleştirmiş biri; hâmisî Lady Catherine de Bourgh'dir.

Charlotte Lucas: Sade genç bir kız Elizabeth'in arkadaşı.

Lady Catherine de Bourgh: Darcy'nin küstah teyzesi, herkesin mutlak bir şekilde kendisine itaat etmesini ister.

Hikâye

Zengin ve genç bekâr Mr. Bingley, civardaki malikânelerden birini, Netherfield Park'ı kiraladığı zaman, evlenme çağında beş kızları bulunan Bennet ailesi heyecanlanır. Ne dediğini bilmeyen Bn. Bennet, hiçbir şeyden şüphelenmeyen Bingley ile hangi kızını evlendireceğini düşünür, birtakım plânlar hazırlamaya başlar. Fakat kansından çok çeken Mr. Bennet, Bingley'in bu konuda bir tercih hakkı olabileceğini söyler. Nihayet, Bennet kocasını, Netherfield Park'ını resmen ziyaret ederek, Bingley'e hoş geldiniz demeye ikna eder.

Bennet'in kızları Meryton balosunda Mr. Bingley ile tanışmışlar. Baloda Bingley'in aristokratik arkadaşı Fitzwilliam Darcey de vardır. Darcey, Bn. Bennet'in kabalığından tiksindir ve kızlarına da yüz vermez. Bennet ailesinin kızları arasında en hareketli ve zeki olan Elizabeth Bennet, Darcey'nin bu kıymiyetini aşağılayan sözlerini, onun birisi ile yaptığı konuşma sırasında duyar. Darcey, Elizabeth Bennet ile tanışmak istemeyince, kız, yakışıklılığına ve zenginliğine rağmen, ona cephe alır.

Baloda daha başarılı olanlar, cana yakın Mr. Bingley ile güzel, iyi tabiatlı ve Elizabeth'in büyük bir bağlılık hissettiği ablası Jane'dir. Kısa bir zaman sonra Bingley ve onun kızkardeşi Jane Bennet ile arkadaş olurlar ve Bingley'le Jane arasında aşk başlar. Sonunda, Darcey, Elizabeth'e olan tutumunu yumuşatır ve ikisi garip bir şekilde nişanlanırlar.

Bir gün Bingleyleri yağmur yağdığı sırada ziyaret eden Jane hastalanır ve Netherfield Park'ta kalmaya mecbur kalır. Elizabeth, kızkardeşine bakmak için çamurlu yolda beş kilometre yürüyerek Bingley'in malikânesine gider. Saçı başı dağınık, üstü başı çamur içinde içeri girince, Bingley'in küçük kız kardeşi, Elizabeth hakkında derhal bir sürü dedikodu yapar. Fakat Bn.

Bennet, bu hadiseyi, Jane ve Bingley arasındaki ilişkileri pekiştirmek için büyük bir fırsat olarak görür. Elizabeth, kız kardeşine baktığı sırada, Darcey, ona daha fazla yaklaşır, kompliman yapar ve bu da Caroline'nin fena halde kıskançlığını çeker.

Bingley'nin kızkardeşi Caroline, Darcey'e tutkundur. Elizabeth hakkında bir sürü yalan söyleyerek, Darcey'i ondan uzaklaştırmaya çalışır. Bu aşk yolundaki daha ciddî bir engel, Elizabeth'in bayağı, mütemadiyen entrika peşinde koşan annesi ve Bennetlerin küçük kızlarıdır. Hercaî subaylara âşık Lydia ile Kitty ve soğuk, basit Mary.

Bu arada Bennetlerin bir kuzeni, Mr. Bennet'ten sonra malikânede miras hakkına sahip bulunacak Papaz William Collins, Bennetleri ziyaret eder. Son derece kibirli biri olan Mr. Collins, hâmisî ve Darcey'in teyzesi zengin ve mağrur Lady Catherine de Bourgh'dan, bıkıracak kadar bahseder. Kadın, kendisinden evlenmesini istediğinden (ve onun sözleri emirdir), gülünç bir mağrur eda ile Elizabeth'e evlilik teklif eder. Elizabeth, onun bu teklifini derhal reddeder. Bn. Bennet, kızının bu tutumunu beğenmezse de, kızları arasında en fazla Elizabeth'i seven Mr. Bennet memnun olur.

Reddedilmesine rağmen, yüzü kızarmayan Collins, tekrar evlenme teklifinde bulunur, fakat sonunda mağlûbiyeti kabul eder. Collins, bunun üzerine, Elizabeth'in bir arkadaşı olan, uysal ve basit Charlotte Lucas ile nişanlanır.

Darcey'nin tanıdıklarından biri olan, atılgan, çapkın, genç bir subay George Wickham, Elizabeth'e Darcey'nin kötü niyetli, soğuk kalpli bir insan olduğunu, babasının sözünü yerine getirmeyerek, kendisini, miras hakkından mahrum bıraktığını söyler. Darcey ile yüz yüze gelmekten korktuğu için Wickham, Darcey'nin de geleceği bir baloya gitmez. Wickham'ın sözlerini ve tutumunu yanlış değerlendiren Elizabeth, Darcey'den şüphelenmeye başlar.

Balodan kısa bir müddet sonra, Bingley ve kız kardeşleri, Londra'ya gitmek üzere Netherfield'den ayrılırlar. Elizabeth,

kızkardeşlerinin Jane'i, Bingley'e lâıyk görmediklerine, ağabeyleri ile evlenmesini önlemek istediklerine inanır. Jane, nişanın böylece bozulmasını, zahiren üzüntü ile karşılamazsa da, kısa bir müddet sonra, Bingley'e rastlayacağını umarak, Londra'daki teyzesi Bn. Gardner'i ziyarete gider. Ardından Elizabeth de kızkardeşinin yanına Londra'ya gider. Elizabeth, Bingley'in, Londra'da Jane'i hiç ziyaret etmediğini öğrenince, Darcey'nin Jane'in şehirde bulunduğunu Bingley'den sakladığına inanır.

Mart ayında, Elizabeth, şimdi Collins ile evli olan Charlotte Lucas'ı Kent şehrinde ziyaret eder. Charlotte'e büyük sempati duyan Elizabeth, yaşı ilerlemiş bu ev kızının, evde kalmaktan, yalnız ve sefalet içinde bir hayat geçirmekten korktuğu için, Mr. Collins ile evlendiğini anlar.

Elizabeth, bu şehirde teyzesi Lady Catherine de Bourgh'u ziyaret eden Darcey'e rastlar. Darcey, Elizabeth'in tekrar peşine düşer. Kıza öylesine mağrur bir edâ ile evlenme teklifinde bulunur ki, Elizabeth, onun teklifini reddeder, kızkardeşine yaptığı haksız muameleden ve talihsiz Wickham'a yaptıklarından ötürü onu azarlar. Darcey, bu ithamları sessizce dinler. Ertesi günü, Elizabeth'e bir mektup yazarak, Bennet ailesini, Bingley ailesinden küçük gördüğünden, Bingley'i Jane'den uzaklaştırdığını itiraf eder. Maamafih Wickham'a, herhangi bir kötülük yaptığını şiddetle reddeder ve Wickham'ın, mirastan mahrum bıraktığı iddiasının doğru olmadığını ispat eder. Ayrıca Wickham'ın, kızkardeşi Georgiana ile birlikte fesat plânı hazırladığını da Elizabeth'e anlatır.

Bennet ailesine tepeden bakmasına rağmen, bu mektup, Elizabeth'in Darcey hakkındaki hükümlerini yumuşatır. Darcey'nin esasında samimî bir insan olduğuna inanmaya başlar. Bu arada, uzun yıllardır Darcey ailesinin hizmetinde bulunan yaşlı kimsenin Darcey hakkındaki sözleri de Elizabeth'i Darcey'ye yaklaştırır. Elizabeth, zeki insanlar olan ve göz alacak şekilde iyi giyinen amcası ve teyzesiyle yaptığı bir yolculuk sırasında tekrar Darcey'e rastlar.

Lydia ise, daha önceleri, Elizabeth'in itirazlarına rağmen, Wickham'ın birliğinin bulunduğu Brighton'a gitmekte ısrar eder. Çok geçmeden, kızkardeşi Jane'den aldığı bir mektup, Elizabeth'i şaşkın eder. Jane, mektubunda, Lydia'nın Wickham'a kaçtığını anlatır. Elizabeth, olup bitenlerden Darcey'i haberdar eder, sorumluluk hislerinden mahrum kızkardeşi hakkında endişe duyarak eve döner.

Bu arada, Elizabeth'in ıstırapları daha da artar: Kız, artık sevmeye başladığı Darcey'nin, kendisini sevmediğini anlar, zira kızkardeşi Lydia'nın tutumunun, Darcey'nin Bennet ailesi hakkında söylediklerini, ailenin alelâde bir aile olduğunu doğruladığına inanır. Mamafih, Darcey, Elizabeth'i hayrete düşürür, zira artık kızı sevmeye başlamıştır, gizlice Londra'ya giderek, Lydia ve Wickham'ı bulur. Wickham'ın bir sürü borcunu öder ve Lydia'ya evlenmesi için, 100 İngiliz lirası verir.

Mr. Bennet, çifti aramak için Londra'ya giderse de bulamadan döner. Lydia evine döndüğü zaman, Elizabeth'e, Darcey'nin, düğünde bulunduğunu anlatır. Elizabeth, bu evlenmede, Darcey'nin büyük bir rol oynadığına inanmaya başlar. Bilhassa teyzesi Bn. Gardiner'den gelen bir mektup, bu inancını sağlamlaştırır. Darcey, olup bitenleri bu kadına anlatmış, fakat kimseye söylememesine yemin ettirmişti.

Lydia ve Wickham ayrıldıktan sonra Mr. Bingley, Darcey ile birlikte, Netherfield'e döner. Çok geçmeden, Bingley, Bennet ailesini sevindirir, Jane ile nişanlanır.

Elizabeth ve Darcey'nin nişanlanacağı söylentilerini duyan küstah Lady Catherine de Bourgh de hiddetlenir. (Lady Catherine, Darcey'nin, soğuk meziyetsiz, cazibesiz kendi kızı ile evlenmesini istiyordu.) Elizabeth'den, küstahcasına, Darcey'den vazgeçmesini talep eder. Maamafih Elizabeth gereken cevabı verir. Sakin bir tavırla, kiminle evleneceğinin Lady Catherine'yi ilgilendirmeyeceğini söyler. Lady Catherine Elizabeth'in kendisinden vazgeçmediğini Darcey'e anlatır. Darcey de Elizabeth'in artık kendisini reddetmeyeceğini umar.

Böylece cesaretlenen Darcey, Elizabeth'e tekrar ve bu defa gayet mütevazı bir tavırla evlenme teklifi yapar. Elizabeth de mutluluk içinde kabul eder. Üç kızını evlendiren Bn. Bennet sevinç içindedir. Mr. Bennet, öteki kızlarının kismetlerinin de yakında açılacağını inanır.

Eleştiri

Jane Austin diyor ki: "Ben, Aşk ve Para hakkında yazıyorum. Haklarında yazılacak başka bir şey var mıdır? *Aşk ve Gurur*, aşk ve paranın karşılıklı etkileri üzerinde kurulmuş sosyal bir komedinin mükemmel bir örneği: Darcey, Bingleyler ve Bennetler arasındaki sınıf farkları, Bingley ve Jane, Darcey ve Elizabeth arasındaki aşkı şekillendiriyor. Bu farklar, İngiltere'de orta sınıfın sosyal bir sınıf olarak yükselmesini etkiliyor. O zamana kadar, Darcey gibi bir kimse ile Elizabeth gibi bir burjuva arasında bir evlilik pek düşünülemezdi. Hattâ hikâyenin geçtiği zamanda bile, çiftin evlenmesinden önce birçok engellerin aşılması gerekiyordu.

Romana ismini veren çatışma, Darcey'nin soğuk aristokratik gururu ve bir dansta kendisine dudak bükten, tepeden bakan bu adama karşı Elizabeth'in içgüdüsel hiddeti etrafında toplanır. Çatışma neticelenmeden önce bu anlaşmazlık, erkek ve kadın kahraman arasında fevkalâde nükte oyunlarına sahne olur; kitabın bu kısımları, Shakespeare'nin *Much Ado About Nothing*'indeki Beatrice ve Benedict arasındaki karşılıklı istihzalı nükteleri hatırlatıyor.

Satıhdaki nükte ve hafifliğine rağmen, *Aşk ve Gurur*, şefkat ve merhamet hislerinden mahrum bir hikâye de değildi. Bunu da bilhassa, Jane'in, Bingley'in kayıtsızlığını kabul edişinde ve evde kalmak tehlikesi ile karşılaşan Elizabeth'in arkadaşı Charlotte Lucas'm sırf evlenebilmek için ehveni şerre tercih etmek zorunda kaldığını görüyo-

ruz. Gerçi Elizabeth, Mr. Collins'e yakasını kaptırmaktan kendisini ustaca kurtarmasını bilirse de kitabı kapadıktan sonra, daha az talihli Charlotte'nin, kendisine nasıl bir hayat seçtiği düşüncesinden kendimizi sıyıramıyoruz. Jane Austin'in, Charlotte'e olan muamelesinde, Charlotte'in içinde bulunduğu acıklı durumu daha da dokunaklı bir tarzda görüyoruz.

Jane Austin'in sanatının emsalsizliği şuradaki, son derece yakından tanıdığı bu hayatın hissî derinliklerine inebiliyor. Onun hayatı, kır kulüplerini ziyaretten, çaylardan, danslardan ve diğer tâli sosyal fonksiyonlardan oluşmuştu. Kitabında, hayatın şahsen tanıklık etmediği hiçbir yönünden bahsetmez. Bunun içindir ki, romanlarının hiçbirinde, yanlarında kadın bulunmayan iki erkek görülmez. Bütün bu sınırlara rağmen Jane Austin, cemiyetin bilhassa genç âşıklar üzerindeki baskısını emsalsiz bir tarzda analiz eder. Ferdin ihtiyaçları karşısında, sosyal tutumların empoze ettiklerine de sempati besleyen Jane Austin, bu ikisinin gerginliğinden bir komedi çıkarır.

Yazar

Jane Austin, 16 Aralık, 1775'te doğdu; babası bir papazdı. Ailede, altı erkek çocuğu ve ayrıca, Jane'in sevgili kızkardeşi Canssandra vardı. Austinler eğitim görmüş bir aile olmalarına rağmen, hiç de varlıklı sayılmazlardı. Kendi çağındaki kızların ekserisi gibi, Jane evde eğitim gördü, henüz ondört yaşında iken, evlerde sahnelenecek piyesler yazmaya başlaması, onun diyalogları zaptetmekteki emsalsiz işitme hissini gösterir. Yine, genç bir kız iken, aileler arasında oynanacak komik ve saçma piyesler yazdı. Bu piyeslerde Austinlerin anlayabilecekleri şekilde, dostlarından ve komşularından bahsediliyordu.

Ailenin mutlu olduğu anlaşılıyor ve istikbalin romancısı için daha da önemli olan yön Austinlerin, Jane'in kelimeleriyle "roman okumaktan son derece zevk alan" bir aile olması idi.

Babası 1801'de emekli olduğu zaman, Austinler o zaman zengin ailelerinin oturdukları deniz kıyısındaki Bath kasabasına gittiler ve burada, Jane'in sosyal perspektifi genişledi. Maamafih, Bath'a hareketlerinden beş yıl önce Jane, *Aşk ve Gurur*'un ilk müsveddelerini (*İlk İzlenimler* adı altında) yazmıştı. Kitabı yayınlayacak bir yayınevi bulamamasına rağmen, yazmaya devam etti. 1797'de, daha sonraları *Sense and Sensibility* ve *Northanger Abbey* adları altında yayınlanacak romanlarının ilk müsveddelerini hazırladı.

Bath'da geçirdikleri zaman, Jane için, en yararlı seneler oldu; cemiyeti burada müşahade etti ve gördüklerini daha sonraki kitaplarında kullandı. Mr. Austin ölünce, aile Southampton'a gitti ve 1806'dan 1809'a kadar orada kaldı. Fakat Jane'in bu şehri sevmediği anlaşılıyor. Ne zaman ki, Austinler, Jane'in doğduğu Stevenson kadar küçük bir kasaba olan Chawton'a gittiler. Jane yeniden yazmaya başladı. En ihtiraslı romanı olan *Mansfield Park*'ı 1811'de, Emma'yı 1814'te ve en son romanı olan ve normalin üstünde romantik *Persuasion*'ı da 1815'te yazdı.

Böylece Jane Austin'in bellibaşlı altı romanı, on senelik bir sessizlikle ayrılan iki grupta toplanabilir. Yayımcıların ve okuyucunun tutumundan ümitsizliğe düşen, Jane Austin, son romanlarına, ilk üçteki romanlarından daha ciddi bir hava verdi. Gerçekten de, *Mansfield Park* ve *Persuasion*'de, daha öncesi kitaplarındaki neşe ve canlılık pek yoktur.

Jane Austin'in kendi zahiri hayatında hiçbir çatışma görülmedi. İki erkek kardeşinin deniz askeri olmalanna rağmen, bütün Avrupa'yı kaplayan Napoleon Harpleri dahi onun hayatını pek etkilemedi. Halkın sezgi gücünün kuvvetli bir romancı olduğunu anlayamadığı Jane Austin, 18 Temmuz 1817'de öldü.

Diğer Eserleri

Sense and Sensibility (His ve Hassasiyet): Yazarlık hayatının ilk yıllarında yazdığı bu roman, Jane Austin'in daha sonra üzerinde duracağı tezlerin neler olacaklarını ilân ediyordu. Roman, birbirine zıt karakterlere sahip iki kızkardeşin hayatlarını anlatır. Sağduyu timsali Elinor ile romantik duygular veya hiper duygularla dolu Marianne'nin hayatları. Her ikisinin başından mutsuz aşk maceraları

geçer: Lucy Steele'in bir tür koltuk değneği hâlinde olan ve annesi tarafından reddedilen Edward Ferrar'a âşık olan Elinor ve gönlünü John Williughby adında bir çapkına kaptıran Marianne, Ferras, sonunda Elinor'a döner, fakat Marianne, *Aşk ve Gurur*'daki Lydia gibi, bu çapkın âşığının peşinden Londra'ya gitmekle, nerede ise adını lekeler. Sonunda, romantik hislerden kurtulur, orta yaşlı iyi bir insanla evlenir.

Emma: Emma, küçük bir İngiliz köyündeki sınıf farklarını ve aşkı, komik ve fevkalâde bir tarzda ele alan bir roman. Yerinde duramayacak kadar canlı bir kız olan Emma Woodhouse, oldukça alelâde bir kız olan *Harriet Smith*'i himayesine alır; onu, kültürlü bir şekilde yetiştirmek ve böylece mahallî papazla evlenebilecek seviyeye erdirmek ister. Fakat Emma'nın arkadaşının hayatına, iyi niyetli de olsa karışmak istemesi, beklenmedik neticeler verir. Harriet, yanlış bir düşünceye kapılarak, John Knightly'nin kendisine âşık olduğunu sanır. Emma ise -ki Mr. Knightly'i her zaman arkadaş olarak görmüştü- Mr. Knightly'ye âşık olduğunu anlar. Knightly, Emma'ya evlenme teklifinde bulunduğu ve Harriet de bir çiftçi ile evlendiği zaman, hatâlar komedisi sona erer. *Emma*, *Gurur ve Aşk*'tan daha zengin ve muğlak bir roman ise de, Jane Austin'in daha önceki romanlarındaki canlılıktan yoksundur.

Kara Şövalye (Ivanhoe)

Yazan:

Sir Walter Scott

(1771-1832)

Başlıca karakterler

Cedric the Saxon: Rotherwood Grange Lord'u, Normanlar'a şiddetle muhalif.

Rowena: Cedric'in güzel yeğeni; Cedric'in vesâyeti altındadır.

Atheisane of Coningsburgh: Rowena'nın asil bir aileden gelme Saxon nişanlısı.

Wilfred of Ivanhoe: Cedric'in oğlu; Norman Kralı Aslan Yürekli Richard'ın ordusunda Haçlı Seferleri'ne katıldığı için babası tarafından reddedilmiştir.

Sir Brian de Bois-Guillbert: Norman Knights Templar Kalesi'nin mağrur kumandanı.

Reginald Front de Boeuf: Zalim bir Norman şövalyesi.

Lucas de Beaumanoir: Knights Templar'ın büyük üstadı.

Isaac of York: Tâkibata uğrayan bir Yahudi tefecisi.

Rebecca: Isaac'ın güzel ve iradeli kızı.

Kral I. Richard: Haçlı Seferleri sırasındaki kahramanlıklarından ötürü kendisine Aslan Yürekli Richard denir; uzun yıllar İngiltere'den uzak kalmıştır.

Prens John: Richard'ın kötü ruhlu, ihtiraslı kardeşi; Richard'ın ülke dışında bulunduğu yıllarda İngiltere tahtına vekâlet eder.

Gurth: Namuslu bir Saxon domuz çobanı.

Wamba: Gurth'un arkadaşı, saray komedyeni.

Hikâye

Domuz çobanı Gurth ve saray komedyeni Wamba, bir gece ormanda sohbet ederlerken Jorvaux baş rahibi Aymer ve Knights Templar Locası'nın mağrur kumandanı Sir Brion de Bois-Guilbert, Saxon Cedric'in evinin Rotherwood'un neresinde bulunduğunu sorarlar. Onlar, gerçekte, adamlarıyla birlikte Ashby de la Zouche'deki kraliyet yarışmalarını seyretmeye gidiyorlardı, fakat geceyi Cedric'i malikânesinde geçirmeyi düşünmüşlerdi. Bu Saxonlu serfler, halkın nefret ettiği Normanlar'ı, kasten yanlış bir istikamete gönderirlerse de, Haçlı Seferleri'nden dönen ve Rotherwood'a gitmekte olan bir hacı, onlara yol gösterir. Normanlar geldikleri sırada, Cedric ve adamları büyük masada oturmaktadırlar.

Gerçi Cedric, İngiltere'nin Normanlar tarafından istilâ edilmesini hâlâ hazmedemedi ise de, misafirseverlik kurallarına hürmet eder ve onlara yer gösterir, karınlarını doyurur. Cedric'in vesâyetindeki güzel yeğeni Lady Rowena içeri girdiği zaman, Brian de Bois-Guilbert kıza şehvetli gözlerle bakar. Sawon kraliyet ailesinden gelen kız, Kral Alfred'in sülâlesinden Athelstane of Coninsburg'a nişanlıdır. Rowena, mahcubiyetinden yüzünü örter.

Hep beraber masa etrafında otururlarken, Normanlar'ın mı, yoksa Saxonlar'ın mı Haçlı Seferleri'nde daha fazla hizmet ettikleri üzerinde tartışırlar. Bois-Guilbert, yaptıklarından gururla bahsettiği sırada, beraber geldikleri hacı, Ivenhoe'nin ondan daha fazla hizmet ettiğini söyler. Bu hacı ise, gerçekte Norman Kralı Richard'ın peşinde gittiği için evlâtlıktan çıkanları Ivan-

hoe, yani Cedric'in oğludur. Babası dahi, Ivanhoe'nun gizlice İngiltere'ye döndüğünü ve şimdi masada karşısında oturduğunu bilmemektedir. Bois-Guilbert, Ivanhoe'nin gerçekten kahraman biri olduğunu kabul ederse de, onunla karşı karşıya kavgaya etmekten çekinmeyeceğini söyler.

O gece Rotherwood'da kalmak için gelenlerden biri de Yorklu bir Yahudi olan faizci Isaac'tır. Ivanhoe, Bois-Guilbert ve adamları arasındaki fısıltılı bir muhavereye kulak kabartır ve Knight Templar'ın Yahudi'nin parasına el koymak istediğini anlar. Ivanhoe, durumu Isaac'a bildirir ve ertesi sabah, onun gizlice evden çıkmasını sağlar. Ivanhoe'ya minnettar kalan Yahudi de, Ashby de la Zouche yangınlarına katılması için Ivanhoe'ya bir at ve zırh verir.

Yangını görmeye gelenler arasında, Aslan Yürekli Richard ülke dışında bulunduğu sırada tahta vekâlet eden ve aslında tahtı ele geçirmeye çalışan kötü niyetli kardeşi Prens John da vardır. Prens John, müsabakayı seyretmek için gelen kalabalığa, yangını kazananın, Aşk ve Güzellik Kraliçesi'ni tayin edeceğini ilân eder, düellolar başlar.

İlkin, Bois-Guilbert'in başkanlığındaki Normanlar, kendilerine meydan okuyan herkesi yenerler. Ardından, sahaya yeni bir şampiyon çıkar. Onun zırhında şu yazılıdır: "Evlâtlıktan çıkarılan". Tabii, o, yine başka bir kisve altındaki Ivanhoe'dur. Ivanhoe, Bois-Guilbert ve diğer Norman şövalyelerine meydan okur ve hepsini mağlûp eder. Bu galibiyet ona, ertesi günkü yangınlara nezâret edecek Aşk ve Güzellik Kraliçesi'ni tayin etme hakkını verir. Ivanhoe, bu kraliçenin Rowena olduğunu söyler ve halkın kendisini alkışlamasına bile meydan vermeden uzaklaşır, gider.

Ertesi günkü yarışma, ellişer kişilik şövalyelerden oluşan iki grup arasındadır. Birinin başında, evlâtlıktan çıkarılan Ivanhoe, diğerinin başında ise Bois-Guilbert vardır. Üç kişi ile çarpışmak mecburiyetinde kalan Ivanhoe, çok müşkül bir duruma düşer. Tam bu sırada, daha önceki yarışmaya katılmadığı için halkın

kendisine Kara Tembel adını verdiği, siyah zırlı bir şövalye İvanhoe'nın yardımına gelir. Beraberce, Bois-Guilbert de dahil, karşılarına çıkanların hepsini mağlûp ederler. Bu arada Bois-Guilbert'in atı yaralanır.

Rowena'nın önüne gelen İvanhoe, mükâfatını almak üzere başlığını çıkarır, Rowena kendisini tanır ve heyecandan haykırır. İvanhoe, Rowena'nın elini öperken, çarpışmada aldığı yaralann tesiri ile düşer, bayılır. Yorklu Isaac'ın siyah saçlı güzel kızı, İvanhoe'nun kendi evlerine getirilerek tedâvi edilmesini teklif eder. Kara Şövalye atını mahmuzlar ve uzaklaşır. Isaac, Rebecca, İvanhoe, kendilerine katılan Athelstane ve Saxon Cedric'le birlikte -ki hâlâ bu şövalyenin kendi oğlu olduğunu bilmiyor- ayrılırlar.

Fakat yolda karşılarına çıkan Bois-Guilbert ve aralarında Maurice de Bracy ve Geginald Front de Boeuf'un da bulunduğu şövalyeler, onları Front de Boeuf'un şatosuna (Torquillstone) götürürler. De Bracy, Rowena'ya göz koyar; çünkü bir Saxon olmasına rağmen, bir kral sülâlesinden gelmiştir. Bois-Guilbert, güzel Rebecca'yı ister, Front de Boeuf de, onları serbest bırakmak suretiyle Isaac'tan ve onun zengin arkadaşlarından para koparmayı düşünür. Kızını babasından ayıran Bois-Guilbert, onunla evlenebilmek için Rebecca'nın Hristiyanlığı kabul etmesini ister. Rebecca, tiksinierek reddeder.

Bu arada, domuz çobanı Gurth, bazı köylülerden ve kanun dışı adamlardan oluşturduğu bir grupla şatoya hücum etmeye hazırlanır: Grup arasında Robin Hood ve adamları da vardır. Kara Şövalye'nin -ki gerçekte Aslan Yürekli Richard'dır- başkanlığındaki bu grup, şatoya hücum eder ve binayı yakar. Kara Şövalye, İvanhoe ve Rowena'yı kurtarmaya muvaffak olur, fakat Bois-Guilbert, Rebecca'yı kaçıır, Isaac fidye vermeye hazırlanır. Çatışma sırasında Athelstane, kimyevi bir madde ile Bois-Guilbert'i öldürmek ister, fakat bir kılıç darbesiyle yere düşer ve öldüğü anlaşılır. Yangın arasından kaçmayı başaran De Bracy, derhal Prens John'a giderek, Kara Şövalye'nin, gizlice

İngiltere'ye dönen ve tahtını geri isteyecek kardeşi Richard Plantegenet olduğunu söyler. John, Richard'ı hapsetmeye azmeder.

Isaac, Knights Templar'ın büyük üstadı Lucas de Beaumanoir'e giderek kızı Rebecca'nın iade edilmesini ister, yalvarır. Gururunu korumak isteyen Bois-Guilbert, kızın bir cadı olduğunu ve kendisine büyü yaptığından terkedemediğini söyler. Lucas, kızın yakılarak öldürülmesini emreder; fakat o zamandaki âdetlere göre, Rebecca, kendisini savunacak bir şampiyon talep eder ve Lucas de Beaumanoir de kızın arzusunu kabul eder.

Rebecca, yakılmak üzere bağlanır, kendisini müdafaa edecek şampiyonu bekler. Böyle bir kimsenin bulunup bulunmadığı üç defa ilân edildikten sonra, Ivanhoe, atı üzerinde görünür. Templar Şövalyeleri'nin şampiyonu Bois-Guilbert, ilkin, yaralı Ivanhoe ile çarpışmak istemez ise de, Ivanhoe ısrar edince, iki kişi öldürücü bir kavgaya başlarlar. Bir müddet sonra, Bois-Guilbert, Ivanhoe'yi atından düşürür, tam üzerine kılıçla gittiği sırada, Ivanhoe, kendisini öldürür. Rebecca serbest bırakılır. Kız ve babası, dinî inanışlarını istedikleri gibi sürdüreceklerine inandıkları İspanya'ya gitmeye karar verirler.

Bu arada Torwuilstone şatosunda kendisini yanmaktan kurtardıklarından, Cedric, Kara Şövalyeyi Rotherwood'a davet eder. Richard, onun bu davetini bir şartla kabul eder. Kendisinden öyle bir şey isteyecek ki, bu Cedric'in davetinde ne kadar samimi olduğunu gösterecektir. Ardından şatoda ölen Athelstane'in ölümü münasebetiyle verilen yemek ziyafetinde, Kara Şövalye, kendisinin Kral Richard olduğunu ifşa eder ve şimdi ne istediğini bilir, fakat Ivanhoe'nin, Rowena'nın elinden tutabilmesi için, Rowena'nın şatoda ölen nişanlısı Athelstane'nin ölümünden itibaren iki sene geçmesini emreder.

Tam bu sırada herkesi hayrette bırakırcasına Athelstane içeri girer. Bir hayalet gibi solgun yüzlü Athelstane, Bois-Guilbert'in kılıç darbesiyle yere düştüğü zaman kendisini kaybetti-

ğini ve ancak, bir kilisedeki açık tabutta yatarken kendisine geldiğini anlatır. Rowena'nın, kendisinden de fazla Ivanhoe'yi sevdiğini kabul eden Athelstane, nişanlısını Ivanhoe'ye verir.

Kara Şövalye, Kights Templar'a gider ve onları, İngiltere'nin hukukî kralına karşı gelmekle suçlar. Richard, kendisini tekrar kral ilân eder. Temple üzerinde tekrar krallığın bayrağı dalgalanmaya başlar. Robin Hood ve diğer kanun dışı Saxonlar, Ivanhoe ve Rowena'nın düğününe katılan Richard'a sadakatlerini bildirirler.

Düğünde, hem Normanlar'ın hem de Saxonlar'ın ileri gelenleri vardır. Artık Richard, tekrar tahtını ele geçirdiğinden ve arkadaşı Ivanhoe da babası tarafından affedildiğinden, bölünmüş, İngiltere'de, yeniden bir banş devresinin başlayacağı ümit edilir.

Eleştiri

Ivanhoe, Scott'un 1819'da yakalandığı hastalıktan sonraki kısa nekahet devresinde yazıldı. Scott, bu eserinde, kendi roman üslûbunu olmasa da, olayların cereyan ettiği fonu derinleştirmeye ve ilk defa olarak İskoç kaynaklarına dayanmaksızın bir roman yazmaya karar verdi. Gerçi Kara Şövalye, onun en popüler romanlarından biri ise de, en iyileri arasında yer almaz.

Olayın geçtiği yer olarak İskoçya'dan ayrılan Scott, İngiliz tarih ve efsânesinin iki gözde konusunu seçti: Aslan Yürekli Richard ve Robin Hood. Onları, şövalyelik şerefi ve rekabet gibi muğlak bir hikâyede bir araya getirir. Birbirlerinin can düşmanları Ivanhoe ve Brian de Bois Gilbert bile, birbirine şövalye üslûbu ile hitap eder ve feodal çatışma kurallarına göre çarpışırlar. Norman Athelstane, Rowena'nın, Ivanhoe'yi kendisinden daha fazla sevdiğini görünce, nişanlısını ona verir. Saxon Cedric, Normanlar'a beslediği bütün nefrete rağmen, evine misafir gelen Bois

Guilbert'i gayet nâzik bir şekilde karşılar. Kara Şövalye'deki bütün hareketlerin temelini Scott için hayatta en önemli şey olan ve feodalizmin ölümünden yüz yıllarca sonra dahi titizlikle boyun eğilen feodal çağların şeref kuralları idi.

Kara Şövalye'de bir sürü kusur var. Modern zevklere hitap etmek için tesâdüflere çok dayanan romanın plânı fazlasıyla basitleştirilmiştir. Romandaki karakterlerin hepsi, istisnasız tek boyutludur ve okumayı zorlaştıran kesik ve gayritabiî bir tarzda konuşurlar. Yine, Scott, onikinci asrın İngiliz âdetleri hakkında pedantik davranmaktan da kendisini kurtaramaz.

Öyle ise, kitap popülaritesini niye sürdürdü? Bunun cevabı şurada: Scott, macera romanlarında bir üstad ve bu türün bütün cihazlarını da *Ivanhoe*'da gayet tesirli bir şekilde kullanır. Kitapta, kimliği bilinmeyen bir değil iki kahraman vardır (*Ivanhoe* ve I. Richard). Çok sayıdaki büyük macera ve hareket (*Ashby*'deki uzun yarışma, *Turquillstone* şatosuna baskın ve *Rebecca*'nın yakılarak öldürülmesinden kurtarılması) gösterişli ve iddialı romanın "günahlar"ını affettiriyor.

Hepsinin üstünde, Scott'un, aristokrasi dışındaki karakterleri de Isaac ve Rebecca, Gurth ve Wamba-hareketli ve neşeli gösterecek şekilde insanî tarafı da vardır.

Yazar

Sir Walter Scott, 15 Ağustos, 1771'de Edinburg'da doğdu. Lise ve üniversite tahsilini Edinburg'da yaptı ve 1892'de Edinburg barosuna kabul edildi. Fakat onun büyük aşkı folklor ve halk şarkıları idi. 1803 yılında İskoç halk şarkıları üzerine üç ciltlik bir eser yayımladı. Daha sonra efsâne ve folklarla kuvvetlendirdiği romantik şiirler yazdı. Bunların ilki, *The Lay of the Last Minstrel* (1805) son derece tutuldu. Ardından *Marmion*'u (1808) ve *The Lady of the Lake*'i yazdı (1810).

Lord Byron'un 1812'de yayımlanan *Childe Harold* adlı eseri büyük bir başarı sağladı. Bu romantik şiir üslûbunda yazılmıştı. Scott, şimdi romana döndü ve ilk adımını *Waverley* (1814) ile attığı velût çağını başlattı. Onun zamanında roman hiç tutulmadığından, Scott, romanlarını anonim olarak yayımladı. Ve ancak 1827'de, kendisine baron unvanının verilmesiyle, yedi yıl sonra, o romanları kendisinin yazdığını itiraf etti.

Scott'un ilk romanlarının esâsını, onun İskoç folkloruna olan bağlılığı oluşturur. Onun bu romanları, İskoç tarihindeki hâdiselerden alındı ve Scott bu sahada bir uzman oldu. *Waverley*'in ardından, *Guy Mannering* (1815) *Old Mortality* (1816) ve ekseri eleştiriciler tarafından, bu gruptaki en iyi roman olarak kabul edilen *The Heart of Midlothian*'i yazdı (1818).

1819'da yazdığı *Kara Şövalye'ye (Ivanhoe)* kadar Scott, roman materyali olarak İskoç kaynaklarından başka materyal kullanmıyordu; fakat bu romanının halk arasındaki popülaritesine ve Fransız tarihi fonu üzerinde yazılan *Quentin Durward*'a (1823) rağmen, Scott'un, *Waverly* veya *İskoç* romanlarında, sanatının zirvesine eriştiğine inanılır.

Scott, 1812'de, tarih aşkı ve aristokratik gururunun etkisi altında, Tweed Nehri kıyısında bir yer satın alarak gotik mimarî tarzında büyük bir şato yaptırdı. Kitap yayımcılığı yolunda yaptığı yanlış bir yatırım ve İngiltere'deki büyük ekonomik kriz Scott için malî bir felâketle neticelendi. 1826'da, 130.000 İngiliz lirası borçlandı.

Başka bir insan, bu borcunu ödemek istemeyebilirdi, fakat Scott, kendisine borç verenlerle oturdu, konuştu ve sonunda ölümüne sebep olacak bir plân hazırlayarak, borçlarını ödemeye başladı. Scott, kolayca yazı yazan biri olmasına rağmen, şimdi insanüstü bir gayretle çalışıyordu (iki senede 40.000 İngiliz lirası ödedi). Fakat bütün bu çalışmalar, onu son derece yordu, bitirdi. Böylesine sıkı çalışma, onun sadece fizikî bünyesine tesir etmekle kalmadı, eserlerinin edebî değerini de etkiledi. Hayatının sonlarına doğru yazdığı romanlar, önceki romanlardaki sağlamlık ve yüksek romantik ruhtan mahrumdur. Yine de, halk onları okudu ve Scott, borcunu ödedi. Sıhhatini kazanmak için İtalya'ya gitti ise de, iyi olmadan döndü ve 21 Eylül, 1832'de öldü.

Diğer Eserleri

Quentin Durward: Kara Şövalye gibi. *Quentin Durward* da, *Waverly* grubundaki romanlardan biri değildir. Maamafih, romanın kahramanı, XI. Louis çağının sonunda, Fransa'da yerleşen genç bir İskoçyalı'dır. Mensuplarının birbirlerinin kuyularını kazmaya çalıştıkları Fransız sarayında, hain William de la Marck'ın güzel İsabell de Croye'yi kaçırmasını önler. Bir sürü dehşet uyandırıcı maceradan sonra, Quentin ve Isabelle evlenirler.

The Heart of Midlothian: Genellikle, *Waverly* romanlarının en iyisi olduğu söylenir. Roman, gerçek bir hâdiseyi konu alır. Hâdis, Effie Dean'ın, gayrimeşru çocuğunu öldürdüğü için hapsedildiği Edinburg Hapishanesi'nde geçer. Gerçi kadının üvey kız kardeşi Jeanie, ablasını bir yalanla kurtarabilecek durumda ise de bir sürü müşkül ve zorluklara rağmen normal yollarla Effie'yi kurtarmaya çalışır. Plân üzerinde gerektiği kadar durulmadığından ve Scott'un birçok romanında görüldüğü üzere, şaşırtıcı karakterlere yer verilmediğinden, *The Heart of Midlothian*, Jeanie Deans'i psikolojik açıdan inceleyen emsalsiz bir eserdir. Kardeşine olan sevgisi ve şeref hissi arasında ne yapacağını bilmeyen Jaenie Deans, muhtemelen, Scott'un romanlarındaki en iyi karakterlerdir.

Kırmızı ve Siyah

Yazan

Stendhal (Marie-Henri Beyle)

(1783-1842)

Başlıca karakterler

Julien Sorel: Romanın kahramanı; aslı köyü olan genç bir adam zeki, mağrur, ihtirash, kendi hedefine ulaşması için değerlerini kullanmaktan çekinmez.

Père Sorel: Julian'm babası; mesleği marangozluk; kurnaz, katı ve tahkâr bir insan.

M. de Rênal: Verrières Belediye Başkanı; kendisini önemli biri olarak gören bir imâlatçı, kendisine bir asil muamelesi yapılmasını ister.

Mme de Rênal: Belediye başkanının karısı; aristokratik bağlantıları bulunan; basit, sade, dünya nimetlerinde gözü olmayan bir kadın; çocuklarına derin bir sevgi ile bağlıdır.

Valenod: Renal'ın, Verrières'teki başlıca rakibi; bayağı ve sonradan görme küstah bir adam.

Curé Chêlam: Yaşlı bir papaz; son zamanlarda, yaşadığı yerden kapı dışarı edilmiştir; gerçekte iyi bir insan, Julien'in meslekî ve ruhî hayatının gelişmesini candan ister.

Mm. Derville: Mme.de Rênal'ın kuzeni ve arkadaşı.

Elisa: Rênal'ın evinde bir hizmetçi; Julian'a âşık olur.

Fouqué: Julien'in bir arkadaşı; kereste ticareti ile iştigal eder; samimi, sadık ve gösterişten uzak bir genç adam.

Abbé de Pirard: Besançon'daki seminerin direktörü; katı ve sağlam bir Jansenci.

Marquis de la Mole: Julien'in Paris'teki patronu; Fransa'ya göç eden bu asil, artık zengin olmuş, nüfuz kazanmıştır; Julien'e, büyük bir nezâket ve anlayışla muamele eder.

Agde Piskoposu: Sağcı, fesat plânları hazırlayan bir papaz.

Mathilde de la Mole: Marquis'in kızı; on dokuz, yirmi yaşında; gururlu, zeki, neşeli ve son derece nüktedan; çevresindeki erkeklerden çok daha kuvvetli ve ihtiraslı olduğu için Julien'e yaklaşır.

Norbert de la Mole: Mathilde'nin erkek kardeşi, alelade ve sade bir delikanlı.

The Chevalier de Beauvosis: Zarif ve kibar genç bir centilmen, Julien'le bir düello yapar.

Conte Altamira: Dindar bir dul kadın; Julien, Mathilde'yi kıskandırmak için bu kadına aşk ilân eder.

Prens Krasoff: Kendisini, gerçek bir dünya adamı olarak gören bir Rus; Julien'a, kadınları baştan çıkarma sanatı hakkında ders verir.

Marquis de Croisenois: Mathilde'nin nişanlısı; cana yakın, sevimli, iyi yetiştirilmiş, fakat başka bir meziyeti olmayan bir genç.

M. de Frilair: Besançon'da bir papaz; Pirard'ın, siyasî ve meslekî düşmanı.

Hikâye

Fransa, 1820'lerde, siyasî ve dinî bir kaynaşma içindeydi. Kral X. Charles ülkeyi ilâhî haklarla yönetiyordu. Orduda ve hükümette, yine asiller hâkimdi; iktidar dışında geçirdikleri yirmi yıl, onlara hiçbir şey öğretmemişti. Kilise de, cemiyette yeniden nüfuz sahibi olmuş, papazlar, büyük ölçüde siyasî nüfuz kazanmışlardı.

France-Comte'in küçük bir kasabası olan Verrières'de oturan Julien Sorel, on sekiz yaşında, zeki ve ihtiraslı bir gencin Babası bir köylü olmasına rağmen, Julien, oldukça iyi bir eğitim görmüştür ve cemiyette, kendi yeteneklerine göre bir mevki kazanmak ihtirası içindedir. Birkaç sene öncesi, Napoleon'un ordusuna girebilir, tıpkı Bernadotte gibi, erlikten krallığa

kadar yükselebilirdi. Fakat şimdi ülke barış içindedir ve ülkeyi yönetenler de Bourbonlardır; fakir bir çocuk için iyi mevkilere giden yol kiliseden geçer. Böylece, Julien, dinî seminere girmek için Lâtince ve ilâhiyat tahsili yaptı. Kitabın isminden anlaşıldığı üzere, silâhlı kuvvetlerin kırmızısını değil, din adamlarının siyahını seçti.

Mektebi iyi bir derece ile bitiren Julien'in, Verriêres Belediye Başkanı M. de Renal'ın çocuklarına özel öğretmen olması istenir. Sosyal mevkiinden ötürü bir aşağılık duygusu içinde bulunan Julien, kendisine, alt tabakalardan gelen diğer insanlara yapıldığı şekilde muamele ettirmemeye azmeder. Kısa bir zaman sonra, patronunun karısı ile bir aşk hayatı yaşamaya başlar. Onu bu yola sevkeden sâikler, ne aşk ne de şehvet hisleridir; sadece erkekliliğini, ele geçirmek istediğine sahip çıkabileceğini ve patronuna bir darbe vurabileceğini ispat etmek istemesidir. Onlar bu işi öylesine açıktan açığa yürütürler ki, durum imzasız bir mektupla M. de Renal'a anlatılır. Çok mahirce hareket eden Julien ve Mme de Renal, şüpheleri başka tarafa çevirmeyi başarırlarsa da, Julien, Verriêres'i terketmeye mecbur kalır ve Besançon'daki seminere girer.

Maamafih, seminerdeki hayat, dünyevî hayattan uzaklaşmış bir hayat değildir. Seminer, zalim ve entrika dolu siyasî hayatı Julien'e tanıtır. Arkadaşlarından daha fazla çalışarak, onların önüne geçmek ister; fakat talebelerin zekâyâ hürmet etmediklerini, bilâkis zeki ve çalışkan kimselere kızgınlık duyduklarını görür. Bağımsız bir ruha sahip olduğundan kendisine, Martin Luther adını verirler ve her fırsatta onunla alay ederler. Fakat onun yetenekleri, haşin ve kendisini inandığı dâvâyâ adanmış direktör Abbe Pirard'ın dikkatini çeker. Maamafih, seminerde, şiddetli bir iktidar mücadelesi yürütülmektedir: Bir tarafta, bir Jansenist olan Pirard, diğer tarafta da direktör muavininin liderliğindeki Cizvit yanlısı hizip. Taraflar, Julien'i de bu oyunları ve entrikaları arasına almak isterler. Julien, elinden geldiği kadar tarafsız hareket etmeye çalışır. Sonunda, müca-

deleden bıkan ve ümitsizliğe düşen Pirard, mevkiinden istifa eder, Julien'i de yanına alarak Paris'e gider.

Julien şimdi, Marquis de la Mole adlı zengin ve nüfuzlu bir asilzâdenin özel sekreteri olur, onun evine girer. Kendisine verilen işleri fevkalâde bir şekilde yerine getiren Julien, ayrıca şehir hayatının inceliklerini öğrenir, iyi giyinmeye başlar, sık sık tiyatro ve operalara gider ve hatta biri ile düello bile yapar. Patronu, ona itimat eder, kendisini, gizli ve siyâsî görevlere gönderir. Fakat Julien, adamın on dokuz yaşındaki kızı Mathilde de Mole üzerinde de zafer kazanır. Mathilde canlı, hareketli bir kızdır; kendi resmî nişanlısı M. de Croisenois de dahil, çevresindeki erkekleri uyuşuk, ilgi çekici olmayan kimseler olarak görür. Kızın idealleştirdiği erkek tipi, Navarrelî Marguerite'nin âşığı Boniface de la Mole'dir; bu adam, bir entrikada yer aldığı için 1574'te öldürülmüştü. Boniface'nin kafası kopandıktan sonra, kraliçe, sevgilisinin kafasını kendi elleriyle gömmüştü. Mathilde, ölümün böylece yerine getirilmesine hayranlık duyar, bu tür ölümün satın alınmayacak farklı bir ölüm olduğunu söyler. Mathilde, Julien'de ecdadında hayranlık duyduğu bazı vasıfları görür, köylü aslından gelmesine rağmen, Julien'i sever. Bu iki gencin aşk yapması, daima bir çeşit harbi andırır: Julien, bir oyuna getirilmemesi veya kendisinin aptal yerine konulmaması için her zaman tetikte bulunur. Julien, Mathilde'yi böylece ele geçirmesini, sosyal bir zafer, kendi irade gücünün sağlamlığının bir başarısı olarak ele alır. Bir ara, iki âşık birbirinden ayrılır ve Julien, Mathilde'yi kıskandırmak için, dul bir sosyete kadınına aşk ilân eder. Sonunda, Mathilde hâmile kalır; Julien'i, her yönü ile kabul eder ve babasına, onun sekreteri ile evleneceğini söyler.

De la Mole gazap içindedir, zira kızını bir düke vermeyi düşünmektedir. Bununla beraber onlann evlenmelerine razı olur ve Julien'in, cemiyet tarafından biraz daha kolaylıkla kabul edilmesi için, damadına, özel bir maaş bağlar, ordudan bir rütbe temin eder ve küçük bir de unvan sağlar. Fakat evlilikten ön-

ce, Marki, Julien'in, Verrières'deki hayatı hakkında araştırma yapar. Böylece Mme de Renal'dan Julien'in haysiyetini beş paralık eden bir mektup alır. Mektupta, Julien'in, sosyete de yükselmekten başka hiçbir şey düşünmediği, bunun için zengin ailelerin teveccühlerini kazanmaya çalıştığı ve bu ailelerdeki kadınları baştan çıkardığı anlatılır. Fakat Mme de Renal'ün gerçek hislerini yansıtmayan bu mektup, onun tarafından değil, Mme de Renal'in aşk hayatını itiraf ettiği kimse tarafından yazılmıştır. Mektup bir trajediyi hazırlar.

Son derece hiddetlenen Marki, kızının hiçbir şart altında Julien ile evlenemeyeceğini söyler. Julien de, kızgınlıktan ne yapacağını bilemez. Derhal Verrières'e gider, iki tabanca alır ve Mme de Renal'dan kilisede dua ettiği sırada intikamını alır. Fakat bu yara kadını öldürmez; Julien tevkif edilir, yargılanması yapıldıktan sonra, öldürülmesine karar verilir. Julien, şimdi nisbî bir huzura kavuşmuştur. Mahkemede, kendisini savunmaz, âdetâ ölümü davet eder. Jüriye nüfuz etmek için temaslar yapılır (bu soysuzlaşmadaki başrolü, mahallî din adamları oynar) ve Julien'in beraat edebileceği ihtimalleri ortaya çıkar. Fakat, jüridekilerden biri, Mme. de Renal'ın, daha önce peşinde gidenlerden biridir ve kadın kendisine yüz vermediğinden, şimdi intikam almak ister. Jüri, Julien'i suçlu bulur, kafası koparılır. Kısa bir müddet sonra, Mme de Renal, aldığı yaralardan değil, kalp ağrısından ölür. Mathilde de, talihsiz ecdadı, Navarrelî Marguerite'nin sevgilisinin başını kendi elleriyle gömmesi gibi, sevgilisi Julien'in başını kendi elleriyle gömer. Julien, hiç olmazsa öldüğü zaman, Mathilde'ye, bu hayalini gerçekleştirmek imkânını vermiştir.

Eleştiri

Grenoble'de 1828 Şubatı'nda bir kişinin idam edilmesi, Stendhal'a, en fazla okunan bir romanın plânını verdi. Suçlu, Stendhal'ın bir arkadaşı M. Michoud de la Tour

ailesinin çocuklarının özel öğretmeni olan Dauphinoisli bir demircinin oğlu, Antoine Berthet adında zeki, fakat istikrarsız bir gençti. Ya bu genç M. Michould de la Tour'u baştan çıkardı veya kadın bu genci baştan çıkardı. Hâdise nasıl cereyan etmiş olursa olsun, Berthet, ailenin yanından kovuldu ve bir Katolik seminerine bırakıldı. Berthet'in öğretmenleri ve papazlar, onun bir papaz olacak yeteneklere sahip olmadığını söyledikleri zaman, yeniden metresine döndü. Fakat, bir diğer gencin, hem ailenin çocuklarını eğittiğini hem de kadının yeni âşığı olduğunu gördü. Berthet, Comte de Cordon ailesinde öğretmenlik buldu; ailenin kızı ile geçirdiği bir aşk macerasından sonra, buradan da kovuldu. Artık başka bir yerde iş bulamıyordu. Mme, Michoud'a beslediği kızgınlık öylesine artmıştı ki, kadını köyün kilisesinde ibadet ederken öldürmek istedi, fakat kadın ölmemiş, sadece yaralanmıştı. Bu suçundan ötürü, giyotinde can verdi.

Julien Sorel'in başından geçenler, Berthet'in hayatını o kadar andırıyor ki, zaman zaman birbirine karıştırmamak elde değil. Ve Mme, Mechoud de la Tour ailesi, bu romandan ötürü Stendhal'ı hiçbir zaman affetmedi. Gerçekte, Grenoble'de, romanın ikinci derecedeki şahsiyetleri olan Mme, Derville, Abbe Chelan, Papaz Pirardi, Valenod ve Fouque'nin kendilerinden bahsettiğini anlayan diğer insanlar da muhtemelen vardı. Geniş bir açıdan bakıldığında, bütün Fransa, *Kırmızı ve Siyah*'taki (*Le Rouge et le Noir*) portresi için, Stendhal'm önünde oturdu; çünkü Stendhal, romandaki karakterlerin, günün sosyal ve politik hareketlerinde yer alan kimseleri canlandırmasını bilhassa istemişti. Romanda, aristokrasinin, yine İhtilâlden, önce yaşadıkları gibi yaşatmak istediklerini ve mutlak iktidarı ele geçirmek için entrikalar hazırladıklarını görüyoruz. Ticaret ve imalâtle zenginleşen burjuvazinin, asillik unvanlarını kabul ettiklerini görüyoruz. Hâlâ imparatorluk hayali

içinde yaşayan Bonapartçılar'ı görüyoruz ve artık siyasî iktidarı da eline geçiren kilisenin, elindeki bu gücü hiçbir vicdan azabı duymaksızın uyguladığını görüyoruz. Roman, son Bourbon kralının yönetimindeki Fransa'yı, hiç de dostça olmayan ve partizan hislerle gösteren sosyolojik bir araştırmadır.

Bu cemiyette, Sorel, bir nesil öncesi, İhtilâl ve imparatorluk kargaşası arasında, kendilerine birer mevki kapan insanları sembolize ediyor: Danton, Robespierre veya Napoleon gibi, gözlerini ihtiras bürümüş, hedefine erişmek için hiçbir vasıtayı kullanmaktan çekinmeyen, kaybetseler dahi hiçbir şey kaybetmiş olmayacak, fakat kazandıkları zaman çok şey kazanmış olacak insanlar. Napoleon çağında dünyaya gelmeyen Sorel, gizliden gizliye Napoleon'a hayranlık besler, perestiş eder; imparatorun bir resmini yatağında tutar ve *Saint Helena Hatıraları*'nı sık sık okur. Onun karakterini, Napoleon efsânesi yoğurdu veya daha doğrusu dejenerelerştirdi. Sorel, ekseri insanların aksine, hiçbir zaman basit hislerle hareket etmez; her hareketi, her adımı, iradesinin, azminin şuurlu bir şekilde uygulanan gücünü gösterir. Sevişirken dahi, iradesinin, iğfal ettiği kadından daha kuvvetli olduğunu göstermek, kendisini tatmin etmek için, zevksizce ve kabaca hareket eder.

Sorel'deki sınıf şuuru bir saplantı hâlinedir; aristokratlar arasında yaşayan bir köylü olduğunu hiçbir zaman unutmaz ve kendisine dudak bükülmemesi, hakaret edilmemesi için daima tetikte bulunur. Fakat çok defa, kendisine hakaret edileceğini, diğerlerinin, kendisiyle alay ettiklerini sanır. Böylece, Mm. de Renal'la ilk defa görüştüğü zaman, kadının kendisine hakaret ettiğini zanneder; halbuki kadın, onun çocuklarına iyi davranacak, yakışıklı bir çocuk olduğunu görmüştü. Beauvosis ile düello yapar, çünkü onun uşaklarından biri kendisine kaba bir tarzda bakmıştır. Mathilde'nin yatak odasına girdiği zaman, kim-

senin hiçbir şeyden şüphelenmemesine rağmen, Norbert veya Croisenois'in kendisine hücum edeceğini sanarak, silâhlanmıştı. Ve nihayet, Mathilde'yi kendisine benzettiği zaman, bu işi Marki'nin değil de kendisinin yapmış olmasından acı bir hoşnutluk duyar. Bütün bu hallerde, onun kendi kendisine acımasının, kendi kendisini aldatmasının örneklerini görüyoruz; Julien'in ıstırabı bilhassa şuradadır ki, kendisini veya diğerlerini, oldukları gibi göremez; aşkı dahi bir sınıf harbi hareketi olarak görür.

Mathilde'ye gelince, o da aynı şekilde, kendi hayallerinin esiridir. Din harpleriyle geçen yılların hayalini yaşar ve gerçekte, Sorel'i değil, bir kraliçenin sevgilisi olan ve sonunda idam edilen kendi ecdadı Boniface de la Mole'ı sever. Sorel'in ölümü ile bu hayalini gerçekleştirir. Navarre'nin Marguerite'sinin yaptığı gibi sevgilisinin kafasını kendi elleriyle gömer. Kitap böylece, belki onaltıncı asır için yerinde olabilirse de, ondokuzuncu asıra hiçbir şekilde uymayan bir tarzda melodramatik bir jestle son bulur.

Eleştiricilerin ekserisi indinde, kitabın başlıca meselesi, Sorel'in Mme. Renal'a hücumudur; okuyucu böyle bir hareket için hiçbir şekilde uyarılmamıştır. Gerçekte, hâdiseye adları karışan herkes, karakterleri dışında hareket ediyor gibi. Mme. de Renal'm, rûhî direktörünün büyük baskısı altında, sevdiği adam aleyhinde o mektubu yazdığını kabul edelim. Ama, kont gibi dünyayı görmüş bir kimsenin, terkedilmiş bir metresten gelen bir mektubu, sorup soruşturmaksızın derhal kabul etmesini ne ile izah edeceğiz? Kont, muhtemeldir ki, inanmak istediği için bu mektuba inandı; güvenini kötüye kullanan bir adama karşı kullanacak bir silahı eline geçirdiğini sandı. Böyle dahi olsa, Sorel'in durumu hâlâ da kuvvetli idi. Mathilde, hâmile idi ve onunla evlenmek istiyordu; kont da er veya geç, bu realite önünde boyun eğmek zorunda kalacaktı. Şu halde, azimli Mathilde kendinden geçerek Sorel'i Pa-

ris'e çağırdı da, babasını kendi tarafına çekene kadar niye onunla tartışmadı? Nihayet, Sorel'in hareketini nasıl izah edeceğiz? Alelâde bir adam, hislerinin en gergin olduğu bir sırada, önündeki imkânları ortadan kaldıran bir diğeri öldürebilir; ama Sorel alelâde bir insan değildi. Hayatında, kendi çıkarı uğruna, düşünüp tartışmadan hareket ettiği bir an dahi yoktu. Verrières'e yaptığı uzun yolculukta (o zaman demiryolu yoktu) düşünmek için vakti vardı. Şu hâlde, bazı eleştiricilerin söyledikleri gibi onun, gerçekte, bir çılgın mı olduğunu söyleyeceğiz?

F.W.J. Hemmingis (Stendhal'ın Romanları üzerinde bir inceleme, 1964) bütün bu sorular ve diğerleri üzerinde uzun uzadıya durdu; Sorel'in, kendi faziletini haklı çıkarmak için böyle hareket etmiş olabileceğini söyledi. Hayatı boyunca, kendisini, aristokrasinin altında gördü, şimdi bir asilzâde, kendisini şerefsiz bir tutumla suçlandırmıştı. Bu üzerinde tartışılmayacak kadar ağır bir itham. Ancak kesin bir hareketle, bu şerefsiz lekeyi temizleyebilir. Ve bunu da, mütemâdiyen entrikalar peşinde koşan biri olmadığını göstermek suretiyle yapabilir. Tekrar ele geçirebileceği bütün avantajları karısını, servetini mesleğini ve asaleti tekmeleyerek. Sorel, âdeta huzur içinde isteyerek giyotine gider: Nihayet, kendi kendisinin efendisi olmuştur.

Parma Manastırı

Yazan

Stendhal (Marie-Henri Beyle)

Başlıca karakterler

Teğmen Robert: Napoleon'un İtalya'daki ordusunda bir subay; muhtemelen Fabrizio'nun gerçek babası.

Marchese del Dongo: Avusturya tarafını tutan Milanolu bir asilzade; şişman, tamahkâr, yamyassı yüzlü bir reaksiyoner.

Marchesa del Dongo: Genç karısı.

Angelina Valserra (Gina), Kontes Pietranera, sonraları. Düşes Sanseverine: Marchese'in kızkardeşi; güzel parlak, ihtiraslı, azimli ve vicdansız.

Asconio del Dongo: Marchese'in en büyük oğlu; babası kadar reaksiyoner ve hain.

Fabrizio Valserra, Marchesina del Dongo: Romanın kahramanı, tez canlı, yakışıklı, patavatsız, deli dolu bir genç.

Priore Blanés: Yaşlı ve müşfik bir papaz; hobisi astrolojidir.

Limercati: Zengin bir delikanlı; bir ara Gina'nın sevgilisi.

Margot: Savaş alanındaki askerlere yiyecek ve içki sağlayan kadın, Fabrizio ile Waterloo'da dostluk kurar.

General Fabio Conti: Parmalı bir general; Liberal parti üyesi, kibirli ve kinci.

Clàlia Conti: Kızı; câzibeli, nazik ve sevimli.

Kont Mosca della Rovere: Parma Başvekili, elli yaşlarında, kurnaz tecrübeli ve dünyayı görmüş bir politikacı.

Ranuccio-Ernesto IV: Parma Prensi; mutlak bir hükümdar; hiç de tamamiyle aptal bir insan değil; kendisinin öldürüleceği korkusu altında demoralize olmuş ve ülkesinde bir terör estirmeye başlamıştır.

Dük Sansevarina-Taxis: Yaşlı bir aristokrat; şahsen göze batan bir taraftarı yok; fakat hiç de eski olmayan unvanına asâlet getirecek itibarlı bir mevki peşindedir.

Rassi: Parma Baş Hâkimi, nefret edilen bir reaksiyoner.

Ferrante Palla: Doktor, şair ve ihtilâlcı.

Clara-Paolina: Prensın arkadaşı, çekingen bir kadın; kocasının bir metresi olduğu ve kendisiyle konuşmadığı için mutsuz bir kadın.

Landriani: Parma Baş Piskoposu; çekingen, mahçup, namuslu bir insan, halk arasından yetiştiğinden yüksek mevkideki kimseler kendisini kolaylıkla yıldırırlar.

Marchesa Balbi: Prensın metresi; bilhassa tamahkârlığı ile bilinir.

Marchesa Raversi: Muhafız Liberal partinin lideri; şirret bir kadın.

Marietta Valserra: Güzel genç bir aktris.

Gilletti: Marietta'nın sevgilisi, sıksa, çirkin ve kinci.

La Mammacia: Marietta'nın annesi olduğunu söyleyen tamahkâr ve haysiyetsiz yaşlı bir kadın.

Lodovico: Fabrizio'nun sâdık uşağı; boş zamanlarında şiir yazar.

Kont Zurla: İçişleri Bakanı.

Fausta: Tanınmış bir şarkıcı.

Conte M: Kıskaç, kendini beğenmiş bir genç, Fausta'ya âşık.

Don Cesare: General Conti'nin kardeşi ve Parma Kalesi'nin papazı.

Prenses Isotta: Ülkeyi yöneten ailedeki yaşlı ve evde kalmış bir prenses.

Marchese Crescenzi: Clelia ile nişanlanmış olmaktan başka hiçbir özelliği olmayan zengin bir adam.

Ranuccio Ernesto V: Parma Velihtı; son derece çekingen bir çocuk; kendisinin ilgisini çeken yegâne saha mineroloji (maden ilmi).

General Fontana: Prensın yaveri.

Gonzo: Marchese Crescenzi'nin yanından ayrılmayan biri.

Annetta Marini: Bir tüccarın kızı; Fabrizio'ya âşık.

Sanrino: Fabrizio'nun Clelia'dan olan kızı.

Hikâye

Parma Manastırı (La Chartreuse de Parma), Kuzey İtalya'da geçer; Napoleon çağının son yıllarında başlar, ardından gelen reaksiyon devresine kadar uzanır. Hikâyenin kahramanı, zâhiren, muhafazakâr bir asilzâde olan Marchese del Dongo'nun oğlu ise de çocuğun, gerçekte, Napoleon ordusundaki bir subayın oğlu olduğuna inanılır. Kendisini anlamayan, sempati duymayan babası ve mağrur yaşlı ağabey Ascanio'dan ötürü, çocukluğu ıstıraplı geçer. Çocuğun, kendisini yakın hissettiği kimse, teyzesi Gina'dır. (Kontes Pietranera). Kontes, son zamanlarda dul kalmıştır. Büyüdükçe, son derece yakışıklı ve câzibeli bir genç olur; teyzesinin, ona karşı gösterdiği sevgi, zamanla aşka dönüşürse de bu aşk, hiçbir zaman tamamen açığa vurulmaz. Çocukluktan erişkinliğe geçtiği sırada Fabrizio'nun başından dönkişotvari bir macera geçer. Napoleon, Elba'dan döndüğü zaman, imparatorluk hisleriyle dolu Fabrizio, orduya katılmak için derhal Fransa'ya gider ve Waterloo'ya ulaşır. Bu tecrübe, onun için öylesine şaşırtıcıdır ki, hemen hemen ne olduğunu anlayamaz. Napoleon çağının böylece nihaî olarak kapanmasından sonra, Fabrizio, İtalya'ya döner ve ülkesini, reaksiyoner Avusturya hükümetinin sert bir şekilde yönettiğini görür. Ağabeyi kendisini polise haber verdiğinden, Fabrizio'nun bir asker veya bir devlet adamı olarak, istikbali tehlikeye düşmüştür.

Teyzesi Gina şimdi, bağımsız Parma Prensiğinin Başvekili Kont Mosca adında metresidir; Kont Mosca, ülkeyi tam bir Matternich kurnazlığı ile yönetir. Gina'yı Parma'da yerleştirmek için yaşlı ve zengin bir dükle evlendirir; göz kamaştırıcı nişanlar da verildiğinden düğün, kendisine böylece boynuz takılmasından memnundur. Gina, Parma sarayında, en güzel, en zeki, en kurnaz ve en nüfuzlu bir kadın olduğunu ispat eder; hattâ Prens, Ranuccio-Ernesto IV bile ona iştahlı gözlerle bakar. Gina ve Kont, Fabrizio için plânlar hazırlarlar. Yapacağı tek şey

kiliseye intisap etmektir. Bir asilzâde olduğundan, onun dindar, bilgili veya seksüel bakımdan saf olması beklenmeyecektir; aile bağları ve Mosca'nın nüfuzu onu, sonunda Parma'nın başpiskoposu yapacaktır. Böylece, ilâhiyat eğitimi için dört sene müddetle henüz kilise tarafından onaylanan bir papaz değildir.

Fabrizio, öylesine yakışıklı bir genç olmuştur ki. Kont dahi onu kıskanır. Fabrizio, teyzesine sadece minnettarlık duyar; onun hakkında başka bir şey düşünmez; arkadaşı Mosca'yı da incitmek niyetinde değildir. Böylece, kendisine metres olarak Marietta adında genç bir aktristi seçer. Gayet ağır başlayan bu macera, trajik bir kavga ile sona erer: Alelâde bir aktör olan rakibi Gilletti'yi, kendisini savunmak için öldürür ve polisi tekrar peşinde görür. Genellikle, böyle bir durumda, beraat edebilirdi, fakat şimdi siyasî düşünceler, hâdiseyi, mübalâğalı bir tarzda önemli gösteriyordu. Parma'nın liberalleri, bunu, düşmanları Mosca'yı zor durumda düşürecek bir fırsat olarak kullanırlar. Gina'nın kendisinden vazgeçmesini hâlâ kabul edemeyen prens, Gina'ya sevgili yeğeni vasıtasıyla bir darbe indirmek ister. Gıyaben yargılanan Fabrizio, yirmi sene hapse mahkûm edilir. Mahkeme kendisini temize çıkarmadıkça, artık dinî mesleği sona ermiştir.

Gina, prensi tehdit ederek, Fabrizio serbest bırakılmadığı takdirde, Parma'dan ayrılacağını söyler. Hem Gina'ya malik olmak hem de onu küçültmek isteyen Ranuccio-Ernesto, hıyanet yoluna başvurur. Fabrizio'yu affederse de, onun tekrar yargılanamayacağı ile ilgili maddeleri kaldırmaz. Böylece, polis genci ele geçirince, onu Parma Kalesi'ne hapseder. Fabrizio, pek üzülmez. Kalenin kumandanı General Conti'nin, Clelia adında güzel bir kızı vardır. Fabrizio genç kızla tanışır ve hayatında ilk defa olarak ciddî bir tarzda âşık olur.

Fabrizio, kalede mutlu bir hapis hayatı geçirirken, Gina, onu serbest bırakacak plânlar hazırlar. Mosca, yüksek mevkiilerdeki bazılarına rüşvet verir ve Fabrizio, cür'etli bir tarzda ka-

leden kaçırlır. Fabrizio serbest olunca, Clelia'dan başka birini düşünmez, teyzesini aklına dahi getirmez. Gina şimdi, prens hayatta olduğu müddetçe, ne kendisinin, ne Fabrizio'nun ve ne de Mosca'nın güven içinde olacağına inanır. Kadın, Ranuccio-Ernesto'yu öldürmek için plânlar hazırlar. Kendisine hayranlık duyan pek çokları arasında, hafifçe kafadan çatlak Palla adında bir şair de vardır. Fanatik bir cumhuriyetçi olan Palla, Gina'nın öpücüklerine ve parasına dayanamaz, prensi zehirlemeyi kabul eder. Bu işi yerine getirdikten sonra, kendisine verilen talimatın ötesine çıkar. Parma'da bir cumhuriyetçi isyanı başlatırsa da, Mosca bu ayaklanmayı kolayca bastırır.

Gina ve Mosca şimdi hedeflerine erişmişlerdir. Mineroloji-den başka birşey düşünmeyen yeni prens, Fabrizio'nun temize çıkarılmasını isteyen Gina'nın ısrarları karşısında dayanamaz. Gina, yeğeninin temize çıkarılması için onun yeniden muhakeme edilmesini ister; tabî bu da Fabrizio'nun teslim olmasını gerektirecektir. Mosca, Fabrizio'nun şehir hapishanesinde tutulmasını ister ve güvenlik kuvvetleri vekili olarak da, burası onun kontrolü altındadır. Fakat kara sevdaya tutulan Fabrizio, Clelia'yı tekrar görebilmek ümidi ile kaleye teslim olur. Kale, Mosca'nın baş düşmanı, Baş Hâkim Rassi'nin kontrolü altındadır. Rassi'nin de, yargılanması başlamadan, mahkûmu zehirleyeceği anlaşılır. Gina, yine yeğenini kaçırmayı düşünür. Prense giderek, durumunu anlatır. Prens, kendisinin bir hapishanesinde bir vatandaşın, bilhassa suçsuz bir vatandaşın zehirle öldürülemeyeceğine inanacak kadar saftır. Bununla beraber, kısa bir hükümdarlık devresinden sonra, mutlak iktidann zevkli bir şey olduğunu öğrenmiştir ve Gina'yı da, tıpkı babası gibi, gayet cazip bir kadın olarak görür. Gina kendisini prensle terkettiği takdirde, Fabrizio'yu serbest bırakacağını söyler.

Fabrizio, kesinlikle beraat ettirildikten ve kilisedeki unvanlarına bir daha geri alınmayacak şekilde sahip olduktan sonra, Gina, prensle olan borcunu mümkün olduğu kadar geciktirmeye çalışır. Prens, bu oyuna gelmez, fakat kazandığı zafer uzun

sürmez. Gina'nın yatağından ayrıldıktan yarım saat sonra, kadın ülkeyi terkeder. Napoli'de yerleşir, sadık Mosca da sonunda yanına gelir. Kadın, Fabrizio'yu Parma'da bırakır. Bir müddet sonra yaşlı başpiskoposun yerini alacak Fabrizio, artık ülkenin en güçlü dinî adamıdır. Tabîî artık, Clélia ile evlenemez ve Clélia da, zengin ve mağrur bir "marchese" ile evlenmiştir.

Stendhal bu noktada, Fabrizio ve Clélia arasındaki aşka, tatlı-acı son bir hareket katar. Clélia evlendikten sonra, Fabrizio'nun bitkin ve soluk görünüşü ona, dindar bir kimse olduğu hakkında hak etmediği bir şöhret sağlar ve kiliselerdeki vaazlarını dinleyenlerin sayısı gitgide kabanır. Âşıklar, bir müddet, birbirini görmemezliğe gelirlirse de, ne Clélia'nın evli olması ne de Fabrizio'nun, cinsî ilişkiler kuramayacağına dair verdiği söz, daîmi bir engeldir. Sonunda, bu iki âşık ihtiraslarına boyun eğgerler. Clélia Fabrizio'yu hiç görmeyeceğine dair Meryem Ana üzerine yemin etmiştir. Onu sadece geceleri görür; böylece yeminini çiğnemediğine inanır. Bu birleşmeden, Sandrino adında bir çocuk doğar ve henüz iki yaşında iken ölür. Kısa bir müddet sonra da Clélia ölür. Fabrizio yıkılır; dünyevî saadet ve başyana ulaşmaya kendisini adanmış, fakat her adımda fecî talihsizlikle karşılaşmıştır. Şimdi onun yapacağı tek şey, dünyadan elini ayağını çekmektir, böylece, dindar halk, kendilerine lâıyk olmayan bir piskopos tarafından lekelenmiş olmayacaktır. Bir din adamı olarak işlediği bütün günahlara rağmen, hâlâ iyi bir Katolik olduğundan ve kendi kendisiyle samimi bir insan olduğundan, vicdanında, temizlenmesi gereken çok leke bulunduğunu idrak eder. Böylelikle, hayatının, hüznü son günlerini geçirmek için Parma'daki manastıra çekilir.

Eleştiri

Civitavecchia'daki konsolosluğu sırasında, *Stendhal*'ın hobilerinden biri, onaltıncı ve onyedinci asırlarda, Roma'da işlenen suç ve skandallar hakkında bilgi toplamak-

tı. Topladığı malzeme arasında, daha sonraları III. Papa Paul olarak katolik kilisesinin başına geçecek ve Farnese malî imparatorluğunu kuracak Alessandro Farnese adında genç bir İtalyan'ın da hayat hikâyesi vardı. Bu malzemeye göre, Alessandro, kilise hiyerarşisinde yükselmesini Kardinal Rodrigo Borgia'nın metresi olan teyzesine borçlu idi. Gençliğinde, asil bir kadını kaçırdığından hapsedildi, hapis hânedanından kaçtı; fakat yine de kardinalliğe ve sonunda papalığa yükseldi. Metresinin doğurduğu çocuk, zamanla Parma Dükü oldu. Materyalin aslında yedi yüz kelimedenden oluşan bu ilk izah sayfası, *Parma Manastırı*'nin başlangıç noktası idi. Romanın atmosferi, entrikalar ve zehirleme hâdiseleri ile, aynı aile arasındaki aşk ihtirasları ve çeşitli aşk maceraları ile, ondokuzuncu asır İtalya'sından ziyâde, onaltıncı asır İtalya'sını hatırlatır. Stendhal, hikâyeyi modernleştirmek istedi, çünkü III. Paul'un hayatı artık tarihin malı idi ve sanat düşünceleriyle iyi bir tarzda ele alınamazdı. Böylece, romanın geçtiği yer olarak, en iyi bildiği yeri seçti. Kendi zamanının kuzey İtalya'sı. Tabîî, temkinli hareket ederek, teferruatı oldukça değiştirdi: Parma'yı, sanki Farnesi'nin yönetimi devam ediyormuşçasına anlattı. Gerçekte, bu hânedanlık onsekizinci asırda son bulmuştu ve Stendhal'ın zamanında Parma'yı, Napoleon'un ikinci karısı olan ve kendi zamanı için oldukça liberal bir hükümdar sayılan Avusturyalı Marie Louise yönetiyordu. Stendhal'm despotik prensi, komşu Modena Dükalığını idare eden IV. Francis olabilir.

Parma, küçük bir devlet olmasına rağmen, tiksindirici politik mücadelelere ve entrikalara sahne olur. Ülkeyi, diplomasiden ziyade, fesat ve nifak yönetir ve vekillerin kaderi, yatak odalarında tayin edilir. Prens, karikatürleşmiş bir otokrattır. Aptal veya korkak mizaçlı biri olmasına rağmen, her akşam, yatmadan önce muhtemel bir katilin saklanıp saklanmadığından emin olmak için, başve-

kiline, yatağının altına bakmasını emreder. Muhafazakâr lider Mosca, ileri görüşlü bir insan olmakla beraber, despotik bir hükümeti yönetmeye mecbur kalmıştır. Muhalefet liderleri, çok daha az liberal insanlardır. Generaller baruttan korkar, askerlerin üniformalarındaki düğmelerin eksik olmamasına bilhassa dikkat ederler. Baş hâkim Rassi, eski zamanların melodramlarından kalma bir habîstir ve bu insanların birbirlerine karşı giriştikleri manevralar bir *opera komik*'i hatırlatmaktadır. Sadece, iki durumda ciddî birer mesele ile karşılaşırız. Bu, bayağı saray entrikaları dışına sadece iki kişi çıkıyor: Kısa bir zaman içinde, eski hânedanlıkları silip süpüren ve İtalya'ya modern bir hükümet getiren Napoleon; doğmakta olan yeni İtalya'yı -Silvio Pellico ve Mazzini'nin rüyâsını gördükleri İtalya'yı- temsil eden ihtilâlcî Ferrante Palla.

Hikâyeye, politika değil de, şaheser bir karakter üçlüsü canlılık getiriyor: Parlak, şaşaalı Düşes Sanseverina, dünyevî değerlere bağlı Mosca ve yakışıklı haylaz Fabrizio. Hepsinin ahlâkî inanışları zayıf, hepsi amoral, fakat yine de, sevimliliklerinden, azimlerinden, tehlike karşısında tasasız neşelerinden ötürü kendilerini sevmemek elde değil. En akıllıları Mosca'dır ve ağzından çıkan kelimeler La Rochefocauld'un vecizelerini andırır. En hareketli, canlı karakter Gina'dır. Fakat belki, en iyileri Fabrizio'dur; çünkü olgunlaşan veya karakteri yücelen yegâne insan odur. Çocuk iken, Waterloo'daki tutumu ile yüksek bir idealizme de sahip olabileceğini gösterir. Sonraları, kendisini zevke ve dinî riyakârlığa kaptırır. Fakat, hikâyenin sonunda, kutsal bir insan olmazsa bile, mâzisini unutturacak bir seviyeye yücelmesini bilir. Zâhiren bir anti kahraman olmasına rağmen içinde, kendisinin de bilmediği tarzda, kahramanları oluşturan bir şey vardır.

Hikâyedeki kusurlardan biri şu: Fabrizio'nun meslek hayatını son yılları ve kendisini bir manastıra çekilmeye

sevkeden hâdiseler oldukça hızlı geçilir. Âşık bir başpiskoposun hikâyesi, başlıbaşına bir roman konusudur ve Clélia'nın ölümünden sonra, onun zihnî durumunun analizi gereklidir. Bu kusur, Stendhal'in değil, yayımlayıcındır. Romanın orijinal nüshasının kısıtlanması gerekiyordu ve Stendhal, bu düzeltmeleri yapmadan öldü. Bu hali ile dahi, plânda, en azından üç romanlık malzeme var.

Gerçi okuyucular, onun hangi noktalarda büyük bir roman olduğunu pek söyleyemezlerse de, *Parma Manastırı*, bütün dünyanın büyük diye kabul ettiği bir roman. Ahlakçı eleştiriciler, romanın "amoralite"si ve ciddiyetten mahrum oluşu karşısında hayret ve şaşkınlık duyuyorlar. Şekilci eleştiriciler, romanın yaygın plânını tenkit ediyorlar. Bütün bu kusurlarına rağmen, *Parma Manastırı*, büyük ölçüdeki canlılığından ötürü haysiyetini sürdürüyor.

Yazar

Stendhal'in gerçek adı, Marie-Henri Bey'le idi. Zaman zaman, sahte bir asalete sahip imişçesine, ancak Julien Sorel'den bekleneceği tarzda, imzasını Henri de Bey'le diye attı. Beyle, gerçekte, tam bir burjuva idi, babası da Grenoble'de bir avukattı. 1783'te doğdu. Yedi yaşında iken annesi öldü ve çocuğu, haşin, kuru ve temkinli babası ile teyzesi Seraphie yetiştirdi: Stendhal, her ikisinden de nefret etti. İlk, din adamları tarafından eğitildi, daha sonraları ruhban sınıfına karşı cephe almasında, bu yılların büyük etkisi oldu. Gerçekte, onun karakterini tümü ile babasına ve öğretmenlerine olan reaksiyonu oluşturdu: Kavgacı, reybî (şüpheli) egoist, şehvanî ve disiplinsiz bir kimse idi.

Beyle'ye edebiyat aşkını, edebî zevke sahip, mesleği doktorluk olan büyük babası verdi. On üç yaşında, Grenoble'deki Ecole Centra'e gönderildi. Matematiği gayet iyi anlayan çocuğun, Paris'teki Ecole Polytechnique'e devam ederek mühendis olacağına inanıldı. Böylece 1799'da, Napoleon'un, bir hükümet darbesi ile Fransa'nın başına geçtiğinin ertesi günü Paris'e ayak bastı. Bir mühendis olmak için Paris'e geldiğini unutarak, kendisini, ülkenin imparatorluk gayelerine adadı. Daru adında uzaktan bir akrabası, Napoleon'un çevresinde idi ve sonraları devlet bakanı olmuş-

tu. Daru, Savunma Vekâleti'nde ona bir iş buldu. Fakat bu iş, genç Henri için çok hafifti. Ertesi yıl, henüz on yedi yaşında olmasına rağmen, bir as-teğmen olarak orduya katıldı ve İtalya'daki Fransız ordusuna gönderildi.

Beyle, İtalya'ya gittiği zaman, bu ülke hakkında hiçbir şey bilmiyor idi ise de, burası, onun ikinci ülkesi oldu; bellibaşlı romanlarına bu ülkeyi ko-nu seçti. İtalyan operasından büyük zevk duydu. Cimaraso'nun mûsikisi-ni ve Correggio'nun tablolarını çok sevdi; İtalyanlar'ın daha ihtiraslı, da-ha kuvvetli ve (ondokuzuncu asırdaki burjuva anlamı ile) daha az medenî olan mizaçlarını çok cazip buldu. İtalya, bilhassa Roma ve Milano, onun şahsiyetinin öylesine bir parçası haline gelmişti ki bir defasında, mezar taşına, "Enrico Beyle, Milano" yazılmasını teklif etti. Hepsinin başında, İtalyan kadınlarını çok sevdi; bu andan itibaren, özel hayatı, genellikle, yaşadığı aşk maceralarının hikâyesidir.

Ardından gelen seneler tam bir faaliyet yılları idi. 1806'da, tekrar dev-let hizmetine girdi ve o zaman Fransız işgalindeki Brunswick'te bir yö-ne-ticilik mevkii ile görevlendirildi. Burada, biraz Almanca öğrendi, cemiyet-te yükseldi. Kendisine hürmet duyulmasına rağmen, canı sıkılıyordu. Da-ha sonraları, Almanya ve Avusturya'ya uzun seyahatler yaptı, hükümet namına Viyana'ya gönderildi ve imparatorun ordusunun peşinden Rus-ya'ya gitti. Smolensk ve Borodino savaşlarında bulundu. Moskova'nın ya-nışını seyretti ve bu büyük yangının estetik bakımdan tatmin edici oldu-ğunu söyledi. Ardından yine aynı vakarla, ordu ile birlikte Batı Avrupa'ya çekildi. Napoleon'un imparatorluğu çöküyordu. Paris düştüğü zaman da, Beyle, artık hükümetten iş alamayacağını düşünerek Paris'ten ayrıldı.

Şimdi Fransa, Bourbonların yönetiminde idi. Beyle edebiyata döndü, artık kendisinden, onu meşhur yapan Stendhal adı ile bahsedeceğiz. Bu yıllarda (1820'lerde) çeşitli sahalarda yazılar yazdı: Meşhur kompozitör-lerin hayatları, İtalyan resminin tarihi, aşk üzerine bir inceleme, turistik Roma rehberi, Londra ve Paris mecmualarında çeşitli makaleler, İtalya, Fransa ve İngiltere'de kıt kanaat yaşadı. Hükümetin 1830'da değişmesi, tahta bir burjuva hanedanının, Louis Philippe'nin gelişi, Stendhal'a, yeni-den hükümet kapısını açtı. Aynı yıl, Treste'ye konsolos olarak gönderildi ise de, radikal bir insan olarak tanındığından Avusturyalılar kendisini is-temediler. Ardından papalık devletlerinden Civitavecchia'ya gönderildi. Maaş azdı, ama çok sevdiği Roma hemen yakınında idi. Sıhhatinin kötü-lüğünden ötürü, uzun süreler boyunca işinin başında bulunamadı ise de, hayatının sonuna kadar bu mevkide kaldı. *Kırmızı ve Siyah*. X. Charles

devrinin son yılında yazıldı. Kitap yayımlandığı zaman (1831) zamanının dışında kalmış, modası geçmişti. (Kitapta Bourbonlara hücum eden parçalarından ötürü). Bu arada başka romanlar yazdı. İkinci şaheseri, *Parma Manastırı*, İtalya'da geçen mâcera ve entrikalarla ilgili olan bu roman, 1839'da yayımlandı. Uzun bir hastalıktan sonra, kalp sektesinden Paris'te öldü (1842).

Stendhal, şöhrete yavaş erişti. "Az sayıda mutlu insanlar" için yazdığını iddia etti ve 1880'e kadar da, kendisinin takdir edilmeyeceğini söyledi. Bunda haklı çıktı. Belki güçlük şurada idi ki, Stendhal, günün edebî örneklerinden hiçbirine uymuyordu. Napoleon gibi bencil kahramanlara duyduğu sevgi, onu onsekizinci asır insanlarından uzak tuttu, ama romantiklere de tam mânâsı ile benzemiyordu. Hugo'nun muhteşem mevkîinden mahrum olduğu gibi, Lamartine'in hissiliği de onda yoktu. Ancak bu adamlar, edebî ufuktan çekildikleri vakit, Stendhal'in hangi sahada büyük olduğunu görebiliriz: psikolojik realizm'in de.

Sefiller

Yazan

Victor Hugo

(1802-1885)

Başlıca karakterler

Jean Valjean: Romanın kahramanı. İlkın basit, çalışkan bir köylü; sonraları bir mahkûm olarak hayata küskünlük duyar, ümitsizlik içindedir. Piskopos Mriel ve evlât edindiğı kızı Cosette'nin ortaya koyduğu iyi örneklerle ıslah olur, cemiyette yararlı bir insan haline gelir. Şu takma adları vardır. Père Madelenie, Ultumus Fauchelevant, Urban Fable, No: 24,601 ve No: 9,430.

Charles François Bienvenu Myriel, D'nin Piskoposu (Mösyö Bienvenu): Melek gibi yaşlı bir insan; herkese iyilik yapmayı çok sever.

Mlle. Baptistine: Kızkardeşi evlenmemiştir.

Mm. Magloire: Evinin işlerine bakan kadın.

G: Millî İhtilâl Kongresi'nin önceki bir üyesi; gerçek bir sosyal adalete inanır.

Petit Gervais: Savoyardlı on iki yaşındaki bir laternacı.

Felix Tholomyês: Başında kavak yelleri esen Parisli bir talebe.

Fentine: Tholomyês'in metresi. Mizacı itibariyle mütevazı bir kız ise de, şartlar kendisini, bir fahişe olmaya zorlar.

Tholemyês'in arkadaşları ve onların metresleri:

Listolier: Dahlia.

Fameuil: Zephine.

Blaheville: Favorite.

Thênardier: Çavuş, hancı, dolandırıcı ve kriminal; aç gözlü ve vicdansız bir adam. Takma isimleri: Jondrette, Fabontou.

Mm. Thênardier: Karısı, aynı şekilde vicdansız.

Euphrasie (Cosette): Fentine'nin kızı, Valjean'ın evlâtlığı; nâzik, sevimli bir kız.

Eponine: Thênardier'in, sefil fakat güzel kızı; Marius'a âşık.

Azelma: Thênardier'in, diğer kızı.

Javert: Polis memuru, hiçbir şekilde satın alınmayacak kadar namuslu.

Fauchelevant: Yaşlı bir adam; önceleri noterken sonunda Petit Picpus rahibe manastırında bahçıvan olur.

Bamatobois: Paris dışından gelen bir züppe; Fentine'ye hakaret eder.

Rahibe Simplicie: Charty râhibesi; melek gibi bir kimse, son derece sâdik ve sâmimî.

Scaufflaire: M-sur M-de, kiralık atların bulunduğu tavlaya bakan adam.

Champfmathieu: Kendisinin Valjean olduğu sanılan bir köylü.

Albay Baron Georges Pantmercy: Waterloo'da çapkın bir subay; yaşlanınca eski huyları kalmaz, kendisini çiçek yetiştirmeye verir.

Rahibe Ana Innocent: Petit Picpus'un baş râhibesi.

Marifus Pontmercy: Albayın oğlu, kendisini babasının hâtırasına adanmış bir genç.

Gavroche: Başiboş dolaşan bir çocuk; Thênardier'in oğlu.

M. Gillenormand: Eski rejimin bir burjuvası, huysuz, diğerleri üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen yaşlı bir adam.

Mlle. Gillenormand: Kızı, iffetlilik taslayan biri; evli değildir.

M. Mabeuf: Pontmercy'nin eski bir arkadaşı; botanist; kitap biriktirir.

Abbé Mabeuf: Erkek kardeşi.

Mère Plutarch: Evinin işlerine bakan kadın.

Téodule Gillenormand: Gillenormand'ın yeğeni; yakışıklı bir genç subay. 1832 isyanında rol alan talebeler ve kıskırtıcılar.

Enjolras: Yirmi iki yaşında militan ihtilâlcî; genç, yakışıklı ve ciddi.

Combeferre: Grubun filozofu.

Prouvair: Zengin bir adamın oğlu; çekingen ve müşfik, hissî ve romantik.

Feuilly: Kendi kendisini yetiştirmiş biri; vantilatör yapıp satıyor.

Courfeyrac: Bir asilzâdenin oğlu; şakacı, lâtifeyi sever.

Bahorel: Gözüpek, müşfik, kavgacı, konuşkan, müsrif.

Lesgel (Laigle) de Meaux (Bossuet): Neşeli fakat talihsiz.

Joly: Tıp fakültesi talebesi; hipokondriak (vesveseli, evhamlı).

Grantaire: Fizikî bakımdan çirkin bir septik.

Mère Bougon: Gorbeua Malikânesi'nin ev sahibi.

Patron-Menette'nin eşkıyaları:

Gueulemer: İri yarı, kaba, küstah, zorba.

Babet: Sıska, kurnaz, daha önceleri dış çekici.

Claquesous: Esrarengiz bir adam; esmer ve vantrlog (karnından konuşan). Takma adı: Le Cabuc.

Montparnasse: Genç, yakışıklı ve oldukça da züppe.

Thênardier'le işbirliği yapan diğer kriminaller:

Bigrenaille.

Brujon.

"Deux Millions."

Magnon: Gillenormand'ın bir hizmetçisi; ondan iki erkek çocuğu vardır.

Toussaint: Valjean'ın hizmetçisi.

Mère Hucheloup: Reu de la Chanvrerie'de hancı.

Boulatruelle: Montfermailli bir yol işçisi.

Hikâye

Sefiller'in plânı muazzam ve muğlaktır, fakat merkez doku-su Jean Valjean adlı bir köylünün, on dokuzuncu asrın ilk otuz senesindeki maceralarını anlatır. Valjean, aç ailesini doyurmak için bir somun ekmek çaldığından bir kadırgada kürek çekmeye mahkûm edilmiştir. Defalarca kaçmak istediğinden, mahkûmiyet müddeti on dokuz seneye çıkarılır. Nihayet 1815'te serbest bırakılır. Valjean, şimdi kızgın, ümidini yitirmiş bir adamdır; Güney Fransa'da D-kasabasına gider. Bir kürek mahkûmu olduğundan, kimse onu banndırmak istemez; nihayet, yaşlı ve çok iyi bir insan olan kasabanın piskoposu, yanına alır ve ona gayet nazik davranır. Valjean, onun misafirsevenliğine, piskoposun yemek takımlarını çalmakla karşılık verir. Polis, kısa bir zaman sonra onu tevkif eder ve piskoposa getirir. Piskopos, Valjean'ı hayrete düşürürcesine, yemek takımını Val-

jean'a verdiğini, bir hediye olduğunu söyler ve gümüş şamdan-
lan niye almadığı için de Valjean'ı azarlar. Valjean'ın, seneler
sonra karşılaştığı bu müşfik hareket, onu derinden etkiler ve
tavnını, düşüncelerini değiştirir, ıslah olur. Ondan sonra, pisko-
posun bu güvenine lâyık olmaya, mümkün olduğu kadar fazi-
letli bir hayat sürmeye söz verir.

Valjean'ı seneler sonra, Kuzey Fransa'da bir kasabada gö-
rürüz; takma bir ad altında, ucuz mücevherat imalâtçısıdır.
İmalâtta, bir iki basit gelişme gerçekleştirdiğinden, şimdi varlık-
lı bir insandır; kasaba halkının güvenini kazanmış ve hatta be-
lediye başkanı dahi seçilmiştir (Bu, mahkûmiyet geçirmiş bir
kimsenin hukukî olarak yapamayacağı bir iştir). Kasabanın po-
lis müfettişi Javert, tam bir dedektifir ve âmirinin kimliğinden
şüphe eder. Onu tam yakalatıracacağı sırada, adının Valjean ol-
duğu bir diğer insanın, başka bir suçtan yakalandığını ve tek-
rar bir kadırgaya gönderileceği haberini alır. Çok mahçup bir
duruma düşen polis müfettişi, belediye başkanından özür diler,
onun hakkında şüphelere düştüğünü anlatır ve istifa etmek is-
ter; fakat istifası kabul edilmez. Valjean şimdi, daimî bir gü-
venlik içinde bulunduğunu hissederse de, kendi ismini taşıyan
suçsuz bir insanın acı çekmesi vicdanını rahatsız eder. Kahra-
manca bir hareketle mahkemeye gider, kendisini tanıtır ve ken-
di isteği ile kürek mahkûmluğuna döner.

Birkaç sene sonra, Valjean kaçır ve kuzeye gider; kapitalist
olarak geçirdiği yılların mükâfatı olan parayı gömmüştür. Para,
onu rahatça geçindirebilecek ve çevresine yardım etmesine de
imkân verecektir. İlk işi, Cosette adındaki küçük bir kızı aramak
olur. Kız, bir zamanlar yanında çalışan Fentine'nin kızıdır; Fen-
tine kızına bakmak için fahişelik yapmıştır. Fentine artık ölmüş-
tür ve kızı yetiştiren üvey ana ve babası, ona gayet kötü mu-
amele etmektedir. Valjean, kızı evlâtlık alır ve ona derin bir sev-
gi ile bakmaya başlar. Beraberce Paris'e giderler. Valjean, bir
rahibe manastırında bahçıvan olarak çalışmaya başlar ve Co-
sette da manastırın okuluna gider. Böylece, Valjean hâlâ ken-

disinin peşinden giden Javert'ten kurtulur ve senelerce güvenlik içinde yaşar.

Cosette büyüyünce, Parisli bir talebe olan Marius Pont Mercy adında bir genç onunla ilgilenir. Marius'u eski bir burjuva olan büyük babası yetiştirmiştir; fakat o, Napoleon'un kendisini baron yaptığı eski bir subay olan babasının hâtırası ile yaşar. Yirmi yaşındaki Marius yoksul bir hayat sürer ve radikallerle arkadaşlık eder. Cosette ve Marius, Paris'in Luxemburg Gardens adındaki parkında tanışırlar ve Valjean'ın kendisini ve Cosette'yi gizli tutmasına rağmen, gizliden gizliye mektuplaşırlar.

Hâdiseler, ülkedeki iç huzursuzluklar sırasında zirveye erişir. Sosyalistler, 1832'de, Paris'te hanedanlığa karşı başansız kalan bir başkaldırma hareketine girerler. Marius ve arkadaşları, bu isyanda yer alırlar ve sosyal adaletle olan bağlılığından ötürü, kim olduğunun meydana çıkmasına dahi aldırış etmeyen Valjean da isyana katılır. Sokak çatışmalarının ortasında, eski düşmanı Javert ile karşılaşır, onun bütün hayatı şimdi elindedir. Gerçi bir tek kurşun, Javert'i ortadan kaldıracaksa da Valjean Javert'i serbest bırakır. Valjean'ın bu âlicenaplığı, Javert'in keskin meşruiyet ve hukuka dayanan ahlâkî dünyasını altüst eder. Hayatında ilk defa olarak, bir mahkûmun, kanuna saygı duyan bir vatandaştan daha iyi bir insan olacağını düşünür. Bir polis memuru olarak, bütün hayatını, sahte faraziyele göre yürütmüştür. Valjean'ı tevkif etmek yerine, intihar eder.

Bu arada, barikatlar ardına çekilen âsiler çevrilir. Karşı tarafın kuvvetleri daha fazladır. Çarpışmalar sırasında Marius ağır yaralanır. Valjean, Marius'u sırtında taşıyarak, yer altında, lâğım kanallanna götürür. Burası hoş bir yer olmasa da, çatışma sahnesinden uzaktır. Kendisini tamamen kaybetmiş ve hemen hemen ölü olan Marius, büyük babasının evine getirilir; Marius, hayatını, kimin kurtardığını bilmemektedir.

Valjean, şimdi Cosette ile Marius arasına girmemeye karar verir. Cosette'nin, Marius'u sevdiğini ve onunla evlenmek iste-

diğini anlar, Cosette'ye büyük miktarda para verdikten sonra, eski bir kürek mahkûmunun, şimdi bir barones olan Cosette'yi mahçûp duruma sokacağını düşünerek inzivaya çekilir. Marius, ilkin bunu kabul eder, fakat hayatını kurtaranın Valjean olduğunu öğrenince, Cosette ile birlikte, son bir defa daha görmek için ihtiyar adamın başucuna giderler. Karşılaşma hazin olur. Her üçü de gözyaşlarını tutamaz. Valjean, ölüm yatağında, senelerce önce, aziz gibi biri olan piskoposun, inanılmaz bir jestle kedisine hediye ettiği ve böylece Valjean'ın ruhunu kazandığı gümüş şamdanları Cosette'ye hediye eder.

Eleştiri

Yazılmasına 1840'ın ilk aylarında başlanan *Sefiller*, daha sonraki on sene zarfında Hugo'yu zaman zaman meşgul etti. Hugo, romanını, 1860'da Guernsey'de yeniden yazmaya başladı ve ertesi yıl tamamladı. *Sefiller*, okuyucunun, hem büyüklüğünden, hem de muhtevasından ötürü, hamasî kelimesi ile anlatacağı bir eser. Her biri bir roman büyüklüğünde beş kitap. Muhteviyatı ise daha da derin bir izlenim bırakıyor; romanda her şey var. Romanın esasını şüphesiz, Jean Valjean'ın hayatı teşkil ediyor ve Marius ve Cosette arasındaki aşk da bu hayatı süslüyor. Hikâyenin büyük bir kısmı vakıalara dayanıyor. Piskopos Myriel, gerçekte, Güney Fransa'daki Digne Piskoposu Miollis idi ve Valjean da kısmen, piskoposun kendisiyle dostluk kurduğu önceki kürek mahkûmu (sonradan serbest bırakıldı) Pierre Maurin adında biridir. Valjean'ın kapitalist olduğu M-sur M gerçekte Montreuil Surmer'dir Marius, Hugo'nun kendi gençliğidir ve Albay Ponmercy de, kısmen General Hugo'dur. Tabî 1832 isyanı ise, son zamanların tarihidir.

Sefiller, bir tezi olan roman; adaletsizliğe karşı bir hücum. Hugo, insanları, küçük suçlar için küreğe mahkûm

eden, suçluyu ıslah etmekten ziyade cezalandırmak üzerinde duran hafifletici sebepler üzerinde durmayan, göz hapsi altında tahliyeye imkân vermeyen barbarca bir hukuk ve ceza sistemini ifşa ediyor. Hugo, bu halleri yaratan ve tahammül eden cemiyeti suçlar. Mamafih, sosyal meseleler üzerinde derinden derine durmaz; anlattığı manzarlara sempati beslemekle beraber uzaktan müşahade eden biri intibainı yaratıyor. Burada biz sefaletin kokusunu, tadını ve hislerini veren Zola'nın *Germinal*'indeki realizmi görmediğimiz gibi, ekonomik sistemin işlemleriyle ilgilendiğinin işaretleri de yok.

Hugo, politikayı gerçekten bilerek anlatıyor. İmparatorluk hakkındaki, Bourbon restorasyonu hakkındaki ve Temmuz hanedanlığı hakkındaki sözleri (bir ölçüde mübalağaya tahammül edersek) okunmaya değer. Meselâ, Louis Philippe'nin karakterleri şaheser bir tarzda incelenmekte, Marius'un siyasî düşünceleri, tıpkı Hugo'nun geçtiği saflardan geçiyor; ilkin kralcı, ardından Bonapartçı ve nihayet cumhuriyetçi. Şurası garip: Hugo, senelerce Fransız Millet Meclisi'nde bulunmasına rağmen, pratik politika hakkında bildiklerini anlatıyor. Maamafih, halkı imparatorluğun fanatik destekleyicileri haline getiren veya onları, ölmeleri için barikatlara gönderen siyasî hareketin mistisizmi hakkında şevk ve heyecan duyuyor.

Sefiller, hepsinin üstünde, kutsallık üzerine ahlâkî ve dinî incelemedir ki, bu da bir romancı için belki en zor tezlerden biridir. Piskopos Myriel, aziz mertebesinde bir adam ve onun Valjean üzerindeki ahlâkî nüfuzu onun, kriminallikten çıkarak iyi bir insan olması yolunda kesin bir rol oynuyor. Valjean'a gelince; aziz mertebesinde biri değilse de, bir cömertlik ve fedakârca sevgi modeli. Böylece, o da diğerlerine tesir ediyor, onların doğru yola girmelerine imkân hazırlıyor. Böylece anlatılan ahlâkî ders, dinî kitaplardan çıkarılıyor; son derece kötü bir insan bile, af-

fedilmekle, kendisine sevgi ile muamele edilmekle, doğru yola girebilir. Myriel, bir mahkûm olmasına rağmen, Valjean'ı kabul eder ve yemek takımını çalmasını affeder. Fentine'nin bir fahişe olmasına rağmen, Valjean onunla temasa geçmekten yüksünmez. Valjean hayatını bağışladığı zaman, Javert, hayatının dayandığı ahlakî temellerin parçalandığını görür. Ve Hugo, zaman zaman idealist hislerle hareket ettiği intibainı yaratıyorsa, Valjean'ın orijini, mahkûm Maurine'i hatırlayalım: Piskopos Miollis kendisini kabul etmiş ve Maurine de, namuslu bir insan olarak bu dünyadan göçmüştü.

Bu sosyal, siyasî ve ahlakî tezlere ilâve olarak Hugo, hikâye ile organik bir bağlantısı olmayan muazzam miktarda çeşitli bilgi ve yorumu da önümüze koyuyor. Böylece, argonun tarihi, rahibe manastırlarında hayat, Paris'in lâğımları ve Waterloo savaşı hakkında âdetâ bağımsız makaleler okuyoruz. Bunların bazıları göz kamaştırıcı. Böylece meselâ, lağımların anlatılışı, Zola'yı hazırlayan bir realizm ve sembolizm kombinezonu. Waterloo'da olup bitenler şaheser bir tarzda anlatılıyor. Nihayet Hugo'nun, Paris'in eski mahalleleri hakkında sevgi dolu hikâye ve anekdotlarını da zikretmeliyiz. Hugo bunları yazdığı sırada, bu mahalleler yıkılıyor, yeni ve geniş yollar yapılıyor ve Hugo'nun bunlarla ilgili yazıları, hızla kaybolmakta olan sokak ve binalar için duyduğu derin nostaljiyi (hasreti) yansıtıyor. Pek az yazar, şehri, hayat, metabolizma ve ölüm işlemleriyle yaşayan bir organizma halinde görebilecek kadar böylesine derin hislere sahipti.

Sefiller, hiç şüphe edilemez, bir şaheser. Ama bu, kusurları yok demek değil. Onun yaygın, konudan konuya atlayan yapısını kabul etsek dahi, diğer kusurları var. Romanın plânı, modern bir zevkin kolaylıkla kabul edemeyeceği ölçüde melodram ve tesadüflere dayanıyor; üslûp gösterişli, fazla düşünmeksizin ortaya sürülen anti-tezle-

re dayalı, ton gösterişli, iddialı ve mübalâğalı; âdeta, ikinci derecedeki kaynaklarının tamamen tükendiğinin farkına varmayan ve hümor hissinden mahkûm bir yazarmış gibi hareket ediyor. Bu kusurlara rağmen Valjean ve onun piskoposu, edebî lâyemutluğa (ölümsüzlük) eriştiler ve *Sefiller*'i okuyan herkes de onları unutamaz.

Notre Dame'nın Kamburu

Yazan

Victor Hugo

Başlıca Karakterler

Quasimodo: Sağır bir kambur; Notre Dame Kilisesi'nin çanını çalmakla görevlendirilmiş. Kuvvetli ve çirkin bir adam; kendisiyle alay edenlere vahşice davranır; efendisi Claude Frollo hariç; cemiyetin hemen hemen dışında yaşar.

Arcdecon Claude Frollo: Haşin ve bilgili papaz; aynı zamanda el-simya ile uğraşır. Hayat boyu süren bekârlığı ve kendisini bilgiye adanması onu, derhal öfkelenen biri yapmıştır.

Pierre Gringoire: İkinci derecede bir şair ve piyes yazarı. Yazıları hakkındaki tabîî kibirliliği dışında, iyi huylu ve bohem âdetlere sahip anlayışlı biri.

La Esmeralda: Genç bir çingene dansözü; neşeli ve güzelce.

Phoebus de Chateupers: Esmeralda'nın sevdiği genç bir yüzbaşı; bir sürü kadınla düşüp kalkar, kabadayı.

Jean (Jehan) Frollo, du Moulin: Claude'nin erkek kardeşi; müsrif ve haylaz.

Pâquette-la Chantefleurie (Kız kardeş Gudule): Çingenelerin kaçırdığı çocuğunun mâtemini tutan bir kadın; inzivaya çekilmiştir.

Fleur-de Lys de Gondelaurier: Phoebus'un nişanlısı.

Dame Aloise de Gondelaurier: Annesi; hürmet edilen bir dul kadın.

Jacques Charmoule: Dinî mahkemenin görevlisi; Esmeralda'nın soruşturma işleminden mesuldür.

Paris dilencilerinin liderleri:

Clopin Trouillefou: "Tunus Kralı."

Mathias Hungyadi Spicali: "Mısır ve Bohemya Dükü."

Guilleume Rousseau: "Galile İmparatoru."

Louis XI: Kral; şeytancasına kurnaz yaşlı bir adam; tamahkâr ve zalim.

Guillaume Rym: Ghent'in bir vatandaşı ve kralın ajanı; şeytanî bir entrikacı.

Jacques Coppenole: Ghentli bir çorapçı; Fransız sarayında delege, halk tabakasından ve demokrat.

Hikâye

Sahne, 1842 Ocak ayındaki Paris'tir. Şehir heyecan içindedir. Kralın en büyük oğlunun Burgundaylı Margaret'le düğün törenlerinde bulunmak üzere Flaman vatandaşlarını temsil eden bir grup Paris'e gelmiştir. Her çeşit hareket ve kargaşalığa müsaade edilen yıllık Aptallar Ziyafeti karnavalı devam etmektedir. Sokaklardaki kalabalıklar arasında hayatını şarkı söylemekle, dans etmekle ve alıştırılmış küçük bir keçisi ile bazı oyunlar yaparak kazanan Esmeralda adında bir çingene kızı da vardır. Maamafih, Esmeralda dünyaya bir çingene olarak gelmemiştir; on altı sene önce, çingeneler onu beşiğinden kaçırmış ve yerine çirkin ve sakat bir çocuk bırakmışlardı: Zavallı kadın, çocuğunun çalınıp yendiğine inanmış, Notre Dame Katedrali civarında Place de Greve'de inziva hayatına çekilmiştir. Esmeralda, tabîî, bunlar hakkında hiçbir şey bilmez. Kendi mazisi ile olan yegâne bağlantısı, boynuna astığı bir torba içinde sakladığı bir bebek patiğidir. Onun bir gün, kendi annesini bulmasına yardım edeceğine inanır.

Esmeralda genç, güzel ve bâkiredir. Notre Dame Katedrali'ndeki bir papaz, Arcdecon Claude Frollo, şehvanî bakışlarını kızıdan ayıramaz. Frollo o zamana kadar, tam bir din adamı hayatı yaşamış, kendisini bilgiye vermiş ve dünyevî arzulann-

dan uzak duruşu tavırlarına tesir etmiştir. Arzulanna gem vuruşu, kalçasından, sinirli dudaklarından, haşin yüzünden ve kızgınlık okunan gözlerinden bellidir. Gizliden gizliye el-simya çalışır ve kendisinin tanınmış bir büyücü olduğu da söylenir.

Frollo'nun başlıca insanî hareketi, on altı yıl önce, merhametli bir insanın kendisine acıyarak evlât edineceği ümidi ile kilisenin önünde bırakılan küçük bir çocuğu alıp yetiştirmesidir. Bu çocuk bugün yirmi yaşında ve tarife sığmaz derecede çirkin ve kambur olan Quasimodo'dır. Besbelli ki, Esmaralda'yı çalan çingenelerin, onun yerine bıraktığı çocuk budur. Frollo'nun kendisine gösterdiği şefkattan ötürü Quasimodo, ona bir köpek sadakati ile bağlanmıştır; diğer insanlar, onunla alay veya ona eziyet eder yahut tiksinti duyarak ondan kaçarlar. Katedralin çanlarını çalmakla görevlendirilen Quasimodo, katedralde yaşar. Büyük çanların çıkardığı ses, onun kulaklarını da sağır-laştırmıştır, fakat o bu çanları sever ve kilise de ev olarak bildiği yegâne yerdir.

Eğlentilerle ilgili olarak, Paris şehri, hânedanlık ailesinin düğünü münasebetiyle ahlâk üzerine bir piyes sahneler. Piyenin yazarı, Gringoire adlı bir bilginidir; Frollo kadar ihtiraslı olmasa da, o da güzel Çingene dansöze göz koyar. Piyenin sahnelenmesinden sonra, Gringoire -ki eseri için kendisine telif ücreti ödenmemiştir- Paris'in karanlık sokaklarında dolaşırken, Esmaralda'nın, iki kişinin hücumuna maruz kaldığını görür. Fakat, tesirli bir şekilde savunamaz, kendini koruyamaz; o anda, muhafız bölüğü yüzbaşı gelir ve kızı kurtarır. Bir kişi kaçır ve polis, onun şeytanî papaz Frollo olduğunu bir türlü öğrenemez. Esmaralda'ya saldıran diğer insan Quasimodo'dur ve bu suçundan ötürü de çarmıha gerilir. Quasimodo'nun sırtı yediği kırbaçlardan ötürü kan içindedir ve halk kendisiyle alay eder. Bu anda Quasimodo yalvararak su ister ve Esmaralda da ona su verecek kadar şefkat hislerine sahip bulunduğunu gösterir. Quasimodo'nun ağzına bir maşrapa su tutar. Sadece yan be-

şerî bir yaratık sayılacak olan kambur, beklemediği bu hareket karşısında gözyaşlarını tutamaz.

Bu arada Gringoire'nin, yatacak yeri yoktur. Ne yapacağını bilmeyerek yürürken, kendisini, namuslu hiçbir kimsenin bilerek ve silâhsız giremeyeceği hırsızlar mahallesinde bulur. Hırsızlar, Gringoire'i ele geçirir ve parası olmadığını görünce öldürmek isterlerse de, bu esirin, çingene kadınlarından biri ile evlendirilebileceğini düşünürler. Esmeralda, onun daha önce kendisini kurtarmaya çalışan kimse olduğunu görerek Gringoire'nin hayatını kurtarmak için, dört sene müddetle, çingene usulü, onunla evleneceğini söyler. Esmeralda, bunu sadece insanî hislerle yapmıştır; evlilik yerine getirilmez; çünkü Esmeralda, kendisini Frollo'dan kurtaran yakışıklı yüzbaşı Phoebus da Chateaupers'e âşıktır. Gringoire, böylece, çingeneler arasına katılır ve elinden başka bir iş gelmediğinden sokaklarda cambazlık yapmaya başlar.

Gerçi avını ilk teşebbüsünde elinden kaçırmış ise de, Arc-decon Frollo, Esmeralda'yı bırakmış değildir. Kızı elde etmek için, Yüzbaşı Phoebus'u kullanır. Phoebus, iyi bir kadınla nişanlı olmasına rağmen, Esmeralda, Phoebus'un kendisiyle evleneceğini sanır ve onu kenar mahallelerdeki bir evin tavan arasında bekler. Frollo, Phoebus'un peşinden gider, onları gözetler, kıskançlıkla üzerlerine saldırır. Phoebus'u bıçaklar (öldürdüğünü sanır) ve yine kaçar.

Esmeralda, Phoebus'u öldürmeye teşebbüs etmekle suçlanır ve tevkif edilir. Gerçekte onun suçu sadece çingene olması ve bundan başka, büyücülük yaptığından şüphe edilmesidir. Hattâ onun keçisi bile o kadar zeki bir hayvandır ki, hayvana bile büyü yapıldığına inanılır. Esmeralda, işkence altında, kendisinin itiraf etmesi istenen her şeyi söyler ve ölüm cezasına çarptırılır. Phoebus, ölmemesine rağmen (sadece ağır yaralanmıştır), kızı kurtarmak için hiçbir şey yapmaz; bu nâhoş hâdiseye karışmak istemez. Frollo da, tabiatıyla Esmeralda'nın suçsuz olduğunu bilmektedir. Kızı hapisnede ziyaret ederek kendisi-

ne teslim olduğu takdirde, serbest bırakacağını söyler. Kız, dehşetle irkilir ve papazı kovar. Frollo, eğer kıza kendisi sahip olmazsa, kimsenin de olmamasını ister; kendi ıstıraplarına son vermek için, kızın ölmesini tercih eder.

Öldürüleceği gün, zamanın âdetine göre, Esmeralda, Notre Dame Kilisesi'nin önüne getirilir. Aralarında Frollo'nun da bulunduğu papazlar, onun günahlarının af edilmesi için dua edeceklerdir. Kız, papazlar önünde diz çöktüğü sırada, Quasimodo, âniden ve dramatik bir tarzda, kilisenin balkonundan bir ipe yere atlar ve Esmeralda'yı kiliseye kaçıtır. Kız, burada güvenlik içindedir, zira en dehşet saçıcı bir katil dahi, katedralin içinde tevkif edilemez. Quasimodo, kendisinden geçmiş vaziyette Esmeralda'yı kilisenin kulesindeki bir odaya götürür, yiyecek ve giyecek getirir ve sâdıkçasına ona hizmet eder. Quasimodo, çarmıha gerili olduğu zaman, Esmeralda'nın kendisine su verdiğini unutmamıştır ve efendisi Frollo gibi, Esmeralda'ya prestij edercesine bakarsa da onun bakışında şehvanî arzulardan ziyade hürmet vardır.

Esmeralda, tabîî, hâlâ kilisede esir durumdadır ve katedrali terkeder etmez tevkif edilecektir. Gringoire, Frollo'nun da kıskırtmasıyla, Esmeralda'yı kurtarmaları için Paris çingenelerinin başkaldırmalarını teklif eder. O gece, çingeneler ve serserilerden oluşan bir grup sessiz bir şekilde Paris sokaklarından geçerek Notre Dame'ın kilitli kapıları önünde toplanır. Kulesinden bakan Quasimodo, aşağıdakilerin, Esmeralda'yı kurtarmak için geldiklerini bilmez; bildiği tek şey kiliseye hücum edileceği ve sevgili çingenesinin de tehlike altında olduğudur. Tek başına kahramanca bir savunmaya geçer; aşağıdakilere taş ve odun fırlatır; kaçış merdivenlerini serbest bırakır, hücum edenlerin üzerlerine erimiş kurşun döker. Nihayet, Chateaupers'in liderliğindeki kral muhafızları yetişir ve grubu dağıtırlar.

Katedralin önündeki çatışmalar sürerken Frollo ve Gringoire, kimseye belli etmeksizin katedrale girer ve Esmeralda'yı kaçıırırlar. Peşlerinden gelenleri nihayet şaşırtmaya muvaffak olur

ve Esmeralda'nın daha önce asılacağı Place de Greve'e giderler. Frollo, tekrar Esmeralda'ya aynı teklifi yapar; ya kendisini Frollo'ya bırakacak veya idam edilecek! Kız yine reddeder. Senelerce bütün çingenelere karşı fanatik bir nefret hissi besleyen Hemşire Gudule'nin hücresi de buradadır. Esmeralda'yı kadının hücreğine sürükleye Frollo, hücrenin penceresine vurarak bağırır: "Hemşire Gudule! İşte bir Mısırlı! Gel intikamını al!" Kocakan, Esmeralda'nın kızı olduğunu bilmeden vahşî bir hayvan gibi üzerine saldırır. Fakat Esmeralda, boynuna asılı torba içinde hâlâ bebeklik patiğini taşımaktadır. Mücadele sırasında, ihtiyar kadın, kaybolmuş çocuğu için işlediği patığı tanır. Şimdi kızı kurtarmak ister, fakat iş işten geçmiştir. Görevliler gelir ve Esmeralda'yı orada asarlar.

Frollo ve Quasimodo, Notre Dame'in kulesinden kızın idam edilmesini seyrederek. İp, Esmeralda'nın boynuna geçirildiği sırada, Frollo şeytanî, zalimce, bir kahkaha kopar. Quasimodo, bunu işitmez, fakat görür ve âni bir kızgınlıkla efendisini, balkonun parmaklıklarından aşağı iter. Frollo düşer, elleriyle bir boruya asılır; fakat boru, onun ağırlığı ile kınılır ve Frollo kaldınma düşüp ölür. Quasimodo kaybolur Montfaucon'daki idam edilenlerin atıldıkları çukura gider ve Esmeralda'nın vücuduna sanılarak ölür.

Eleştiri

Notre Dame'ın Kamburu (Notre Dame de Paris) Victor Hugo tarafından yazılmasına rağmen, Sir Walter Scott'un dehasına dikilmiş bir âbide. Bu, 1815 ve 1830 arasında, halkı son derece zevklendiren Waverly romanlarından sonra, Fransa'da Hugo'nun zamanında başlayan tarihî roman akımının ilk örneğidir. Bu türün karakteristikleri, canlı bir plân ve kuvvetli hareketler, fazlasıyla pitoresk izahat, mahallî renklendirme ve geçmiş asırlardaki hayatın canlı teferruatlarıyla anlatılması veya anlatıldığının id-

dia edilmesi idi. Hugo'yu etkileyen bir diğer tesir de kuvvetli sansasyonel plânlara göre hazırlanan, kasvetli şatolardan, şeytanî, kötü niyetli erkeklerin kollarında bayılan nazik genç kızlardan bahseden ve onsekizinci asrın sonraları ile ondokuzuncu asrın başlarında çok tutulan Gotik romanı idi. Kül gibi yüzü ve alev alev yanan gözleri ve karşı gelinen şehvet hisleri, kendisinin meşhur bir büyücü olduğu söylentileri ile Arcdecon Frollo, Lewis'in *Papaz* adlı eserindeki Ambrosio'dur.

Böyle bir roman, karakterlerin, incelik ve ustalıkla belirtilmesini değil, göz ahcı bir tarzda anlatılmasını gerektirir. O zaman, onların hâdiselere göre şeytanî, faziletli veya gülünç mü olduklarını derhal anlarız. Romanda görülen bu muğlaklık veya hayret unsurları, Hugo'nun, istihzalı anti-tez usûlünden, bir kimsenin akla yatkın olmayan hislerinin kombinezonundan çıkarılır. Böylece, suç ve şiddet arasında büyümesine rağmen, Esmeralda, saf ve baki-redir; hain papaz, yerine getiremediği cinsî hisleri altında kıvranır; çirkin Quasimodo, sevgi ve sadakat doludur ve Chateaupers de karşı tarafta yer alır; zâhiren makul ve iyi, içinden hâin. Daha az dramatik olarak belirtilmiş ise de, belki, daha fazla ikna edici yön; bir eğlencede, birinin idam edilmesinde veya bir isyanda bir araya gelen alelâde insanlardan oluşan kalabalık kitleler bize, hakikî bir hayatın canlı bir manzarasını verirler.

Maamafih, kitapta, başından sonuna kadar hâkimiyet kuran "karakter", belirli bir şahsiyete sahip ve muazzam, ince ve ciddî yapısı ile orta çağların ruhunu sembolize eden büyük Notre Dame Katedralidir. Hugo, kiliseyi, anlata anlata bitiremez ve tabii katedralin kulesi ve muazzam çanları da Quasimodo'dan ayrılamaz. Kitabın diğer sayfalarında, orta çağların Paris'i, dikkatli tarihî araştırmalarla, zevkle anlatılıyor. Ondokuzuncu asrın başlarında, Orta Çağ Fransası'nın Gotik âbidelerinin yeniden sev-

gi ve takdirle ele alınmasında, bu sayfaların büyük etkisi görüldü.

Notre Dame'ın Kamburu, uzun roman olmamakla beraber, nisbeten gevşek bir tarzda bina edilmiştir. Hugo, sadece bir hikâye anlatmak istemiyor; geçmiş bir çağın panoramik bir görüntüsünü, o devrin fıkra ve hikâyeleriyle önümüze seriyor. Böylece, Frollo ve Esmeralda'nın kaderiyle hiç ilgisi olmasa da, Flaman ziyaretçileri, demokratik Coppenole arasındaki (ve sembolik olarak Bastil zindanında gösterilen) tartışma (gerçi başlıbaşına ilgi çekici malzeme iseler de) anlatılıyor.

Hugo, şayet bir asır sonra yaşamış olsa idi, bu hikâyeyi muhtemelen bir roman olarak değil, senaryo olarak ele alırdı. Katedrale, geceleyin yapılan hücumun canlı bir şekilde anlatılışı, Quasimodo'nun merdivenleri gürhün üzerine atmış olması ve kaynar kurşun dökmesi ve kaldırım üzerinde ölmeden önce yetmiş metre yükseklikte havada asılı kalan Frollo, mükemmel sinematografik bir manzara. Gerçekte, hemen hemen aynı manzaralar, binlerce filmde görüldü. Quasimodo'ya gelince, âdeta 1923'ün klâsik sessiz filminde oynayan Lon Chaney için yazılmış.

Notre Dame'ın Kamburu, bir zamanlar popüler ve hâlâ meşhur olan ve belirli bir çağın eseri olarak her zaman okunacak bir romanın iyi bir örneği. Böyle olduğu için de, romanı en iyi bir tarzda okumanın yolu, ya tam bir saflıkla okumak veya oldukça modern bir okuyucu saflığıyla ele almak. Hugo, yirminci asrın, kendisine sırt çevirmekle huzura kavuşacağı edebî devlerden biri. Yine de romanı. 1831'deki bir okuyucunun muhtemelen okuduğu tarzda, sırf romanın özelliklerinden ötürü okuyan bir okuyucu, onda tarihî bir romanın bütün güzelliklerini bulacaktır, heyecan, şevk, pitoresk manzaralar ve hayatın kendisi değilse de onun yerine konulan hayli sun'î ilgi çekici

vak'alar. Hugo'nun biyografilerini yazanlardan Andre Maurois, karakterlerin sun'iliğini kabul etmekle beraber, yine onları savunuyor.

"Bu karakterler, bütün ülkeler ve ırklardaki okuyucular arasında, kendilerinin olan bir hayata eriştiler. Bu karakterler çevresinde, esatirî mitolojinin ilkel şaşaası görülür ve bu dahilî hakikat de, onların müellifinin özel hayallerini doğurdu.

Yazar

Victor Hugo, Napoleon'un generallerinden birinin oğlu idi. Ailesi, burjuva olmakla beraber, hiç de uzak olmayan ecdadı arasında köylü soyundan gelenler vardır. Hugo'nun, kendisinin çok daha belirli bir soydan geldiğini göstermek istemesi, onun daha az başarılı hayalî eserlerinden biridir. Çocukluğu kaotik geçti. Ebeveynleri birbiri ile geçinemediklerinden ve genellikle birbirlerinden ayrı yaşadığından, çocuklar kâh annelerinin, kâh babalarının yanında yaşadılar. Hugo, çocukluk yıllarında, ülke dışında görevli babasının yanında uzun zaman kaldı. General, bir ara Madrid'te idi ve çocuğunun parlak bir istikbali olacağına inanıldı. Üç İspanyol vilâyetinin vâililiğini yürüten babasına bir İspanyol kontu unvanı da verilmişti ve çocukları da, İspanyol aristokratları için özel olarak kurulan bir okula yazıldılar. Okulun talebeleri, maamafih, Hugo'nun çocuklarını sonradan görme ve Fransız diye aralarına almadılar ve çocukların bu okuldaki hayatları mutlu geçmedi. Hugo'nun biyografisini kaleme alanlardan biri, Hugo'nun aristokrasi hakkında beslediği müphem hislerin bu okuldan sonra yerleştiğini yazar. Bir taraftan prestij ve unvanlara hasret duyarken, öte yandan da, liberal-demokratik prensiplere bağlıdır.

Napoleon düştüğü zaman, Hugo ailesinin durumu da bozuldu. Aile, tekrar Paris'e döndü ve Victor, eğitimini, sistematik olmayan bir tarzda yürüttü ve daha sonraki hayatında görülen bazı entelektüel sathiliklerin sebebi de belki bu gayri sistematik eğitimdi. Zihnî gıdasını, genellikle, özel olarak okuduğu kitaplardan aldı ve vaktinden önce gelişti. Daha çocuk yaşlarında iken muntazam bir şekilde yazmaya başladı. On dokuz yaşında iken, annesi öldü ve Victor beş parasız kaldı: Bir sene, aç sefil bir hayat sürdü.

Yirmi yaşında iken ilk şiirlerini yayımladı. Bu şiirlerindeki kesin kralcı hislerden ötürü, XVIII. Louis, Hugo'ya aylık bağladı. Durumunu böylece düzelten Hugo, bir çocukluk arkadaşı ile evlendi ise de, kardeşi Eugène'in davranışı bu evlilik üzerine gölge düşürdü: Karısı Adèle'yi, Eugène'in de seviyordu ve kardeşi, ertesi günü çıldırdı. Hugo, kendisine, "yüce bir çocuk" dediği mâbudu Chateaubriand'ın dikkat ve ilgisini çekmeye başladı. Kısa bir zaman sonra da, çağın, yükselmekte olan yazarları arasındaki yerini aldı: Vigny, Nodier, Gautier ve Lamartine. İlk politikada kralcı ve üslûpta da gelenekçi idi (gerçekte ikisinin beraber gitmesi gerekiyordu). Fakat romantizm akımı başlıyordu. Böylece 1827'de, yeni-klásizmin geleneklerinden tamamen koparak, *Cromwell'i* yazdı ve böylece romantik hareketin manifestosunu hazırladı. Ardından, *Hernani* (1830) geldi. Bu eserin sahnelenmesi sırasında, isyana yaklaşan tezahürat yapıldı. Hugo'nun sahnedeki macerası kendisine şöhret, zenginlik ve Juliet Drouot adında bir metres kazandırdı. Hugo, otuz seneden fazla sadık kaldığı bu kadına, aşk şiirlerinden çoğunu ithaf etmişti. Bununla beraber, aynı sadakat ve şefkati, eleştirici Sainte-Beuve'nin metresi olan kendi karısı Adèle'ye göstermedi.

Ardından gelen seneler boyunca Hugo, birbiri ardından şiir, piyes ve roman yazdı. *Notre Dame'in Kamburu* -ki yayıncı ile yaptığı bir mukaveleyi yerine getirmek için altı ayda yazmıştı- 1831'de yayımlandı. Hugo, artık şöhret ve şeref kazanmıştı: 1841'de Fransız Akademisi'ne seçildi ve 1845'te de, Bourbon'lardan Orleans hânedanlığına geçti ve kendisine, bu hânedanlık mensuplarıyla aynı hakka sahip olduğunu gösteren bir unvan verildi.

Hugo, politika hayatında Fransızlar'ın ekserisinin düşüncelerini yansıtmaya yeteneğine sahipti. 1848 ihtilâlinde sonra, kendisinin bir cumhuriyetçi olduğunu anladı ve cumhurbaşkanlığı için namzetliğini koydu. O yılın aralık ayında Louis Napoleon cumhurbaşkanı olunca, ilkin, onu destekledi ise de, daha sonra -belki kabinede bir sandalye teklif edilmemesinden duyduğu kızgınlıktan ötürü- ona karşı cephe aldı. Napoleon, 1851'deki darbe ile kendisini imparator ilân ettiği zaman, Hugo ülkeden ayrıldı ve İngiliz toprağı olmakla beraber Fransızca konuşulan Channel Adaları'nda yerleşti. Hugo, burada hemen hemen yirmi sene kaldı. Bu şurlu ve dramatik mülteci hayatı sırasında, kendisinin af edilmesi yolundaki teklifleri reddetti ve III. Napoleon aleyhinde en şiddetli yazılarını yazdı. *Sefiller'i* de burada tamamladı. (1862)

Üçüncü Cumhuriyet'in kurulması ile Hugo, bütün ülkenin hayranlığı altında Fransa'ya döndü. Tekrar Millet Meclisi'nde yer aldı ise de, pratik bir politikacı olarak hiç nüfuzu yoktu. Bu arada cilt cilt eserleri yayımlandı, fakat son yıllarındaki kitaplarının kalitesi, onun Fransız edebiyatında kazandığı mevkie yeni bir şey ilâve etmedi. Hugo 1855'te öldü ve Panteon'da gömüldü.

Fransızca'nın konuşulmadığı ülkelerde, Hugo, genellikle bir romancı olarak bilinir; Fransa'da ise bir şair. Ölçülerindeki mahareti, sesli armonilerinin inceliği ve yeni klâsizmin teamüllerinden sıyrılışı onu, kendi neslinin en nüfuzlü şâiri yaptı. Hugo, kendi İngiliz çağdaşı Tennyson'un birçok iyi ve kötü taraflarını daha belirli bir tarzda ortaya koydu: Muazzam bir verim, vasat bir entelektüellikle kol kola giden teknik ustalık ve orta sınıf okuyucularının müphem bir şekilde hissettiklerini kuvvetli bir tarzda anlatılma yeteneği. Hugo, kompleksli denilebilecek kadar gururlu bir insandı ve bu yüzden zaman zaman kendisinden gösterişli, zevksiz ve hümorsuz bir mübalâğa ile bahsetti. Fransız edebiyatının, yirminci asırda rahatça nefes alabilmesi için, ondokuzuncu asrın sırtına binmiş bu devin yıkılması gerekiyordu.

Eug nie Grandet

Yazan

Honore de Balzac

(1799-1850)

Başlıca Karakterler

Grandet: Saumerli bir fiçı imalâtçısı ve şarapçı; kurnaz, inatçı ve cimri.

Mme. Grandet: Çekingen, uysal karısı.

Eug nie Grandet: Kızları; saf, dindar ve fedak r.

Charles Grandet: Grandet'in yeğeni, ilkin yapmacıklı ve züppe bir genç; sonraları sinikal bir oportünist.

Nanon: Grandetlerin, hizmetçisi; iri yarı, sağlam, sadık ve  alışkan bir köylü kızı.

Saumur halkı: Noter Cruschot; yeğeni Hâkim Crusehot ve Bonfons: bankacı de Granssins; oğlu Adolphe de Granssins, Abbe Cruschot, bir papaz; Mademe de Granssins.

Hikâye

Bourbon restorasyonu sırasında Saumer'in en zengin adamı yaşlı Grandet'tir: Fiçı im latçısı, şarapçı ve önceki belediye başkanı. Ne kadar parası bulunduğunu söylemeyecek kadar kurnaz olan bu adamın servetinin, milyonlarca frank olduğunu da kasaba halkı tahmin eder. Bunun içindir ki, adamın tek  o-

cuğu olan kızı Eugénie, kasabada, peşinde en fazla gidilen kızıdır. Bunlar arasında bilhassa Hâkim Cruschot, Grandet'in avukatının oğlu ve bankacının oğlu Adolphe de Granssins vardır. Tam bir saf ve uysal kız olan Eugenie'nin, bilhassa tercih ettiği bir genç yoktur. Böylece Grandet, damat namzetlerini birbirine karşı kullanır.

Grandet'in, senelerce önce Paris'e giden ve şarap tüccarlığı yaparak oldukça varlıklı bir adam haline gelen bir kardeşi vardır. Bu kardeşinin oğlu, Charles Grandet de, Eugénie için düşünülen muhtemel kocalar arasındadır. Bir gün, Cruschot ve de Granssins, Eugenie'ye kur yaparlarken, Charles beklenmedik bir tarzda, birkaç hafta kalmak üzere amcasının evine gelir. Zarif bir Parisli olan Charles'in lüks zevkleri ve gardrobunun zenginliği herkesin gözünü kamaştırır; bir anda kendinden geçen Eugénie, kuzenine âşık olur. Charles'in yanında, babasından yaşlı Grandet'e muhteviyatını bilmediği bir mektup vardır. Grandet, mektuptan, kardeşinin iflâs ve utancından intihar ettiğini öğrenir; kardeşi, Charles'i himayesine almasını ve yanına yeterince sermâye vererek bir iş tutmasında yardımcı olmasını veya muhtemelen Indies Adaları'na gönderilmesini rica eder. Charles, babasının ölümünü öğrenince kederinden yüzükoyun düşer. Grandet, kendisine tevdi edilen bu mesuliyetten rahatsızlanır. Eugénie ve annesi de Charles'e sempati duyarlar. Bu anın verdiği hisler altında da Charles ve Eugénie, birbirine aşk ilân eder ve kader kendilerini birleştirdiği zaman evlenmeye söz verirler.

Eugénie'nin, nişanlısına yardım etmek için bir plânı vardır. Babası, kendisine seneler boyunca, çeyiz için altın paralar vermiştir. Bunların değeri fazlasıyla arttığından, paraların toplam tutarı altı bin franka yükselmiştir. Kız, Charles'in, onları borç olarak almasını söyler, fakat babasının ne diyeceğini bildiği için, bunun gizli kalmasını ister. Bu arada, Grandet'in de, yeğeni için hazırladığı bir plân vardır. Charles'in, en yakın bir limana gidebilmesi için yol masrafını ödemeyi kabul eder; aile-

nin mücevheratını, değerlerinden az fiyatla ondan satın alır ve babasının bıraktığı malikâneyi, bütün borçlarıyla birlikte, kendisine devretmeye onu ikna eder. Charles, böylece aradan çıkınca, Grandet, kardeşinin malını satar, elde ettiği paranın büyük bir kısmını kendisi için sermaye yapar. Kalan para ile de kardeşinin borçlarının bir kısmını öder, mütebakisini de erteler. Zamanla, bunların çoğu, uzlaşmaya hazırdırlar ve Grandet, kardeşinin, onların elindeki senetlerini hakikî değerlerinin çok altında bir fiyatla satın alır.

Grandet, bu başarısından ötürü, kendi kendini tebrik ederken, Eugénie'nin, elindeki altın paraları Charles'e verdiğini öğrenir. Sadece malî ziyan olduğundan değil, paraların tarihî değerlerine de üzülmü ve kızının bu beklenmedik hareketi kendisini hayrete boğar. O, bu paraları, her zaman kendisinin saymaktadır. Eugénie, bir odaya kapatılır, kendisine sadece ekmek ve su verilir. Kız, babasının bu cezasına inatla karşı kor ve hizmetçileri Nanon da geceleri, kendisine her çeşit yiyecek getirir. Kocasına, önceleri hiçbir zaman karşı gelmeyen Mme. Grandet, şimdi, kızının tarafını tutar, fakat kocası ile yaptığı münakaşalar ve kavgalar neticesinde hastalanır ve ölüm döşeginde yatar. Grandet, karısının ölüme eğini anlayınca, kızının annesinin miras hakkı üzerinde ısrar edebileceğini düşünür, böylece Eugénie'ye daha iyi muamele etme kararı verir. Mme, Grandet öldükten sonra da, kızının, malikânedeki hakkını, kendine devretmesini ister. Eugénie de, babasının istediğini, mala mülke önem vermeyen kimselerin gururu içinde yapar.

Grandet nihâyet ölür; fakat ölmeden önce, papaz son bir defa odasına geldiği zaman, elini papazın, ağzına koyacağı kutsal ekmeğe değil de, ekmeğin muhafaza edildiği altın kutuya uzatır. Eugénie'nin şimdi, on dokuz milyon frankı vardır. Cruschot ve de Granssins, kızla tekrar ilgilenmeye başlar; fakat kız, hâlâ Charles'i beklemektedir ve Charles de, yedi senedir kendisine mektup yazmamıştır. Charles döndüğü zaman, tamamen bambaşka biridir. Köle ticareti ile büyük bir kontun

çirkin bir kızı ile parlak bir sosyal evlilik için anlaşmak üzeredir. Sonunda, Eugénie'ye, soğuk bir mektup yazarak, kendisiyle evlenemeyeceğini söyler ve aldığı borcu gönderir.

Maamafih, Charles'in evliliği de tehlike içindedir, zira kont, kızını, borcunu ödemeyen bir adama vermekte mütereddittir. Eugénie de, isterse, Charles'i daha da kötü bir duruma sokabilir, çünkü amcasının malikânesi şimdi onundur. Eğer kız hiçbir şey yapmazsa -ki kanun onu zorlayamaz- önceki sevgilisi evlenemez. Fakat Eugénie, Charles'ten tiksinti duyarcasına, amcasının borçlarını fâizi ile birlikte öder. Charles, böylesine zengin bir kıza hayır demekle ne büyük bir hata işlediğini hayret ve pişmanlık içinde idrak eder; fakat artık iş işten geçmiştir, çünkü Eugénie, nihayetinde Granssins ile evlenir. Fakat bu bir kolaylık evliliğidir; taraflar, kan koca gibi yaşamayacaklarına önceden söz verirler. Zamanla Granssins de ölür ve Eugénie, evlilik hayatı veya annelik bilmeden dul bir kadın olur. Kız, inzivaya çekilir, kendisini dine verir ve babasının kasvetli eski evinde -cömertçe yürüttüğü hayır işleri dışında- son derece tutumlu bir hayat sürmeye başlar. Yazar, romanın son sayfasında, Eugénie'nin yeniden evlenebileceğini imâ ederse de, okuyucu bunu şüphe ile karşılayabilir.

Père Goriot (Goriot Baba)

Yazan
Honoré de Balzac

Başlıca Karakterler

Père Goriot: Emekli olmuş bir imalâtçı; bütün hayatı, bencil ve düzen-siz kızları üzerine toplanmıştır.

Kontes Anastasie de Restaud: Goriot'ın en büyük kızı; güzel, fakat bencil.

Kont de Restaud: Anastasie'nin kocası; zamana uymayan kayınpederi ve kalpsiz karısı, kendisini mahcup durumlara sokarlar.

Barones de Nucingen (Delphine): Goriot'ın ikinci kızı; asiller tarafın-dan kabul edilmesini ister.

Baron de Nucingen: Delphine'nin kocası; vicdansız bir mâliyeci.

Eugène de Rastignac: Asil bir aileden gelmekle beraber, çok fakir bir genç; yükselmek için Paris'e gelir; ihtiraslı; düşüncesiz hareket eder, iyi niyetli ama rüşvetle satın alınabilecek biri.

Viscountess de Beauseant: Eugene'nin bir kuzeni; parlak ve maharet-li.

Mme. Vauquer: Ucuz bir otelin sahibesi; cimri ve küçük hesaplar pe-şinde giden bir kadın.

Victorine Taillefer: Moison Vauquer'de oturan saf, temiz, nazik ve se-vimli bir kız.

Mme. Counture. Victorine'nin bir akrabası ve hâmisî.

Vautrin: Hapisten kaçmış bir mahkûm; azimli, zeki, becerikli ve beşer tabiatı ve cemiyet hakkında sinikal (şüpheli).

Poiret: Emekli bir kâtip.

Mile. Michonneau: Evde kalmış kupkuru bir kız.

Horace Bianchon: Müşfik ve nazik bir tıp talebesi; sonraları meşhur bir doktor.

Kont Maxime de Trailles: Kontes de Restaud'un sevgilisi, züppe ve ıslah olmaz bir kumarbaz.

Marquis d'Adjuda-Pinto: Viscountess de Beauseant'ın sevgilisi.

Sylvie ve Christophe: Maison Vauquer'deki hizmetçiler.

Hikâye

1819 senesinde, Mme. Vauquer'in Paris'in her türlü kötülüklerin işlendiği bir mahallesindeki yıkık dökük, fakat iyi bir isim bırakmış oteline Eugène de Rastignac adında genç bir hukuk talebesi gelir. Asil bir ailede dünyaya gelmekle beraber fakirdir ve Paris'te hem mesleğinde, hem sosyal sahada yükselecek ailesinin servetini geri almayı ümit eder. Yanında Viscountess de Beauseant'tan bir tavsiye mektubu vardır ve böylece, Paris'in gıpta edilen sosyetesine girmeyi başlar. Bu hayatın cazibesine kapılarak kendisinden geçen genç, üniversiteyi unuttur; eğlence ve sefahat âlemine dalar; böylece, annesi ile kızkardeşinin mücevherlerini satarak kendisine gönderdikleri parayı harcar.

Maison Vauquer'de kalanlardan biri, makarna imalâtçılığından emekli olmuş Goriot adında biridir. Otelde kalanların anlattıklarına göre, önceleri epeyce zengin ve hürmet edilen biri olan Goriot, şimdi en ucuz dairede kalır ve elbiseleri lime lime denecek kadar da eskimiştir. Onun başına gelenler, tedricen açığa çıkar. İki güzel kızı asil ailelerin çocuklarıyla evlenmiştir; kızlarından biri şimdi kontestir, diğeri de barones; fakat kızları kibirli ve müsrif insanlardır. Kocaları, kayınpederlerinin zenginliğinden memnun iseler de, onu kendi evlerinde görmek istemezler. Kızlarını şımartarak yetiştiren Goriot, şimdi hayatı-

nı, onların kaprislerini yerine getirmekle geçirir; sadece onların değil, sevgililerinin dahi borçlarını öder. Fakat para suyunu çektikten sonra, adamın kızlarını ziyaret etmesine müsaade edilmez ve onları ancak, ara sıra sokakta görür.

Eugène, Goriot'ın büyük kızı Countess de Restauud ile tanışır ve onun kim olduğunu bilmeksizin delicesine tutulur. Kız, ilkin, onu evine alır, fakat babasının arkadaşı olduğunu öğrenince, vazgeçer. Eugène, o zaman kuzeni Viscontes'in tavsiyesi üzerine, Viscountess de Beauseant tarafından kabul edilmek ve sosyete de yükselmek isteyen kızkardeşi Baroness de Nucingen'e kur yapmaya başlar. Viscontes tarafından kabul edilmek şartı ile kız, Eugène'nin sevgilisi olmayı kabul eder. Kız aynı zamanda, Eugène'den, babası Goriot'e, sathî de olsa hürmetle muamele etmesini ister. Goriot da böylece, Eugène'ye, rahat bir daire tutar. Burada iki âşık buluştuğu gibi; Goriot, kızını ve Eugène'yi zaman zaman ziyaret eder.

Eugène, bu arada başka işlerin de peşindedir. Maison Vaquer'de, Victorine Taillefer adında bir kız yaşar. Zengin bir adamın kızı olmakla beraber, babası onun kendi kızı olduğundan şüphe ettiğinden, Victorine, sefalet içinde yaşamaktadır. Otelde zeki, vicdansız ve oldukça şeytanî Vautrin adında biri de vardır. Vautrin, Eugène'e Victorine'nin erkek kardeşi öldüğü takdirde, babasının ailenin son bulmasını istemeyeceğini ve kızını tanıyacağını söyler. Böyle bir durumda da, kızın kocasının servete konacağını anlatır. Vautrin, Eugène'nin, Victorine'ye kur yapmasını söyler. Bu arada, Vautrin de, kızın erkek kardeşini öldürecek ve kimse bunun bir cinayet olduğundan şüphelenmeyecektir. Vautrin, bu iş için, Eugène'den kârın sadece beşte birini ister.

Eugène, böyle bir teklif karşısında şaşkınlığa uğrar; onun için, Delphine'nin sevgilisi olmak, Victorine'nin kocası olmaktan daha şevklendiricidir. Vautrin, maamafih, bu genç arkadaşını soysuzlaştırabileceğine inanır ve onu yoldan çıkarmak için her çareye başvurur. Eugène, sonunda Victorine'yu muvakkat

olarak kur yapmaya ve kızın kendisine âşık olmasına imkân hazırlamaya karar verir. Ardından, oyunun ikinci safhası gerçekleşir. Victorine'nin kardeşi, bir düelloda öldürülür, fakat dehşet içinde kalan Eugène, kızla evlenemeyeceğini söyler. O zaman Vautrin tevkif edilir. Otelde, onun bir hapishane kaçağı olduğunu bilen iki kişi, polise ihbar ederler.

Bu arada ihtiyar Goriot da ölmek üzeredir. Kızlarının kaprisleri yüzünden, son günleri, perişanlık içinde geçmiştir. Anastasie, sevgilisinin kumar borçlarını ödemek için, kocasının ailesinin mücevheratını satmıştır ve Goriot da, sorumluluklarını yerine getirmek için, yıllık tahsisatı ödemek zorundadır. Ayrıca, bir gece elbisesi için ödenmesi gereken bin frank meselesi vardır. Delphine ise, Eugène vasıtasıyla davet edildiği Viskontes'in balosundan başka bir şey düşünmez. Babası ölmek üzere bulunduğu bir sırada dahi, Eugène'nin, kedisini baloya götürmesinde ısrar eder. Goriot, ölür ve o anda başucunda, Eugène ile Bianchon adında iyi kalpli bir tıp talebesinden başka kimse yoktur. Gömme masrafını onlar üzerlerine alırlar. Kızları cenaze de katılmazlar.

Eugène, böyle olduğunu hiçbir şekilde tahayyül etmediği vicdansız ve sefil Paris sosyetesinden tiksinti duyar. Şimdi, bu cemiyetle olan ilişkilerinde daha temkinli hareket etmeye karar verir. Gerçi hâlâ bu cemiyet üzerinde zafer kazanmak isterse de, bu insanlardan nefret eder. Ondan sonra, Delphine de Nucingen'le birlikte yemek yer.

Eleştiri

Balzac'ın, asrının en gerekli yazarlarından biri olduğu söylenir. Bu müphem sıfat, onun bir yazar olarak başlıca romantizm ve realizm akımlarında bellibaşlı bir mevkie elinde bulundurduğunu ve kendi neslinin Fransız cemiyetini gayet başarılı bir tarzda anlattığından Fransız edebiyatındaki yerini gösterir. Balzac, kendi çağını öylesine fev-

kalâde bir tarzda anlattı ki, onun eserlerini okumayan birinin, Louis Philippe çağı hakkında hiçbir şey bilmesine imkân yoktur. Aynı zamanda, "gerekli" sıfatı, ekseri eleştiricilerin Balzac'ı, belirli şartlar altında övdüklerini belirtir; bazıları, onun üslûbu, diğerleri romanlarının plânı üzerinde duruyorlar. Fakat bu şartlarla anlatılmak istenen ne olursa olsun, herkes, Balzac'ın sırt çevrilmeyecek bir yazar olduğunda müttetik.

İlkin, bir bütün olarak *İnsanlık Komedi*si (*La Comedie Humaine*) diye bilinen romanlarını düşünün. Toplam olarak doksan altı kitap. Ekserisinin konuları, dört Fransız hükümdarının, Napoleon, XVIII. Louis, X. Charles ve Louis Philippe çağlarından alındı. Romanlardaki karakterler, cemiyetteki her sınıf insanı kapsar: Aristokrasiden gangsterlere kadar. Bu karakterlerin toplam sayısı iki bin kadar ve hepsinin hayatları, bir romandan diğerine aktarılır. Kitapların hepsi tamamlanmadı; elimizde, düşünülen veya plânlanan elli romanın daha isimleri var.

Balzac'm romanları, geniş bir başlık altında toplanabilir: Özel Hayattan Manzaralar, Kır Hayatı, Felsefî İncelemeler ve Analitik İncelemeler.

Balzac'ın eserlerinin sınıflandırılışı, tabîî tarihi sınıflandırarak ele alan büyük bilgin Linnaeus'u hatırlatıyor. Balzac, beşeriyeti, birbirleriyle bağlantılı yaratıkların grupları olarak gördü: Paris dışında yaşayan biri, köylünün çiftçiden farklı olması kadar, bir Parisliden farklıdır ve Balzac, onların hepsini anlatma ve sınıflandırma işini yükledi.

Bu zengin ve değişik cemiyetin sinir merkezi Paris'tir. Romanların ekserisi orada geçer ve Paris dışında geçenlerin de dahi, Saumer'e yaptığı mutsuz ziyarette, beraberinde hükümet merkezinin şaşaa ve soysuzluğunu getiren Charles Grandet'in durumunda olduğu gibi, Paris standartları kendilerini hissettirir. Önceki mevkilerini yeniden

ele geçiren eski aristokrasinin sosyal liderleri şimdi, ihtilâlde maruz kaldıkları zorlukları telâfi etmeye çalışıyorlar. Bununla beraber, onların günleri sayılıdır, zira yeni insanlar gelmişlerdir. Grandet gibi önceleri köylü olan insanlar, şimdi güçlü orta sınıftadır ve Nucingen gibi şaibeli işadamları da, asiller sınıfına girmek üzere. Para, her şeyin hâkimidir. Erkekler, daima çıkar peşindedirler, vicdansızdır ve aşağı yukarı cemiyetin tonunu tayin eden karıları da, onlardan daha az çıkarıcı değiller. Saflık ve fazilet, Eugène Grandet, Nanon veya kız kardeşler Rastignaclarda olduğu gibi, belli belirsiz, gerilerde kalmışlardır. Ama Balzac, kır hayatı hakkındaki düşüncelerinde hissî değil; daha az görgülü ve kültürlü olabilirse de Grandet ve kızları arasındaki dahilî mücadelenin ortaya koyduğu gibi, onlar da tıpkı Parisliler kadar vicdansız olabilirler.

Balzac'ın cemiyet hakkındaki hükümleri haşın, ister aşk, ister iş ve siyasette veya isterse cemiyet hayatında olsun, entrika hâkimdir. Bu çeşitli türdeki entrikalar birleşir: Bir erkek, kadının vereceği başlığı sermaye olarak kullanacağından, bir kadına kur yapabilir veya siyasî hayatta yükselmek için onun metresi ile ilişki kurar. Balzac'ın bazı çağdaşlarının yaptıkları gibi, *İnsanlık Komedi'si*'ni ahlâksızlıkla suçlamak, aptalca bir şey olur; Balzac'ın ahlâkî hükümleri açık ve kesin. Fakat Balzac'ın faziletlerden ziyade kötülüklerden şevkle bahsettiğini sanmamak da elde değil. Okuyucunun sönük ve yavan Victorine'den fazla Vautrin gibi güçlü bir karakteri hatırlaması çok daha muhtemel.

Balzac'ın pek çok karakterleri, kendilerinin, cemiyetteki mevkilerinin ne olduğunu veya ne iş yaptıklarını gösteren formüllere hemen hemen irca edilebilir. Onlar, bir tek ihtirasın pençesine düşmüşlerdir; Goriot kızlarını sever. Grantet altını sever ve Delphine, sosyete tarafından tanınmak ister. Diğerleri, sosyal tiplerden başka bir şey değil-

dir: Nucingen bankacıdır. Nanon sadık bir hizmetçidir. Mme. Vauquer de, on parayı hesap eden bir otel sahibesi ve Poirot de, küçük bir kâtip. Bunların ekserisi, önceden tahmin edileceği üzere, statiktirler, hemen hemen otomattırlar. Statik olmayanları da sonunda bozulurlar; meselâ, Rastignac, iyi niyet ve heyecan dolu bir halde Paris'e gelir ama soysuzlaştırılır. Ara sıra, bir karakter, ne önceden tahmin edilebilir, ne de ikna edicidir: Charles Grandet gibi dünya görmüş biri, bir gece içinde sâdık bir sevgili haline gelemeyen veya centilmenlikten köle tacirliğine ve tekrar centilmenliğe kolaylıkla geçemez. En fazla hayret uyandıran karakter Vautrin'dir; sadece muhayyilenin yarattığı bir tip olduğu sanılan parlak zekâlı ve meş'um biri. Gerçekte, meşhur dedektif Vidocq örnek tutulmuştur.

Balzac, manzara ve durumları realistçesine göstermesiyle meşhur. Bunun fevkalâde bir örneği, kırık dökük, yıkık atmosferi ve hürmet duyulan sefaleti ile anlattığı Maison Vauquer. Perdelerdeki her leke ve resim çerçevelerindeki her sinek pisliği belirtilmiştir. Yine de, bu tür anlatılışın toplam tesiri, realizmden çok daha başka bir şey. Okuyucu Balzac'ın bir otelden ziyade bir kafa yapısını, kılıksız oturma odasının, Mme. Vauquer ve onun otelinde kalanların şahsiyetlerinin projektörü olduğunu görmek istiyor. Aynı şekilde Paris bir şehir değil, ruhî bir durum, göz kamaştırıcı, dejenere, kırılmış ümitler ve yıkılmış hayatlar üzerine kurulmuş şehir; Baudelaire'in şiirlerinin şehri. Balzac, şüphesiz bir realist, fakat okuyucularının ekserisi, romanlarının, hakikiden biraz daha fazla bir şey olduklarını hissediyorlar. Bu sosyal belgeleri hayata getiren de, yazarın, güçlü şâirâne muhayyilesidir.

Yazar

Balzac adında asil bir Fransız ailesi vardır, fakat Honore, bu ailenin bir mensubu değil. Doğum kayıtları, ailenin Bassa adındaki köylülerden geldiğini gösteriyor ve tarif edatı “de” bir hileden başka bir şey değil. Yazarın babası, Tours’un kır bölgelerinde yaşayan bir avukattı; Balzac, 1799’da burada doğdu. Mahallî okullara devam ettikten sonra, Paris’te hukuk tahsil etti ve bir noterin yanında üç sene kaldı. Bir hukukçu olarak edindiği tecrübeler, iş hayatını yakından görmesine zemin hazırladı. Fakat Balzac’ın babası, oğlundan, avukatlık mesleğini bilfiil yürütmesini istediği zaman, Honore isyan etti. Henüz yirmi yaşlarında iken, düzinelerle roman ve küçük hikâye yazdı; fakat eleştiriciler, bunların hiçbirinde, istikbal ümitleri göremediler. Honore, daha sonra kitap yayımcılığına başladı ve bu sahada daha da az başarılı oldu. Daha sonra matbaa harfi imalathânesi kurdu ve üç sene sonra iflâs etti. Balzac’ın borçlarını sonunda annesi ödedi.

Balzac, 1829’da, üst üste yığılan borçlarını ödemek ve yanıp tutuştuğu şöhrete erişmek için yeniden roman yazmaya başladı. Artık, kendisini öldürürcesine, gece gündüz yazıyordu. Her akşam, saat on ikiye kadar uyudu sonra uyandı, beyaz manastır kaftanını giydi -bu kaftan, onun çalışma üniforması idi- ve çılgın bir hızla, ekseriya, ertesi günün öğle üzerine kadar yazdı, bol bol kahveden başka bir şey yemedi, içmedi. Hikâyeler yığıldıkça, onları gevşek bir tarzda birleştirerek, zamanının sosyal tarihini anlatan muazzam bir eser yazmayı düşündü ve Dante’yi taklit ederek, buna daha sonraları *İnsanlık Komedi*si adını vereceği çalışmaya koyuldu. Bu iş, Balzac’ın büyük plânına göre tamamlanmadı ise de bu hâli ile bile hemen yüz başlık altında toplanan kitaplar yazdı. Bu kitaplar kendisini meşhur yaptı ve tedavi edilemez bir müsrif olmasa idi, zengin de olabilirdi.

Her biri aristokrat olan üç metresi, Balzac’ın hayatında önemli roller oynadılar (Balzac, bu arada, daha muvakkat ve halk tabakalarına mahsus aşk hayatını da ihmal etmedi). Bu konularda, Balzac, de Rastignac veya Charles Grandet kadar sosyal merdivende yükselen biri idi. Metreslerinden birincisi, eski rejimin bir üyesi ve annesi olabilecek yaşta Mme. de Berny idi; kadının oğullarından biri, Balzac’ın yaşında idi. Aralarındaki ilişki, daha ziyade anaerkil idi ve fizikî özelliğini kaybettikten uzun bir zaman sonra dahi, platonik taban üzerinde sürdürdü. Balzac’ın ikinci

macerası, edebî aslan avına çıkan ve Balzac'a, bir erkek olmasından ziyade, ünlü bir yazar olduğu için bağlanan Marquise de Castries ile ilgili idi. Balzac da, kadını, romanlarındaki birçok karakterlerde, hiç de övgücü olmayan bir tarzda göstererek öc aldı. Bu bağlar arasında en romantik olanı, Hanska adındaki Polonyalı bir kontesle sürdürdüğü ilişki oldu. Kadın, Balzac'a "yabancı" diye imzaladığı anonim mektuplar gönderiyordu. Mektuplardan, kadının güzel olduğu, mutsuz bir evlilik hayatı yaşadığı ve son derece zengin olduğu imâ edildiğinden, Balzac derhal ilgilendi. İsviçre'de bir randevu hazırladı ve aralarındaki ilgi normal bir tabana oturtuldu. Kont, karısının sevgilisine itiraz etmedi ve birkaç sene sonra da öldü.

Balzac bu arada birtakım projeler üzerinde de duruyordu ve insanın bunlara nasıl vakit bulduğuna hayret etmemesi de elde değil. Politikaya atıldı ve Fransız Millet Meclisi'ne seçildi. Yayıncılarıyla yaptığı mukavelelerini yerine getiremediğinden aleyhine dâvâlar açıldı. Yine Sardinya'da Romanlılar'dan kalma bazı gümüş madenlerini yeniden işleterek madencilik yapmayı düşündü. Fakat Balzac, bu konuda olur olmaz yerlerde konuştuğundan, bir diğeri kendisinden önce davrandı. Balzac, hayatının sonuna kadar iş hayatında servet yapmak düşüncesini hiçbir zaman terketmedi.

Balzac'ın dinî görüşleri muğlaklıktı. İsmen Katolik'ti; fakat çocukluğundan itibaren annesinin derin tesiri altında kaldı ve annesinin de Tabiat-üstü felsefesini, İsveçli Swedenborgain adlı bir mistiğin eserlerini ihtiva eden kitaplığı vardı. *Eugénie Grandet*'i okuyan biri, yazarın bu tür görüşlere sahip olduğunu düşünemezse de, *Seraphita* adlı romanında, bu görüşleri sistematik bir tarzda ileri sürer. Politikaya, Bonapartçı olarak başladı, fakat belki de Mme. de Berny'nin nüfuzu altında, Bourbon'ların tarafını tuttu. Maamafih, despotik bir hükümeti teorik olarak desteklemesine rağmen, kendisini genellikle, kanunların dışında tuttu ve 1835'te Millî Muhafızlar'da hizmet görmektense, hapse girmeyi tercih etti.

Balzac'ın ölümüne, kısmen çok çalışması, kısmen de, Mme. Hanska'yı ziyaret etmek için kış aylarında Rusya'ya yaptığı seyahat sebep oldu. Gerçi nişanlı idilerse de Çar'ın müsaadesini almak gerektiğinden evlilik gecikiyordu. Çift, nihayet 1840'da evlendi ve Balzac ve karısı Paris'e döndüler. Balzac, karısı için Paris'te bir ev yaptırmıştı ve içini sanat eserleriyle doldurmuştu. Bununla beraber, ikisini uzun yıllar birbirine yaklaştıran aşk, evlenmelerinden kısa bir müddet sonra uçtu, gitti; çünkü konte-

sin serveti, Balzac'ın tahmin ettiği kadar büyük olmadığı gibi, borçları da, kendisinin söylediği kadar az değildi. Bronşit ve kalp yetersizliğinden, birkaç ay sonra öldü. Hayatının son saatlerinde, Dr. Bianchon'un getirilmesini istedi. Bianchon, onun, hayalî karakterlerinden biri idi; *Goriot Baba*'da bir tıp talebesi olan Bianchon, daha sonraki romanlarında meşhur bir doktordur. Kendisinin tahayyül ettiği dünyanın Balzac üzerindeki etkisi öylesine derindi ki, sonunda, bu dünya, onun indinde tamamen gerçekleştii.

Mohikanlar'ın Sonu (The Last of the Mohicans)

Yazan

James Fenimore Cooper

(1789-1851)

Başlıca Karakterler

Natty Bumppo: (Aynı zamanda, Deri Çorap, Uzun Tüfek, Atmaca Gözü; Geyik Öldürücü ve İz Sürücü olarak da bilinir); Uzun boylu, sağlam yapılı, mükemmel bir orman adamı ve tabii bir ahlâkçı. Gururlu ve sadık; bazen bir orman adamı, bazen de filozof gibi konuşur.

Chingachgook: Asil Vahşi: Delaware ailesinden bir Mohikan; sakin bir adam, şiddetli bir düşman ve sadık bir arkadaş; ormancılardan folklorunun şerefi ve efendileri.

Uncas: Oğlu, daha da asil bir vahşi, "Mohikanlar'ın sonu", korku ve hile bilmeyen Kızılderili.

Magua: Kötü Ruhlu Kızılderili; yakışıklı, iyi ve güzel konuşur, fakat hain. Huronların (veya Delawarelilerin dilinde Mingolar) en korkunç taraflarını tevarüs etmiş ve aynı zamanda, beyazların en berbat taraflarını almıştır.

Albay Munro: Kuşatılmış William Henry Kalesi'nin kumandanı; çocuklarını seven bir baba, azimli bir asker; askerî ve şahsî talihsizliklerine rağmen hürmet edilen yaşlı bir adam.

Cora: Albay'ın büyük kızı; güzel, canlı, azimli, yirmi yaşlarında. Cildinin rengi, orijininin "karanlık" tarafını ortaya koyar.

Alice: Cora'nın sarışın üvey kız kardeşi; Cora'dan dört veya beş yaş daha küçük, bakanın gözünü kamaştıracak bir güzellikte, fakat utanç; şartların derhal tesirinde kalan bir kız.

Binbaşı Duncan Heyward: Bir sömürge subayı; cesur, şerefli, samimi, biraz mağrur; Kızılderililer ve onların nasıl çarpıştıkları hakkında bilgisi yoktur. Alice Munro'ya âşıktır.

David Gamut: Uzun, zayıf ve hantal; ilâhiler okumaktan zevk alan bir genç; hayret uyandıran bir tahammül gücü vardır.

Hikâye

Sene 1757. Yukarı New York'taki (Amerika), Champlain Gölü civarındaki ve Albay Munro'nun kumandasındaki William Henry Kalesi, Fransızlar ve Huron Kızılderilileri (Mingolar) tarafından kuşatılmıştır. Cora ve Alice Munro, Edward Kalesi'nden ayrılarak Hudson nehri kıyılarından, babalarının yanına gitmek isterler. Grupta, ilâhi söyleme öğretmeni olan hantal ve egzotik David Gamut, gösterişli ve nazik Binbaşı Duncan Heyward, vahşî ve kurnaz Kızılderili rehber Magua da vardır. Magua, onları yanlış, istikamete; yolu kaybettiğini söyleyerek, Huron bölgesine götürür. Fakat yolları, cesur ormancı Natty Bumppo ve Kızılderili arkadaşı, Chingachgook ve cesur oğlu, "Mohikanlar'ın Sonu" Uncas'ın yolu ile birleşir. Onlar, derhal Magua'yı yakalamak isterlerse de, Magua ormana kaçar.

Mingolar'ın, grubu çevirdiklerini anlayan Natty, karanlık çökünceye kadar beklemelerini ister. O zaman, Kızılderili arkadaşları atları gizlerken, diğerlerini, çalılar arasında gizlediği bir kayığa bindirerek, nehirdeki bir adaya götürür. Burada, nisbeten güvenlik içinde istirahat edebilecekleri bir mağara vardır. Fakat üzerlerine gelen kurtları gören atlar, dehşet içinde kışnemeye başlar ve Mingolar da, düşmanlarının nerede olduklarını görerek hücum ederler. Kendisine "Uzun Silâh" da deneni Natty, karşı sahildeki en cesur Mingo'yu seçer.

Natty ve arkadaşlarının mermileri tükenir. Bu kanun kaçakları, ölüme hazırdırlar. İki kız kardeşten daha canlı ve azimli

olan Cora, kaçmalarını teklif eder. İstemeyerek de olsa, Natty, Uncas ve Chingachgook kendilerini akıntıya bırakır ve ormanın karşı tarafında kıyıya çıkarlar. Huronlar, Binbaşı Heyward, David Gamut ve genç kızları yakalarlar. Cora, bir dal parçası ile geçtikleri yolları işaret ederse de, Kızılderililerden biri, kıza, seni bununla öldürürüm dercesine baltasını gösterir. İstirahat sırasında Magua, Cora kendi karısı olmayı kabul ettiği takdirde, Alice'i serbest bırakacağını söyler. Cora tiksiniyor reddeder. Gazaba gelen Magua, elindeki baltasını Alice'e fırlatır. Balta kızın başını sıyrarak geçer. Heyward, iplerini çözer ve kendisini vahşilerden biri üzerine fırlatır. Kızılderili, onun elinden kurtulur ve bıçağını indirmek üzere kaldınır; fakat o anda, bir silâh sesi duyulur ve Kızılderili vurularak ölür.

Natty, Chingachgook ve Uncas, onları kurtarmaya gelmişlerdir. Şiddetli bir çarpışma başlar ve Magua hariç, Kızılderililer yakalanır. Natty, kendisinin ve Kızılderili arkadaşlarının, onları takip ettiklerini anlatır.

Grup, William Henry Kalesi'ne gitmek üzere tekrar yola koyulur. Kale, Montcalm'ın birlikleri tarafından kuşatılmıştır. Fakat kale bir sis perdesi altındadır; gerçi sis kaleyi düşmanlardan gizliyorsa da, onlara da yollarını kaybettirir. Keskin gözlü Uncas, maamafih, kaleden fırlatılan bir topun kovanını yakar ve grubu sağ salim kaleye götürür.

Albay Munro ve kızları, gözyaşartıcı bir tarzda kucaklaşırlar. Ama kale muhasara altında olduğundan, Natty ve Heyward, kendi yollarında gitmek zorundadırlar. Kale kumandanı Natty'ye, bir mektup vererek Edward Kalesi kumandanı İngiliz Webb'e götürmesini ister. Mektupla, yardım istenmektedir. Webb'in cevabî mektubunu getiren Natty, William Henry Kalesi civarında yakalanır. General Montcalm, Webb'in mektubunu alır ve Natty'yi serbest bırakır. Şahsî bir mülakat için Munro'yu davet eder. Munro, kendi yerine Heyward'ı gönderir, fakat Heyward da Montcalm'dan tutarlı bir bilgi edinemez. Heyward döndüğü zaman Munro, görevi hakkındaki raporundan

önce, hislerini açıklamasını ister. Heyward, o zaman, Alice'i sevdiğini itiraf eder. Fakat melez ilk karısından olan Cora'nın reddedildiğini düşünen Munro, Heyward'ın Alice'e âşık olmasını tasvip etmez. Heyward hiç de samimî olmayan bir tarzda, Munro'nun düşüncesinin yanlış olduğunu söyleyince Albay, Heyward'ın raporunu dinler ve onunla birlikte Montcalm'ın yanına gitmeye karar verir.

Montcalm, onlara yardım gönderemeyeceğini ve bu yüzden teslim olmalannı tavsiye eden Webb'in mektubunu gösterir. Büyük bir ümitsizliğe düşen Albay, durumun kendi aleyhinde olmasına rağmen çarpışacağını söyler. Fakat Montcalm, kendilerine, şerefli bir şekilde teslim olmak imkânlarını vereceğini söyleyince, Munro kabul eder.

Lâkin Montcalm, birlikler arasındaki Kızılderililer'in vahşetine mâni olamaz. Kızılderililer, kaleden ayrılan bir grup kadın ve çocuğa saldırır, zerrece merhamet duymaksızın hepsini öldürürler. Liderleri Magua, tekrar Cora ve Alice'i ve -kızları korumak için elinden geleni yapan- Gamut'u yakalar. Magua, esirlerini, kendisinin lideri olduğu Huronlar'ın kampına götürür. (Magua, onların lideri olmakla beraber, viski içtiği için, Huronlar, kendisine lekeli bir kimse olarak bakarlar.) Alice'i onlara bırakan Magua, Cora'yı, civardaki Delaware aşiretine götürür.

Fakat Natty ve Kızılderili arkadaşları, Munro ve Heyward'la birlikte onların peşindedir. Huronlular'ın kampına geldikleri zaman, hapisten kaçan Gamut'u görürler. Huronlar, Gamut'un çılgın olduğunu sanmışlardır. Heyward, hastalıkları tedavi eden bir kimsé sıfatı ile Huron kampına girmeye karar verir. Kızılderililer muvakkaten kabul ederler ve hatta biri çocuğunun hasta kansına bakmasını ister. Heyward, kadının yanına götürülmeden önce, Uncas yakalanır ve Huronlar, ona ne yapacakların üzerinde bir toplantı yaparlar.

Hasta kadının yanına giderken, bir ayı Heyward ve Huron Kızılderilisi'ni takip eder. Huron, bu ayının mahallî bir sihirbaz

olduğunu bilirse de bunu bilmeyen Heyward heyecanlanır. Kadını tedavi etmesi için yalnız bırakıldığı zaman, Heyward, ayının kafasını çıkardığını görür, altında Natty Bumppo vardır! Beraberce Alice'in hapsedildiği mağaraya giderler. Magua, onların karşısına çıkarsa da, Natty kendisini zararsız hale getirir. Heyward ve Natty Alice'i alarak Delaware kampına kaçarlar. Natty, daha sonra tekrar Huronlar'a döner ve ayı elbisesi ile Uncas'ı kurtarır.

Grup yeniden Delaware kampına ulaşır, fakat Magua, onların peşindedir; iki kız kardeşin kendisine verilmesini ister ve Natty'yi şikâyet eder. Heyward, "Uzun Silâh" olduğunu söyleyince, Natty, bir nişancı olarak inanılmaz yeteneğini göstererek kim olduğunu belli eder. Yaşlı Delaware aşiret başkanı Tamemund, bütün İngiliz esirlerinin kendisine verilmesini isteyen Magua'nın sözlerini dinler. Tamemund kabul eder, fakat Cora, Uncas'ın da konuşmasını ister. Uncas'ın cesur tutumu Delawareliler'i hayran bırakırsa da, Tamemund, onnu öldürülmesini talep eder. Delawareliler'den biri, Uncas'ın avcılık gömleğini yırtar ve hayretle geri çekilir. Çünkü, Uncas'ın göğsünde, fevkalâde bir şekilde işlenmiş küçük bir kurbağa vardır, bu da, Delawareliler'in çıktıkları Mohikanlılar'ın totemleridir.

Tamemund, şimdi Uncas'a hürmetle muamele eder ve onun, kendisinin yerini alacağını söyler. Magua, maamafih, Cora'yı talep eder, zira Delaware kanunlarına göre, kız onun esiridir. Kartal gözlü, kızın yerini almak isterse de, Magua'nın isteği kabul edilir. Uncas, Magua'ya, güneş batar batmaz, peşinden geleceğini söyler. Magua alaylı bir kahkaha koparır ve ayrılır.

Güneşin batmasıyla, aralarında Heyward ve Natty'nin bulunduğu Delawareliler, Magua'nın peşine takılırlar. Öldürücü bir çarpışma başlar. Savaşın Delawareliler'in aleyhine gittiği bir anda civarda saklanan Albay ve Chingachgook meydana çıkarlar ve savaşın kaderini tayin ederler. Huronlar mağlup edilir ve kaçarlar. Fakat Magua, iki adamı ile birlikte Cora'yı

yakalar ve kaçıır. Uncas peşlerinden giderse de, bu, onun ölü-mü olur. Magua, Uncas'ı öldürürken, bir diğer Kızılderili de Cora'yı öldürür. Magua, kayalar arasından kaçıp kaybolacağı sırada, Natty, bir kurşunla temizler.

Delaware kampı mateme bürünmüştür. Asil oğlunun, alba-yın ve cesur kızının ölümü Chingachgook'u kedere boğar. Hü-zünlü bir gömme töreninden sonra, bütün beyazlar kendi me-deniyetlerine dönerler; fakat Natty, Chingachgook'la birlikte geride kalır.

Eleştiri

Cooper'in *Deri Çorap Hikâyeleri*, Amerikalılar ve Avru-palılar'ın kafalarında bir "Kızılderili" ve "Amerika'ya ilk yerleşen" imajını derinden yerleştirdi. Bu, maalesef fenâ halde tahrif edilmiş bir imaj. Öyle görülüyor ki, artık onu silmek de mümkün değil. Cooper'in, uzun yazarlık haya-tı boyunca, muhtelif zamanlarda basılan romanları, Ame-rika'nın ilk çağları hakkında güçlü bir efsâne yarattı; cesur ve inanılmazcasına maharet sahibi öncüler, habis ve asil vahşiler; büyük ve balta girmemiş ormanlar, medeniyetin, tedricen ve mütereddit kabul edilişi. *Deri Çorap*'ın krono-lojisine göre; *Geyik Öldürücüsü* (1841), Natty bir genç iken yazıldı; Natty'nin otuz beş ve otuz dokuz yaşları arasın-da yazılanlar, *Mohikanlar'ın Sonu* (1826) ve *İz Sürücü* (1840) Natty yetmişinde iken yazılan *Öncüler* (1823) ve seksenini aşkın bir ihtiyar iken yazılan *Yayla*'dır.

Bütün bu romanlar arasında en cazip olanı *Mohikan-lar'ın Sonu*'dur. Bu kitapta, asıl Chingachgook ve onun daha asil oğlu Uncas'ı heyecanla takipler sırasında, kova-lamalar peşinde ve kurtarmalarda görüyoruz. Amerika'nın bâkir ve geniş panoraması görülür; karakterlerin etkisiz konuşmaları, sadece inanılmaz değil, tasavvur edilmeyecek hâdiseler; plânın, tekrar tekrar başladığı yere gelme-

si. Mark Twain, bütün bu menfî tenkitleri komik bir tarzda belirterek, Cooper'ın bir hikâye anlatmaktan âciz olduğunu söyledi.

Fakat Cooper, kendisini hâlâ okutuyor. *Mohikanlar'ın Sonu*'ndaki okuyucuyu soluksuz bırakan hareketler, yarattığı devamlı heyecan, ormanların, kampların ve yerleşim bölgelerinin canlı manzarası (D. H. Lawrence, "bütün edebiyattaki en güzel, en parlak manzaralar" diyor). Amerika'da ilk yerleşenlerin şâirane, pastoral görüntüleri, romanın, büyük ve devamlı popülaritesini haklı çıkarıyor. *Mohikanlar'ın Sonu*, Amerikan edebiyatındaki en büyük macera romanlarından biridir.

Yazar

James Fenimore Cooper, 1789'da Amerika'nın New Jersey eyaletinde doğdu. Cooper bir yaşında iken, babası New York eyaletinin güneyinde Otsego gölü civarında yerleşti; burada büyük bir toprağı vardı (bugün Cooperstown, yani Cooper'ın kasabasıdır). Cooper, tabiatla başbaşa geçen bu hayatında (Kızılderililer çok daha önce ayrılmışlardı), aktif bir kırıntilmeni olarak yetişti. Özel olarak yetiştirildikten sonra Yale Koleji'ne girdi, fakat bir arkadaşının odasına patlayıcı madde koyarak küçük bir infilâke sebep olduğundan üniversiteden kovuldu. Cooper 1806'da, babasının tavsiyesi üzerine, bir şilepte çalışarak İngiltere'ye gitti; fakat daha sonraları, Amerikan Donanması'nda üç sene subay olarak hizmet gördü ve babasının ölümü üzerine, ailenin malikânesini yürütme işini yüklendi. Cooper 1811'de zengin bir toprak ağasının Susan Augusta Del Lancey adındaki kızı ile evlendi. Bu aile, Amerikan İstiklâl Harbi sırasında şiddetle İngilizler'in tarafını tutmuştu.

Cooper'ın romancı olacağını kimse sanmıyordu. Fakat 1819'da, karısına, beraberce okudukları bir romandan daha iyisini yazabileceğini söyledi. Karısı, bu sözünü yerine getirmesini istedi. Böylece, İngiltere'de geçen nazik ve ahlâkî ve hikâye üzerine *Precaution* adlı kitabını yazdı (1820). Bir sene sonra yayınlanan ve Amerikan fonu üzerine Amerikan karakterleri ile işlenen *The Spy* (casus) çok daha önemli bir eserdi ve halk arasında muazzam bir tarzda tutundu.

Cooper, otuz bir yaşından ölümüne kadar, otuz üç roman, ayrıca seyahat kitapları, sosyal kitaplar ve denizcilik tarihi ile ilgili eserler de yazdı. Tabii bunlar arasında en önemli olanları, Natty Bumppo'nun hayatı ile ilgili olan ve Amerika'nın "vahşi" tabiatının "medenileştirilmesi" üzerinde duran *Deri Çorap Hikâyeleri*'dir: *Öncüler* (1823) *Mohikanlar'ın Sonu* (1826), *Yayla* (1827), *İz Sürücü* (1840) ve *Geyik Öldürücü* (1841), Cooper'ın deniz hikâyeleri arasında, *Pilot* (1823), *The Red Rover* (1828) ve *İki Amiral* (1842) bilhassa tutundu. Canlı ve hareketli hikâyelerin yer aldığı bu kitaplarda, denizcilik tarihinin gerçek vakıaları da anlatılır.

Cooper (1826'dan 1833'e kadar), hem sıhhatini kazanmak hem de kitaplarının telif haklarını korumak için, Avrupa'da yaşadı. Avrupa'da iken, İngilizler'in, Amerika'yı haksız tenkitleri karşısında Amerikan milliyetçiliğinin tesiri altında *Amerikan İnanışları* adlı kitabını yazdı (1828). Fakat ülkesine döndüğü zaman, Jackson demokrasinin Amerika'da yarattığı değişiklikleri tenkit etti. Bu tenkitlerini *Amerikan Demokrati* adlı kitabında topladı (1838). Halkın ekseriyeti kitapta yazılanların doğru olduğunu kabul etti.

Cooper'ın hayatının son on yedi senesi (düşmanlarının genellikle göremedikleri), aristokratik sosyal prensiplerle demokratik siyasî prensiplerin savunulması mücadelesi uğrunda geçti. Aleyhinde bir sürü dâvâ açıldığı gibi, kendi mülkiyetine de sık sık tecavüz ediliyordu (Cooper genellikle bu hücumlara başarı ile karşı koydu) Cooper, 1851'de Coopers-town'da öldüğü zaman, bütün dünya onun, Amerika'nın ilk büyük romancısı olduğunu kabul etmişti.

Moby Dick

Yazan

Herman Melville

(1819-1891)

Başlıca Karakterler

İsmail: Hikâyeyi anlatan kimse; karadaki hayatından ümitsizliğe düştüğü zaman denize açılan bir genç.

Queequeg: Vücudu dövmeleli bir yamyam; kaptan yardımcısı Starbuck'un mızrakçısı; İsmail'in cesur ve müşfik yoldaşı.

Ahab: Pequod'un kaptanı; Moby Dick adındaki büyük beyaz balinanın aman vermeksizin peşinde gittiğinden, bütün beşerî his ve sempa-tilerinden arınmış malûl bir adam.

Starbuck: Pequod'un ikinci kaptanı; cesur ve makul bir adam; Ahab'ı bu saplantısından vazgeçirmek isterse de başarılı olamaz.

Stubb: Pequod'un üçüncü kaptanı; hayattaki fonksiyonu balina öldürmekten başka bir şey olmadığından, beşerî bir yaratıktan ziyade bir vasıttır.

Flask: Pequod'un dördüncü kaptanı; dikkatsiz, düşüncesiz, korkusuz.

Tashtego: Gay Head aşiretinden bir kızılderili; Stubb'un mızrakçısı.

Daggoo: İri yarı bir zenci; Flask'ın mızrakçısı.

Fedallah: Esrarengiz bir Parsi; Ahab'ın mızrakçısı; tabiat üstü yeteneklere sahip olduğuna ve şeytanî kuvvetlerle de işbirliği yaptığına inanılır.

Papaz Mapple: New Bedford limanındaki Balinacılar Kilisesi'nin gayet iyi konuşan vaizi.

Hikâye

Yanında pek az para kalan ve karadaki hayatı kasvetli bulan İsmail, denize açılmaya karar verir. New York'un Manhattan kasabasından ayrılarak, New Bedford'a gider ve Spouter hanında kalır. Fakat aynı odada kaldığı kimsenin, vücudu dövmele Queequeg adlı bir yamyam olduğunu dehşetle görür. Adam bir Congo mâbuduna tapar ve balta olarak kullandığı âleti aynı zamanda tütün çubuğudur da. Fakat Queequeg gerçekten sevimli bir insandır. O gece aynı odada kaldıktan sonra, Queequeg ve İsmail arkadaş olurlar. Ertesi sabah pazar olduğundan İsmail Balinacıların Kilisesi'ne gider ve bir zamanlar balina avcılığı yapan Papaz Mapple'in vaazını heyecanla dinler. Papazın o günkü konuşmasının ana tezi şudur: "Eğer biz Allah'a boyun eğeceksek, kendi içimizden yükselen emirlere karşı gelmeliyiz."

İsmail, nasıl asil bir insan olduğunu daha sonra anlayacağı Queequeg ile birlikte, balina avına çıkan gemilerden birinde iş bulmak ümidi ile Nantucket'e gider. Yolda (gemide) Queequeg, kendisi ile alay eden kaba bir Amerikalı'yı önce ikaz eder; fakat adam, daha sonra denize düştüğü zaman, atlayarak onu kurtarır. Nantucket'e geldikleri zaman, Pequod gemisini bulurlar ve Queequeg'in mızrağı büyük bir maharetle kullanmasından ötürü, derhal işe alınırlar. Maamafih, geminin sahipleri İsmail'e çok küçük bir ücret vereceklerini de söylerler. Gerçi Elijah adlı güngörmüş ve tecrübeli bir denizci onlara, Pequod'la gitmemelerini ikaz ederse de, onlar bu sözlere aldırış etmezler.

Gemi ancak limandan iyice uzaklaştıktan sonra, kaptan Ahab görünür. Âdeta bronzdan yapılmış intibainı uyandıran uzun boylu, geniş omuzlu Ahab, malûl bir adamdır. Güya şey-

tanlarla yaptığı mücadele sonunda aldığı yara, beyaz saçlarından yüzüne kadar iner. Bir ayağı beyazdır; büyük bir balinanın dişlerinden yapılmıştır. Dehşet saçıcı hikâyelerin kaynağı, muazzam bir beyaz balina, Moby Dick, onun bacağına koparmıştır. Çok geçmeden Ahab'ın ne yapmak istediği anlaşılır: Her ne pahasına olursa olsun Moby Dick'i bulacak ve onu öldürecek tir.

Ahab, kısa bir müddet sonra, geminin bütün mürettebatını güvertede toplayarak, geminin ana direğine, altın bir İspanyol parası çiviler ve beyaz balinaya mızrağı ilk defa kim indirirse, parayı ona vereceğini söyler. Ardından, sözlerinin mürettebat üzerinde gerçekten derin bir iz bıraktığına emin olmak için, hepsine, büyük şişeler içinde rom (bir çeşit içki) verir. Daha sonra, iradesinin kuvveti ile yardımcılarında, ellerindeki mızrakları, silâh çatarcasına çatmalarını ister ve her bir mızrağın ortasından tutar; bu onun şeytanlarla muharebe halinde olduğunu göstermektedir. Nihayet, mızrakçılardan, mızrakların oyuk kısımlarını içki ile doldurarak Moby Dick'in ölümü için içmelerini ister.

Üç kaptan yardımcısının, hayret uyandırıcı çelişkili özellikleri vardır. İkinci kaptan Starbuck cesur, fakat mantıkî bir insandır; sadece geçimi için balina avlar. Ahab'ın manyakçasına saplantısına sadece o karşı gelir ise de, Ahab'ın azim ve gücüne sahip olmadığından başanlı olamaz. Üçüncü kaptan Stubb, balinaların öldürülmesinde beşerî bir vasıttan başka bir şey değildir. Dördüncü kaptan Flask ise, dikkatsiz, düşüncesiz, korkusuz biridir. Her birinin, kumanda ettikleri balina kayıklarında, mizaçlarına uygun birer mızrakçıları vardır: Starbuck'ın mızrakçısı Queequeg; Stubb'inki Gay Head Kızılderilisi'nden Tashtego; Flask'inki de iriyan bir zenci olan Daggoo.

Pequod denizde seyrederken diğer gemilere rastlar ve haber alıp vermek için durur. Limana, balina yağı ile dönen Bachelor vardır. Bu geminin mürettebatı, Palinezya adalarında yerli kızlarla evlenmişlerdir; şimdi onları Amerika'ya götürmekte-

dirler. Jereboam adlı gemi ise, Moby Dick ile yaptığı mücadelede yara almıştır ve gemide bulunan Gabriel adındaki çılgın bir kâhin, beyaz balinanın Tanrı olduğunu söyler. Ve en üzücü olanı da Rachel'in başına gelenlerdir: Bu gemi, içinde kaptanın on iki yaşındaki oğlunun da bulunduğu bir balina kayığını kaybetmiştir. Kaptan, Ahab'ın uzun yıllar arkadaşı olmasına rağmen, Ahab, kaybolan çocuğun araştırılmasına katılmayı kabul etmez.

Ahab, her geçen gün, kendisini beşerî durumlardan uzaklaştırır. Evinin, genç karışının ve çocuğunun verdiği zevkleri reddettiğini göstermek için, piposunu denize atar. Suratı daima asıktır, küfreder, ümitsizlik içinde olduğu yüzünden anlaşılır; fakat Moby Dick'i hiçbir zaman unutmaz. Starbuck, zaman zaman, ondan mürettebatı düşünmesini isterse de, hiçbir netice alamaz. Ahab'ın biraz olsun insanî hislerle muamele ettiği tek kişi, denizde boğulmaktan kurtanları, yarı-deli Pip adındaki küçük bir Zenci çocuğudur.

Ahab'ın insanlıktan gittikçe uzaklaşmasının sembolü Fedallah'tır. Parsi (ateşe tapan İranlılar) gruplarından birinin lideri olan bu adamı Ahab, kimseye göstermeden gemiye almıştır. Fedallah, Ahab'ın mızrakçısı ve Ahab herhangi bir şeytanî hareket yaptığı zaman daima yanında bulunduğundan, belki aynı zamanda onun şeytanî ruhudur da. Ahab, geminin demircisinin yaptığı mızrağı, üç putperest mızrakçının kanlarıyla vaf-tiz eder ve bu işi yaparken de, Allah'ın adını değil, şeytanın adını söyler. Ahab, Parsi'nin gözü önünde, geminin derinlik ölçen cihazını parçalar. Alevimsi parlak yuvarlakların geminin direklerinin uçlarını yaladığı büyük bir fırtına sırasında Ahab, ayağını Parsi'nin üzerine koyar ve bir eli ile de geminin ana direğini tutarak, şimşeğe meydan okur. Fırtına, pusulaların yönünü değiştirince Ahab, yelkenci iğnelerinden pusulalar yapar.

Fedallah, garip kehanetler söyler. Ahab bunları anlamadığından iyiye hamleder. Fedallah, Ahab'ın ne cenaze arabasına ne de bir tabuta konacağını söyler; ölümden önce iki cenaze

arabası görecektir. Birincisini, fâni olmayan eller yapmıştır; ikincisi de, Amerika'da yetişen bir ağacın kerestesinden yapılmıştır. Üstelik, Ahab bir iple öldürülebilir ve Fedallah da, onun pilotu vazifesini görecektir, Ahab'dan önce ölecektir.

Aylarca süren yorucu bir takipten sonra, mürettebat Moby Dick'i görür. Hayvanın göz kamaştıncasına parlak sırtı, hafifçe meydana olan başından çok yüksektedir. Balinanın çevresinde yüzlerce deniz kuşu uçuşmaktadır. Balinanın muazzam sırtında, kırık mızraklar görülür. Balina kayıkları hemen denize indirilir. Moby Dick, peşinden gelenleri aldatır; Ahab'ı ve Parsi'yi denize fırlatır. Gemiye alınan Ahab, hâdisenin kötüye alâmet olduğunu söylemek isteyen Starbuck'a istihza ile sırt çevirir.

Ertesi gün Moby Dick, tekrar görülür ve kovalama yeniden başlar. Dev balina, bu defa dehşet saçar; üç kayığı da devirir, mızrak iplerini karıştırır ve Ahab'ın balina dışından yapılmış ayağını parçalar, kırar. Bu dehşet uyandırıcı hâdise sırasında Fedallah kaybolur. Ahab, ikinci defa olarak Starbuck'un sözlerini dinlemez, balinanın peşinde gitmekten vazgeçmez.

Ertesi gün Moby Dick'in nefes verirken çıkardığı su sütunu, yerini belli eder. Ahab, yine balinanın peşindedir. Önceki iki gün aldığı mızrak yaralarının gazaba getirdiği balina, kayıkların aralarına girerek suyu karıştırır, onları birbirinden uzaklaştırır ve bu arada, bir gün önce kendisine saplanan mızrağın ucunda Fedallah'ın vücudundan parçalar bulunduğu görülür. Parsi'nin kehanetinin bir kısmı doğrulanmıştır: Fedallah, Ahab'ın pilotu olmak için ondan önce gitmiştir. Gazaba gelen balina, aniden Pequod'un kara gövdesini görür ve hızla üzerine giderek olanca kuvvetiyle gemiye çarpar. Gemi derhal yan yatar ve yavaş yavaş batmaya başlar. Kehanetin ikinci kısmı da gerçekleşmek üzeredir: Pequod, ikinci cenaze arabasıdır; Amerika'da yetişen bir ağaçtan yapılmıştır. Ahab'ın kayığı, beyaz balinanın yanına gelir ve elindeki mızrağı Moby Dick'in üzerine fırlatır. Maamafih, mızrak hedefine isabet etmez ve Ahab,

kendisine çarpmaması için eğildiği zaman, ip boynuna sanılır ve derhal kayıktan denize düşer ve hemen ölür. Parsi'nin kehaneti şimdi tümü ile doğrulanmıştır: Ahab, bir iple öldürülmüştür.

Sadece İsmail kurtulur. Queequeg'in yaptığı bir tabutun içine girer. Tabut, Pequod'dan denize düşmüştür. Böylece kapalı tabutun içinde dalgalar üstünde kalan İsmail, hâlâ kaptanın oğlunu arayan Rachel tarafından kurtanılır.

İsmail'in hikâyesi boyunca, balina avı hakkında bölümler araya sıkıştırılmıştır. Gerçi bu hikâyeler, anlatılmak isteneni takviye etmezlerse de, bir fon vazifesini görürler ve bir sembolizmi işaret ederler. Balinaların nerelerde bulundukları, balina avı ile geçinenler, balina çeşitleri, balinanın vücudu, balinaların alışkanlıkları hikâyede sık sık yer alıyor ve böylece, hikâyeyi de derinleştiriyorlar.

Eleştiri

Moby Dick, yüce ve derin bir kitap. Hikâyede, canlı bir hareket, heyecanlı maceralar ve dramatik çatışmalar da var. Üslûp, böylece şâirane, hümorlu, romantik ve gerçek. Moby Dick'in, insanı, "hayatını kurtarmak için yüzmeye zorlayan" bir derinliği var.

Melville, Moby Dick'i güçlü olduğu bir zamanda kaleme aldı. Bir mektubunda, yirmi beş yaşına kadar, kendisinde hiçbir gelişme görmediğini yazdı. "Ben hayatımı, yirmi beş yaşımdan itibaren başlatırım. Yazı sahasındaki gelişme, ancak o zaman kendisini belli etti."

Öyle anlaşıyor ki, Moby Dick'i, realist, oldukça komik bir balina avcılığı olarak ele almak istedi ise de, yirmi ikinci bölümden sonra, maksadını değiştirdi. Artık Pequod, sadece bir balina gemisi değildir, küçük, sınırlı bir dünyadır. Monomanyak kaptan ve peşinden gittiği muazzam balina, kitapta realist yaratıklar olarak gösteriliyorsa

da, aynı zamanda, sembolik şekiller; her okuyucunun kendisinin yorumlayacağı büyük ve muğlak yaratıklar hâline gelirler. Ahab, iyiyi ortadan kaldırmak isteyen, Allah'a karşı çıkan veya kendisini bir Tanrı yerine koyan biri midir? Ahab, yaratılışın sırrını anlamaya çalışan bir kahraman mıdır, yoksa kâinatın kötülüğüne ve kötü kadere karşı gelen biri midir? Yoksa Ahab sadece bir deli, çılgın veya sorumsuz veyahut hedefini yanlış seçen biri midir? Bunlar, ortaya sürülen ve "cevaplandırılan" suallerden sadece bir tanesi. Fakat bir eleştiricinin söylediği üzere, "cebirde olduğu gibi" herkesçe "kabul edilmiş bir cevap üzerinde durmak, çok iddialı bir şey olur. Üstelik bazı meselelere, herkesçe kabul edilecek cevaplar da verilemezdi."

Eğer Moby Dick, okuyucunun düşüncesine meydan okuyan, okuyucuyu "derine dalmaya" sevkeden bir kitap ise, aynı zamanda, bazı eleştiricilerin de söylediği gibi, "en iyi bir deniz hikâyesi", "balina avcılığı destanı ve ansiklopedisi"dir de.

Ve aynı zamanda, vakıaları olduğu gibi kabul etmesi gerektiğinden, bütün sözlere kulak tıkayan bir adamın da destanıdır.

Yazar

New York şehrinde doğan Herman Melville (1819), İskoç-İngiliz ve Hollanda asıllı idi. On bir yaşında iken, ailesi New York eyaletinin Albany şehrine taşındı ve Herman da iki sene müddetle Albany Akademisi'ne devam etti. Çok borç bırakarak ölen babası ardından, on üç yaşındaki çocuk, çeşitli işlerde çalıştı. Beş sene müddetle kâtiplik, ırgatlık ve geniş bir eğitimi olmamasına rağmen, öğretmenlik bile yaptı.

Belki daha iyi bir iş bulamadığından, on sekiz yaşında iken gemici oldu ve Liverpool'a giden şilepte kamarot yardımcısı olarak çalışmaya başladı. Gemide gördüğü zulüm ve Liverpool'un kenar mahallelerindeki sefalet, bir gemicinin hayatındaki romantik bütün kavramları yıktı. Dört se-

ne sonra Amerika'ya döndüğü zaman, kendisini karada tutacak iyi bir iş bulamadı ve bu defa, Güney Denizlerinde balina avcılığına çıkan *Acushnet* adlı bir gemide çalışmaya başladı. Gemideki hayat şartları, tahammül edilemeyecek derecede idi. Melville, böylece bir arkadaşı ile birlikte Marquesas adalarında gemiyi terketti ve bir ay, Typee adlı yamyam bir aşiretin misafiri oldu. Gerçi bu hayat, onun tecrübesini zenginleştirdi ise de, balina avına çıkan bir Avustralyalı gemi kendisini kurtardığı zaman memnun olmuştu. Fakat yine, bir başkaldırmada yer aldıktan ve kısa bir müddet için hapsedildikten sonra, Tahiti civarında Eimeo'da gemiden ayrıldı, yerliler arasında dolaştı, misyonerlerden ziyade onların yanında kaldı. Güney Pasifik'te avlanan bir balina gemisi ile Hawaii'ye geldi. Honolulu'da on dört hafta bir jimnastik salonunda çalıştı ve Amerika'ya giden bir askerî gemiye er olarak girdi. *Acushnet* ile deniz çıkmasından üç sene sonra Boston'a geldiği zaman, denizcilik hayatı da sona ermişti.

Başka bir iş bulamadığından, Melville yazmaya başladı ve denizde geçirdiği tecrübeleri, ilk dört kitabında belirtti. Yamyamlarla geçirdiği hayatı anlatan *Typee* (1846); Tahiti'deki maceralarını anlatan *Omoo* (1847); Liverpool'a yaptığı ilk yolculuğu anlatan *Redburn* (1849); ve Birleşik Amerika'nın bir harp gemisindeki son yolculuğu üzerinde *White Jacket* (1850), *Mardi* (1849), romandan ziyade bir allegori (remiz ve kinayeli hikâye) fakat mizahî yorumlarında fevkalâde olmasına rağmen muğlâk ve bu yüzden, biyografik romanları gibi hiç tutunmadı.

Melville'in büyük romanı *Moby Dick*, (*Mardi* gibi), okuyucuyu memnun etmekle beraber, yazarının beğenmediği romantik yarı otobiyografik hikâye anlatış türünden uzaklaştı. Eleştiriciler, kitabı, hem beğendiler, hem beğenmediler ve satış hiç de iyi değildi. Daha sonra kitapları da tutulmadı ve yazarın verimi ondan sonra düştü.

Melville, 1847'de evlendi ve aile yükümlülüklerinden ötürü, mecmualarda yazmaya, konferanslar vermeye başladı. Nihayet, 1866'da, New York gümrüğünde müfettiş oldu ve 1886'ya kadar bu işte kaldı. Hemen hemen tamamen unutulmuş olarak, 1891'de öldü.

Fakat öldükten sonra, şöhreti bir anda yükseldi. Ondokuzuncu asır Amerika'sının yazarları arasında kitapları en fazla okunan ve kendisinden en çok bahsedilen iki kişiden biri oldu. Diğeri Mark Twain'dir. Melville'nin şiirleri, hikâyeleri ve romanları tekrar tekrar basıldı. Bir zamanlar sırt çevrilen Herman Melville, bugün Amerika'nın en büyük romancılarından biri olarak kabul ediliyor.

Tom Amca'nın Kulübesi (Uncle Tom's Cabin)

Yazan
Harriet Beecher Stowe
(1811-1896)

Başlıca Karakterler

Tom Amca: Zenci bir köle; nazik, sâdık, mütevazı, iyilik yapmakta azimli.

Chole Teyze: Meşhur bir aşçı, sâdık bir hizmetçi; Tom'un, kendisini fedâ eden karısı.

Arthur Shelby: Tom'un, Kentucky'deki efendisi, "oldukça iyi bir insanı." iyi tabiatlı ve müsrif.

Emily Shelby: Karısı fevkalâde bir hanım, fakat Tom'un kendisine en fazla ihtiyaç hissettiği bir zamanda, ona yardım edemeyecek kadar güçsüz.

Dan Haley: Hiçbir beşerî yönü bulunmayan bir köle tâciri.

Tom Loker: Bir köle avcısı, fakat ıslah olabilecek bir adam.

Marks: Onun kurnaz, kendi çıkarı peşinde giden ortağı.

Eliza Harris: Sevimli, cesur bir köle.

George Harris: Eliza'nın gururlu ve zeki kocası.

Harry: Son derece sevimli çocukları.

Senatör John Bird: Aslında iyi bir insan, fakat sahte prensipler ve oportünistik politika, onun insanî sempatilerini kısa bir müddet için örter.

Rachel Halliday: Cana yakın, iyi huylu bir kadın, anti-kölelik akımını yürütür.

Simoen Halliday: Rachel'in kocası.

Phineas Flecher: Mücadeleci bir kadın.

Dorcas Teyze: Tom Loker'in dadısı; onu iyi eder ve insanî vasıflarının geri gelmesine hizmet eder.

Augustine St. Clare: Tom'un New Orleans'daki efendisi; zâhiren kurnaz, sinikal (şüpheli) bir adam ise de, aslında idealist ve ıstırap içinde kıvranan biri.

Marie St. Clare: Bencil karısı.

Ophella St. Clare: Vermont eyaletindeki kuzeni: Yeni İngiltere denen bu bölge halkının iyi ve kötü taraflarını tecessüm ettiren bir kadın; samimi, vicdanlı, dindar.

Evangeline (Eva): St. Clare'nin melek gibi kızı; kendisini harekete getiren sâikler sadece insanlara olan sevgisi, inanışı ve iyilikseverliği değildir.

Topsy: Eva'nın sevgisi ile reformdan geçene kadar St. Clare'nin evini karmakarışık bir şekle sokan yaramaz küçük bir zenci kızı.

Simon Legree: Tom'un son efendisi; sadistik ve hayvanî.

Cassy: Talihsiz bir melez; Legree, kendisine en âdi bir tarzda hizmet etmesi için onu zorlarsa da, şefkat ve faziletini muhafaza eder.

Quimbo ve Sambo: Legree'nin dejenerelleştirdiği iki zenci kölesi; Tom'un kahramanlık örneği, onları kurtarır.

Emmeline: Güzel, fakat ümitsiz ve dehşet içinde bir köle; Legree. Cassy'nin yerine koymak için onu satın almıştır.

Hikâye

Amerikan Dahilî Harbi'nden önce, Kentucky'deki Shelby çiftliği, mutlu bir yer olarak görünür. Çiftliğin sahibi Arthur Shelby, cömert ve iyi tabiatlı bir insandır; karısı Emily, müşfik ve samimî bir dindardır; oğulları George ise, cana yakın ve nazik bir gençtir; çiftlikteki herkes kendisini sever. Kölelere, bir eşya muamelesi değil, âdeta bir insan muamelesi yapılır. Dindar ve sâdık bir Zenci olan Tom Amca, Mr. Shelby'nin mutemet adamıdır. Kansı Chole Teyze, sadece mükemmel bir aşçı değil,

Shelby ailesinin hemen hemen bir mensubudur. Ve çocukların da, ebeveynleri gibi sağlam insanlar olarak yetişecekleri ümidini verir.

Fakat Mr. Shelby, temkinli ve tutumlu bir adam değildir; borçlarından ötürü, Tom Amca'yı, Dan Haley adında kaba bir köle tâcirine satmaya mecbur kalır. Tom ile birlikte, Eliza'nın beş yaşındaki oğlunu ve George Harris'i de satmak mecburiyetindedir. Harry, onun mülkiyetindeki güzel bir melez, George Harris de, hissiz köle sahibinin malı bir diğer melezdir. Mississippi Nehri'ndeki köle pazanında satılmaktan korkan ve artık efendisine tahammül edemeyecek hale gelen George, Kanada'ya kaçmaya ve hürriyetine kavuşmaya karar verir. Gözyaşlarını tutamayarak, karısından ve çocuğundan ayrılır. Onun ayrılışından kısa bir müddet sonra, kadın Shelby'nin, Harry'yi de satmayı kabul ettiğini öğrenir ve böyle bir hâle tahammül edemeyeceğini düşünerek, o da kaçmaya hazırlanır.

Çocuğunu kucağına alarak yola çıkan Eliza, Ohio Nehri'nin kıyılarında bir köye geldiği zaman yorgunluktan düşecek gibidir. Burada bir hana iner ve kendisini, yer yer buz tutmuş nehir üzerinden karşı tarafa götürecektir bir vapur bekler. Fakat sefil Haley kadını takip etmiştir; maamafih kendisine refakat eden Shelby kölelerinin yanlış yoldan götürmeleri neticesinde gecikir. Eliza onu görür. Çılgıncasına, nehrin kenarındaki parklıktan, su üzerindeki bir buzun üzerine atlar, ardından bir diğerine ve başka bir buz parçasına. Böylece, sıçrayarak, kayarak, düşerek, kanayarak, mucizevî bir şekilde Ohio eyaleti tarafına geçer.

Orada, kendisine, Senatör Bird'in evine gitmesini söylerler. Senatör Bird, "prensipleri"nin mahkûmu olmuş iyi bir insandır. Kaçak kölelere yardım edilmesinin yasaklanmasını isteyen kanun lehinde rey vermesine rağmen, zavallı Eliza ve Harry'yi görünce, şefkat duyguları ayaklanır ve onları, Güneyden gelmiş bir çiftçiye götürür. Bu çiftçi, köleliğin günah olduğunu inandığından, kendi kölelerini serbest bıraktığı gibi, diğerlerinin de

kaçmalarına yardım eder. Eliza ve Harry'yi Quaker adlı dinî bir grubun yerleşim bölgesindeki Rachel ve Simoen Hallidayların evine götürür. Karı koca, kölelikten nefret ederler. Eliza, bu evde ümitlenir, şefkat görür. Halliday'lar, Eliza ve kocası George'ın da buluşmasını sağlarlar. Hürriyete âşık biri olan George, yanına silâh almış ve kendisini bir İspanyol diye tanıtmıştır.

Haley bu arada, iki köle avcısını hizmetine almıştır, vahşî Loker ve onun gaddar yardımcısı Marks, göçmenlerin izlerini takip ederler. Phineas Fletcher adında bir diğer cesur Quaker kadınının refakatinde George, Eliza ve Harry yeniden kaçarlar. Loker ve adamları, dar bir geçitte onları kuşatırlarsa da, George, kahramanca mücadele eder ve Phineas da, Tom Loker'i uçuymdan aşağı atar. Göçmenler, kayıkla hür bir ülke olan Kanada'ya geçerler.

Tom Amca'nın hayatı böyle iyi değildir. Onun Shelby çiftliğinden ayrılışı, aile efradını kedere boğar: Chole Teyze, ümitsizlik içindedir; çocuklar; gözyaşlarını tutamayarak ağlaşırlar; âdeta bir çılgına dönen George Shelby, büyüdüğü zaman Tom Amca'yı geri alacağına yemin eder. Haley, Tom'u Mississippi Nehri'ndeki vapurlardan biriyle New Orleans'a götürür. Vapurda köleliğin dehşet saçıcı manzaralarıyla karşılaşır; korkunç ve tiksindirici şartlar altında yaşayan insanlar, birbirlerine tahammül edemeyen kadının kendisini denize atarak intihar ettiği.

Tom, İncil'ini okur, ilâhiler söyler, ama yine de ümitsizdir. Altın saçlı babası ile birlikte, yolculuk yapan Evangeline (Eva) adında küçük bir kızla birlikte arkadaşlık kurar. Eva vapurdan düştüğü zaman, Tom nehre atlayarak onu kurtarır. Kız, bu hâdiseden sonra, babası St. Clare'ye tesir ederek Tom'u satın alır.

St. Clare, Vermont eyaletinden dönmektedir. Orada evlenmemiş kuzeni Ophelia St. Clare'yi ziyaret eder ve onu St. Clare malikânesine çeki düzen vermesi için beraberinde getirir.

Malikânenin işlerine bakan adam tembeldir, karısı da, hipokondria, kendi kendisine acıma ve bencillik duyguları arasında kaybolmuş biri. Maamafih, Tom'un oradaki mevcudiyeti oldukça rahat geçer. Tom Amca, Eva'ya perestiş edercesine bağlanır ve kız da ona son derece sevgi ile muamele eder. Kızın temel özelliği sevgidir ve herkesle sevgiye dayanan ilişki kurar. Eva, yalan söylediğinden ve çaldığından ötürü zaman zaman dövülen Topsy adındaki küçük Zenci kızına bile sevgi ile muamele eder. Topsy, "Ben, kendiliğimden yetiştim, büyüdüm." der, "kimsenin benim dünyaya gelmemi istediğini sanmıyorum." Topsy sonunda uslulaşır; bunda Bn. Ophelia'nın haşinliği ve ahlakî ölçülerinden çok daha fazla olarak, Eva'nın sevgisi rol oynar.

Eva, her gün bir adım daha ölüme yaklaşır. Gittikçe solar, saranr, fakat ruhî ışık hâlâ kendisini terketmiş değildir. Tom ki St. Clare, onu Eva'nın ısrarları karşısında serbest bırakacağına söz vermiştir. Eva'nın günlerinin sayılı olduğunu bilir. Marie bile, artık kendi kendisine acırmaktan vazgeçer. Eva'nın ölüşü, onun Allah'a yükselişidir.

Eva'nın ölümünden sonra, aile perişan olur. Fazlasıyla septik (şüpheci) bir adam olan St. Clare, ilahî gayeler uğrunda dinî inanışlara bağlanmak isterse de, başanlı olamaz. Tom'u bir gün azad etmeyi düşünebiliyorsa da, azad gününü mütemadiyen erteler. Bir gün, bir kahvehanede kavga eden iki kişiyi ayırmaya çalışırken, ağır bir şekilde yaralanır ve ölür. Fakat ölmeden önce, bütün kölelerin serbest bırakılmasını vasiyet eder. Maamafih karısı Marie, kocasının vasiyetini hiçe sayarak, köleleri satmaya karar verir; Tom da onlar arasındadır. Bir köle deposundaki açık artırma sonunda Tom'u ve on beş yaşındaki güzel bir kız olan Emmeline'yi, Simon Legree adındaki hayvanî bir çiftlik sahibi satın alır. Legree, Tom'dan nefret eder ve ona zalimce muamele eder, bir hayvan gibi çalıştırır. Emmeline'yi, kendi şahsî zevkleri için kullanır; kızı, melez metresi Cassy'nin yerine kor. Tom ıstırap içindedir; dinî inanışı kendisini ayakta

tutar; hattâ hasta bir kadını kamçılarlamak istemediğinden Legree'nin, Quimbo ve Sambo adlı iki soysuz köleye, hemen hemen öldürünceye kadar kendisini kamçılmasına dahi tahammül eder.

Emmeline ve Cassy arkadaş olurlar. İki çocuğunun kendisinden alınarak satıldığı Cassy, Emmeline'i, Legree'nin hayvanîliğinden korumak ister. Kaçmayı düşünürlerse de, Legree'nin kaçak köleleri yakalamak için yetiştirilmiş köpekleri, onların bu plânları uygulamalarını önler. Sonunda, Cassy bir plân düşünür. Legree'nin cehaleti ve hurafelerle ilgili korkuları üzerinde durur, (barbarca icraatını yürüttüğü) tavan arasının hayaletler tarafından ziyaret edildiğine inandırır. Adından, onların bataklığa kaçtığı hissini yaratarak, Cassy ve Emmeline, onun peşlerinden gelmeye cesaret edemeyeceğini bildiklerinden, tavan arasında saklanırlar.

Tom Amca, onların nerede olduklarını bilir. Legree'nin kendisine işkence yapmasını ve onun iki uşağı tarafından dövülmesine rağmen, kızların saklandıkları yeri söylemez. Tom, bu işkenceler sonunda ölür. Ölüm yatağında iken, derin dinî inancısını hâlâ terketmeyen Tom'u, artık bir delikanlı olan George Shelby ziyaret eder. Fakat Tom'un fidyasını verip kurtarmak için vakit çok geçmiştir. Tom, ölürken, George'a minnettar kaldığını söyler, Legree'yi de affeder.

George, hiç olmazsa Legree'yi dövmekle ve Tom'u görmekle, biraz olsun tatmin olur. Mutsuz bir halde, kendisini Kentucky'ye götürecektir vapura biner. Vapurda, çiftlikteki heyecan sırasında kaçan Emmeline ve Cassy'i görür ve onları korur. Yolculuk sırasında Madam de Thoux adında bir Fransız hanımı ile tanışır. Kendisinin Kentucklyli olduğunu öğrenince, George Harris hakkında ısrarla bilgi edinmek ister. George Harris, Fransız hanımın erkek kardeşidir; çocuk yaşlarında birbirinden ayrılmışlardır. Kadının West Indies âdasındaki zengin çiftlik sahibi kocası ölmüştür ve şimdi de George'ı aramakla meşguldür. Cassy, George'ın karısının adının Eliza olduğunu ve onun

hayatını öğrenince, Eliza'nın senelerce önce kendisinden alınan kızı olduğunu anlar. Genç Shelby hariç, beraberce Kanada'ya giderek George ve Eliza'yı ararlar. Nihayet, onları, mütevazı, fakat rahat bir hayat içinde bulurlar. Anası ve kızı, George ve ablası sevinç gözyaşları içinde kucaklaşırlar.

Simon Legree dışında hepsi, acı ve ıstırapla geçen bir hayattan sonra nispeten mesut, geçirdikleri tecrübelerin kendilerine imkân verdiği ölçüde mutlu bir hayata kavuşurlar. Legree, çıldırarak ölür. Maamafih, Quimbo ve Sambo, Tom'un kahramanca ölüşünün etkisi altında yeniden Hristiyan dinini benimserler. George Harris, kendi ırkına yardım etmek için Eliza ve Harry ile birlikte Nijerya'ya gider. Tabii, Cassy de onlarla beraber gelir. Elinden alınan öteki çocuğu, oğlu, yoğun bir aramadan sonra bulunur ve yakında o da Nijerya'ya annesinin yanına gidecektir. Topsy, Ophelia St. Clare ile birlikte Vermont'a döner; vaftiz olur ve misyoner olarak Afrika'ya gider. George Shelby, çiftliğine döner ve bütün kölelerini serbest bırakır; arzu ederlerse, onların ücretli işçiler olarak çalışabileceklerini söyler.

Eleştiri

Tom Amca'nın Kulübesi'nin yayımlanmasından, "dünya roman tarihinin en sansasyonel hâdisesi" diye bahsedildi. Düzinelerle yabancı dille tercüme edildi, milyonlarca nüsha sattı. George L. Aiken tarafından sahneye kondu ve yüz sene müddetle oynadı. Harriet Beecher Stowe'ı, Amerika'nın en çok sevilen ve en çok nefret edilen kadını yaptı. Cumhurbaşkanı Lincoln, Amerika dahilî harbi sırasında kendisiyle tanıştığı zaman, "Demek bu büyük harbe sebebiyet veren küçük hanım sizsiniz." dedi.

Gerçekte, Harriet Beecher Stowe, hiç de harp davulu çalmak niyetinde değildi ve onun bu romanı yayımlanmamış dahi olsa idi, harp yine de patlayacaktı. Köleliğin ya-

rattığı zulmü, tahayyülî bir tarzda göstermek suretiyle, insanları, kölelikten nefret ettirmeye çalıştı. Fakat bu büyük kitabının kendi iradesi dışında olduğunu söyledi. “Onu Allah yazdı.” dedi. “Ben sadece onun söylediklerini kaydettim.”

Tom Amca'nın Kulübesi'nin, hislerle, sunîlikle, aşıkârlıkla ilgili yüz tane hatâsı var. Roman kötü bir tarzda bina edilmiş ve karakterler de daha kötü seçilmiştir. Kitap, hatâ ve tahrifle dolu. Fakat bunların hiçbirisi, romanın yarattığı derin izi silemez. Kitap, ihtiraslı ve güçlü. Melodramına, basmakalıp tiplerine herkesçe söylenen klişeleşmiş hâdiseler üzerinde durmasına rağmen, kitabı bugün okuyan birinin dahi, dehşet içinde kalmamasına, o insanlara acımamasına imkân yok.

Yazar

Harriet Beecher, Amerika'nın kuzeydoğusunda New England diye adlandırılan bölgenin Connecticut eyaletinde doğdu. Papaz Lyman Beecher'in yedinci çocuğu idi ve derin bir dinî inanışla yetiştirildi. Eğer bir erkek olarak dünyaya gelmiş olsa idi, şüphesiz altı erkek kardeşi, gibi, o da papaz olacaktı. Harriet Beecher'in, Henry Ward Beecher adındaki erkek kardeşi, Amerikan tarihinin en tanınmış papazlarından biridir. Fakat bu saha ona kapandığından, papazlıktan sonra, yapabileceği şeyi yaptı. On dört yaşında iken öğretmen oldu.

Bn. Beecher, yirmi bir yaşına gelince, ailesiyle birlikte Cincinnati şehrine taşındı ve bir ara bir kolejde ilâhiyat dersi verdi. Babası bu kolejden dekanı idi. Yirmi dört yaşında iken, çağın İncil üzerindeki tanınmış ilim adamlarından Prof. Calvin E. Stowe ile evlendi.

Harriet'in yedi çocuğu oldu. Ailevî ve dinî görevlerine rağmen Harriet yazmaya başladı ve çocukluğundan beri başka sahalara yöneltilen tahayyül gücünü serbest bıraktı.

Harrite, *Tom Amca'nın Kulübesi'ni*, ilkin, 1851'de Washington'daki kölelik aleyhtarı *The National Era* adındaki bir gazetede tefrika etmeye

başladı. Romanın büyük bir başarı sağlaması, pek çok eleştiricinin, onun iyi olduğunu söyledikleri diğer kitapları üzerine gölge düşürdü.

Harriet Beecher Stowe, öldüğü 1896'ya kadar elli yıl yazdı, on altı eser verdi. Bazılarının "zamanı geçmiştir", fakat diğerleri, "gerçek olmaktan başka, büyük bir yazarın olgun eserlerini gösterircesine sevimli ve komiktirler."

Ölü Canlar

Yazan

Nikolai Gogol

(Nikolai Vassilievich Gogol Janovsky)

(1809-1852)

Başlıca Karakterler

Pavel İvanovich Chichikov: Hikâyenin kahramanı; herkeste güven yaratan sevimli bir maceracı.

Manilov: Chichikov'un iş yaptığı bir toprak sahibi; sevimli, etkisiz ve belirli özellikleri bulunmayan biri.

Korobochka Anne: Bir diğer toprak sahibi, ihtiyar bir kadın; ekseri konularda aptal, fakat malikânenin yönetimi konusunda kurnaz.

Nozdryev: Üçüncü bir toprak sahibi; kendini öven, kabadayı, çok içen ve coşkun, kumarbaz ve müzmin bir yalancı.

Sobakevich: Dördüncü bir toprak sahibi; sağlam yapılı, kaba, ayı gibi bir insan.

Plewshkin: Beşinci bir toprak sahibi; cimriliği hastalık haline getiren biri.

Selifah ve Petrushka: Chichikov'un hizmetçileri; vurduymduymaz, aptal ve yıkanmayı sevmeyen pis kızlar.

Diğerleri: Vali, valinin kızı, polis müdürü, posta müdürü, hâkim, isimleri verilmeyen iki hanım.

Hikâye

Pavel İvanovich Chichikov (İvanoviç Çiçikov) maharetleri ile yaşayan biri. Kendisinin, "üniversite danışmanı" olduğunu söyler. Gerçekte ise, gümrük dairesinde çalışmış ve kaçakçılarla işbirliği yaptığı için kovulmuştur. Başlıca özelliği övücü sözlerle, zengin ve nüfuzlu kimselerin güvenini kazanmasıdır. Bu mahareti, ustaca tertiplenen çabucak zengin olma plânının uygulanmasında kendisine yardım eder.

Çağın Rus kanunlarına göre, toprak sahipleri, malikânelelerinde çalışan "canlar"ın yâni serflerin sayısına göre vergi ödüyordu. Her nüfus sayımında tespit edilen bu rakam, ölümlerin, hemen hemen doğumları dengeleyeceği düşüncesi ile bir sonraki nüfus sayımına kadar değiştirilmezdi.

Çiçikov, ülkede dolaşarak, son nüfus sayımından itibaren ölen "ölü canlar"ın ölüm belgelerini satın alır. Toprak sahipleri, böyle bir alışverişten memnundur, zira vergi memurlarına, kendi mallarının satıldığını gösteren belgeleri takdim ettikleri takdirde, onların, malikânelere biçtikleri fiyat da o derecede düşük olacaktır. Çiçikov'un, alanı bu belgeleri -ki hukukî belgelerdir- toplamak ve mevcut olmayan mülkiyeti rehine koyarak para almaktır.

Romanın birinci bölümünde, Çiçikov, bir kasabaya gelir ve kasabanın ekonomik durumunu, bellibaşlı toprak sahiplerinin adlarını, devlet memurlarının karakterlerini ve serflerin sayısını iyice öğrenir. Mahallî eşraf, onu önemli ve sevimli bir kimse sanarak aralarına alırlar. Kendisini eğlencelere, evlerine davet eder, kanlan ve kızları da Çiçikov'a kur yaparlar. Bu arada, satın alabildiği kadar ölü can belgesi toplar ve tabî bu alışverişin mahiyetini de gizli tutar. Alışveriş mahallî mahkemede kayda geçtiği zaman, Çiçikov'un efsanevî zenginliğe sahip biri olduğu şâyialan yayılır. Kendisi de, Ukrayna'da bir çiftliği bulduğunu ve serfleri orada çalıştıracığını söyler.

Çiçikov'un iş yaptığı kimselerin tedbirsizliği yüzünden, işin içyüzü meydana çıkar. Toprak sahibi bir kadın, kendisinin aldatıldığını anlayarak, ölmüş serflerin piyasadaki fiyatlarının ne olduğunu sorar. Valinin balosunda bir diğer toprak sahibi, sarhoş olur ve Çiçikov'un yaptığını anlatır. Fakat kendisi öylesine müzmin bir yalancıdır ki, sözlerine kimse inanamaz. Bazılan, Çiçikov'un, valinin kızı ile evlenmek istediğini söyler. Diğerlerine göre ise, bir casus, hatta kılık değiştirmiş Napoleon Bonapart'tır. Çiçikov, alelacele kasabadan ayrılır. Ve kendisini en son gördüğümüz zaman, bir sonraki macerası için, atlı arabası içinde hızla gitmektedir.

Eleştiri

Ölü Canlar, bir romanın sadece küçük bir parçasıdır. Gogol, onu üç kısımdan tamamlamak istedi ve elimizdeki kitap, birinci kısmı olacaktı. Günümüze kadar gelen bazı bölümler, tamamlandığı takdirde, romanın nasıl olacağını gösteriyor. Çiçikov, daha sonraki maceralarında, aralarında şerefli bir tüccar, adil bir vali, ideal bir toprak sahibi ve mükemmel bir kadının da bulunduğu, gerçekten faziletli insanlarla karşılaşacaktı. Onların etkileri altında, Çiçikov, kendisini reformdan geçirecek; roman, böylece yeniden doğumun bir hikâyesi ve -bundan çıkarılan benzetişler- Rusya'nın bir hikâyesi olacaktı: Rusya, nasıl bir ülke idi, nasıl bir ülke olabilirdi?

Eleştiriciler, tamamlanmamış bölümleri sun'i buldular, inandırıcı olmadığını söylediler. Çiçikov, öylesine sevimli bir sahtekârdır ki, biz onun ıslah olmasını istemeyiz ve kitaptaki faziletli karakterler de zinde değil, komik canlılıkta insanlardır ve bu yüzden birçok Amerikalı'ya *Huckleberry Finn*'deki bazı sayfaları hatırlatır.

Şu halde, muhtemelen, romanın bitmemiş şekli sanat tarihi için büyük bir kayıp sayılmaz. Maamafih, onun ta-

mamlanmamış oluşu, yapıdaki bir anormalliği gösteriyor, beklenmeyen son bölüm. Burada, Çiçikov, plânmda başarılı olamayıp kasabayı terkettikten sonra; müellifi, geriye dönerek, kahramanın, okuyucunun o zamana kadar hiçbir şey bilmediği, önceki yılları hakkında bilgi verir: Ailesi, eğitim derecesi ve hükümet dairelerindeki işleri. Teamül-lere göre bu gerçeklerin romanın başlangıcında anlatılması gerekirdi. Fakat hikâyeyi, Gogol'un gerçekleştirilmemiş büyük plânının perspektifi üzerine koyarak değerlendirirsek, bu "flashback" (geriye dönüp geçmiş'i aydınlatma) yerindedir.

Kitap, elimizdeki şekli ile tamamlanmış bir eser: Ondokuzuncu asrın başlarındaki Rus cemiyetini kıyasıya hicvediyor.

Ölü Canlar, unutulmayacak sahtekârların parlak bir galerisi; her şeyden şüphelenen Korobocka Anne, varlığı ile yokluğunun hiçbir tesiri olmayan Manilov, yalancı Nozdryev, bir ayıyı andıran Sobakeviç, tamahkâr Plevşkin ve bir sürü dejenere ve zorba devlet memuru, dedikoducu kadınlar ve ayyaş serfler. Romanın devlet memurlarına hücum edişi, hükümeti bilhassa kızdırdı. Kitapta, sansür edilen parçalardan biri, Yüzbaşı Kopeikin'in başından geçenlerle ilgilidir: Napoleon Harplerinde malûl kalan Kopeikin, kendisine emeklilik hakkı verilmesi veya tazminat ödenmesi için günlerce ve günlerce devlet dairelerinin kapılarını aşındırır. Yüzbaşıya artık tahammül edemeyen hükümet, onu hapseder ve o da sonunda eşkıyalığa başlar. Çarlık hükümeti, Rusya'da böyle bir şey olabileceğini kabul etmiyordu.

Gogol, günlük hayatı, en küçük teferruatı ile olduğu gibi anlattığından, okuyucunun, Rusya'nın bu manzarasının gerçek olduğunu kabul etmesi kolay. Yazar, bir köy sokağının mimarî tarzmdan, malikâne sahibinin oturduğu evin üslûbundan, kilerde bulunan yiyeceklerden, dükkân-

ların tabelâlarındaki yazılardan ve kaldırımların durumlarından uzun uzadıya bahseder. Bunun neticesi olarak kitap, gözle görünenleri zengin bir teferruatla anlatıyor. Tolstoy gibi bir romancının eserlerinde bulunmayan bu teferruatın bazıları hoş ve bazıları da inanılmazcasma komik. Görünenlere böylesine sadık kaldığından, bazı eleştiriciler, Gogol'un basit bir realistten başka bir şey olmadığını söylediler. Gerçekte, teferruat, kitabın ahlâkî tezini anlatması için titizlikle seçilmiştir: Rus hayatının bayağılığı ve ruhî boşluğu. İki kadının kucaklaşarak öpüşmesi gibi basit bir teferruat bile, sosyal önemi haiz bir vakıa olarak gösterilir:

“Her hususta sevimli hanım’a, ‘sevimli hanım’ın geldiği haber verilince, derhal aşağı inerek, onu kapıda karşıladı. Hanımlar, birbirinin elini tuttular, öpüştiler ve yatılı mektebi bitirdikten kısa bir müddet sonra, anaları henüz kendilerine, babalarının zenginlik ve mevki itibariyle kendileriyle boy ölçüşecek derecede olmadığını söylemelerinden önce birbirini yeniden gören iki genç kız gibi haykırdılar.”

Bütün bu sahte değerler dünyasında, başlıca teşhir eşyası Çiçikov’dur. Diğerlerinden daha zeki ve temiz olabilir, ama içinde, boş, kendi ruhunun, alışveriş ettiği kimse-lerinki kadar ölü olduğunu bilmeyen, köksüz veya değer hükümsüz bir oportünist.

Zevksizliğin ve gösterişliliğin, sahtekârlığın bu yeknesak manzarası ortasında, okuyucu, Gogol’un hikâye dışına çıkarak, Rusya’yı tanıtmak istemesini hayretle karşılıyor: Rus dili, ülkenin tabîî manzaraları, büyüklüğü, akıldan çıkmayan cazibesi. Burada, Gogol’un, hükümet sansürcülerini aldatmak için böyle yaptığı sanılabilir. Böyle düşünmek doğru değil. Gogol, derin bir Rus milliyetçisi idi; onun milliyetçiliği şovenlik derecesine bile vardı. Fakat yazarın, sevdiği ülkeyi acımaksızın tenkit edişi, hiç de,

onun istikrarsız bir insan olduğunu değil, bilâkis, Rusya'yı sevdiğini gösterir. Romanın son sayfasında, allak bullak durumdaki Çiçikov, arabasında giderken, Gogol, ülkesini, dünyanın bir ucundan ötekine giden bir atlı arabaya benzetir:

“Ve sen, Rusya nereye gidiyorsun? Cevap ver! Cevap vermiyor. Arabanın zilleri melodik bir şekilde çalmaya başlar. Hava, sanki parça parça yırtılmıştır ve fırtına çıkar; yeryüzündeki her şey, hızla gelip geçiyor ve endişeli gözlerle Rusya'ya bakıyor; diğer milletler ve ülkeler, onu yalnız bırakmak için geri çekiliyorlar.”

Yazar

Gogol'un kısa süren hayatı müşküller içinde geçti. Ukrayna'da, küçük bir toprağa sahip bulunan bir ailede 1809 yılında doğdu. Ecdadından biri, Polonya krallarının hizmetinde bulunmuştu, fakat ailesindeki bu yabancı izi onu daima mahçup bıraktı. Hayatının oldukça erken bir çağında, Polonyo dilini hatırlatan Gogol-Janovsky adını, sadece Gogol, olarak kullanmaya başladı. Nikolai, henüz on yaşlarında iken babası öldü; bir dedişini iki etmeyen anası ondan daha uzun yaşadı.

On dokuz yaşında Nyezın lisesini bitiren Gogol, Saint Petersburg'a gitti. Bir ara aktör olmayı düşündü ve kısa müddet için de devlet memuru olarak çalıştı. Önemli ilk kitaplarının konuları Ukrayna hayatından alınmıştı. Ukrayna kır hayatını ve folklorunu anlatan bir kitabı, ona geniş bir okuyucu kitle kazandırdı. Yine, Ukrayna'nın, orta çağlardaki tarihi ile ilgili bir kitap yazmayı düşündü. Bu kitap yazılmadı, fakat bu düşünceleri, bir ara Saint Petersburg Üniversitesi'nde tarih dersleri vermesine yol açtı. Hem bir bilgin, hem öğretmen olarak yeteneksizdi; derslerinin ekserisine gitmedi ve on altı ay sonra da istifa etti. Sonraları, bir kız mektebinde ders vererek ve özel öğretmenlik yaparak geçimini sağladı. Fakat Gogol, hiçbir zaman, bilhassa bilgili ve çok okuyan biri değildi; gerçekte, onun zamanının büyük Rus yazarları arasında en az eğitim gördüğü söylendi.

Gogol'un Ukrayna'ya beslediği sevgi, nihayet Kazaklar'ı konu alan ve Sir Walter Scot'un üslûbunda yazılan *Taras Bulba* adındaki kabadayıcı romanda kendini gösterdi. *Viy* adındaki romanı (1835) grotesk folklora olan tutkusunu gösterir; roman, şeytanların ortadan kaldırdığı bir adamın hikâyesidir. *Palto* (1842), Rus hikâyeciliğinde önemli bir kilometre taşıdır. Hikâye, güzel bir paltoya sahip olmanın hayali içinde yaşayan bir devlet memurunu anlatır.

Müfettiş adlı kitabının (1836) tezi, devlet dairelerindeki soysuzlaşmadır. Kitabın (piyes) konusu, hükümet müfettişinin beklendiği bir kasabaya gelen sevimli bir sahtekârdır. Bir sürü yolsuz işlerle iştigal eden mahallî devlet görevlileri, onu kıyafet değiştirmiş müfettiş sanır ve kim olduğu meydana çıkana kadar, bir ziyafetten diğerine davet eder, eğlendirirler. Piyes, hakikî müfettişin beklenmedik bir anda gelmesiyle son bulur. Bu kitap, birçok hususlarda *Ölü Canlar*'ın temelini hazırladı. Piyes, şüphesiz yasaklanırdı, ama Çar kitabı okumuş ve sahnelenmesini emretmişti. Piyes büyük başarı sağladı ise de, Gogol'u sevilen biri yapmadı. Aynı yıl, Rusya'dan ayrıldı ve kısa ziyaretler dışında, hariçte yaşadı. Rus hayatının unutulmayacak manzaralarını önümüze seren *Ölü Canlar*, Roma'da yazıldı.

Elimizdeki delillere göre, Gogol derinden derine nörotik bir adamdı ve sık sık depresyon geçirirdi; kendisinden, marazi denecek kadar şüpheleniyordu; son derece dindar biri idi. Bir asır sonra, bir hüküm verecek olursak, Gogol'un başlıca meselesi seksüel idi. Kadınlara hiç ilgi duymadı. Doğru, bir kıza evlenme teklifinde bulundu ise de, aralarındaki ilgi tamamen ruhî kalacaktı. Kadınlar, hakkındaki kararsızlığı, yarattığı karakterlerde de görülür. Onlar, ya Korobocka gibi kocakarılarıdır veya bir Rus tenkitçisinin söylediği üzere, çikolata kutuları üzerindeki dokunulamaz mabûdelere benzeyen yaratıklar. Kendisini, ne olduğu gibi kabul ediyor, ne de değiştirebiliyordu. Gogol, şahsına ıstırap verircesine, dine sarıldı. Gençlik ve orta yaşlarında, realitelerle sağlam bir temas kurmasına imkân veren, hayata komikçe bakış tarzı gitgide söndü ve sonraları kendisini büyük terimlerle anlatan ahlâkî bir hoca ve bir peygamber gibi görüldü.

Gogol, *Müfettiş*'ine bir sonuç yazarak, bu fevkalâde komediyi vicdan üzerine remizli ve kinayeli bir tarzda yorumladı. Çiçikov'un ıslah olduğunu göstermek için *Ölü Canlar*'ı devam ettirdi ve Rusya dışından, arkadaşlarına, Rusya hakkında her şeyi ve aslında birer Slav müesseseleri

olan serflik ve otokrasiyi de öven, Avrupa'nın hümanist kültürünü yeren mektuplar gönderdi. (*Arkadaşlarımla Yaptığım Mektuplaşmalardan Seçilmiş Pasajlar*, 1847). Arkadaşları onun bu mektuplarını iyi karşılamadı ve Byelinsky adındaki tenkitçinin yazdığı kızgın bir cevap, Avrupa liberalizmine yönelen entelektüellerin bir manifestosu oldu.

Arkadaşları tarafından reddedilmesi, Gogol'un kendisine olan itimadını kökünden sarstı. Ve Kont Alexander Tolstoy (meşhur Leo değil), kendisini Gogol'un son yıllarında, onun ruhî direktörü olacak Papaz Matvey Kontastinovski ile tanıştırdığı zaman, bu yıkım tamamlandı. Hem Tolstoy, hem de papaz, fanatik Ortodoks Hristiyan ve anti-liberaller ve Gogol kendisini, kendi benliğinden mazohistik bir tarzda vazgeçercesine onlara terketti. Papaz Matvey, her çeşit sanat ve edebiyatın aleyhinde idi ve müridini, cehennem ateşlerinin tehdidi altında dehşet içinde tuttu. Nihayet bir gece 1852 Şubat'ında, Gogol, nihaî fedakârlığı yaptı: On senedir üzerinde çalıştığı müsveddelerini, *Ölü Canlar*'ın tamamlanmamış kısmını, tahrip etti. İşlerine bakan Semyon adındaki çocuk, efendisinin durumunu görerek önünde diz çöktü ve yazılarını yakmaması için yalvardı. Gogol, asık çehresiyle işe devam etti ve müsveddeler kül haline gelince, önünde haç çıkardı. Semyon'u öptü ve yatarak ağlamaya başladı. Artık yaşamak istemiyordu. Derin bir depresyona daldı, hiçbir şey yemedi, kendisini tedaviye gelen doktorlarla kavga etti. Dokuz gün sonra öldü. Gogol'un son kelimeleri, "Bana merdiveni verin!" idi; fakat kimse ne demek istediğini bilmiyordu.

Monte Kristo Kontu

Yazan

Alexandre Dumas Pere

(1802-1870)

Başlıca Karakterler

Edmond Dantes: Marsilyalı bir denizci; Mercedes'le nişanlı. İlkın samimî ve güvenilir bir insandır, fakat hapishanede geçirdiğı yıllar sonunda intikam hissi ile yanıp tutuşur. Monte Kristo Kontu olarak gösterişli bir şekilde zengin ve güçlü, arkadaşlarına cömert, düşmanlarına karşı kinci ve her zaman esrarengiz bir adam.

Dantes'in kendisini tanıttığı diğer isimler:

Abbe Busoni.

Lord Wilmore.

Gemici Sindebad.

Louis Dantès: Edmond'un babası.

M. Morrell: Marsilyalı bir tüccar; Haroaon adlı geminin sahibi.

Maximilian Morrel: Oğlu, sonraları Valentine de Villefort'a âşık olur.

Haydeê: Cenineli Ali Paşa'nın kızı; Mondego tarafından köle pazarında satılır ve Monte Kristo tarafından kurtarılır.

Fernand Mondego: Katalanyalı bir balıkçı; sonraları asker ve Arnavutluk'taki askerî bir maceracı; sonunda, Comte de Morcerf unvanı ile tümgeneral.

Mercêdês: Kuzeni Edmond'la nişanlı; sonraları Fernand'la evlenir.

Vicomte Albert de Morcerf: Fernand'ın oğlu; Eugénie Danglars'la nişanlı olmakla beraber kızı sevmez.

Danglars: Dantes'in gemisinde kargo şefi; sonraları Baron Danglars, bankacı.

Barones Danglars: Karısı; önceleri Villefort'a âşık.

Eugénie Danglars: Kızı, bağımsız bir kız, aktrist olmak ister.

Lauise d'Armilly: Eugénie'nin arkadaşı ve musikî hocası.

M. Noirtier: Küstah ve azimli bir Bonapartçı fesatçı.

Gerard de Villefort: Oğlu, savcı; genellikle vicdanlı biri olmasına rağmen, kendi ihtiraslarıyla çelişkili olduğu zamanlarda vicdansız.

Marquis ve Marquise de Saint Meran: Eski aristokrasi mensupları; de Villefort'un kayınpederi ve kayınvalidesi.

Renée de Saint-Mêran: Kızları; Viellefort'un ilk karısı.

Valentine de Villeford: Renee'nin kızı; Maximilian Morrel'e âşık.

Héloise: Villefort'un Heloise'den olan oğlu.

General Flavin de Quesnel: Kralcı bir general; Noirtier'le yaptığı bir düelloda öldürülür.

Baron Franz d'Epinay: Oğlu, Valentine ile nişanlı.

Gaspard Caderousse: Louis Dantes'in komşusu; terzi, sonraları hancı.

Madelenine Caderousse (Lacarcote diye çağırılır): Karısı.

Abbe Faria: D'lf Şatosu'ndaki bir mahkûm: Dantes'le arkadaşlık kurar ve onu eğitir.

Luigi Vampa: Romalı bir eşkiya.

Pepino: Bir çoban; sonraları Vampa'nın eşkiya grubunda yer alır.

Binbaşı Bartolomeo Cavalcanti: İtalyalı bir maceracı.

Benedotte: Villeford ve Barones Danglars'ın gayrimeşru çocuğu; kendisini Binbaşı Andrea Cavalcanti'nin oğlu olarak takdim eder.

Monte Kristo Kontu'nun hizmetçileri.

Bertuccio.

Baptistin Ali.

Albert de Morcerf'in arkadaşları:

Beauchamp.

Debray.

Château-Renaud

D'Avrigny: De Villefort'un doktoru.

Hikâye

Bu tür bir kitabın sayfalarında, *Monte Kristo Kontu*'nun 118 bölümünün özetini vermek mümkün değil.

Hikâye 1815'te başlar: Paris'te Kral XVIII. Louis vardır. Napoleon da Elbe adasındadır. Hikâyenin kahramanı Edmond Dantes, Marsilyalı bir denizcidir; Pharaon gemisinin de ikinci kaptanı, Napoli'den Marsilya'ya gittiği sırada, geminin kaptanı âniden ölür ve Dantes kaptan olur. Geminin sahibi, Dantes'in bu mevkide devamlı kalmasını ister. Dantes, üstelik Mercedes adlı Katalanyalı güzel bir kızla evlenmek üzeredir. Böylece, henüz on dokuz yaşında olmasına rağmen, hayatının başlıca iki hedefine erişmek üzeredir. Bununla beraber, Dantes'in düşmanları da vardır. Biri, Pharaon'un kargo şefi -ki kaptan olmak ister- ve diğeri de, Mercedes'in, onunla evlenmek isteyen Fernand Mondega adlı yeğeni. Bu iki kişi, Cadrousse adlı ayyaş bir komşularının yardımı ile Edmond'u aradan çıkarmayı plânlar.

Kargaşalı siyasî durumda onlara yardım eder. Pharaon'un kaptanı, ölümünden kısa bir müddet önce, kamarotuna mühürlü bir paket vererek, Elbe adasındaki Napoleon'a götürmesini istemişti. Paketi Dantes götürür ve kendisine M. Noirtier adında bir Parisli'ye iletilmesi için bir mektup verirler. Dantes'in siyasî inanışları yoktur; bu muhaberelelerin muhtevasını ve böylece, Napoleon'u yeniden iktidara getirmeyi amaçlayan bir entrikaya ortak olduğunu bilmez. Gelgelelim, Dagnlars, olup bitenlerden haberdardır. Mahallî otoritelere bir mektup yazarak, Dantes'in, Bonapartçı olduğunu ihbar eder ve mektubu de Fernand ile gönderir. Dantes evlenmeden bir iki saat önce tevkif edilir.

Dantes'in ihbar edildiği şahıs savcı M. de Villefort'tur: Dantes'in, imparatorun mektubunu götürdüğü aynı Noirtier'in oğlu. Bourbon rejiminin bir kamu görevlisi olan de Villefort, şimdi zor bir durumdadır; zira babası felâh bulmaz bir Bona-

partçıdır. Dantes'in getirdiği mektubu okurken, muhtevası açıklandığı takdirde, meslek hayatının sona ereceğini anlar. Bunun üzerine, mektubu yakar ve Dantes'i tehlikeli siyasî suç işleyenlerin tutuldukları Marsilya limanındaki d'lf Şatosu'na gönderir.

Yüz gün süren Napoleon yönetiminin geri getirilmesi sırasında, Morrel, Dantes'in, imparatora yaptığı hizmetleri oldukça mübalâğalı bir tarzda anlatarak serbest bırakılması için çalışır. Mamafih, Dantes serbest bırakılmadan, rejim düşer ve Bourbon'lar yeniden iktidara gelirler. Dantes, artık tehlikeli bir Bonapartçı olarak lekelenir ve d'lf şatosu'nda on dört sene kalır, maruz kaldığı adaletsizlik kendisini derinden sarsar. Şatodaki bir diğer mahkûm, Abbe Faria adındaki bir İtalyan papazıdır. Otoriteler papazı çılgın addederler; zira onlara, yerini ancak kendisinin bildiği gizli bir hazineden pay vereceğini söyleyerek serbest bırakılmasını ister. Dantes, bu papazla gizliden gizliye muhabere eder ve dostluk kurar. Faria, son derece zeki bir insandır ve mahkûm arkadaşına birçok şey, bu arada bazı yabancı dilleri de öğretir. İtalyan papazı, bu hazinenin mevcut olduğu hakkında Dantes'e garanti verir ve beraberce kaçtıkları takdirde, aralarında paylaşacaklarını söyler. Fakat plânı uygulamaya geçmeden önce papaz ölür. Dantes'in önünde şimdi kaçabilmek için bir tek yol vardır: Papazın cesedini kendi yatağına sürükler ve kendisini, Faria'nın gömüleceği torbanın içine kor. Torba denize atılacağı zaman, Dantes, ipleri çözer ve yüzerek sahile çıkar.

Papazın -onaltıncı asra kadar uzanan- hazinesi Tuscan takım adalarındaki Monte Kristo adında, kimsenin yaşamadığı bir adadır. Dantes oraya gider ve arkadaşının sözlerinin doğru olduğunu görür. Dantes artık, tasavvur edilemeyecek kadar zengin ve her istediğini yapacak kadar da güçlüdür. Kendisini hapseden dört kişiden intikam almaya yemin eder: Fernanda Mondego, Danglars, Caderousse ve de Villefort. İntikam şahirane adaletin şaheser bir örneği olacaktır. Onlara, ölüm dar-

besini Dantes indirmeyecek; bu habislerin her biri kendi kötülüklerinin -tamahkârlık, hıyanet ve ihtiras- kurbanı olacaklardır. Nihayet, her biri, neden öldürüldüklerini ve intikam alanın kim olduğunu bilmelidir. Bu şeytanî plânını uygulamak için, Dantes'in görünüşünü değiştirmesine ve zamana ihtiyacı olmaktadır.

Böylece, bir müddet sora, 1838'de İtalya'da, kendisinin Monte Kristo Kontu olduğunu söyleyen, efsanevî zenginliğe sahip, esrarengiz bir yabancı görünür. Yaşayışı, doğu sultanlarını akla getirir. Yanında İstanbul'dan satın aldığı bir Yunan kızı vardır; daimî uşağı da Nubiyalı bir dilsizdir. Adamın, her tarafta adamları vardır ve her şeyi bilir. Yolculuğa çıktığı zaman, bir papaz veya İngiliz olarak dolaşır. Onun, Maltalı olduğu, Yunanistan'da bir gümüş madeni keşfettiği, korsan ve eşkıyalarla işbirliği yaptığı ve üç kıtada haremi bulunduğu söylenir. Her gittiği yerde bir sansasyon ve hiç olmazsa hanımlar arasında da hayranlık ve korkunun oluşturduğu bir ürperti yaratır.

Kont, ilkin, eski işyerine ve hâmisî Morrel'e olan borcunu öder. Marsilya'ya, Morrel'in güçlükler içinde çırpındığı bir sırada varır: Morrel'in şirketinin bütün gemileri denizde batmıştır ve borçlarını ödeyemez durumdadır. Kont, kendisini bir İngiliz bankasının temsilcisi olarak tanıtır. Morrel'in borçlarını öder, onu intihar etmekten kurtarır ve kendisine ayrıca yeni bir gemi verir.

Kont'un eski düşmanları arasında en az suçlusu Caderousse'dir, zira Dantes'in hapsedilmesinde pasif bir suç ortağı rolünü oynamıştır. Onun ne kadar tamahkâr olduğunu bilen Kont, başka bir görünüm altında, ona kıymetli bir elmas verir. Caderousse ve karısı, asla beklemedikleri bir zamanda önlerine gelen bu nimetle yetinmezler; elması bir kuyumcuya satar ve adamı öldürerek de geri alırlar. Caderousse bu suçundan ötürü, küreğe mahkûm edilir. Sonraları kaçarsa da, önceki suç ortağı, de Villefort'un gayrimeşru çocuğuna şantaj yapar ve kendi ölümünü hazırlar.

Kontun başlıca düşmanı Fernand Mondega'dır; çünkü Dantes'in mahkûm edilmesinden istifade ederek Mercédès'le evlenmiştir. Aradan geçen yıllar zarfında, Fransız ordusunda hizmet görmüş ve ardından, Balkanlar'da bir askerî macerası olmuştur. Arnavut Ali Paşa'nın hizmetinde bulunduktan sonra, efendisini sultana ihbar etmiş, Fransa'ya zengin biri olarak dönmüş ve tümgeneral rütbesini de kazanarak kendisini, Comte de Morcerf olarak tanıtmaya başlamıştır. Morcerf'in şerefli bir insan olan oğlu, babasının hakikî karakteri hakkında hiçbir şey bilmez ve Danglers'in kızı Eugénie ile istemeye istemeye nişanlanır. Monte Kristo, Danglers'e, Morcerf ailesinin dolabında bir iskelet bulunduğunu söyler. Mazisi lekelidir. Danglers araştırır ve nişan bozulur. Ardından, gazetelerde, Ali Paşa'ya yapılan hıyanet hakkında îmalî yazılar çıkar ve Lordlar Meclisi meseleyi araştırır. Hâdisenin başlıca şahidi, Monte Kristo'nun arkadaşı olan Haydee'dir ve Haydee'nin de Ali Paşa'nın kızı olduğu ve Morcerf'i gayet iyi hatırladığı ortaya çıkar. Morcerf'in karısı ve kızı kendisini ve servetini reddederek terkeder ve Morcerf intihar eder.

Dantes'i mahkûm eden de Villefort, bir sürü ciddî suç işlemesine rağmen, şimdi baş savcıdır (*Procureur de roi*). Senelerce önce, Danglers'in karısından bir çocuğu olmuş ve bebeğin ölü doğduğu söylenmiştir. De Villefort, aslında canlı olan bebeği gizlice bahçeye gömmüştür. Fakat hiç de muhtemel görülmeyen bir dizi hadiseler sonucu, çocuk ölmeden mezardan çıkarılır, yaşaması sağlanır ve Bertuccio adındaki bir kaçakçı tarafından yetiştirilir. Bu çocuk, daha önce, Caderousse'nin bir suç ortağı olarak gördüğümüz Benedotte'dir. Benedotte, kısa bir zaman içinde, suç işleme temayüllerini ortaya koyar, üvey ebeveynlerini soyar ve küreğe mahkûm edilir.

Bu karışık hâdiseler yumağı çözülürken de Villefort'un birinci karısından Valentine adlı meşru bir kızı ve ikinci kansından da Edouard adında hiç de sevimli olmayan bir erkek çocuğu olur. De Villefort'un ikinci karısı Heloise, sadece çocuğu

için yaşar ve kocasının birinci kansından elde ettiği servetin önüne dikilecek bütün vârislerini ortadan kaldırmak ister. Normal olarak bu miras tabîî, bir kaza olmadıkça, Valentine'nin hakkıdır. Monte Kristo Kontu, bu noktada, Heloise ailesiyle dostluk kurar, kadının güvenini kazanır ve kadının nefes darlığını giderecek ilâçlar getirmişcesine bir şişe zehir verir.

Bunun takip eden aylar boyunca da Villefort ailesi men-suplarından bazıları esrarengiz bir şekilde ölürler; İlkin, birinci karısının ebeveynleri, ardından efendisi için hazırlanan içkiyi kazaen içen babasının uşağı, daha sonra Valentine de Villefort, ölmez ise de, ağır bir şekilde hastalanır. De Villefort, katilin birinci karısı olduğunu anlar. Şimdi kadını tevkif etmek, kendisinin resmî görevidir. Kadına, öldürülmekten kurtulması için intihar etmesini söyler. Fakat onun bu teklifi kabul edip etmediğini beklemeden, alelacele Caderousse'ın katili olarak yargılanan Benedotte -ki artık ebeveynlerinin kimler olduğunu bilir- ülkenin baş savcısının kendi öz babası olduğunu ve bebek iken kendisini öldürmek istediğini söyler. De Villefort, perişan bir halde evine döner. Heloise ve Edouard'ın kendilerini öldürdüklerini ve Dantes'in de onların cesetlerinin başucunda şeytanî bir kahkaha kopardığını görür. Baş savcı, birkaç dakika sonra çıldırır.

Danglers, daha hafif bir ceza ile kurtulur. 1815'ten bu yana, o da sosyal merdivende yükselmiş, kendisine Baron unvanı verilmiştir. Aristokratik bir kadınla evlidir. Monte Kristo, onu en hassas iki yönünden vurabilir: Sosyal ihtirası ve tamahkârlığı. Danglers'in kızı, mütereddit bir tarzda Albert de Morcerf'la nişanlanmıştı; fakat Ali Paşa skandalı meydana çıktığından beri, Danglers, kendisine daha iyi bir damat arar. Monte Kristo, hapishane kaçağı Benedotte'yi teklif eder. Göz alıcı bir tarzda giyindiğinden, yeterli parası bulunduğu ve sahte bir şecere ile de görüldüğünden, Danglers'in istediği bir damattır. Fakat nikâh kıyılacağı sırada, polis, Caderousse'yi öldürme suçu ile Benedotte'yi tevkif eder.

Danglers'in itibarı sarsılmıştır, fakat daha da ıstırap çekmesi gerek. Monte Kristo'nun yanında, Denglers'in bankasından beş milyon lira çekebileceğine dair kredi mektupları vardır. Parayı, Danglers'in normalin üstünde kredi verdiği bir zamanda çeker. Danglers yıkılmıştır; Roma'ya kaçar ve orada da, Kont'un emirleriyle hareket eden eşkıyalar kendisini, derhal yakalarlar. Bir mağaraya götürülür ve bir tavuğa beş bin altın vermedikçe kendisini aç bırakırlar. Bu, Danglers'in yanındaki bütün para tükenene kadar haftalarca devam eder. Sonunda, Monte Kristo onu serbest bırakır, fakat bu arada Danglers'in saçları bembeyaz olmuştur.

Monte Kristo intikamını, düşmanlarının çocuklarına götürmez. (Edouard'ın ölümü kaza idi. Monte Kristo, onun öleceğini tahmin etmişti.) Albert de Morcerf'le arkadaşlık kurar ve Mercedes'i cezalandırmaktan vazgeçer. Valentine'ye gelince, zehiri içerek hastalanan kızı kurtarır, gerçekten sevdiği erkekle, kendisinin eski hâmisî Maximilian Morrel'in oğlu ile evlenmesini mümkün kılar. Aşkın ve nefretin eski borçları artık ödendiğinden, Monte Kristo, vicdan azabı duyarak, Allah'ın intikam meleği rolünü oynamakta ileri gidip gitmediğini kendi kendisine sorar. Maamafih, Haydee, hâlâ kendisiyle beraberdir ve mutluluk ihtimalleri başgösterir. Valentine ve Maximilian'a Allahâısmarladık diyerek, esrarengiz bir şekilde, geldiği gibi ayrılır.

Eleştiri

Monte Kristo, Auguste Macquet ve A.P. Fiorentino ile birlikte yazıldı. Kitabın adı, Monte Kristo adasından gelir. Dumas, bu adaya ayak basmamış sadece 1842'de vapurdan görmüştür. Esrarengiz yabancı da, Peuchet'i, *La Police Devoile* adlı küçük hikâyesinden gelir. Hikâyenin, ilkin İtalya'da geçmesi düşünülüyordu (XXXI. bölümün, birinci bölüm gibi yazıldığına dikkat ediniz) ve kontun önceki

hayatı daha sonraları anlatılacaktı. Macquet'in teklifi üzerine, Dantes'in mahkûmiyeti ile ilgili ilk otuz bölüm, daha sonra eklendi. Böylece, hikâye, üç bölümde ele alınır: Marsilya, Roma ve Paris. Roman, 1844'te on iki cilt olarak basıldı ve sekiz sene sonra, dört ayrı piyes halinde sahneye kondu.

Monte Kristo Kontu, okuyucusunu hiçbir zaman düşünmeye sevketmeyen, fakat bitirmeden bırakılamayan kitaplardan biri. Günümüzde bu kitabı bilhassa çocuklar, ergenlik yaşındaki çocuklar okuyor. Bununla beraber, çocuklar için düşünülmemişti. Belki, 1840'larm okuyucuları, günümüzden az sofistike (kültürlü) idiler; zira tefrika edildiği zaman, her Parisli okudu ve sokaklarda, birbirlerine, Dantes'in, d'lf şatosundan kaçıp kaçmadığını sordular. Gautier, Balzac, Stevenson ve Andrew Youn, kitabın bu sihirli yönünden bahsettiler. Kitabın niye bu kadar popüler olduğu üzerinde durmak gerek; çünkü kendi türünde bir şaheser olmakla beraber, ekseri tenkitçilerin üzerinde duracakları tipte bir şaheser değil.

Monte Kristo Kontu'nda hatâ bulmak kolay. Romanın muazzam, muğlâk ve teferruatıyla ele alınmış tesadüflerle dolu plânı, inanılmazlığın verdiği istekli hayret dışında -ki Coleridge'e göre, şâirane inanış için gereklidir- hiç de derin bir şekilde ele alınamaz. Hâdiselerin bu derece üst üste yığılmasının sebebi şu idi ki; roman, ilkin, forma, forma tefrika edildi ve "bir sonraki sayıda devam edecek hikâye" okuyucularının ilgisini çekebilmek için, hiç olmazsa, her bölümde heyecanlı bir macera anlatmak zorundaydı. Kitabın uzunluğuna ve zaman zaman görünen uzun cümlelere gelince, Dumas'a satır hesabı ücret ödendiğini hatırlayacağız. (Dumas, bu anlaşmadan istifade etmek için, sadece tek heceli kelimelerle konuşan bir karakter de araya koymak istedi ise de, yayımcılar, yarım satır-

dan az satırlar için ücret ödemek istemediklerinden, bu karakterden vazgeçildi.)

Dumas'ın karakterleri hakkında da fazla bir şey söyleyemeyiz. Onun kitabındaki habisler, kahramanlar, hanım hanımcık kadınlarla muğlâklık veya derinlik yoktur. Bugün bu tür karakterler ikinci derecedeki filmlerde veya çocuklar için hazırlanan televizyon programlarında bulunur. Hatırdan çıkmayacak tek yaratık Monte Kristo'nun kendisi. Bunun sebebi de, onun diğerlerinden daha fazla hakikî olmasından değil, son derece ve fevkalâde gayri hakiki olduğundan. Edebî şecere terimleriyle ele alınacak olursa, Byron'un kahramanları sülâlesinden. Onun kahramanları gibi, uzun boyludur, saçları siyah ve solgun yüzlü; yine orijinini gizleyen esrarengiz bir havası var ve mazideki aşk yaralarını örten, dünya görmüş insanlara mahsus bir davranış. Ondokuzuncu asrın romanlarında, bu tür karakterler fazla; Jules Verne'nin Nautilus'un kaptanı Memo böyle biri.

Maamafih, bu noktalar üzerinde durarak, Monte Kristo Kontu'nu küçümsemek saçma bir hareket olur. Melodram sanatı, Henry James'in sanatı değildir; onun kendi kanunları vardır. Melodramın sırrı, bir arzunun yerine getirilmesidir: Kahraman, okuyucunun hayallerinin istediği şekilde hareket etmek mecburiyetinde. Şüphesiz, Dantes bazı hallerde Dumas'm kendine benziyor: Cömertliği, bonkörlüğü, tutumsuzluğu, dramatik jestleri çok sevmesi ile adadaki mağarasında, Dumas'ın kendisinin de hayal ettiği ve hemen gerçekleştirdiği hayatı yaşar. Kendisine zarar verenlerden aldığı dehşetli intikam, şüphesiz, büyük babası bir "marquis" ve büyük annesi ile köle olan fakir bir çocuğun hayallerini yansıtıyor. Bugün bile, Monte Kristo, zengin ve güçlü olmayı, parlak bir hayat yaşamayı hayal eden herkesin tahayyül gücünü harekete geçirir. Dantes öylesine saf bir efsanedir ki, okuyanı öylesine te-

siri altında bırakır ki, bugün bile, d'If Şatosu'ndaki muhafızlar, onun mahkûm tutulduğu hücreyi gösterirler.

Yazar

1802 tarihli nüfus kâğıdında Dumas'ın tam ismi, Alexandre Dumas Davy de la Pellerie olarak gösterilir. Davy de la Pellerie, Santo Domingo'da yerleşerek çiftçilik yapan bir Fransız markizi olan büyük babasının adı idi. Dumas da, bir zenci köle olan büyük annesinin adı idi. Uzun boylu ve yakışıklı bir melez olan babası, ihtilâlden önce, bir er olarak orduya intisap etti ve Napoleon'un, yetenekli herkese ilerleme imkânı veren politikasından ötürü otuz yaşında bir korgeneral oldu. Napoleon'la kavga ettikten sonra, Paris civarındaki bir köye çekildi, mahallî bir kızla evlendi ve kırk dört yaşında, öldü. Tek çocuğu Alexandre, annesinin mavi gözlerini ve beyaz tenini, babasının sağlam vücudunu ve kıvırcık zenci saçlarını tevarüs etti.

Dumas, ilkel bir eğitimden geçti. On altı yaşında iken, bilgisiz ve görgüsüz bir köylü çocuğundan başka bir şey değildi. Fakat yerinde duramıyordu ve hükümet merkezinde aradığı heyecanı bulacağına inandı ve babasının eski bir silâh arkadaşının yardımı ile Paris'te Duc'de Orleans'ın sekreteri oldu. Şehirde böylece yerleştikten sonra, tiyatrolara devam etmeye başladı ve -daha önce, edebî bir eğitimden geçmemiş olmasına veya böyle bir ihtirası da bulunmamasına rağmen- tiyatro eserleri yazmaya karar verdi. Eğer Dumas, başka hiçbir şey bilmiyorsa, dramatik etkinliğin ne olduğunu biliyordu ve piyesleri tutuldu. Başarısının büyük bir sebebi, neo-klâsik trajedinin tantanalı, gösterişli geleneklerinden sıyrılmış olmasına borçludur: Terbiyeli bir üslûpla ele alınmış klâsik tezler yerine, sansasyonel tezleri işledi; Gotik sahneleri, derin düşünceli Byronvari kahramanlar ve diğer melodramatik vasıtalar kullandı. Bu piyeslerin en meşhuru, kasvetli mahzenlerle, gizli odalarla ve cesetlerle dolu, *La Tour de Nesle* (1832) adlı tarihî bir dramdı.

Dumas, bu başarısının tesiri altında Catherine Lebay adında bir terzi ile metres hayatı yaşamaya başladı; kadının sonraları, *Camille* (*La Dame aux Camélias*; operatik şekli; la *Traviata*) adlı eseriyle ün kazanacak Alexandre Dumas adlı bir oğlu vardı. Dumas'ın bundan sonra hayatına giren kadınların adları uzun bir liste oluşturmıştır. Bu kadınlar, genellikle

le aktrislerdi ve bunların onuncusu ve en meşhuru da, ata eyersiz binen Adah Menken adında bir Amerikan aktrisi idi. Menken, Gautier, Swinburne ve Dickens gibi edebiyatçılarla da ilişkiler kurmuştu. Metreslerinden biri ile bir ara evlendi: İda Ferrier adındaki bu kadınla ilişkisi, daha önce uzun müddet devam etti ise de, evlilik kısa sürdü.

Dumas, bugün bilhassa bir romancı olarak hatırlanır. Roman hayatındaki mesleği 1840'larda, piyeslerinden birini düzeltmek için kendisine yardım eden Mecquet adındaki bir öğretmenle arkadaşlık kurduğu zaman başladı. İkisi 1700'de basılan *Memories de Monsieur r'artagnan* adlı eski bir kitaba dayalı tarihî bir roman plânı hazırladılar. Eser, *Üç Silâhşörler* (Les Trois Mousquetaires) adı altında yayımlandı. Bilginler, onun ne kadarının Dumas, ne kadarının Macquet tarafından yazıldığını uzun uzun tartıştılar. Öyle görülüyor ki, tarihî araştırmanın büyük kısmını Macquet yaptı ve hikâyenin kabataslak bir plânını da hazırladı. Dumas ve mesai arkadaşı, inanılmaz bir süratle, bir anda, altı veya on ciltlik, iki veya üç kitap yayımlıyorlardı. Dumas'ı bir "roman fabrikası" işletmekle ve az ücret ödenen yazarların sırtından zengin olmakla itham edenler vardır. Fakat bu suçlamaların yerinde olduğu söylenemez; zira Macquet ve diğerleri, kendilerinin iyi ücret aldıklarını söylediler ve her zaman cömert bir adam olan Dumas da, onların yardımlarını daima takdir etti. Yine unutmamak gerekir ki, işbirliği yaptığı kimselerin hiçbirisi kendi başlarına, hatırlanacak bir eser vermedi; bu "roman fabrikası"nın sihiri Dumas'dı.

Monte Kristo Kontu, *Üç Silâhşörler* ile hemen hemen aynı zamanda yayımlandı ve onun kadar da tutundu. Yine iyi bilinen eserler arasında şunlar zikredebilir: *Yirmi Sene Sonra* (Vingt Ans Apres, 1845) *Kraliçe Margot* (La Reine Margot, 1845), *Monsoreaulu Hanım* (La dame de Monsoreau, 1846), *Kırk Beş Muhafız* (Les Quarante-Cing 1847-1848), *Le Vicomte de Bragelonne* (1848-1850), *Kraliçenin Gerdanlılığı* (La Collier de la Reine, 1849-1850), *Kara Lâle* (La Tulipe Noire, 1850) ve *Olympe de Cleves* (1852). Bunların çoğu, onaltıncı, onyedinci ve onsekizinci asırlarda geçen aşk ve macera romanlarıydı; bazılarında çağdaş vakıalar üzerinde duruldu ve diğerleri de dedektif hikâyeleri idiler. Muhtemelen, Dumas'ın bütün eserlerini okuyan bir kimse gösterilemezdi; çünkü Dumas'ın 1860 ile 1880 arasında yazdığı kitapların sayısı 277'dir! Birçoklarını sahneye kondu ve Dumas, 1847'de de kendi eserlerini sahnelemek için bir tiyatro kurdu.

Bu romanlar, Dumas'ı zengin yaptı ise de, hiçbir servet onun için, çarçur edilmeyecek kadar büyük değildi; Paris dışında kendisine "Monte Kristo" adını verdiği büyük bir villa yaptırdı; villa hakkında günümüze kadar gelen bilgiler, akla ünlü sinema yapımcısı De Mille'nin filmlerindeki kralları hatırlatıyor. Dumas, villasında, bir çocuk kadar kibirli bir şekilde de, arkadaşlarını, aktrisleri, merak peşinde gidenleri ve asalakları eğlendirdi. Ardından, 1848 ihtilâli geldi; ihtilâl, tiyatro dünyası bilhassa Dumas'ın tiyatrosu için felâket getirdi. Kendi müsripliği yüzünden uçuruma giden yolda daha da fazla yol aldı. Hizmetçilerine verilecek şarap kalmayınca bir kasa şampanya açtı. Nihayet, villa satıldı ve 1851'de borçlandı. İki yıllık sıkı bir çalışma ve tutumluluk devrinden sonra malî durumunu aşağı yukarı düzelterek Paris'e döndü, şimdi hayatının üçüncü mesleğine başladı: Gazetecilik. 1853'te bir gazete kurdu ve içindeki yazılardan çoğunu kendisi yazdı. Ne var ki, Parisli okuyucuların zevkleri değişiyordu ve Dumas gitgide, devrini tamamlamış bir yazar olarak görünmeye başladı.

Dumas maamafih, enerjisinden hiçbir şey kaybetmemişti ve 1860'da, Garibaldi'nin Napoli'yi Bourbonlardan kurtarmasına yardımcı olabilmek için İtalya'ya gitti. İtalyan birliğinin kurucusu Garibaldi'nin birliklerinin sırtlarındaki meşhur kırmızı gömleklerin, Dumas'ın tavsiyesi olduğu söylenir. Bir ara, Pompei'deki arkeolojik bir araştırmaya nezaret etti, fakat sonraları, bu işten bıkarak Paris'e döndü. Hayatının son on senesini ekseriya istirahat ederek geçirdi. Nihayet, enerjisi ve canlılığı azalmaya başladı. Ahlâkî eserleri ile tutulan ve sayılan biri olan oğlu, babasının aşırılıklarını frenlemek istedi. 1870'de, Dumas, sefil ve kötürümdü: Adeta, parçalanmakta olan bir dağı andıran bu adam, Alexandre'nin Dieppe civarındaki villasında, oğullarının yardımıyla yaşıyordu. Ölüm yatağında iken, Prusya birlikleri şehre giriyorlardı, fakat kimse, bu haberi ona iletcek cesarete sahip değildi. Biyograficisi Andre Mauris'e göre, son nefesini verdiği ana kadar, yüzündeki müşfik gülümseme eksik olmadı.

Madam Bovary

Yazan

Gustave Flaubert

(1821-1880)

Başlıca Karakterler

Charles Bovary: Normandiya bölgesindeki küçük bir kasabanın askerî doktoru; Emma Bovary'nin sadık kocası. Alelâde, vasat bir insan; iyi niyetli uysal ve ihtirassız.

Heloi se Dubuc: Birinci Mme. Bovary orta yaşlı çirkin bir dul; dırdırcı, kıskanç kadın.

Emma Bovary: Hikâyenin başrolünü oynayan kadın; Charles Bovary'nin ikinci karısı. Bir köylünün kızı olmasına rağmen, yerine getirilmesi mümkün olmayan romantik ilhamlar peşinde gittiğinden, hayatından mütemediyen şikâyet eder.

Berthe Bovary: Charles ve Emma'nın yegâne çocukları.

Charles Denis Bartholomé Bovary: Charle Bovary'nin babası; emekli bir subay; ele aldığı hiçbir şeyi başarıya ulaştıramaz; sefahata dalar.

Mme. Bovary Senior: Charles'in annesi; evin hâkimi, gelinini kıskanır.

Rouault: Emma'nın babası, varlıklı, basit, samimî, zinde, rahatına ve ailesine düşkün bir köylü.

Marquis d'Andervilliers: Mahallî bir politikacı ve eski bir aristokratik ailenin mensubu. Bovary'lere yemeğe devam eder ve Emma'ya iyi bir hayatın ne olduğunu gösterir.

Léon Dupuis: Bir avukat kâtibi; Emma'nın sevgilisi olur. Güçlü veya derin bir karakteri yoktur; kadın, onu cazip bulur, çünkü kadının davranışını yansıtır ve onun hislerini benimser.

Rudolphe Boulanger: Bir kır centilmeni; Emma'nın bir diğer sevgilisi, bencil ve şehvanî. Onun indinde bu ilişki vakit geçirmekten başka bir şey değildir.

Homais: Mahallî eczacı. Voltaire'nin geleneğinden bir anti ruhban. Kendisini, aydınlanmanın ve gelişmenin kuvvetlerini şahsında tecessüm ettiren biri olarak görür ise de gerçekte, sathî, mağrur, iddiacı ve kendi çıkarını düşünen biridir.

Bournisien: Bir köy papazı çalışkan, tahayyül gücünden mahrum biri.

Dr. Lariviere: Hougueurlu tanınmış bir hekim.

Leheureux: Emma'yı malî yıkıma sürükleyen vicdansız bir esnaf.

Güilloumin: Bir avukat.

Hippolyte: Seyis yardımcısı bir çocuk.

Hikâye

Yer, Normandiya; çağ ondokuzuncu asrın ikinci çeyreği. Emekli bir subayın oğlu olan Charles Bovary -ki sağlam yapılı, çalışmakta istekli değildir ve tahayyül gücü zayıftır- adında kır bölgesinde büyümüş bir çocuk, okula gitmek üzere Rouen'e gelir. Büyük bir yeteneği yoksa da, annesinin zoru ile nihayet, bir sağlık görevlisi olmayı başanır. Annesi, onun Tostes adlı küçük bir kasabada mesleğini yürütmesi imkânını sağlar ve hattâ evlendirir. Kadın, Charles'den çok daha yaşlı bir duldur; Charles üzerinde hâkimiyet kurar ve kıskançtır.

Charles, kendisine başka zevkler bulur ve hastalarından biri olan Rouault adında zengin bir çift ile dostluk kurar. Adamın, eğitimini rahibelerin yönettiği bir mektepte tamamlayan, zevk sahibi nazik tavırlı biri olduğu iddiasında Emma adında güzel bir kızı vardır. Charles'in karısı kıskançtır, fakat bir kanama sonunda ölmesi, onu resimden çıkarır ve Charles artık, bir müddet bekledikten sonra Emma ile evlenebilecek durumdadır. Onun indinde, evlilik bir aşk oyunudur ve Charles, sakın gösterişsiz tavırlarıyla tamamen mutlu biridir.

Öte yandan, Emma, zevklerini çağın hissî roman ve şiirlerinden almış bir romantiktir. Evlilikte, okuduğu kitaplardaki gibi, derin bir hissî bağlılık bulacağını umar. Fakat balayından sonra, canı sıkılmaya başlar, bu vurdumduymaz, ihtirassız adamla geçirdiği rutin hayatın, rüyalarında yaşattığı evlilik olabileceğine inanmaz. Hale Markis d'Andervilliers'in yemek ve balosuna davet edildiği zaman huzursuzluğu artar. Zengin ve lüks hayata şöylece bakışı dahi, Hostes'ten daha da fazla hoşnutsuzluk duyması için yeterlidir. Artık moda dergileri okur, Paris'te yaşamının hayalini görür ve burjuva evine bir miktar zarafet vermeye çalışır. Nihayet çaresizlik ve can sıkıntısı, hastalık arazı şeklinde görünür ve Charles, kadının sıhhati uğruna (şimdi hamiledir), Yonville l'Abbaye adında küçük bir ticaret kasabasına taşınır.

Yonville, uyşuk, belirli bir özelliği bulunmayan bir yerdir. Bovarylere hoş geldiniz diyenler arasında, yeni doktor üzerinde iyi bir izlenim bırakmak ve onun desteğini sağlamak isteyen Monsieur Homais adındaki eczacı ile Hemais'in kiracısı Léon Dupuis adında bir avukat kâtibi de vardır. Leon, Emma'nın romantik hayallerini paylaşmak suretiyle onun üzerinde iyi bir intiba bırakmak ister. Bovary, her zamanki rutin yaşayışına başlarken Emma, kendisinin Leon'a âşık olduğunu sanır, bu hayallerle yaşar; bu gerçekleştirilmemiş veya hatta belirtilmemiş bir aşktır. Bu hayata artık tahammül edemeyen Leon, Paris'e gitmek üzere kasabadan ayrılır.

Bütün hislerini kaybeden Emma şimdi, civarda yerleşen ve çağa ayak uyduran centilmen bir çiftçinin, Rudolphe Boulanger adlı bir bekârın ilgisini çeker. Kadın onun metresi olur. Bu ilişki, Boulanger için hoşça vakit geçirmekten başka bir şey değildir; fakat Emma uzun zamandır hasretini çektiği gerçek bir aşkın ümidini taşır. Gittikçe pervasızlaşan Emma, her günü biraz daha müsrifleşir ve kocasının haberi olmaksızın kasabadaki dükkân sahibi Monsieur Lheureux'a çok fazla borçlanır.

Bu arada Homais, Charles'i bir anda mahallî seyyis yardımcısı olan Hipolyte adındaki bir çocuğun düz taban ayaklarının ameliyatla düzeltilmesine ikna eder. Emma da, nihayet, kocasının, kendi mesleğinde başarılı olması için eline fırsat geçtiğine inanır ve o da Charles'i zorlar. Charles'in, bu konuda gerekli mahareti yoksa da, ameliyatı yapar. Çocuk kangren olur ve bacağı kesmek için bir cerrah çağrılır. Hastanın haykırışları kasabada yansırken, tüm ümidini kaybeden ve mahcubiyetten sokağa çıkmayan Charles evinde oturmaya mecbur kalır. Artık kocasından tiksinen Emma, Rudolphe'la kaçmaya karar verir. Rudolphe ise Emma'dan bıkar ve devamlı bir ilişki kurmak istemez. Kadına bir mektup göndererek, aralarındaki ilişkiyi kopardığını söyler. Emma, nöbet geçirir, sarsılır, çırpınır ve aylarca hasta yatar. Gayet yavaş iyileşen kadın, bir ara kendisini dine verir ve daha önceleri nasıl şevk ve heyecanla kendisini zinaya verdi ise, aynı şekilde dine sarılır. Nihayet iyileşir ve kocası onu Rouen operasına götürür. Orada, Paris'ten çok daha fazla dünya görmüş ve sofistike davranışla dönen Leon'a tesadüf ederler.

Emma, şimdi Leon'la ilişki kurar ve musikî dersi bahanesiyle haftada bir defa Rouen'e giderek Leon ile buluşur. Bu yolculukları karşılamak için Lheureux'tan borç alır ve kocasını ikna ederek, onun malî işlerini de noter kanalı ile kendisine aktarır. Kadın, bu gücünü, kocasının haberi olmadan hastaların ödeyeceği ücretlerin kendisine verilmesinde ve hattâ emlak satmak için kullanır. Nihayet, Leon ile kurduğu ilişki de normal seyrini tamamlar; zira adam, bu ilişkinin, kendi meslekî hayatında yükselmesini engelleyeceğini gördüğü gibi, Emma da, zinanın evlilik kadar bayağılaşabileceğini anlar. Bir gün, Leon'la kavga ettikten sonra, eve döndüğü zaman, yirmi dört saat zarfında 320 frank ödemesi gerektiği ile ilgili olarak mahkeme kararının kendisine iletildiğini görür.

Emma, şimdi ümitsizlik içinde yarı çılgın bir haldedir. Tefecilere koşar, geri çevrilir; Leon'u, zimmetine para geçirmeye ik-

na eder ve kendisine gayet soğuk muamele eden Rudolphe'a yalvarır. Yardım etmek için gittiği bir avukat, onun bu durumundan istifade etmek ister. Sonunda, çılgıncasına, Homais'in dükkânına girer; yardımcısını, ecza deposunun anahtarını kendisine vermeye zorlar, avuç dolusu arsenik yutar ve ölmek için evine gider. Kadının çırpınışları arttıkça, Charles, felce uğrayacak kadar paniğe kapılır ve Honfleur'dan çağrılan tanınmış doktor da iş işten geçtikten sonra gelir.

Cenazeden sonra Charles, derin bir kedere boğulmuş olmasına rağmen, evin işlerini bir düzene koymaya çalışır. Tedricen, karısının insafsızlığını ve sadâkatsizliğini öğrenir. Nihayet, Rudolphe ve Leon'un mektuplarını da bularak, Emma'nın kendisini sevmemiş olduğunu anlar. Tamamen perişan bir halde, kısa bir müddet sonra o da ölür ve kızı Berthe, büyütülmesi için büyük annesinin yanına gönderilirse de, kadın o yıl ölür ve Berthe ardından, kızı, bir fabrikada işçi olarak çalıştıran fakir teyzesinin yanına gönderilir. Homais, diğer taraftan, zenginleşir; ve bir sürü hileli ve dolambaçlı ve kendi kendisini reklâm eden bayağı yollardan geçtikten sonra en büyük ihtirasına kavuşur; kendisine Fransız devletinin şeref madalyası verilir.

Eleştiri

Don Kişot'un şövalyelik çağı için yaptığını *Madam Bovary* romantik hareket için yapar. Flaubert'in gayesi -bir zamanlar kendisinin de geçerli saydığı- romantizm hareketinin prensip ve hislerini inceleyen ve onları ciddiye alan boş kafalı bir kadının nasıl felâkete sürüklendiğini göstermektir. Bunu yaparken, kendi içinden cinleri de çıkarmak istiyordu. Onun, huysuz, çaresizlik içinde, hayaller dünyasındaki şahsiyeti öylesine mükemmeldir ki, Fransız diline yeni bir kelime getirdi: Bovarisme.

Flaubert, karakterleri hakkında hüküm vermek istemediğini söyledi. Kendisini, beşer aptallıklarının açık ka-

falı ve serinkanlı bir gözlemcisi olarak gördü. Gerçekte, karakterleri hakkında kuvvetli kanaatlere sahip ve onların kimler olduklarında da bizi şüphe içinde bırakmaz. Besbelli ki, Emma'yı sevmiyor; fakat kendi şahsiyetinde de, bu kadının şahsiyetinden bir parça bulunduğunu idrak ettiğinden, bu hâl, kadına olan tutumunu muğlaklaştırıyor. En acı alaylarını, Flaubert'in, Fransız orta sınıfında nefret ettiği her şeyi tecessüm ettiren eczacı Hamais'e saklamıştır: Çıkarıcı, bayağı, gösterişli ve aptal. Öte yandan, ihtiyar köylü Rouault, sempati duyularak ele alınıyor ve uyuşuk ve sönük Charles Bovary de olduğundan başka bir şekilde görünmek istemediğinden, şefkatimizi, hattâ hürmetimizi kazanıyor.

Flaubert'in başlıca silâhı istihza ve kahramanlarına herkesin söylediği sözleri söyletmektir. Bunun en iyi bir örneği Emma ve Rudolphe arasındaki aşk diyalogu arasına sıkıştırdığı, yönetim kurulu başkanının, ziraî panayır-daki, en iyi beslenmiş domuz ve iyi bir şekilde hazırlanmış gübrelerin sahiplerine mükâfat verdiği nutkudur. Romanın diğer bir sayfasında, Emma'nın müphem ve köpüklü hasreti kısa bir cümle ile anlatılıyor: "Kadın, ölmek istedi ve Paris'te yaşamak istedi." İkinci derecedeki olaylar dahi istihzaî maksatlara çevrilir: Jutin adındaki çocuk, Emma'nın mezarında ağlarken, zangoç, kendisini, patates çalan biri sanır.

Şuurlu bir realist olduğundan, Flaubert, hikâyesindeki her teferruatı gerçeklerle yoğurmaya bilhassa dikkat etti. Gerçekten de, karısının sadakatsizliği ile perişan bir halde ölen Normandiyalı bir kasaba doktoru vardır: Yonville kasabası ise gerçekte, Honfleur yakınındaki Ry idi. Yine, ikinci derecedeki bazı karakterlerin hakikî kimseler oldukları anlaşıldı ve kitapta kahredici bir tarzda karikatürize edilen Homais'e gelince, Normandiya'daki her eczacının Flaubert'e bu yüzden hakaret ettiği söylenir.

Flaubert'in realizmi, genellikle, can sıkıcı, alelâde objeler üzerinde harcanır; fakat Emma'nın ölümünü anlatan manzarada olduğu gibi, Zola'nın natüralizmine öncülük eden korkunç veya tiksindirici teferruatın anlatıldığı zamanlar da vardır. (Flaubert'in, bu manzarayı anlatmak için kendisine arseniğin tadına bakacak kadar yoğun bir çalışmaya verdiği ve bu yüzden hasta olduğu söylenir.) Diğer teferruat, semboller oldular: Emma, birinci Madam Bovary'nin gelinliğinde taktığı solmuş çiçeği gördüğü zaman, parmağını, çiçeğin tutturulduğu tele takar ve kendisinin öldüğü zaman ne olabileceğini düşünür.

Flaubert'in ünlü üslûbu, bugün dahi daha iyisinin bulunamadığı standartlar getirdi. Onun, sadece yerinde değil, tamamen yerinde kelimeleri, saplantı denecek bir şekilde bulmaya çalışmasını, şüphesiz, en iyi anlayanlar Fransız okuyucularıdır. Tercümede dahi, kitabın dikkatli mimarisi derhal belli olur; bu arada, bazı paragraf ve cümledeki ritmik ahenk de delil olarak gösterilebilir. Okuyucu meselâ birçok bölümlerin sonundaki kısa ve tam değerleriyle ifade edilmemiş cümlelerin tesirlerine dikkat etmelidir. Üzerinde bilhassa hiç durulmadığı intibahı veren bu cümleler, gerçekte, kamçı gibi yakıyorlar.

Madam Bovary, kısacası, okuyucu, ister psikolojik sezgi gücünden, realist teferruatı tam bir şekilde ele aldığı için, istihzayı mükemmel bir tarzda gösterdiği için veya üslûbunu tam bir kontrol altında bulundurduğu için okusun, realizm hareketinin klasik bir romanıdır. Bazı tenkitçiler, hiç de haksız olmayarak, onun kendi asrının en mükemmel romanlarından biri olduğunu söylediler.

Yazar

Gustave Flaubert'in hayatında pek az sayıda dramatik maceralar görüldü. Bilhassa sarıldığı yegâne zevki sanattı ve bunu da kendisini tamamen adanarak yürüttü. Rouen'de, orta-sınıf bir aileden 1821'de doğdu.

Babası, Madam Bovary'de Dr. Lariveire'nin örnek aldığı tanınmış bir doktordur. Gustave, çocukluğunu ailesinin yaşadığı hastanenin bahçelerinde geçirdi. Emma'nın öldüğünü anlatan manzarayı yazarken çocukluğunda, hastanenin pencerelerinden otopsilerin yapıldığı yerde gördüklerini hatırladı.

Flaubert, on sekiz yaşında iken, hukuk tahsili için Paris'e gönderildi; fakat hukuku anlaşılmayacak bir konu olarak bulduğundan vazgeçti. 1844'te, ailesiyle birlikte, Rouen civarında Croisset denen bir aile malikânesine yerleşti. Burada, günlerini, katı bir rutinlik ve hemen hemen manastırımsı bir yalnızlık içinde geçirdi, artık efsaneleşen yazı tarzını geliştirdi. Bir cümlelerin, kendi istediği tarzda ahenkli olması yolundaki çalışmaları bazen ona ıstırap veriyordu; zaman zaman, bir tek sayfayı günlerce, defalarca yazdı. Özelliği nörotik veya nörolojik olan kronik bir hastalık, onu daha da fazla yalnızlığa itiyordu. Nadiren Paris'e gidiyordu ve edebiyatçı arkadaşlarının kendisini ara sıra ziyaret etmeleri dışında, tamamen yalnız bir hayat sürdü. Bu arada, iki defa Fransa dışına çıktı: 1849-1851'de bir arkadaşı ile birlikte Mısır, Suriye, Türkiye ve Yunanistan'ı gezdi. Yine 1858'de, bir eseri için malzeme toplamak üzere eski Kartaca şehrinin bulunduğu yere gitti.

Flaubert hiç evlenmedi. Gençliğinde, *Hissî Eğitim (L'education Sentimentale)* adlı kitabında Mme. Arnoux olarak görünen Mme. Schlesinger adında birine platonik aşkla bağlandı. Sonraları, Louise Cilet adında üçüncü sınıf bir şair olan kadınla metres hayatı yaşadı. Maamafih, bu ilişki, onun yazılarını aksattığından, çok defa mektupla haberleştiler. Fakat Louise bundan memnun değildi. Kendisini Flaubert'e öylesine vermişti ki, Flaubert'in peşinden gittiği bir sırada, bir gün, bir garın bekleme salonundan bekçiler tarafından zorla dışarı çıkarıldı. Nihayet, Madam Bovary'i yazdığı sırada, kadını birdenbire terketti. Madam Bovary büyük güçlükler arasında yayımlandı. İlkın, sansürcülerin, radikal görüşleri savunduğundan şüphelendikleri Revue de Paris dergisinde tefrika edildi. Hükümet, bilhassa bu romandan ötürü dergiyi kapatmak istiyordu. Romanın tezi - zina- hükümetin, bu dergiyi kapatması için yeterli idi; ve herhangi bir zorlukla karşılaşmak istemeyen yayıncılar da bazı bölümleri atmak istediler. Flaubert, buna razı olmadı ve hükümet de kamunun ahlâk ve dinine hakaret ettiği gerekçesiyle dergi aleyhine davâ açtı. Muhakeme (ki beraatle neticelendi) ülke çapında bir hâdise yarattı. Roman, bir gün içinde meşhur oldu.

Flaubert'in daha sonraki yılları acı içinde geçti. Fransa-Prusya Harbi sırasında, Croisset, birkaç ay Alman askerleri tarafından işgal edildi; arkadaşları ölüyor veya kendilerini cemiyete küskün ve yabancı hissediyorlardı; ailesinin malî durumu kötüleşti ve sıhhati de gittikçe bozuluyordu. Hastalık ve melankoliye rağmen, çalışmalarını sürdürdü ve 1880'de felce yakalandı ve öldü.

Flaubert, mizacı itibariyle bir romantik idi; kendisini, bir realist olmaya zorladı. Kendi romantik neslinin melankolik mizacını, istihza zevkini, burjuvaziyi sevmelerini, Mısır ve Kartaca gibi egzotik ülkelere duydukları sevgiyi paylaştı. Öte yandan, kendi mahallî romantikliğini, şuurlu bir objektivite ile yazılarına, kendi şahsiyetini katmamak için gösterdiği dikkatle ve alelâde hayatı titiz bir realizmle kaydetmesi ile disiplin altında aldı. Romantizm ve realizm arasındaki bu gerginlik, romanlarının tezlerindeki değişikliklerde kendini gösterir. İlk basılan belli başlı eseri *Madam Bovary* (1857), şuurluca antiromantikti. Ardından, 1864'te, *Salammbo* geldi; Eski Kartaca'nın ve onun kanlı medeniyetinin bir manzarası. 1873'de, modern Paris'te geçen ve genellikle, Flaubert'in talebelik hayatındaki hatıralarına dayanan *Hissi Eğitim* geldi. Bir eserinde, Hristiyanlık çağının ilk yıllarındaki azizlerin ıstırap ve coşkunluklarını (1847) anlatır. *Üç Hikâye* (1877), her iki mizacı ele aldı: kitapta, Flaubert'in süslü doğuculuğunu tatmin eden Herodias'ın hikâyesi ile hayatı dar ve mânâsız bulan ve çaresizlik içindeki hislerini, ancak doldurulmuş bir papağana gösteren Normandiyalı basit bir hizmetçi kadının hikâyesi de vardır. Bu küçük hikâye, disiplinli üslup ve yapının bir modelidir. Hikâyede, kuru ve objektifliğe rağmen, Flaubert'in daha önceki eserlerinde görülmeyen bir şekilde, hikâyenin kahramanına beslenen şefkat ve anlayış görülür. Flaubert, komedi de yazdı. *Namzet* (La Candidat, 1874). Fakat bu komedi tutulmadı ve beşerî cemiyeti hicveden geniş kapsamlı bir romanı, *Bouvard et Pecuchet* (1881), müellifi öldükten sonra yayımlandı. Maamafih, *Madam Bovary*, Flaubert'in şaheseridir ve belki de realist roman tarzının en belirli bir örneği.

Oblomov

Yazan

Ivan Alexandrovich Goncharov

(1812-1891)

Başlıca Karakterler

İlya İlyiç Oblomov: Toprağından kazandığı gelire yaşayan bir centilmen; samimi ve sevimli, fakat sorumluluk hissinden mahrum ve patolojikçe tembel.

Zahar Trofimiç: Oblomov'un tembel, pis, kavgacı fakat sadık uşağı.

Volkov: Oblomov'un, kendisini sosyal faaliyetlere veren uşağı Sudbinski: Bir diğer arkadaşı; hükümet yöneticilerinden.

Sudbinski: Bir başka arkadaşı, hükümet yöneticilerinden.

Penkin: Edebiyatla uğraşan başka bir arkadaşı.

İvan Geresimiç Alexeyev: Bir başka arkadaşı; hayatta hiçbir amacı olmayan biri.

Mihay Andreyiç Taranteyev: Küstah, huysuz bir asalak; Oblomov'un arkadaşı olduğunu söyler.

Andrey İvaniç Stolz: Oblomov'un en yakın arkadaşı; gerçek bir iş adamı, randımanlı.

Anisya: Oblomov'un aşçısı; Zahar'la evli.

Olga Sergeyevna İiyinski: Oblomov'un sevdiği genç bir kız. Zeki ve hareketli. Oblomov'u, tembelliğinden kurtarmak ister.

Marya Mihailovna: Olga'nın teyzesi; sakın, hislerini dışarı vurmayan bir kadın.

Baron von Langwagen: Marya Mihailovna'nın eski bir arkadaşı; dünya görmüş nazik bir insan.

Saniçka: Olga'nın bir arkadaşı.

Agafya Matveyevna Pshenitsin: Agafya'nın erkek kardeşi, küçük bir devlet memuru; kurnaz ve vicdansız.

Vanya: Agafya'nın oğlu.

Masna: Agafya'nın kızı.

Andrey: Agafya ve Oblomov'un oğlu.

İrina Penteleyevna: İvan Matyeviç'in karısı.

Hikâye

Serfliğe dayalı bir cemiyetin sebep olduğu kötülüklerden biri -yarattığı adaletsizlik dışında- serf sahibi kimse üzerindeki demoralize edici tesiridir. Başkalarının emekleriyle geçinmeye alışan bu adam, hayatında, kendisine faydalı olacak hiçbir iş öğrenmez. İlya İlyiç Oblomov, böyle biridir. Otuz yaşlarındaki bu bekâr, Saint Petersburg'daki apartman dairesinde, üç yüz kadar serfin çalıştığı orta büyüklükteki çiftliğin sağladığı kazançla yaşar. Evinde, bir aşçısı ve Zahar adındaki valesi ile birlikte yaşar. Ailesinin eski bir adamı olan Zâhar, pis, ihmalkâr, kavgacı ve gayrisamimi olmasına rağmen, efendisine, kör bir sadakatle bağlıdır. İlya İlyiç, devlette bir iş almak için Oblomovko adlı köyünden ayrılmış ve Saint Petersburg'a gelmiştir. Fakat sorumluluğu bulunan rutin işten zevk almadığından işini bırakmış ve vaktini tembel tembel geçirmeye başlamıştır. Öğle üzerine kadar yatağında yatar, en basit kararları bile verirken çaresizlik içinde bunalır, arkadaşlarıyla mektuplaşmayı ihmal eder, birbiri ardına gelen sahtekâr veya beceriksiz müdürlerin yönettiği malikânesinin işlerine aldınış etmez.

Oblomov hoş, zararsız ve bir şey talep etmeyen biri olduğundan, kendisini ziyaret eden arkadaşları vardır. (Kendisi, çok tembel olduğundan onları ziyaret etmez.) Arkadaşları, onun, mesleğinde yükselmesine, sıhhatinin, sosyal hayatının veya kafasının gelişmesine yardım etmek isterlerse de, Oblomov'u az

da olsa harekete geçirebilecek tek insan, Andrey İvaniç Stolz adındaki çocukluk arkadaşıdır. Babası Alman olan Stolz, ondan çalışkanlık, metodiklik, romantik olmamak, hayatı saldırgan bir hisle ele almak vasıflarını tevarüs etti.

Hâlen genç bir işadamıdır ve şüphesiz, zamanla servet ve zenginliğe kavuşacaktır.

Oblomov, Stolz vasıtası ile uyuşuk kalbinde, beklenmeyen bir aşk heyecanı yaratan Olga Sergeyevna adında genç bir kadınla tanışır. Olga, Oblomov'un tatlı ve sevimli mizacını görürse de, başlıca gayesi, Oblomov'un şahsiyeti üzerinde kendi üstünlüğünü kurarak, onu sorumlu ve yaratıcı faaliyete sürüklemek ve Stolz gibi biri hâline gelmesini sağlamaktır. Oblomov, çalışmak ve tembellik arasında ne yapacağına karar veremez. Olga'yı gerçekten sevemeyeceğini, onun istediği gibi biri olamayacağını düşünür. Bu aşk ilişkisi, böylece, derin aşk ilânları ardından tereddüt ve gözyaşlarının geldiği engebeli bir yol takip eder. Oblomov, Olga'nın halasına, yeğeni ile evlenmek istediğini, bu işte kendisine yardımcı olmasını, hemen nişanlanmayı arzu ettiğini söylediği zaman, ilişkisinin ciddî olduğunu gösterir. Oblomov, yeni bir ev için plânlar hazırlar, avukatından malî durumu hakkında kesin rapor beklerken, evlilik bir türlü gerçekleşmez. Olga, nihayet tembel nişanlısının hiçbir şey yapamayacağını anlar, nişanı bozar. Üzüntü ve kızgınlığını gizlemek için de, Avrupa'da bir geziye çıkar, sonunda Stolz ile evlenir.

Bu arada, Oblomov, gitgide daha da tembel bir insan olur. (Evden atılacağı tehdidi altında) zorla kendini toparlayarak, Agafya Matveyevna Pshenitsin adında bir genç bir dulun, mülkiyetindeki bir banliyö apartman dairesine taşınır. Kadın, zihnen, Oblomov'dan da tembel olmakla beraber, iyi bir ev kadınıdır, iyi bir annedir ve iyi bir aşçıdır. Oblomov, sanki annesinin kollarında uyuyormuşcasına, kendisini kadının hizmetine bırakır. Agafya'nın vicdansız erkek kardeşi onun bu halinden yararlanır ve Oblomov'a kendisine borçlu olduğuna dair kâğıt

imzalatır. Stolz'un, beklenmeyen bir sırada görünmesi, Oblomov'u kurtarır. Stolz, Oblomov'un borcunu öder ve Oblomovka'nın yönetimini üzerine alarak, orasını, para getiren bir işyeri hâline koyar. Oblomov, sonunda Agafya ile evlenir ve ondan, Andrey adını verdiği bir çocuğu olur; fakat ne yeniden Oblomovka'ya gidecek ne de Olga ve Stolz'u ziyaret edebilecek canlılığı kendinde bulur. Zamanla, bu hareketsiz hayatın neticesinde, bir gece uyurken kendisine felç gelir ve ölür. Stolz, genç Andrey'i evlâtlık edinir; böylece sanırsınız ki Andrey, Oblomovizmin gayet kötü tesirinden kurtulacaktır.

Eleştiri

Edebiyattaki bazı karakterler (Gargatua, Don Kişot, Mr. Pickwick), kendi şahsiyetlerinin tiplerini öylesine iyi bir şekilde ifade ederler ki, onlar, bu tür karakterlerin ilk örneği olur ve artık bu isimlerle bilinirler. Oblomov da bunlardan biri, Oblomov'un romanı yayımlandığı zaman, Rus okuyucuları, Rus edebiyatındaki yeni realizm ekolüne ve *Babalar ve Oğullar*'da da görülen sosyolojik yorumlara alışıyorlardı. Oblomov, ilkin, serfliğin hüküm sürdüğü bir cemiyette, tevârüsle kazanılan imtiyazın nesiller üzerindeki soysuzlaştırıcı rolünün bir yorumu olarak ele alındı. İlya İlyiç'in doğum yeri olan Oblomovka, pastoral cazibesine rağmen, modern dünyanın tesirlerinden uzakta idi; cemiyete yepyeni bir yön vermek isteyenlerin kökünden değiştirmek istedikleri bir yerdi. Bu yarı-ortaçağ hayatında uşak Zahar, bir netice ve bir semboldü. Aşağı kademe de ele aldığımız takdirde, diğer bir Oblomov... Stolz, ülkeyi bir istihaleden geçireceği ümit edilen yeni nesle aitti. Şurası önemli ki, babası bir Alman olduğundan, o sadece yarı-Rus. Ve öylece anlaşılıyor ki, Goncharov, pratik, disiplinli, ilmî, anti-romantik ve ilerici olan her şeyi Almanlar'ın temsil ettiklerini farzediyordu. Stolz'un hafifçe hissiz, ihtiraslı orta-sınıf âdetleri, arkadaş İlya'nın aristokra-

tik uyuşukluğunu rahatsız eder. Eski ve yeni hayat arasındaki, yani, Oblomov ve Stolz arasındaki mücadelenin, yenisi lehine sonuçlanması gerektiğini biliyoruz; fakat yazar, her ikisi hakkındaki düşüncelerimizde bir ölçüde kararsız kalmamızı da sağlıyor. Böylece Oblomovko halkına gülüyoruz, ama gizliden gizliye de, onların asırlardır devam ettirdikleri, sakın ve gayri-pratik hayatlarını devam ettirmek istemelerine de gıpta ile bakıyoruz. Aynı şekilde, Stolz'a hürmet besliyorsak da, onun her şeye karışan, doktriner tabiatını da zevksiz buluyoruz. İkisi arasındaki gerginlik, istihale hâlindeki bütün cemiyetlerin özellikleridir.

Modern eleştirciler, Oblomov'un sosyolojik tarafını küçümsemezlerse de, onun psikolojik önemini bilhassa idrak ederler. Oblomov'un uyuşukluğu, sadece bir tek sınıfın veya hattâ bir milletin kötülüğü değildir. Hepimizde, bir ölçüde Oblomovizm vardır. Bu ana rahminde barış içinde huzur içinde geçen hayata dönmek istenmesini temsil eder. Oblomov'un, sırtındaki eski bir geceliği ile sırt üstü yattığı ılık, karanlık yatağı, ana rahmindeki varlığının takribî bir şekli. Sevildiği, okşandığı, kucaklarda gezdirildiği çocukluğu ile bir bakıma, göbeğinin kesilmediğini gösteriyordu. Olga, onu harekete geçirebilecek bir kuvvettir. Fakat tam başarılı olacağı sırada, bütün varlığı ile kıza itiraz eder. Evliliği sürüncemede bırakması -ki Olga ile nişanlılığının bozulmasına yol açar- şuurlu bir savunma mekanizması değildir. Bir bakıma hayat, Oblomov'u, mağlûp etmez. Gerçekte, hayat üzerinde zafer kazanır, zira ne Olga'nın dil döküşleri ne de Stolz'un at sineğini hatırlatan yapışkanlığı Oblomov'a, yapmak istemediği bir şeyi yaptırabilir. Tam bir ataletle, onun bu tarafı üzerinde zafer kazanır.

Oblomov, bu sebepten ötürü, bir trajedi değil, komedidir. Klâsik tarife göre, trajedi, bir asilzadenin veya büyük

potansiyel gücü olan birinin, kendi mizacındaki bazı eksiklikler tarafından ortadan kaldırılmasıdır: Meselâ, Macbeth'in ihtirası veya Othello'nun herşeye kolayca inanan asil saflığı. Fakat uyurken gelen sakın bir ölümü yıkım diye kabul etmediğimiz takdirde, Oblomov hiç de yıkılmış biri değildir. Oblomov, Gargantua ve Flasstaff'la ve edebiyatın diğer kahramanlarıyla aynı kategoride. Şüphesiz, bütün bu marazî tembelliğine rağmen, hiç de tiksindirici bir insan değil. Dünyada hiçbir şekilde yaşamadığından, arkadaşları, onda bozulmamış cezbedici bir saflık görürler. Bilhassa, Olga, onun "kumrununkini andıran nezaketi"nden bahseder. Oblomov, insanın sadık, saf ve hürmet uyandırıcı faziletleri sahip bulunması gerektiğine inanır. Oblomov'da hiç de siniklik yoktur. Üst-sınıf mensubu arkadaşlarının yaşadığı hayatı sun'i, huzursuz ve bencil olarak tenkit ettiği zaman, ahlâkî değerlerin nasıl olması gerektiğini onlardan daha iyi anladığını gösteriyor.

Hikâyede anlatılmak istenen şey, hiçbir şeyin vuku bulmadığı olduğundan, plân basittir, muğlak değildir. Olga'nın Stolz'la evlenmesi gibi ikinci derecedeki malzeme, esas konunun dışında kalır. Hikâye gayet ağır hareket eder. Yapı, mimarî maharet ve çelişkili tezler üzerinde titizlikle durularak hazırlanmış: Rusya ve Avrupa, aristokrat ve burjuva, kır ve şehir, Agafya ve Olga, Zahar ve Stolz. Bazı imajlar, semboller gibi tekrar ediliyor: Olga'nın kullandığı leylâk losyonu veya yatağında derin düşüncelere daldığı anlarda Oblomov'un vücudunu saran doğu koftanı. Belki de en önemli pasaj, Oblomov'un 9'uncu Bölüm I. kısımdaki çocukluk hayalleridir: Safiyeti bozulmamış bu kır bölgesinde, para hemen hemen hiç kullanılmaz ve hattâ günler, sivil takvime göre değil, kilisedeki ziyafetlere göre tespit edilir. Fakat bu "mutlu cennet" mazidedir ve ancak bir hayalde düşünülebilir. Belki de bu tür bir hayat, bir hayalden başka bir şey değildir.

Yazar

Ivan Alexandrovich ağır ve zaman zaman yazdı, Rusya dışındaki okuyucular kendisini, sadece bir tek kitabı ile tanırlar. Volga bölgesindeki bir kır kasabasında, 1812'de doğdu. Zengin bir tüccar olan babası on yaşındaki oğlunu Moskova'daki bir liseye ve ardından üniversiteye gönderdi. Kendi neslinin entelektüel liderlerinin ekserisi de aynı anda talebe idiler, fakat Goncharov, onların çevrelerine girmede. Gayesi, devlet görevlisi olmaktı, böylece, hayatının büyük kısmında Maliye Vekaletinde çalıştı. Yazılarını boş vakitlerinde yazdı ve böylece, Dostoyevski gibi o da, yayımlayıcıların baskısı altında yaşamadı. İlk romanı olan *Alélâde Bir Hikâye*, hükümet merkezine gelen saf bir kasaba idalistinin, zamanla hayallerini kaybedişi ve sinikal bir oportünist oluşu ile ilgilidir. Bazı hususlarda, kitabın tezi, aynı şekilde bitmese de, Oblomov'u hatırlatıyor.

Goncharov'un hayatında, çok uzaktan da olsa bir tür macerayı andıran tek hâdise, ticaret heyetinin sekreteri olarak Japonya'ya yaptığı seyahat idi. Deniz yoluyla seyahat etti (o zaman Süveyş kanalı henüz açılmamıştı) ve Sibiryâ üzerinden döndü. (Sibiryâ demiryolu da o zaman yapılmamıştı). Böylesine yorucu bir seyahat, şüphesiz sakın bir hayat yaşayan Goncharov'un mizacı ile bağdaşmıyordu. Bir söylentiye göre, bu heyete katılmak için fazla düşünmeden müracaat etti, kabul edildiği zaman da caymak istedi, fakat iş işten geçmişti. Bu seyahat hatıralarını 1857'de yazdı. *Oblomov* da aynı yıl yayımlandı ve hiç olmazsa Rusya'da, bellibaşlı bir eser olarak kabul edildi. Kitap, ancak altmış sene sonra İngilizce'ye çevrildi. Hemen hemen aynı zamanda, Goncharov, Maliye Vekaleti'ndeki işini bıraktı ve Eğitim Vekaletinde edebî sansür dairesinde çalışmaya başladı. Bu bilhassa, bir romancı için sönük ve tatsız bir işti, fakat bu görevini, ekseri sansürcülerden de az gayrı-liberal bir ruhla, tutumla yürüttü.

Goncharov'un üçüncü romanı, *Uçurum* (1869) seneler süren çalışmanın mahsulü idi. Volga nehri üzerindeki bir kasaba hayatını anlatan roman, yaşlı ve müşfik bir babanın sağlam bir tarzda yönettiği aile etrafında döner. Goncharov, Turgenev'in bu kitaptan aşırımlar yaptığı iddia etti ise de, onun bu şüphelerinin yaşlandığı zaman yakalandığı paronianın tesirinden doğduğu anlaşılıyor. Hiç evlenmedi. Hayatının son yılları uzun ve yalnız geçen bir emeklilik oldu; gerçi nazik ve uysal kahramanından çok daha fazla huysuz ve şüpheli bir adam hâline geldi ise de, bu emeklilik yılları, onu bir çeşit Oblomov yaptı.

Babalar ve Oğullar

Yazan

Ivan Sergeyevich Turgenev

(1818-1883)

Başlıca Karakterler

Nikolai Petroviç Kirsanov: Orta yaşlı bir kır centilmeni; nâzik ve müşfik; oğlunu çok sever.

Pavel Petroviç Kirsonov: Nikolai'nin erkek kardeşi. Gençliğinde, mutsuz bir aşk macerası geçirdiğinden somurtkan ve hissi, tek başına yaşayan bir bekâr. Tam bir aristokrat; davranışları, kimse ile sıkı fıkı dostluk kurmak istemediği intibasını yaratır; elbiseleri tertemiz, kendisine gayet iyi bakar, konuşuşu zaman zaman acı.

Arkady Nikolayeviç Kirsanov: Nikolai'nin büyük oğlu; üniversiteden yeni mezun olmuştur. Aslında, basit ve sevimli bir insan ise de parlak, cemiyete küskün ve düşman arkadaşı Bazarov'un çok fazla tesiri altındadır.

Fedosya Nikolayevna Savişna (Feniçka): Nikolai'nin metresi; müşfik, utangaç ve güzel bir köylü kızı.

Yvgeny Vasiliç Bazarov: Parlak bir tıp talebesi: Arkady'nin bir arkadaşı. Bir nihilisttir; her şeyle, bilhassa aptallık, hassasiyet ve insanların kendi kendilerini aldatmalarıyla alay eder.

Vassily İvanoviç Bazarov: Yvgeny'nin babası. Emekli bir subay, kır bölgesinde sakin bir hayat sürer.

Arina Vlassyevna Bazarov: Yvgeny'nin annesi; eskiye bağlı nâzik bir kadın. Anti-entellektüel olmasına ve hurafelere bağlı bulunmasına rağmen, müşfik ve ailesine sâdık.

Mahhev İliç Kolyazin: Bir hükümet görevlisi; Kirsanovların akrabası. Sevimli bir insandır, kendisinin önemli olduğunu sanır; orijinal ve ya kurnaz bir adam olmamasına rağmen, mahir bir politikacı ve yönetici.

Viktor Stitnikov: Bir genç, Bazarov'u taklit etmeye çalışan ve onun yanından ayrılmayan biri.

Avdotya Nikitişna Kukşin: Kocasından ayrılmış zengin bir kadın. Kendisini kurtarılmış bir kadın sayar. Avrupa'da basılan kitapları okur ve kimyaya çalışır.

Anna Sergeyevna Odintsov: Zengin bir dul; Bazarov'un âşığı. Açık görüşlüdür, kurallara bağlı değildir; kuvvetli inanışları ve hissî bağları yoktur.

Katerina Sergeyevna Loktiev: Bn. Odintsov'un küçük kız kardeşi. Ablasından daha sakin ve daha gelenekçi.

Prences K.: Bn. Odintsov'un yanında yaşayan yaşlı bir akrabası, son derece huysuz.

Papaz Alexei: Bazarov'un köy papazı.

Piotr. Nikolai'nin züppeleşmiş uşağı.

Hikâye

Kirsanovlar, Rusya'nın kırsal bölgelerindeki ailelerinden biri ve kendi sınıflarının diğer mensuplarından daha cazibeli insanlardır. Nikolai Petroviç, zamanına göre, ileri fikirlere sahip iyi niyetli bir insandır. Kendisinin daha eskiye bağlı komşuları, onun bir radikal olduğunu sanırlar. Serflerini azat etmiştir ve şimdi malikânesinden kira toplamakta güçlüklerle karşılaşmaktadır. Karısı öldüğünden, Feniçka adındaki bir köylü kızı ile metres hayatı yaşar; sadece kardeşi Pavel'in sınıflar hakkındaki peşin hükümlerine saygı gösterdiğinden onunla evlenmez. Pavel, emekli bir subaydır, şimdi Nikolai'nin yanında oturur. Ateşi sönmüş bir aşk hayatı onu, hayattaki ihtiras veya hedeflerinden sı-

yırmıştır. Nikolai'nin oğlu Arkady, yirmi yaşlarında neşeli iyi tabiatlı bir gençtir.

Arkady, 1859 Mayıs'ında, üniversiteyi bitirdikten sonra, babasının çiftliğine döner; yanında, kendisini cazibesine kaptırdığı Bazarov adında bir genç ve parlak bir tıp talebesi vardır. Bazarov, bir nihilisttir: Hiçbir şeye hürmet beslemez, her şeyle alay eder. Bazarov, hissiyatla ilgili değildir. Hiçbir hayali bulunmadığını söyler. Rusya'daki bütün sosyal sınıflarla alay eder ve eskiye bağlı her şeyi gülünç bulur. Bu oturmamış genç, misafir geldiği bu evde uzun bir zaman kalır veya ev sahiplerine, muhtelif şekillerde tesir eder. Nikolai şaşırmıştır ve hayret içindedir. Pavel hakarete uğramıştır. Arkady ona perestiş eder; onun yanında kendilerini rahat hissedendenler, sadece Feniçka ve bebeklerdir.

Bazarov'un bu misafirliği sırasında, iki genç, civardaki vilayet merkezine sık sık giderler; orada, genç bir dul olan Anna Sergeyevna Odintsov ve onun kızkardeşi Katya ile tanışırlar. Hızlı ve anti-gelenekçi bir kafaya sahip bulunan Anna, bu gençleri cazip bulur ve kendilerini davet eder. Bu ziyaretler sırasında Bazarov, nihilistlik prensiplerine rağmen Anna'ya âşık olur, fakat flörtü seven biri olduğu intibainı yaratmasına rağmen, Anna âşık olmayacak bir kadındır. Sebep olduğu aşk ateşi onu dehşete düşürür, ilişkiyi keser. Her işte arkadaşının yaptığını yapmak isteyen Arkady, ilkin, kendisinin de Anna'ya âşık olduğunu sanır, gerçekte, zevkleri kendisinininkine daha yakın olan Katya'ya tutulur.

Arkady ve Bazarov, daha sonra kır bölgesinde sakin bir hayat yaşayan Bazarov'un ebeveynlerini ziyaret ederler. Babası, emekli bir ordu subayıdır, annesi de basit, eskiye bağlı bir kadındır. Her ikisi de, oğullarına perestiş ederler. Bu ziyaret sırasında, Arkady, kendisi ile arkadaşı arasındaki mesafenin genişlediğini idrak eder. Kalben, hiç de bir nihilist değildir ve Bazarov'un, Pavel Amca ile alay edişine gücenir. İki genç bir arayumruk yumruğa kavga edecek hâle gelirlerse de, Kirsanov-

lar'ın çiftliğine gitmeye karar verirler. Bazarov orada, Nikolai'nin metresi Fenişka ile flört etmek suretiyle Anna'yı unutmak ister. Aşağı yukarı zorla çalınan bir öpücük dışında hiçbir şey olmaz; fakat Pavel bunu görür ve Bazarov'u düelloya davet eder. Düelloda, Bazarov'a hiçbir şey olmaz ve Pavel de sadece bir yara ile kurtulur. İki kişi, aşağı yukarı barışırlar ve aralarındaki anlaşmazlığı anlatmak için bir hikâye uydururlar.

Pavel, nekahati sırasında, gençliğinde sevdiği kadınla ilgili güçlü hatıralarını düşünür. Nikolai'ya yalvararak, gerçekten sevdiği kadını terketmemesini ve Fenişka ile evlenmesini ister. Bu arada, Arkady, Katya'yı gerçekten sevmeye başlar. Kıza evlenme teklif eder ve derhal kabul edilir. Bu Arkady'nin Bazarov'dan ve onun nihilizminden ayrıldığı son adımdır. Okuyucu öyle hissediyor ki, Arkady yaşlandıkça babasına daha fazla benzeyecek: Şuurlu bir toprak sahibi, kansına bağlı bir koca, iyi bir vatandaş ve ileri görüşlere sahip olmakla beraber ihtilâlcî değildir.

Bazarov'a gelince, Arkady ve Anna'ya elveda diyerek, somurtkan bir yüzle doğduğu köye giderek, doktor babasının yardımcısı olarak çalışmaya başlar. Maamafih, huzursuzdur, canı sıkılır. Bir gün, kendisini, meşgul etmek için, tifüsten ölen bir kimsenin üzerine otopsi yapar. Bıçak, elinden kayar ve elini keşer. Birkaç gün sonra, cemiyete karşı duyduğu acı hisleri ve küskünlüğü hâlâ terketmeden cesur bir şekilde, aynı hastalıktan ölür. Bununla beraber, hikâye, diğerleri için mutlu sona erer; zira Kirsanov ailesinde ikili bir evlenme vardır, hattâ Anna, henüz, sevmemekle beraber bir gün seveceğini umduğu biri ile evlenir. Pavel, Almanya'ya giderek boş hayatını orada sürdürür. Acı ve ıstırap içinde kıvranan Bazarov'un mezarı üzerinde, yeşil ve huzur verici otlar yetişir.

Eleştiri

Babalar ve Oğullar'ın plânı basittir ve oldukça bağlantısız, gevşek bir tarzda biraraya getirilmiştir. Gerçekte, Tur-

genev'in romanları, titizlikle hazırlanmış plânlardan ziyade, her zaman hatırlanan küçük hikâyelerden ve karakter skeçlerinden oluşurlar. Hikâyede iki aşk macerası, bir düello ve bir ölüm vardır ki, başka bir yazar, bu malzemeyi romantik veya melodramatik bir şekle sokabilirdi; Turgenev, bunları, gerçek değerlerinden daha az işledi. Gerçekte tez, kitabın adıdır: İki nesil arasında, genellikle mizaçlar ve fikirler etrafında dönen ve ifadelerini sadece konuşmalarda gösteren çatışma.

Bu âşinası olduğumuz bir çatışma. Babaların daha yaşlı nesli ya Pavel gibi açıktan açığa muhafazakâr veya Nikolai gibi çekingen liberaldirler. Çocukları, babalarını, başlarını kuma gömmüş insanlar olarak görüyor ve onları şaşkına çevirmekten zevk alıyorlar. Nikolai, bu durumda, yeni hiçbir şey bulunmadığını, kendi gençliğinde de ebeveynlerine, onların başka bir çağa ait olduklarını söylediğini hatırlatır. Şimdi ise kendi çocuğu isyancılar arasındadır. Maamafih, çatışma önceden tahmin edildiği şekilde sona erer. Arkady'nin oldukça gelenekçi karısı ile yaşamaya başladıktan sonra, kendi çağının muhtevası içinde, babasınıninkine benzer bir hayat süreceği ima edilir.

Hikâyenin büyük meselesi Bazarov, onun, yaşlandıkça nasıl bir insan olarak gelişeceği hakkında bir şey söylemeyiz, zira genç yaşında ölür. Şüphesiz, Turgenev'in en meşhur karakteri o. Turgenev'in yarattığı insanlardan ekserisi ya Pavel gibi nörotik malûller veya Nikolai gibi, varlığı ile yokluğu belli olmayan nazik insanlar. Fakat Bazarov başka bir insan: İster Pavel gibi, kendisinden nefret etsinler, ister Arkady gibi tapsınlar veyahut Anna gibi ondan uzak durmaya çalışsınlar, karşılaştığı herkes üzerinde izini bırakır. Gerçi diğerleri onu, kanatlarına göre değerlendirirlerse de, gerçekte, bir şahsiyet olarak kendi izini bırakır. Ölüm, anında cesur ve bilhassa aptallar hakkında hükümlerinde şiddetli ve alaycı. Ve nihayet âşık olduğu zaman,

kendisini bu aşka, Arkady'nin kur yapması gibi vermez, bütün vücudunu sarsarcasına derin bir ihtirasla bırakır. Hizmetçiler ve çocuklar dışında, herkes üzerinde huşû yaratır. Öldüğü zaman, beraberce sakin bir hayat yaşayacak Arkady ve Katya'nın, bir zamanlar hayatlarında tesiri olan bu garip kuvveti her zaman hatırlayacaklarına eminiz.

Bazarov, ilk nihilisttir veya daha keskin olacaksak, kelimeyi bize ilk defa Turgenev, bu kitabında tanıttı. Gerçekte kelime, mevcut olan her şeyi reddeden, felsefi skeptikliği anlatmak için 1836'da görüldü. Turgenev, nihilisti, ne kadar hürmet edilirse edilsin, yerleşmiş prensip ve hiçbir otorite tanımayan birini anlatmak için kullanır. Böylece Bazarov, dinle, şiirle (bilhassa romantik şair Puşkin), vatanseverlikle, politikacılarla (bilhassa liberal parlamenterlerle) tabiatla (ki romantik nesil tabiata tapmıştı) ve hattâ bir biyolojik olarak değil de his olarak ele alınan aşkla dahi alay etti. Maamafih, onun tanıdığı ve onun karşısında kendi nihilizminin dahi ikinci derecede kaldığı bir genel prensip vardır: "Hareketlerimizi yöneten ütilitedir (yararlı olma, fayda sağlama)" diyor. "Günümüzde en faydalı şey, reddetmektir ve bizim yaptığımız da bu." Başka bir ifade ile nihilizm, mevcut tarihî şartlar altında, onun ütiliterciliğinin talep ettiği stratejidir. Alternatif yönden bakıldığında, onun bir nominalist (genellikle ilim diye bir şey bulunmadığını, sadece faydalı sanatların mevcut olduklarını söyleyen) veya pozitivist (bir kimyagerin otuz şaire bedel olduğunu iddia eden) olduğunu söyleyebiliriz. Söylemeye dahi gerek yoktur ki, İngilizce konuşan insanlar pozitivism ve ütiliterianizm'in ne olduğunu bilirlerse de aradaki fark şudur: Ekolün İngiliz temsilcileri genellikle Bazarov'un hareket teknik ve üslûbuna sahip olmayan akademik kişilerdir. Gerçek Bazarovlar'ın sayıları çok azdır; fakat Arkady ve Sitinikov gibi taklitçilerinin, üniversite talebelerinin toplandıkları her yerde, düzinesi on

kuruş. Muhtemeldir ki, onların yaşlıları, gururlarını ve entelektüel tembelliklerini devam ettirdikleri müddetçe, her zaman bizimle beraber olacaklardır.

Turgenev'in kadınlarının, erkeklerinden daha fazla izlenim bırakan kimseler oldukları sık sık işitilir. Bu romanda, liberal entelijansiya ve Batı fikirlerinin dokunmadığı hakiki Ruslar arasında eşit bir tarzda yayılan müteaddid tanınmış kadın vardır. Bn. Kukkin, entelektüel bir kadını en gülünç bir şekli ile gösterir. Kimya ile meşgul olur, mimarlık yapmaya çalışır ve Amerikan edebiyatını okur. Emerson'u George Sand'e tercih eder. Bu kadın sun'idir, yapmacıktır, sinirlidir, tatmin olunmamıştır. Daha orijinal ve zeki bir kadın olan Bn. Odintsov, Bazarov'un özelliklerini, hepsinden fazla takdir eder ve kitapta, peşin hükümlere kapılmaksızın ve samimi bir şekilde, Bazarov'la eşit şartlar altında konuşabilecek yegâne insan odur. Fakat yine de, kadının şahsiyetinin çekirdeğinde, kadının ciddi bağlılıklar kurmasını engellemeyen nörotik bir yara var. Kadın bazen huzura kavuşuyorsa da gerçekte hiçbir zaman mutlu değildir.

Öteki aşırı uçta da, Bazarov'un annesi yer alıyor: "Eski ekole mensup hakikî bir Rus hanımefendisi, Moskova'nın eski günlerinde, iki asır önce yaşamış olabilirdi." Arina Vlassyevna, kehanetlere ve ruhlara inanır. Senede azamî bir veya iki mektup yazar; fakat hizmetçilerine karşı müşfiktir, dilencilere cömert ve oğlunu da sever. Besselli ki, iyi bir kadın. Turgenev, böyle insanların sayılarının çok azaldığına üzülür. Sonra utangaç, nazik ve sevimli Feniçka vardır ki, Arina kadar halis bir Rus. Onun sessiz, kendisini belli etmeyen aşkı, Rus köylüsünün nihayetsiz ıstıraplara dayanabilmek kapasitesinin bir neticesi.

Bu karakter Turgenev'de, Batı ve Slav idealleri arasında bir gerginlik bulunduğu hissini uyandırır. Bazarov, yeni türde bir Rus: Ne serf ne asil, Rusya'yı Doğu uyuşuklu-

ğundan kurtarmayı vaadededen bağımsız bir ruh. Feniçka, karşı kutuptaki bir ideal: Entelektüel olmaktan ziyade sezgi gücü kuvvetli olan biri, sadeliğinden, kuvvetli ve halkın hayatını yakından biliyor. Slav ruhunda, Batı Avrupa ruhunda mevcut olmayan özel bir derinlik bulunduğunu söyleyen eleştiriciler, bunun en iyi örneğini Feniçka'da bulacaklar. Turgenev, Bazarov'u yarattığı zaman bir Batılı olarak yazdı; Feniçka'yı yarattığı zaman da, bir Slavofil olarak.

Yazar

İvan Sergeyeviç Turgenev, kendi neslinin Rus yazarları arasında, davranışı ile Avrupa'ya en yakın olan ve bu yüzden Batı'nın hayranlık duyduğu ilk Rus yazardır. Varlıklı bir çiftçi ailesinde dünyaya geldi. Annesi, onların beşerî yaratık olduklarını unutarak son derece haşın davranan eski ekole mensup otokrat bir Rus kadını idi. Bn. Turgenev'in çocukluğu ve evliliği son derece kötü şartlar altında geçtiğinden, çocukları da dahil, herkese zalimce muamele etti. Böylece, ilkin Moskova'da, daha sonra Saint Petersburg'da ve nihayet Berlin'de eğitim gören İvan, bu haşın atmosferden kendisini kurtarmış oldu. Rusya'ya 1841'de döndüğü zaman yirmi üç yaşında idi; bir devlet dairesinde çalıştı; ardından annesinin itirazlarına rağmen, edebiyatçı olmaya karar verdi. Annesi ölünceye kadar, yıllarca, bir tür bohem hayatı yaşadı. Daha sonra, rahat bir hayat sürecektarzda servet sahibi oldu.

Turgenev hiç evlenmedi. Gençliğinde -ki sonraları, köleliğin düşmanı olarak şöhret kazanacaktı- kendi kuzeninden bir serf kızı satın aldı ve onunla, kendi ailesinin malikânesinde metres hayatı yaşadı. Fakat birkaç yıl kadar süren bu hayattan bıktı ise de gayrimeşru kızını, şuurlu bir şekilde eğitti, evleninceye kadar baktı. Turgenev, maamafih en derin aşkını sonraları Bn. Viardot adını alacak Pauline Garcia adında bir şarkıcıya sakladı. Bu ilişki tamamen platonik kaldı (Turgenev, fizikî ihtiyaçlarını başka yerlerde tatmin edebiliyordu). Bn. Viardot, Turgenev'e müsamaha etti ve kocası da onu bir tehlike olarak görmedi. Bununla beraber Turgenev, bu kadına gerçekten âşık oldu. Avrupa'da her yerde onu takip etti. Turgenev'i kozmopolit biri yapan özellik, kendi entelektüel yönü olduğu

kadar kadının cazibesi idi. Turgenev, 1856'dan 1883'e kadar, ülkesine yaptığı kısa ziyaretler dışında Batı'da yaşadı.

Turgenev'in belli başlı ilk kitabı, 1840'larda yazıldığı halde 1852'de basılan ve kır hayatından manzaralar anlatan *Bir Sporcunun Hayatından Parçalar* idi. Kitabın bu saf başlığına rağmen, gerçek tez serf ve efendisi arasındaki ilişki idi. Turgenev köylüleri, hissî bir tarzda ele almadı, fakat onların da beşerî yaratıklar olduklarını anlattı; bu da, çağın anlayışına çok yaklaşmış bulunduğundan, kitap çok ilgi çekti. Sosyal protestonun önemli bir belgesi olarak ele alınan bu kitap *Tom Amca'nın Kulübesi* ile mukayese edildi. Kitabın, daha sonraları II. Alekxander olarak tahta geçecek Tsareviç'in serfliği ortadan kaldırma yolundaki gayretlerinde yardımcı olduğu söylenir. Turgenev, aynı yıl, *Ölü Canlar*'ın yazarı Nikolai Gogol'un ölümü üzerine, onu öven bir yazı yazdığından kısa bir müddet için hapsedildi; böylece adı, esaret ve zulmün bir düşmanı olarak yerleşti.

Turgenev, daha sonraki kitaplarında sosyal tezler üzerinde durdu. Bir ihtilâlcıyı anlatan *Rudin* adlı romanına Turgenev'in Berlin'de tanıdığı Mihal Bakünin'i örnek tuttuğu söylenir. *Sakin İnsanların Bir Yuvası*, aristokrasi içinde geçer. Başlıca karakteri Lavretsky -ki Turgenev'in gayrikahraman kahramanlarından biridir- evlendiği kadın ile sevdiği kadın arasında ne yapacağını bilemeyen tesirsiz bir adamdır. Turgenev'in en büyük romanı Babalar ve Oğullar'ın kahramanı Bazarov, müellifin 1860'da Almanyada tanıştığı bir Rus doktoru örnek tutularak işlendi. Bazarov'u kimse sevmeydi. Muhafazakârlar, yıkıcı buldular, radikaller de, Bazarov'un karikatürize edildiğini söylediler. Okuyucu, Turgenev'in kendi kahramanı hakkında ne düşündüğünü merak ediyor. Entelektüel olarak, Bazarov'la beraberdi, fakat onun içgüdüsel sempatileri eski nesilden yana idi.

Babalar ve Oğullar'ın tutulması neticesinde Turgenev Avrupa'da kalmaya karar verdi. Bunun neticesinde de, daha sonraki romanları, günün realiteleri ile bağdaşmadığı söylenerek tenkit edildi. Maamafih, Avrupa'da bilhassa Flaubert, Edmond de Goncourt, Alphonse Daudet ve Emile Zola gibi realistler takdir ettiler. Bu beş kişi, yemeklerini çok defa beraberce yediler ve bu anlara da "ıslıklanan yazarların yemeği" adını verdiler. Öte yandan, Turgenev'in Dostoyevski ile münasebetleri gayet kötü idi. Tolstoy ile de bir düello yaptı.

Turgenev'in son yılları, belibaşlı haricî macera veya hâdiseden yoksundu. 1867'de, son derece cazibeli bir kadına tutulmuş zayıf iradeli bir adamın hikâyesini anlatan *Duman* adlı kitabı yayımlandı. On sene sonra

Bakire Toprak adlı romanında, halkın lideri olmak isteyen zayıf bir kahramanın, Rus köylüsünün adaletsizliği karşısındaki âciz durumunu ele aldı. Bu kitap da, Rusya'da tutunmadı. Turgenev, genellikle Fransa'da yaşadı; gut hastalığına yakalanmış bir ihtiyar adam olarak ara sıra Rusya'yı ziyaret etti. Hayatının sonuna doğru, bu eleştirici düşmanlık azaldı. Öldüğü zaman, Rusya'nın çok büyük yazarlarından biri olarak anıldı. Turgenev'de, Tolstoy'un hamasiliği veya Dostoyevski'nin ihtirası yoktur. Romanlarında, ekseriya, ölmekte olan bir sınıfı, fazla üzerlerine varmadan tenkit eder. Bununla beraber, birçok eleştiricinin indinde, bu üç Rus romancısı arasında da en büyüğü Turgenev'dir.

Pickwick'in Evrakı (The Pickwick Papers)

Yazan
Charles Dickens
(1812-1870)

Başlıca Karakterler

Sammuel Pickwick: İyi huylu, sevimli, saf, ortayaşlı bir adam; herşeyi bilmek ister ve macerayı sever.

Nathaniel Winkle: Pickwick Kulübü'nün en utangaç üyesi.

Tracy Tupman: Pickwick Kulübü'nün şişman, aşk maceraları peşinde giden bir üyesi.

Augustus Snodgrass: Pickwick Kulübü'nün şair ruhlu üyesi.

Alfred Jingle: Gezici bir aktör ve sırdaş; kısa telgrafvari cümlelerle durmaksızın konuşur.

Mr. Wardle: Rochester civarındaki Manor Çiftliği'nin sahibi, iriyarı ve cana yakın biri.

Rachael Wardle: Mr. Wardle'in, yaşı ilerlemiş, evlenmemiş kızkardeş.

Emily Wardle: Mr. Wardle'in kızı.

Arabella Allen: Mr. Winkle'in hayatının aşkı; maamafih kızın erkek kardeşi, onu bir doktorla evlendirmek ister.

Bn. Bardell: Mr. Pickwick'in Londra'daki ev sahibesi; Pickwick'in, kendisine âşık olduğunu sanır.

Sam Waller: Mr. Pickwick'in sadık uşağı; azimli ve eşsiz bir insan; bir "cockney"dir (Londra'nın kenar mahallesinde yetişen bir adam).

Mr. Serjean Buzfuz: Bn. Bardell'in vicdansız avukatı.

Mr. Bob Swyer: Arabella Allen'in reddettiği genç ve sevimli bir tıp talebesi.

Hikâye

Pickwick kulübünün kibar, gözlüklü kurucusu ve yönetim kurulu dâimî başkanı Mr. Samuel PickWick, 13 Mayıs, 1827'de kulübünün üç üyesi ile birlikte (Mr. Nathaniel Winkle, Mr. Augustus Snodgrass ve Mr. Tracy Tupman), bir atlı araba ile kır bölgelerinde bir geziye çıkar. Kulüp üyeleri, İngiltere'nin uzak bölgelerine giderek, mahallî âdetleri tespit etmeyi teklif ederler. Bu yarı-ilmî gaye yolundaki gayretlerinde, beraberce, hoşça vakit de geçirmeyi düşünürler.

Henüz yola çıkmışlardır ki, bir grup kabadayının hücumuna uğrarlar. Mr. Alfred Jingle adında kibar, dünya görmüş ve maharetli biri kendilerini kurtarır. Beraberce Rochester'e giderlerken, şimdiye kadar yaptığı birçok işleri zevkli bir şekilde onlara anlatır. Yolda fıçılarla midye yedikten sonra, Rochester'e geldikleri vakit, o akşam, handa bir balo tertiplendiğini öğrenirler. Mr. Jingle, balo için resmî elbisesi bulunmadığını üzülerek anlatır, zira elbisenin bulunduğu bavul çalınmıştır. Mr. Jingle, Mr. Tupman'a baloya gidememesinin çok üzücü olduğunu, zira şişman, utangaç Tupman'ı balodaki, bütün güzel kızlarla tanıştılabileceğini söyler.

Mr. Tupman, böylece Mr. Winkle'in resmî elbisesini Alfred Jingle için "ödünç" alır. Alfred Jingle de, baloda Dr. Slammer'in kur yaptığı orta yaşlı bir kadınla flört ederek, çabuk kızan bu doktoru çileden çıkartır.

Ertesi sabah, Dr. Slammer'in uşağı Mr. Winkle'i ziyaret ederek, efendisinin kendisini düelloya davet ettiğini söyler. Zavallı Mr. Winkle ise, geçen akşam doktora hakaret ettiğini hatırlamayacak kadar sarhoştur. Sanığın kendi elbiselerini giyinen Mr. Jingle olduğunu bilmeyen ürkek Pickwick'li korkudan tir tir tit-

reyerek, düello yerine gelir. Yardımcısı, Pickwick Kulübünün şairi Mr. Snodgrass'tır. Dr. Slammer düello yerine geldiği zaman, Mr. Winkle'nin yanlış biri olduğunu kimse bilmez.

Aynı gün, öğleden sonra, Pickwickliler, şişman ve sevimli Mr. Wardle'in iki kızı, şişman ve evlenmemiş kız kardeşi Rachael ile birlikte yaşadığı Manor çiftliğine davet edilirler. Ertesi günü öğleden sonra, zorlu bir yolculuk yaparak, Pickwickliler, sefil-perişan bir vaziyetten, kaldıkları handan on mil mesafedeki hana ulaşırlar.

Mr. Tupman, yaşlı Bn. Wardle'e âşık olur ve Mr. Winkle de güzel Arabella Allen'e tutulur. Yiğitliğini ispat etmek için, Mr. Winkle, tüfeklerle hiçbir alışverişi olmamasına rağmen ava çıkar ve kazaen Mr. Tupman'ı elinden vurur.

Kriket maçı sırasında Mr. Pickwick, tekrar Jingle'e rastlar. Mr. Wardle, bu aktör ve şarlatanı Manor çiftliğine davet eder. Daima bir fırsat kollayan Jingle, Bn. Wardle'in zengin bir kadın olduğunu sanır, onu Mr. Tupman'dan soğuttuktan sonra, beraberce kaçarlar. Mr. Wardle ve Mr. Pickwick, derhal bu çiftin peşine takılır, zorlu bir takipten sonra White Hart Hanı'nın akıllı uşağı Sam Waller'in yardımıyla Londra'da yakalarlar. Jingle'e oldukça yüklü bir para vererek bu işten vazgeçmeye ikna ederler; zavallı Bn. Wordle de gözyaşlarıyla Manor Çiftliği'ne getirilir.

Londralı bir arabacının oğlu olan Sam Waller'in zekâsına hayran kalan Mr. Pickwick, onu kendisine uşak olarak tutar, beraberce Gosling Street'teki yerine gelirler. Mr. Pickwick'in ev sahibi Bn. Bardell, garip düşünceler içindedir. Mr. Pickwic'in kendisine âşık olduğunu ve evlenme teklifinde bulunduğunu sanır. Kadın, Pickwick'in üç arkadaşı kendisini ziyarete geldiği an, bayılmış gibi hareket ederek kendisini Mr. Pickwick'in kollarına bırakır.

Bn. Bardell'in bu tutumu karşısında Londra'da yaşayamayacağını anlayan Mr. Pickwick ve arkadaşları, Eastanswill kasabasına giderler. Kasabada "Blue"lar ve "Buff"lar arasında şiddetli

detli seçim mücadelesi yapılmaktadır. Bir "Blue" olan Muhterem Samuel Slumkey, pis bir seçim mücadelesi sonunda, "Buff", rakibi Horatio Fizkin'e karşı zafer kazanmıştır. Seçim heyecanı sırasında, Mr. Pickwick, tekrar Jingle'i görür, kendisinin yatılı bir okula giden zengin bir kızı kaçırmak isteyen Jingle'nin plânını bozduğunu sanır.

Londra'ya döndüğü zaman Mr. Pickwick, Bn. Bardell'in bir avukatlık firması vasıtasıyla aleyhine, vaadini yerine getirmediği için dâvâ açtığını hayretle öğrenir. Fakat muhakeme başlamadan önce, Mr. Pickwick, Wardle ailesiyle birlikte mutlu bir Noel geçirir ve Mr. Winkle'nin Arabella Allen'la olan aşkı daha da gelişir.

Londra'ya dönen Mr. Pickwick, Dodson ve Fogg hukukî firmasının avukatı Mr. Serjean Buzfuz'un oyunu ve sahtekârlıklarına karşı kendisini savunmalıdır. Vicdansız avukat, Mr. Pickwick'in ev sahibesinden akşam yemeği için pizola ve salça istemek için gönderdiği yazının, gerçekte bir aşk mektubu olduğuna hâkimi inandırır. Mr. Pickwick'in şahidi iyi niyetli, fakat tamamen beceriksiz Mr. Winkle, hâkimi daha da kızdırmaktan başka birşey yapmaz. Sam Waller, efendisini savunmak ister, fakat hâkim onun kurnaz zekâsının "cockney"lere mahsus bir küstahlık olduğunu söyler. Hâkimler, pizola yer ve şarap içerlerken, jüri, Mr. Pickwick'in suçlu olduğuna karar verir. Adaletin böylece yanlış tecellisi karşısında gazaba gelen Mr. Pickwick, 750 İngiliz lirası cezanın bir kuruşunu dahi ödemeyeceğini ve hapishaneye gitmeyi tercih edeceğini söyler.

Borçlarını ödemeyenlerin gönderildiği Fleet Street Hapishanesi'ne yollanılmadan önce, Mr. Pickwick'in, Bath kasabasının kaplıcalarında bir ay istirahat etmesine müsaade edilir. Mr. Pickwick burada, arkadaşı Winkle ile Arabella Allen'in erkek kardeşinin evlenmesini istediği tıp talebesi Bob Sawyer'i reddettiğini öğrenince, Bn. Allen'in bir parkta, Mr. Winkle ile buluşmasına aracılık eder.

Mr. Pickwick (avukatının ve Sam Waller'in sözlerini dinlemeyerek), mahkemenin tayin ettiği tazminatı ödemek istemez ve hapishaneye gönderilir. Uşağı Sam da, efendisine hizmet edebilmek için kendisini hapsettirir ve böylece Mr. Pickwick'in hücrelerini mümkün olduğu ölçüde rahat yaşanacak bir şekle sokar. Mr. Pickwick, hapishanede artık ıslah olamayan Jingle ile bir defa daha karşılaşır. Adam çok kötü bir durumdadır. Mr. Pickwick, adamın hâline acır, kendisine elbise alması ve karnı-nı doyurması için para verir.

Mr. Pickwick, bir gün Bn. Bardell ve oğlunun da Fleet Street Hapishanesi'ne atıldıklarını görür. Kadının dâvâsını ücretsiz üzerine alan Dodson ve Fogg adındaki hukuk bürosu, Mr. Pickwick'in ödeyeceği tazminattan kendilerine pay çıkarmayı düşünüyordu. Kadın, onların ücretlerini ödemeyince, müvekkillerini hapsettirdiler. Cömertliğini hiçbir zaman terketmeyen Mr. Pickwick, Bardell'lere para verir ve hapisten kurtulmaları için yardımcı olacağını vaadeder.

Bu arada, Arabella, kardeşinin itirazlarına rağmen, Mr. Winkle ile evlenir. Bu çift, Pickwick'i hapishanede ziyaret ederek, borcunu ödeyip serbest kalmasını ve Arabella ile kardeşini banştırmasını rica eder. Mr. Pickwick, buna hayır diyemez. Üç ay hapiste kaldıktan sonra, Bn. Bardell'e tazminatı öder ve hapisten çıkar. Arabella'yı erkek kardeşi ile banştırır, fakat şimdi Mr. Winkle'in babasının bu evliliğe itiraz ettiğini ve oğlunu, mirastan mahrum bırakacağını söylediğini öğrenir. Üstelik, Mr. Pickwick'i ziyaret eden Mr. Wardle, kızı Emily'nin fakir şair Mr. Snodgrass'a derinden tutulduğunu söyler.

Mr. Pickwick, bu güçlüklerin hepsini hâller. Mr. Winkle'in babası, gelinin sevimli bir kız olduğunu görünce, oğlunu affeder. Mr. Snodgrass, Emily Wardle ile evlenir, hattâ Sam Waller de, bir hizmetçi ile evlenerek, karısı ile birlikte Mr. Pickwick'in işlerini yapmaya devam eder.

Bütün bu yorucu maceralardan sonra, Mr. Pickwick, kulübü dağıtır ve Waller'le birlikte bir kır evine çekilerek Winklelerin ve Snodgrassların çocuklarına manevî babalık eder.

Eleştiri

1836 yılında bir gün Robert Seymour adında bir sanatkâr, yirmi dört yaşında Dickens'e başvurarak avcılıkla ilgili bir çizgi romanın yazılarını yazmasını ister. Resimler Surtees'in halk tarafından beğenilen popüler romanlarını hatırlatırcasına, bir grup amatör sporcunun komik maceralarını gösteriyordu. Genç bir dehanın kendisine olan güveni ile Dickens, bir şartla bu işi yapabileceğini söyledi: Resimler, ikinci derecede kalacaktı. Kitabın nasıl son bulacağını bilmeksizin *Pickwick'in Evrakı* adı altında tefrika edilmeye başlandı.

Başlangıçta halkın pek ilgisini çekmeyen bu seri, araya Sam Waller'in girmesiyle derhal tutundu. Bu arada Seymour intihar etti ve Dickens, romanın ortasında ressam-sız kaldı. Bu iş için görüştüğü kimselerden biri, o zaman bir ressam olarak kendisine bir yol çizmeye çalışan genç Thackeray idi. Maamafih, bu iş Hablot K. Browne'ye verildi, bu ressam da, "Phiz" imzası ile Dickens'in ilk kitaplarından birçoklarını resimledi; sonraları onun yerini, büyük ressam George Cruikshank aldı.

Dickens dehasını göstermeye başlamıştı. *Pickwick'in Evrakı*'nın oldukça basit orijinal plânı kaldırıldı. Artık cockney "sporcular"ın gülünç maceralarına bağlı kalmayan Pickwick, çocukluğunda okuduğu romanlara, Cervantes'in, Fielding'in ve Smollet'in pitoresk romanlarına döndü ve ondokuzuncu asrın ilk yıllarındaki İngiliz hayatını büyük bir panoramik roman halinde gösterdi.

Çok gevşek bir yapı üzerine kurulmuş olmasına rağmen, *Pickwick*, onun en meşhur romanlarından biri oldu, kitabı yazdığı sırada Dickens'in roman konusunda pek az

tecrübesi vardı ve romanı iyi yapan unsurların neler olduğunu da pek bilmiyordu. Aylık tefrikalar hâlinde yazdığından, roman ilerledikçe, plânı da istediği gibi değiştirdi. Ancak daha sonraları, tefrika edilen bir romanın da resmî bir düzeni olması gerektiğini öğrendi.

Gelişigüzel plânına, hareketlerin birbirlerine karışmasına, çok sayıdaki karakterlerine rağmen, Dickens'in büyük tahayyül gücü hiçbir zarar görmüyor. *Pickwick*, bugün de zevkle okunan bir kitap. Sanayileşme çağından önceki İngiltere'nin hanları ve atı arabaları, yemek sofraları, ailelerin Noel'de biraraya gelmeleri, kanunun adaletsizliği ve saçmalığı, borçlarını ödemeyenlerin atıldıkları hapis-hanelerin dehşet saçıcı durumlarıyla dengeleniyor. Dickens'in daha sonraları ele aldığı tezlerden ekserisi, ilkin *Pickwick'in Evrakı*'ndaki beşerî sayfalarda görüldü.

David Copperfield

Yazan

Charles Dickens

(1812-1870)

Başlıca Karakterler

David Copperfield: Hikâyeyi anlatan genç; başarılı bir romancı olmaktan önce başından pek çok hadise geçmiş, hayatın iniş ve çıkışlarını tatmıştır.

Betsey Trotwood: David'in egzantrik, fakat iyi kalpli büyük halası.

Mr. Murdstone: David'in zalim ve asık yüzlü üvey babası.

Jane Murdstone: Mr. Murdstone'in haşin kız kardeşi.

Peggotty: David'in şişman, sevimli dadısı.

Barkis: Sakin, içine kapalı biri.

Daniel Peggotty: Peggotty'nin sadık, basit erkek kardeşi.

Küçük Emily: Peggotty'nin saf, yetim yeğeni.

Ham: Peggotty'nin saf, yetim kuzeni.

Mr. Creakle: Salem House okulunun haşin müdürü.

James Steerforth: David'in derinden romantik, fakat tamamen bencil çocukluk arkadaşı.

Tommy Traddles: David'in bir diğer okul arkadaşı; iyi tabiatlı ve açık kalpli.

Wilkins Micawber: Ezeli nikbin; bir gün, "şu veya bu şekilde" muazzam borcunu ödeyeceğine inanır.

Mr. Wickfeld: Betsey Trotwood'un Canterburyli avukatı.

Agnes: Avukatın kızı; güzel ve hissî bir kız.

Mr. Spenlow: Spenlow ve Jorkins hukuk bürosunun kurucularından; David'i, çırak olarak yanlarına alır.

Dora: Mr. Spenlow'un güzel, sevimli ve aptal kızı.

Uriah Heep: Mr. Wickfield'in muhatabını rahatsız edencesine tatlı dilli kâtibî.

Hikâye

David Copperfield'in Suffolk şehrinin Blunderstone bölgesinde babası ölür ve genç dul karısına ayda 105 İngiliz lirası bir gelirle Peggoty adında sâdık bir hizmetçi bırakır. David'in dünyaya geldiği gece, onun büyük halası olan egzantrik Bayan Betsey Trotwood da odadadır. Fakat kadın öfke ile çıkar, çünkü doğan çocuğun kız olmasını istemektedir ve bu çocuğa da kendi adı verilecektir.

David'in ilk yılları mutlu geçer. Çocuğun güzel, genç annesi, bir dediğini iki etmez. Peggotty bir gün David'i Yarmouth liman şehrine gezmeye götürür. Peggotty'nin burada Daniel adında bir erkek kardeşi vardır; sahildeki rahat bir balıkçı kayığında yaşar. Daniel'in Ham adında bir yeğeni ve Emily adında bir kuzeni vardır; her ikisi de yetim olan bu çocuklar David'le iyi arkadaş olurlar.

David, Yarmouth'dan döndüğü zaman annesinin Edward Murdstone adlı yakışıklı, hasis ve zalim bir adamla evlendiğini görür. Mr. Murdstone dindar ve kasvetli kızkardeşi Jane'i onlarla yaşaması için getirmiştir ve Murdstone'lar beraberce David'in ve annesinin şevklerini kırmaya çalışırlar. David, onun tarafından hırpalanmaya artık tahammül edemeyince, Mr. Murdstone'ın elini ısırır ve derhal Salem House okuluna gönderilir. Okulun müdürü, Creakle adında beceriksiz ve sadist biridir.

David'i kötü yönetilen bu okulda huzura kavuşturan tek şey, yeni arkadaşlarıdır; yakışıklı, aristokratik James Steerforth ve

her zaman neşeli Tommy Traddles. Fakat okul günleri, annesinin doğum yaparken ölmesi üzerine sona erer. Hattâ sadık Peggotty bile Barkis adında suskun bir taşıyıcı ile evlenir. David yalnız kalır, üvey babası da kendisiyle ilgilenmez.

David, on yaşına geldiği zaman Londra'ya gönderilerek Murdstone ve Grinby ticarethanesinde çalışırsa da, hemen hemen aç kalır. İş farelerin cirit attığı depodaki şarap şişelerini yıkamak ve etiketlemektir. Beraber çalıştığı kimseler alelâde insanlar olan Mick Walker ile Mealy Potatoes'tır. David, Londra'da Mr. Wilkins Micawber adında birinin yanında kalır. Mr. Micawber, tutumsuz bir adamdır; borçlularının mütemadiyen peşinde gezmelerine rağmen, dört çocuğunu ayakta tutmaya çalışır. Islah olmaz bir iyimser olan Mr. Micawber, David'e, "Şu veya bu şekilde işlerin düzeleceği"ni durumun iyileşeceğini söyler. Fakat Mr. Micawber, sonunda borçlarını ödemeyenlerin hapishanesine gönderilir ve David'in de yatacak yeri kalmaz.

Ruhunu ezen işinden bıktığından ve işleri olurluna bırakan Micawber'lerden başka bir yerde oturmak istemediğinden, David, büyük halası Betsey Trotwood'un yaşadığı Dover'e gitmek üzere Londra'dan ayrılır. Yolda, eşkıyalar tarafından dövülen ve bütün parası alınan David, halasının evine geldiği zaman perişan bir haldedir. David'in bir kız olmayışını hiçbir zaman hazmedemeyen Bn. Betsey, bununla beraber, David'i yıkar ve karnını doyurur. Bn. Betsey, hafifçe kaçık kiracısı Mr. Dick'in tavsiyesi üzerine, çocuğu yanına almaya karar verir. Kadının bu hareketinde, iğrenç Murdstone'ların da Dover'e gelerek David'i zorla götürmek istemelerinin de tesiri olur.

David bu defa Mr. Creakle'inkinden çok daha iyi bir okula, Canterbury'deki Mr. Strong'un okuluna gönderilir. Orada, büyük halasının avukatı Mr. Wickfield'in yanında kalır ve Mr. Wickfield'in kaygan ağızlı kâtabi Uriah Heep ile tanışır ve kendisini hiç sevmez. David, Mr. Wickfield'in güzel kızı Anges'ten çok hoşlanır ve ona, âdeta kızkardeşi imişçesine muamele eder.

Mr. Strong'un okulundan çok iyi derecede ile mezun olan David, avukat olmaya karar verir; fakat ilkin, Yarmouth'a giderek Peggotty ailesini ziyaret eder. Yolda eski okul arkadaşı Steerforth'a rastlar; Steerforth, şimdi nazik ve sevimli bir genç olmuştur. David, Steerforth'u da davet eder ve Yarmouth'da geçirdikleri iki hafta zarfında, Steerforth ve küçük Emily birbirlerine âşık olurlar. Emily, Ham ile nişanlıdır.

David, Londra'ya dönerek Spenlow ve Jorkins hukuk firmasında pratisyen olarak çalışmaya başlar. Mr. Spenlow'un güzel lâkin aptal kızı Dora'ya âşık olur. Fakat kısa bir müddet sonra, halasının bütün parasını kaybettiğini ve Uriah Heep'in, dalavereli yollarla, Mr. Wickfield'in firmasına ortak olduğunu öğrenir. Barkins'in ölmek üzere olduğu haberi gelir ve David Yarmouth'a gider. Orada, Emily'nin, nişanlı olmasına rağmen, Steerforth ile kaçtığını öğrenir. Derin bir kedere boğulan, yaşlı Daniel Peggotty, yeğenini aramaya koyulmuştur.

Halası artık David'in, Mr. Spenlow'a çıraklık ücretini ödeyemediğinden, David, stenografi kâtipliği yapar. Durumundaki değişikliğe rağmen, David, Dora'yı görmeye devam eder. Spenlow, onların evlenmek istediklerini öğrendiği zaman kesinlikle karşı çıkar. Çok geçmeden beş parasız kalan Spenlow ölür. David ve Dora evlenirler ve David'in kazandığı çok az para ile geçinmeye çalışırlar. David, güzel fakat randımsız karısının, evi ekonomik bir tarzda idare etmesini isterse de, kansı bu işi beceremez ve karı-koca bir sürü güçlüklerle karşılaşır. Bununla beraber, sevimli bekâr arkadaşları Tommy Traddles'i zaman zaman yemeğe davet etmeyi de ihmal etmezler.

Bir iş için Canterbury'ye giden David, şimdi Uriah Heep'in yanında çalışan Mr. Micawber'i görür. Mr. Heep, Micawber'in maaşından kendisine avanslar vermek suretiyle, Micawber üzerinde tam bir hâkimiyet kurmuştur. Daha da kötüsü, Mr. Wickfield de önceki kâtibinin hâkimiyeti altındadır. David'i, daha da üzen bir vakıa, iğrenç Mr. Heep'i, Mr. Wickfield'in güzel kızı Agnes'le evlenmek istemesidir.

Nihayet, aslında samimî bir insan olan Mr. Micawber, David'e Uriah Heep'in Mr. Wickfield'den para sızdığını söyler. Kâtibin böylece teşhir edilmesiyle bir ölçüde tazminat ödenir ve Bn. Trotwood, Mr. Micawber'in Avustralya'ya göç etmesine yardımcı olur ve hâlâ iyimser olan Mr. Micawber, orada, "şu veya bu şekilde" durumunun düzeleceğine inanır. Kendisiyle birlikte aynı gemide yolculuk edenler arasında Emily ile Emily'nin amcası da vardır. Steerforth, hissiz bir şekilde kendini terkettiği zaman, müşfik ve temiz kalpli Daniel Peggotty, yeghenini affeder ve şimdi İngiltere'nin bu müstemlekesinde yeni bir hayat bulacaklarını umarlar.

Dora'nın sıhhati -ki gerçekte, her zaman nazikti- tedricen bozulur. David, henüz çocuk yaşındaki kansının sararıp solmasını derin bir üzüntü içinde seyrederek. Bu kederli günlerde, yegâne teselli Agnes'in kendilerini sık sık ziyaret etmesidir. Dora öldüğü zaman, Agnes, David'in biraz seyahat ederek teselli bulmasını tavsiye eder. İlk Yarmouth'a gider. Fakat denizde büyük bir fırtına başlamıştır. Bir gemi dalgaların tesiri altında sahile vurmaya üzeredir. Ham Peggotty, geminin enkazı arasında kalan bir adamı kurtarmak için denize atlar. Steerforth'u kurtarmaya çalışırken boğulur ve ölür.

David, üç sene Avrupa'da dolaşır, İngiltere'ye döndüğü zaman, Bn. Trotwood'dan, Agnes'in evlenmek üzere olduğunu öğrenir. Gerçi David, Agnes'e her zaman bir kızkardeşi imişçesine muamele etmişse de, bu habere üzülür. Halasının çöpçatanlık teşviki altında, Agnes'i ziyaret eder. Yalnız kaldıkları bir sırada, Agnes, kendisinden başka kimseyi sevmediğini David'e itiraf eder. David ve Agnes evlenirler ve Bn. Trotwood buna çok sevinir. Çok sayıda çocukları olur. David de, sonunda, fazlasıyla başarılı bir yazar olarak kendisine isim yapar.

Eleştiri

Dickens'in en çok sevilen romanları arasında *David Copperfield*, Dickens'in kendisine mahsus özellikleriyle

dolu büyük ve yaygın otobiyografik bir eserdir. Dickens, Londra'daki bir boya fabrikasında çalıştığı mutsuz günlerinde, David'in Murdstone ve Grindy şirketindeki çıraklığının kâbusunu yarattı. Mr. Micawber, Dickens'in yarı tenkitçi, yarı sevimli ve tutumsuz kendi babasıdır. Bu otobiyografik unsurlara şifreli cümlelerle konuşan Barkis'ten kaygan ağızlı habis Uriah Heep'e kadar çok sayıda egzantrikler ihtiva eden bir portre galerisi ekledi. Bu ancak, Dickens'in inanılmazcasına velût muhayyilesi ile mümkün oldu.

Fakat, kitabın gerçek kuvveti, Dickens'in kendi çocukluk yıllarını heyecanlı bir samimiyet ve kızgınlıkla anlatmış olmasıdır. Bu boya fabrikasında geçirdiği altı ay, onun için öylesine korkunç bir kâbus idi ki, daha sonraları, onun hakkında hiçbir şey hatırlamak istemedi, en yakınlarına dahi bahsetmedi. Bu kâbusu, sadece sanatı vasıtasıyla belirtti. *David Copperfield*'de saf ve temiz çocukluk yıllarını ve Cennetten Mr. Murdstone tarafından nasıl kovulduğunu ve çocuk yaşında Londra'nın sefil işçi sınıfı halkının yaşadığı yerlere nasıl düştüğünü anlatır.

David Copperfield'in sayfalarında, bir hayalet gibi peşimizi bırakmayan bir diğer hatıra Dickens'in, kendi evliliğinden önce tanıdığı Maria Beadnell'e olan aşkı idi. Bu kadın, romandaki Dora'dır. Dickens, hislerini dışarı vurmayan karısı yerine bu zayıf, aptalca, fakat sevimli kız ile evlenmiş olsa idi, bunun nasıl bir evlilik olacağını gayet canlı bir şekilde hatırlıyor. Genç yaşında evlenen David'in hayatını anlatan kısım son derece dokunaklı, fakat tedricen hayatta başarılı bir adam olarak yükseldikçe, kitabın ilk yapısındaki hissî saikler geride kalıyor. Dickens artık, kendi kendini analiz etmemek için birtakım itiraflarda bulunmak yerine, romanın plânını dokuyan muhtelif iplikleri birbirine bağlamakla meşguldür.

Dickens'in karakterleri arttıkça ve onlar birtakım tesa-

düfi yollarla birbirlerine bağlandıkça romanın plânı inanılmazcasına derinleşir. David, çocukluk haykırışlarından kurtulduğundan, daha az ilgi çekici hâle geldikçe, roman muazzam sayıdaki ikinci derecedeki karakterlerin üzerinde durur. Bu karakterler, Micawber veya Uriah Heep gibi, geniş bir muhayyile gücünün eseri olarak ortaya çıktıkları zaman roman gayet canlı. Fakat Steerforth gibi Byron'u hatırlatan stero-tipler veya Victoria çağının melekvarî tipleri veyahut Emily gibi terkedilmiş kadın üzerinde durduğu zaman canlılığından kaybediyor.

David Copperfield, Dickens'in meslekî hayatının ortalarında yazdığı romanlara tipik bir örnek. Yüksek derecedeki hümor ve şiddetli bir kızgınlık, plânın hemen hemen kontrol edilmeyen muğlaklığı, romandaki karakterlerin muazzam sayısı ve egzantrikler üzerinde durulması, Dickens'in tanıtım işaretleridir ki, bunlar da, en iyi bir şekilde romancının kendi gençlik yıllarını anlattığı zaman görülüyor.

İki Şehrin Hikâyesi

(A Tale of Two Cities)

Yazan

Charles Dickens

(1812-1870)

Başlıca Karakterler

Dr. Alexandre Manette: Bir zamanların güçlü, parlak doktoru; Bastille zindanında geçirdiği on sekiz sene sonunda hemen hemen yıkılmıştır.

Luice Manette: Dr. Manette'nin nazik altın saçlı kızı.

Jarvis Lorry: Tellson bankasının bir "iş adamı"; aldatırcasına huysuz.

Charles Darnay: Kendi kendisini yıkan fakat parlak bir avukat.

Madam Defarge: Aristokratlardan intikam almaktan başka bir şey düşünmeyen kadın.

Sydney Carton: Kendi kendisini yıkan, fakat parlak bir avukat; Charles Darnay'a benzer.

Ernest Defarge: Bn. Defarge'nin "esmer, kızgın, tehlikeli" kocası; Paris'te ihtilâlcilerin sık sık buluştukları bir meyhanenin sahibidir.

Bn. Pross: Lucie'nin kaba ve güçlü hizmetçisi ve arkadaşı.

Jerry Cruncher: Elinden binbir türlü iş gelen, dikbaşı bir adam. Tellson bankasında çalışır ve boş vakitlerinde "Kurtarıcı Adam"dır veya tıp talebelerine kadavra temin eder.

Hikâye

1775 senesinin Kasım ayının dondurucu bir gecesinde, eski ve hürmet edilen Tellson bankasının temsilcisi Mr. Jervis Lorry, bir posta arabası ile Dover şehrine gider. Orada son günlerde, Londra'dan geri dönmesi için ülkesine çağrılan Lucie Manette adında güzel bir Fransız ile buluşacaktır. Beraberce Paris'e giderler. Manette, babası Dr. Manette, Defargelerin meyhanesinin üstündeki küçük bir tavan arasında gizlenmektedir. Dr. Manette, Bastille hapishanesindeki bir hücrede tek başına on sekiz yıl hapis tutulmuştur. Şimdi, aklî dengesi bozulduğundan, İngiltere'ye mülteci olarak götürülmektedir. Jerry Cruncher adında sadık, garip görünüşlü bir müstahdemi de refakat eder.

Defargelerin meyhanesi, Paris'teki ihtilâlcilerin merkezidir. Eski rejimin baş düşmanları olan Defargeler, tavan arasını Dr. Manette'ye vermişlerdir ve Manette de her gün saatlerce mazisini hatırlamaya çalışmıştır. Bn. Defarge, bu arada, ihtilâl geldiği zaman ortadan kaldırılmasını arzu ettiği bütün aristokratların isimlerini havi garip bir atkı örmekle meşguldür.

Lucie ve Jarvis Lorry'nin, yaşlı Dr. Manette'yi Londra'ya getirmelerinden beş sene sonra (burada kendilerine sadık Jerry Cruncher bakar) John Barsad adındaki bir adamın İngiltere aleyhine casusluk yapmakla itham ettiği Charles Darnay adındaki yakışıklı bir Fransızca öğretmeninin yargılanmasında bulunurlar. Manetteler, beş sene önce Fransa'dan İngiltere'ye dönerlerken Darney'e vapurda tesadüf ettiklerini söylerler. Darney'i parlak bir avukat olan Sydney Carton kurtarır. Carton sanığa o kadar benzer ki, diğer avukat Mr. Stryver, sanığı "taniyanlar'ın ifadelerini altüst eder.

Muhakemeden sonra, Darney ve Carton, Manettelerin mütevazı evlerini sık sık ziyaret ederler. Darney'in, St. Evremonde'ler denen soğukçasına bencil Fransız aristokratlarının vârisi oldukları anlaşılır. Onlarla hiçbir alışverişte bulunmamaya az-

meden Darney, bir Fransızca hocası olarak Londra'da yaşamaya karar vermiştir.

Parlak, fakat istikrarsız biri olan Carton, Mr. Stryver'in yüklendiği dâvâların hazırlanması ile görevlendirilirse de, çok defa sarhoş olduğundan duruşmalarda hazır bulunamaz. Her iki genç de Lucie'ye kur yaparlar. Kız Darney'i seçtiği zaman, Carton asil bir hareketle, Lucie için veya Lucie'nin seçtiği bir kimse için hayatını feda etmeye hazır olduğunu söyler.

Darney ve Lucie evlenirler. Fransa'da ihtilâl patlayıp ihtilâlciler, nefret edilen Bastille hapisanesini basarak mahkûmları serbest bıraktıkları vakit küçük kızları altı yaşındadır. Uzun yıllardır acı ve ıstırap içinde kıvranan Fransız köylülerini gazaba getiren bir hâdis, Charles Darney'in amcası hissiz St. Evremonde Markisi'nin kullandığı bir arabanın küçük bir çocuğu öldürmesi olmuştur. Çocuğun babası, Markisi mahkemeye getirdiği başaramayınca yatağında öldürmüş ve bunun neticesinde de asılmıştır.

Bir gün İngiltere'deki yeni St. Evremonde Markisi'ne bir mektup gelir. Darney, mektuptan, ailesinin eski hizmetçisinin ihtilâlciler tarafından hapsedildiğini öğrenir. Markis'e müdahale ederek kendisini kurtarmasını rica eder, zira tevkif edildiği zaman, Charles'in emirlerini yerine getirmeye çalışarak, halka aile namına tazminat vermektedir. Darney, şerefli bir düşünce ile Fransa'ya giderek bir şeyler yapmaya karar verir.

Böylece, Paris'e Tellson bankasının bu şehirdeki bir işini yürütecek Jarvis Lorry ile birlikte gider. Darney, şehre gelir gelmez, ülkeye dönen bir aristokrat diye kendisini tevkif ederler. Haber, İngiltere'ye ulaşır ulaşmaz, Lucie ve Manetta, yardım için Fransa'ya gelirler. Bastille zindanında uzun yıllar hapsedilen Dr. Manette, bu vakianın, damadının kurtulmasında yardımcı olacağını düşünür.

Manetteler Paris'e geldiği zaman, Terör Rejimi tam bir hâkimiyet kurmuştur. Kana susamış ihtilâlciler, yaşlı doktora hürmet ediyorlarsa da, Defargelerin St. Evremonde ailesi mensupları-

na besledikleri nefret öylesine derindir ki, Darney, mahkeme önüne çıkarılmadan önce, bir buçuk yıl hapsedilir. Bütün bu müddet zarfında da, Lucie'nin, kocasını görmesine müsaade edilmez.

Darney, nihayet, mahkeme önüne çıkarılır. Bn. Defarge, mahkeme salonunun ön sırasında oturur, şeytanî atkısını örer ve Darney'in öldürülmesini ister. Charles, St. Evremondelerle hiçbir alışverişi olmadığını ısrarla anlatır, gerçekte ailenin servetinin yıllarca zarar verdikleri halka iade edilmesini emrettiğini söyler. Halkın hürmet ettiği Dr. Manette damadının lehinde konuştuğu zaman, mahkemedeki dinleyiciler kendisini alkışlarlar. Darney serbest bırakılır.

Mahkeme kendisini serbest bırakmakla beraber Darney'in, Fransa'dan İngiltere'ye gitmesine müsaade edilmez. Manetteler bu zaferi henüz kutlamışlardı ki, Darney yeniden tevkif edilir; Defargeler ve kimliği belirtilmeyen esrarengiz bir şahit onu, halk düşmanlığı ile itham etmiştir. Darney, hücrelerinde teselli edilemez bir vaziyette, kendisini itham edenin kim olabileceğini düşünürken, Lucie'nin eski sadık hizmetçisi Bn. Pross, uzun yıllardır kayıp kardeşini Paris sokaklarında görür. Bu senelerce önce İngiltere'deki muhakemede Darney aleyhine şahitlik eden hain John Barsad'dır.

Şimdi, Sydney Carton da Paris'tedir, ihtilâlcilerin bir casusu olan Barsad'la görüşür. Kendisini, daha önce İngiltere için casusluk yapmış biri diye teşhir edeceği tehdidinde bulunarak, onunla gizli bir anlaşma yapar.

Darney'in yeni muhakemesinde, M. Defarge, St. Evremondeleri iğrenç suçlarla itham ederek bir liste çıkarır. Adam, Dr. Manette'yı da, Darney aleyhindeki şahitler arasında gösterir. Bu önemli ve lanetleyici belge, ihtiyar doktor tarafından Bastil'deki uzun hapis yılları sırasında yazılmış ve ihtilâlciler burasını ele geçirdikleri zaman, Defarge, belgeyi Dr. Manette'nin hücrelerinde bulmuştur.

Belgede, St. Evremonde Markisi'nin suçsuz bir aile üzerinde işlediği dehşet saçıcı bir suçu öğrendiği için, Dr. Manette'nin nasıl tevkif edildiği anlatılmaktadır. Soyluların hukukuna "(le droit de seigneur") göre, Markis, Bn. Defarge'in kızkardeşi fakir bir köylü kızının ırzına geçmiştir. Kız ölüm yatağında iken, Dr. Manette, St. Evremonde'nin bu suçunu öğrenmiş ve bu yüzden Bastille'e atılmıştır. Dr. Manette, bu belgede, bütün St. Evremonde ailesini lânetlemektedir.

Uzun yıllardır unutulmuş bu belgenin, hâkimler üzerine tesiri olur. Bunu yazdığını reddetmesine ve hâkimlerden merhamet dilemesine rağmen Dr. Manette'nin sözleri göz önüne alınmaz. Darney'in, ecdadının işlediği suçların cezasını çekmesi gerektiği kanaatiyle yirmi dört saat içinde, giyotin altında öldürülmesine karar verilir.

Fakat yıllardır kendini terkeden Sydney Carton, şimdi sevdiği kadının kocası namına hareket etmeye karar verir. Şantaj yaptığı Barsad'ın yardımı ile Carton'un hücreğine girmeye muvaffak olur. Kendisi ile bir elveda içkisi içeceğini söyleyerek, Carton, Darney'in içkisine uyuşturucu madde katar; onunla elbiselerini değiştirir ve Barsad'ın arkadaşını hücreden çıkarmasını ister. Mahkûma çok benzediğinden, Carton, Darney'in yerine, giyotin altına yatacaktır. Hapishane dışındaki halk, çevrilen oyunun farkına varmaz ve Darney ailesine kavuşur.

Bu arada, Bn. Defarge, Lucie'nin küçük kızı da dahil bütün aileyi ihbar etmek için Manette'nin evine gider. Bn. Defarge'nin karşısına, kendisi gibi iriyarı ve kuvvetli Bn. Pross çıkar ve Darneyler Fransa'dan kaçarlarken, Defarge'nin onları yakalamasını engeller.

İntikamını alamadığından gazaba gelen ve bir dakikacık olsa giyotin altında ölenlerin dehşet saçıcı manzarasını kaçırdığına üzülen Defarge, Bn. Pross'la çekişirken, kendi tabancasıyla kendini vurur. Tabancanın patlaması, Bn. Pross'u, hayatı boyunca sağır bırakır.

Tümbrel denen iki tekerlekli arabalar, mahkûmları öldüre-

cekleri yere götürürken, Bn. Defarge'nin bulunmadığı dikkati çeker ve hakkında bahsedilir. Tümbrellerden birinde, sonuna kadar asaletini muhafaza eden Sydney Carton da vardır. Yânındaki, intikam peşinde giden mahkemenin ölümüne mahkûm ettiği fakir ve suçsuz bir kadın terzisini teselli etmeye çalışır.

Giyotin düşmeden önce, Carton der ki: "Şimdiye kadar yaptığım her işten çok çok daha iyi bir şey yapıyorum. Şimdiye kadar böylesine bir huzura kavuşmamıştım."

Eleştiri

Muğlak ve heyecanlı plânı, *İki Şehrin Hikâyesi*'ni Dickens'in en popüler romanlarından biri hâline getirmişse de, Dickens, tarihî roman yazmakla kendisini hiçbir zaman rahatlık içinde hissetmedi. Bu konuda yazdığı belli başlı diğer kitabı, *Barnaby Rudge* (1841), onun belki de en az tutulan romanıdır. Daha sonraki kitabı gibi, *Barnaby Rudge* de senelerce önce işlenen bir suçun intikamı üzerinde durur. İngiltere tarihindeki *Gondon İsyanları*, anti-Katolik başkaldırmaları gibi kargaşalı fon üzerinde işlenir.

Bununla beraber, Thomas Carlyle'nin *Fransız İhtilâli* adlı kitabının derin tesiri altında kalan Dickens, bir defa daha tarihî bir roman yazmak istedi. Carlyle, romancıya, araştırma yapması için iki mukavva kutu dolusu kitap gönderdi, fakat Dickens, muhtemelen, onların çoğunu okumadı. Carlyle'in mevcut şartlar altında, ihtilâli en iyi bir şekilde anlattığına emin olduğundan, ihtilâlin tarihini yeniden yazmak istemedi. Bunun yerine, o zamanın atmosferini bir hikâyede belirterek, Carlyle'in bu hâdiselerden çıkardığı ahlâkî dersi göstermek istedi: Yâni kan, ancak kan getirir, intikam, sonunda kendisini suçlu mevkiine götürür ve Fransız ihtilâlinin meydana çıkardığı vahşî kan banyosunu, müşfik ve bencil hislerden uzak beşerî kalpler durdurabilir.

Bu düşünce ile ortaya çıkan kitap aslında bir melodramdır. Dickens'in öteki romanlarındaki yüksek ölçüdeki hümmordan mahrumdur. Dickens. *İki Şehrin Hikâyesi*'ni yazdığı sırada, amatör piyeslerle de ilgileniyor ve Victoria melodramının etkisindedir. *İki Şehrin Hikâyesi*, *Pickwick*'in *Evrakı* ve *David Copperfield* gibi önceki romanlarından daha yaygın ve rahatlıkla okunan bir roman değildir. Dickens'in buradaki başlıca düşüncesi, hızlı hareket eden bir plân hazırlamaktı.

Romanın tezi, aslında, Carlyle'ın Fransız İhtilâli'nin tezidir. Bencil ve zalim aristokrasi, bu ihtilâl dehşetini kendisi hazırladı. Fakat ardından, intikam ve vahşet hislerine mağlûp olan ihtilâlciler, ihtilâlden önceki baskı rejimi gibi, bir terör rejimi yarattılar. Romanın sonunda, Sydney Carton, hiç kimseye bir zarar vermeyen, fakat güruh yönetiminin ve kana susamışlığın kurbanı zavallı bir kadın terzisi ile birlikte aynı arabada idam yerine götürülür.

Dickens romanında, ancak kendi kendini feda etmesiyle günahlarından temizlenen Carton'un, yıllardır acı ve ıstırap içinde kıvranan Fransız halkının, aslında iyi olan taraflarının, beşeriyetin geleceğine ümit ışığı tutacağını göstermek istiyor.